שערי יוסף

הלכות משלוח מנות

יו"ל בחמלת ה' עלי
יוסף בלאמו"ר חיים בנימין שליט"א אביטבול

אדר תשפ"ג

נשמח לקבל הערות והוספות ותגובות
ניתן לשלוח למייל:

as0583233587@gmail.com

שערים ועריכה:

בני התורה & אקספרס

058-3263089

מכתב ברכה ממורינו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א

עמרם פריד

בני ברק

בס"ד

אדר תשפ"ג

ראיתי את חיבורו של הרב הגאון רבי **יוסף אביטבול** שליט"א "**שערי יוסף**" על הלכות משלוח מנות והוא מלא וגדוש בחריפות ובקיאות.

ואכתוב כאן הערה אחד על מש"כ לדון בדברי המג"א סי' תרצ"ה סקי"ב שכתב, וז"ל: ונ"ל דמי שאוכל על שלחן חבירו ולא הכין לו כלום פטור מלשלוח מנות וכ"מ קצת ברש"י גבי מחלפי סעודתייהו להדדי ומ"מ צ"ע (עמ"ש סי' תרפ"א סס"ו) וטוב להחמיר, עכ"ל.

ומבואר מדברי המג"א שהמצווה לתת משלוח מנות, הוא למי שמכין סעודה, ומי שמצווה על משלוח מנות הוא רק אדם שמכין סעודת פורים, רק הוא מצווה לשלוח משלוח מנות, אבל מי שאינו מכין סעודת פורים, אינו מצווה על משלוח מנות.

ולכן אדם שרוצה לקיים מצוות משלוח מנות לכל השיטות, צריך להכין לפחות דבר אחד לסעודת פורים.

והנה נח' האחרונים האם יש לחנך ילדים שהגיעו לגיל חינוך לתת משלוח מנות, ונראה שלמעשה יש לדון להקל בזה, מטעם המג"א הנ"ל שמי שלא מכין צרכי סעודה, פטור ממשלוח מנות, ולפי"ז ילד שלא מכין צרכי סעודה פטור ממשלוח מנות, [עי' ב"י ס' רס"ט].

ושוב אחזור בשבח החיבור שהוא נפלא מאד, ויה"ר שיזכה להוציא עוד חיבורים רבים בכל מקצועות התורה.

עמרם פריד

רחוב דניאל 28 בני ברק 5144916 • טל: 0733-260-800 • פקס: 03-5053609

תוכן הענינים

מבוא - בגדרי ובטעמי משלוח מנות..... י

הלכות משלוח מנות.....כב

חיוב משלוח מנות.....כב

טעם מצות משלוח מנות.....כב

משלוח מנות ומתנות לאביונים כאחד.....כב

משלוח מנות שנתן לעני בתור מתנות לאביונים שלא לביישו..... כז

ברכה על משלוח מנות..... כז

ברכת שהחיינו על משלוח מנות..... כט

קיום מצות משלוח מנות במקום מטונף..... ל

עוסק במצוה פטור מן המצוה.....לב

במה יוצאים ידי חובה במשלוח מנות.....לב

מנות שראויים לאכילה.....לב

ספרים.....לב

משלוח מנות בכלים..... לז

משלוח מנות בבגדים צבעונים..... לז

סיגריות..... לח

משלוח מנות בתרופות..... טל

משלוח מנות בכסף..... מב

משלוח מנות בכרטיס זיכוי במסעדה..... מב

משלוח מנות בתלושים בחנויות מזון..... מב

להחליף עם חבירו את המשלוח מנות.....מג

ההולך לאכול אצל חבירו סעודת פורים אם חייב במשלוח מנות.....מה

בחורי ישיבה להחליף המנות בחדר אוכל..... מו

משלוח מנות שמזמין את חבירו לסעודת פורים..... מו

האם מותר להעביר משלוח מנות שנתנו לו אותו משלוח רק להחליף פתק.....מח

משלוח מנות בשותפות .....מח

משלוח מנות בהתחייבות עבור השתתפות בהכנת סעודת פורים אצל ההורים..... נג
החייבים במשלוח מנות..... נג
חיוב אנשים ונשים במצוות משלוח מנות..... נג
האם בעל צריך להקנות לאשתו את המשלוח מנות..... נד
עניים..... נה
קטנים במשלוח מנות..... נו
בחורים ונערות הסמוכים על שולחן אביהם..... נז
אונן במשלוח מנות..... נט
חולה בבית חולים..... נט
נתן משלוח מנות בכפייה..... סב
דרגות לקיום מצות משלוח מנות באופן המהודר..... סב
מאכל המהודר לקיום מצות משלוח מנות..... סב
מיני מתיקה..... עא
כמה מינים חייבים לשלוח..... עא
ארבע מנות במשלוח מנות..... עא
שמונים פריטים במשלוח מנות..... עא
משלוח מנות בדברים חריפים, [פלפל חריף, סחוג]..... עג
באיזה מינים יוצאים ידי חובת משלוח מנות..... עג
שני מיני שונים..... עג
משלוח מנות מאותו סוג בשר שחתכו לשנים..... עג
משלוח מנות בבשר בשני תיבולים..... עג
בשר ותוספות במגש אחד..... עד
תפו"א ועוף בסיר אחר..... עה
משלוח מנות במנת פלאפל או שוארמה..... עה
משלוח מנות בפיצוחים..... עו
בריה..... עז
שתי חלקים בעוף..... עח
שני מיני דגים..... עח
חלה ותבשיל..... עט
דג ומעליו ביצה, פת שטוחה בביצה..... עט

שניצל מצופה בפירורי לחם..... פ
לחם מטוגן..... פ
בורקס בשר או גבינה..... פא
מרק ירקות..... פא
סלט ירקות..... פב
לחם וחמאה או לחם וגבינה..... פב
קוגל איטריות ומלפפון חמוץ..... פב
עוגה אחת בב' ציפוים..... פב
עוגה חלבית ועוגה פרווה..... פג
תפוח אדום ותפוח ירוק..... פג
חטיפים..... פג
הרבה סוכריות בכלי אחד אם נחשב כב' מנות..... פג
משקין..... פד
מים וסודה..... פד
יין ומיץ ענבים..... פו
משקה קל, מיץ, קוקה קולה..... פז
שוקו אייס קפה וכדו'..... פז
פטל..... פז
ב' משקין שונים..... פח
שני סוגי יין או יין אדום ולבן..... פט
יין ומיץ ענבים..... צ
ב' סוגי מיץ ענבים..... צ
קוקה קולה וקולה זירו..... צא
משלוח ב' מנות בכלי אחד..... צא
קורפנקלס וחלב או כריות וחלב..... צב
טילון, גביעים וגלידה..... צב
שוקו ולחמניה..... צג
שתי ברכות חלוקות..... צג
לחם..... צג
פירות או ירקות..... צה

תבלינים.....צו
קפה ותה וסוכר.....צו
קטשופ וחרדל וכדומה.....צז
ריבה ושאר ממרחים.....צח
משלוח מנות במנה חמה.....צח
משלוח מנות מקופסאות שימורים.....צט
שלח תרנוגלת ונמצאה טריפה.....צט
משלוח מנות במוצר שפג תוקף.....קב
משלוח מנות בבהמה או עוף.....קב
בשר שחוט שאינו מבושל.....קב
בשר מבושל במקפיא.....קג
מאכל קר שצריך לחמם למשלוח מנות.....קג
ביצים שאינם מבושלות.....קד
פרה ותרנגולת.....קד
משלוח מנות מאכל בשרי ומאכל חלבי.....קד
משלוח מנות בחלב אם.....קו
דבר איסור שמותר לחולה שאין בו סכנה.....קי
לשלוח מאכלים לאחד שלא יאכל אותם משום דיאטה.....קיג
משלוח מנות מדברים מסוכר לחולה סכרת.....קיג
משלוח מנות לאדם שלא אוכל את ההכשר או שלא אוכל פת עכו"ם.....קטו
משלוח מנות בכשרות מהדרין דרובא דעלמא אוכלים מזה.....קטז
משלוח מנות שהוא אינו אוכל את ההכשר.....קטז
משלוח מנות בבשר כשר ולא חלק.....קיז
משלוח מנות לכהן מתרומה .....קיז
משלוח מנות מטבל.....קיז
שלח משלוח מנות לחבירו שהוא מודר הנאה ממנו.....קיח
משלוח מנות מפירות ערלה של חו"ל.....קיח
שלח בטעות אכל שאסור באכילה מדרבנן.....קיט
מאכל שהמקבל אינו אוהב.....קיט
משלוח מנות שיזרק לפח.....קכ

משלוח מנות מנה בבוקר ומנה בצהריים..... קכ
מתנה על מנת להחזיר.....קכא
משלוח מנות בתנאי שהמקבל יתן לו משלוח מנות אחר.....קכב
שיעור משלוח מנות.....קכב
שיעור משלוח מנות.....קכב
שיעור השליחה לעשיר.....קכד
שיעור השליחה במנות קטנות..... קכח
משלוח מנות במנה אחת למי שאין לו ב' מנות..... קכט
ריבוי משלוח מנות..... קל
ממה אפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות..... קל
לכם במשלוח מנות..... קל
משלוח מנות מכספי מעשר.....קלא
משלוח מנות מפירות שביעית.....קלב
משלוח מנות מפירות היתר מכירה.....קלה
דיני הנתינה במשלוח מנות..... קלה
למי לכתחילה יש לשלוח משלוח מנות.....קלה
קדימה לכהן במשלוח מנות.....קלו
משלוח מנות לאדם גדול.....קלז
משלוח מנות לאב"ד העיר.....קלז
משלוח מנות לשוטה..... קלח
משלוח מנות לשיכור..... קלח
משלוח מנות לאדם ישן.....קמא
משלוח מנות לגוי..... קמב
משלוח מנות לעבד כנעני.....קמג
משלוח מנות לרשע.....קמג
משלוח מנות למומר..... קמד
משלוח מנות לכופר..... קמד
משלוח מנות לאינו שומר תורה ומצוות, [אך אינו מחלל שבת בפני רב חשוב] ..... קמד
משלוח מנות לאינו שומר תורה ומצוות שמתקרב ליהדות.....קמז
משלוח מנות למי שיאכלם ללא ברכה.....קמז

משלוח מנות למומר שיש לו ילדים קטנים ..... קמח
משלוח מנות לאביו או לאמו ..... קמט
משלוח מנות לרבו ..... קמט
משלוח מנות לאשתו ..... קנב
משלוח מנות לבנו ובתו הסמוכים על שולחנו ..... קנד
משלוח מנות מאח לאחות שאוכלים סעודת פורים בבית ..... קנה
משלוח מנות מבנים או בנות שסמוכים על שולחן אביהם להוריהם ..... קנה
משלוח מנות מאשה לבעלה ..... קנו
משלוח מנות לקטן ..... קנו
משלוח מנות לאונן ..... קנז
משלוח מנות לעוסק במצוה ..... קנז
משלוח מנות לחולה אלצהיימר ..... קנח
משלוח מנות לחולה מחוסר הכרה ..... קנח
משלוח מנות לאדם שאינו מכירו ..... קנט
משלוח מנות בעילום שם ..... קנט
משלוח מנות שבעל הבית לא נמצא ובני ביתו קיבלו את זה ..... קס
הניח משלוח מנות בחצר חבירו המשתמרת ..... קסג
במי יוצאין ידי חובת משלוח מנות ..... קסג
משלוח מנות לאדם שחייב לו טובה ..... קסג
משלוח מנות לדיין ..... קסה
משלוח מנות למלמד בת"ת ..... קסז
משלוח מנות לפקיד בעיריה או חבר כנסת ..... קע
משלוח מנות למלווה ..... קע
להחזיר למלוה ששלח ללווה משלוח מנות ..... קעא
משלוח מנות לשונא ..... קעג
משלוח מנות מתלמיד חכמים לעם הארץ ..... קעד
משלוח מנות לאדם חשוב ..... קעה
משלוח מנות מבן י"ד לבן ט"ו ולהיפך ..... קעו
משלוח מנות מבן ט"ו ששלח לבן י"ד ..... קעח
משלוח מנות לאדם שיש לו סעודת פורים ..... קפ

דיני נתינת וחיוב משלוח מנות באבל..... קפ
חיוב משלוח מנות לאבל בתוך שבעה..... קפ
משלוח מנות לאבל על קרובים בתוך שלושים ולאבל על אביו ואמו בתוך י"ב חודש..... קפג
נתינת משלוח מנות לאבל בתוך שבעה..... קפד
נתינת משלוח מנות לעני אבל בתוך שבעה..... קפד
נתינת משלוח מנות לאבל על קרובים בתוך שלושים ולאבל על אביו ואמו בתוך י"ב חודש ..... קפד
עבר ושלח מנות לאבל אם מותר לו לקבלם..... קפט
לתת משלוח מנות לרב שהוא אבל..... קפט
לשלוח לאשתו או למשפחתו של אבל..... קצ
בנים לשלוח מנות לאביו או אמם כשהם באבלות תוך ל'..... קצ
ביום יארצייט אם מותר לשלוח מש"מ..... קצב
דיני משלוח מנות מאיש לאשה..... קצב
משלוח מנות מאיש לאשה ..... קצב
משלוח מנות מאשה לאיש..... קצב
משלוח מנות מאיש לאשה ענייה..... קצג
בעל שנותן משלוח מנות עבור אשתו לנשים..... קצה
בעל שנותן משלוח מנות עבור אשתו לאיש..... קצה
השלוח למשפחה האם צריכים להקפיד לשלוח דוקא לבעל הבית..... קצו
איש ששולח לרבנית שבעלה נפטר..... קצו
אח ששולח לאחותו..... קצו
אשה לשלוח לבעלה..... קצז
משלוח מנות מחתן לכלתו בין האירוסין לחתונה..... קצח
צורת שליחת משלוח מנות..... קצח
משלוח מנות על ידי שליח..... קצח
משלוח מנות ע"י גוי או קטן..... ר
משלוח מנות על ידי הדואר..... ר
משלוח מנות על ידי רחפן..... רא
הזמנת משלוח מנות מהחנות למקבל..... רב
שלח משלוח מנות ונאנסו או נגנבו..... רד

משלוח מנות שהגיע ליד המקבל ובא גוי וגזלו ..... רו
משלוח מנות הגיע ביום הפורים אך המקבל לא אכלו ביום הפורים ..... רו
שלח משלוח מנות ונפל המאכל לארץ ..... רז
שלח מנות על ידי שליח ופשע ונאבד למי חייב השליח לשלם ..... רח
שלח משלוח מנות ע"י שליח וטעה ונתן לאדם אחר ..... רח
שלח משלוח מנות על ידי שליח ואכלם השליח ..... רי
שלח משלוח מנות לראובן בשמו של שמעון שונאו ..... רי
לראות מה ששלחו במשלוח מנות ..... ריב
זמן משלוח מנות ..... ריב
זמן משלוח מנות ..... ריב
משלוח מנות לפני התפילה [אחרי קריאת המגילה] ..... ריב
משלוח מנות קודם קריאת המגילה ..... ריב
לאכול לפני קיום מצות משלוח מנות ..... ריד
זריזין מקדימין למצוות ..... רטו
נתינת משלוח מנות או מתנות לאביונים ..... רטז
קדימה למשלוח מנות או למתנות לאביונים שאין לו די לשניהם ..... ריט
משלוח מנות או סעודת פורים ..... רכ
לשלוח משלוח מנות לעני שכבר נתן לו מתנות לאביונים ..... רכא
משלוח מנות אחר השקיעה ..... רכא
משלוח מנות בסוף הסעודה ..... רכא
משלוח מנות אחרי צאת הכוכבים שחבירו עדיין בסעודת פורים ..... רכב
שליחת משלוח מנות עם שליח לפני פורים שמגיע בפורים ..... רכז
מוסר לחבירו לפני פורים בתורת פיקדון ..... רכח
תשלומין למשלוח מנות ..... רלא
עיצה לנמצא כמה דקות לפני השקיעה ואין לו מאכלים לפניו ..... רלח
דינים כללים במשלוח מנות ..... רלח
מעלת המקיים מצות משלוח מנות כתיקנה ..... רלח
כוונה לקיים מצות משלוח מנות ..... רלח
האם יש חיוב להחזיר משלוח מנות למי שנתן לו ..... רלח
להתנות עם חבירו שנותן לו ע"מ שגם הוא יתן לו ..... רמ

האם מותר לומר תודה רבה על המשלוח מנות.....רמא
מחילה במשלוח מנות.....רמג
משלוח מנות בכלים שאינם טבולים.....רנט
עיצוב משלוח מנות.....רנט
זהירות גניזה בכיתובים במשלוח מנות.....רנט

מבוא - בגדרי ובטעמי משלוח מנות

נאמר במגילת אסתר (ט י"ט כ"ב) "על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות וכו' ומשלוח מנות איש לרעהו וכו' לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו".

וכן מבואר בגמ' במגילה דף ז ע"א, ומתנות לאביונים תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים רבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא ומלי כסא קמחא דאבשונא אמר ליה אביי השתא וכו'.

וכן מבואר ברמב"ם בפ"ב ממגילה הט"ו וז"ל: כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות (והרבה מפרשים פירשו דהיינו שייעור בשיכרות) וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר או שני מיני תבשיל או ששני מיני אוכלין לחבירו, שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד וכל המרבה לשלוח לרעים הר"ז משובח, ואם אין לו מחליף עם חברו זה שולח לזה סעודתו כדי לקיים משלוח מנות איש לרעהו וכו' עכ"ל, וכתב עוד בהלכה י"ז, יעו"ש, וכן מבואר בשו"ע סימן תרצ"ה ס"ד וז"ל: חייב לשלוח לחבירו שתי מנות וכו' שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד וכל המרבה לשלוח לריעים משובח עכ"ל.

בשו"ת תרומת הדשן סימן קיא נשאל אם יוצאים יד"ח בחלוקים וסדינים במשלוח מנות, והשיב בזה"ל: יראה דאין יוצאים בהן דנראה טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא. כדמשמע בגמ' [מגילה ז ע"ב] דאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין הוו מחלפים סעודותייהו בהדדי, ונפקי בהכי משלוח מנות. אלמא דטעמא משום סעודה היא. ותו נראה דלא אשכחן בשום מקום דמיקרי מנות אלא מידי דמיכלי או דמשתי. וכן דקדק הרמב"ם בלשונו שכתב וחייב לשלוח שתי מנות של בשר או שתי מיני תבשיל או שתי מיני דאוכלים, ונראה דשתייה בכלל אכילה. ובמתנות לאביונים כתב מעות או מיני מאכלים. אלמא דגבי משלוח מנות סבר דווקא מידי דמיכלי. עכ"ל, [ואמנם צ"ב ממש"כ בלקט יושר שמספיק תאנה אחת וכדו' למשלוח מנות ומוכח דלאו דוקא אוכל לסעודת פורים, ואמנם נראה דהעיקר כמ"ש בב"י ובעיקר דברי הלקט יושר הנ"ל ראה מש"כ לקמן, ובעיקר הסתירה בדבריו ראה מש"כ בשו"ת דברי שלום מזרחי] ומבואר מדבריו שטעם משלוח מנות הוא בשביל סעודת פורים, וכמו שנראה ממש"כ ברמב"ם.

וכן נראה ממש"כ בחידושי הר"ן עמ"ס מגילה דף ג: מדפי הרי"ף ד"ה גמ', וז"ל: לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך היו שולחין כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות, עכ"ל.

ושוב ראיתי שכדברי התרומת הדשן כן כתב בשו"ת עדות ביעקב סימן קיא וכמו שכתוב נחמיה ח' י "ושילחו מנות לאין נכון לו", וכן מבואר בשו"ת אהל יצחק הכהן או"ח סי' כ"א, שנראה מדבריו שעיקר טעם משלוח מנות הוא כדי שירבה בשמחה, והיינו לצרכי סעודה, וכן הו"ד בשו"ת יביע אומר חלק ט' אורח חיים סימן ע'.

וכן נראה להוכיח בזה ממה שכתב באורחות חיים מלוניל הל' פורים סימן לו, שכתב בזה"ל: וסעודת פורים שחלה להיות בשבת מאחרין אותה ואין מקדימין אותה, והטעם שאין עושין אותה בשבת משום דלא מצוי לקיומי ומשלוח מנות איש לרעהו עכ"ל, וכן כתב בכל בו סימן מה שמשלוח מנות הוא משום סעודת פורים, ולכן כתבו שאם חל פורים בשבת נדחית הסעודה ליום ראשון מפני שאין יכולים לקיים מצות משלוח מנות בשבת יעו"ש, [ועיין עוד מה שהארכתי בזה בתשובה בספר באר יוסף ובנימין ח"א]. וכן נראה ממש"כ במאירי במגילה דף' ה' ע"א ד"ה וסעודת, שאחר שהביא דברי הירושלמי שהסעודה נדחית ליום ראשון, כתב, ועוד שהרי משלוח מנות היה נדחה עכ"ד, ונראה שדין משלוח מנות הרי הוא תלוי בסעודת פורים, וכן נראה ממה שבשו"ע סימן תרפ"ח ס"ו כתב כן לדינא, ובע"כ דהוא משום צרכי הסעודה.

אך יש לדחות ממש"כ בשו"ת מהרלב"ח סו"ס לב שאחר שהסיק לדינא שפורים שחל בשבת עושים סעודת פורים בשבת כתב בזה"ל: ומנות איש לרעהו זמנם הכי הוא כי המנות הם מהסעודה שהוא עושה לעצמו לפעמים כדאמרינן מחלפי סעודתייהו אהדדי, והוא מבואר לנבון עכ"ל, ולפי"ז אפשר שאין הכרח מדברי הארחות חיים הכל בו והמאירי, אך למעשה מלשון האורחות חיים והכל בו שכתבו דלא מצי לקיומי נראה דס"ל כתרומת הדשן, וראה עוד מש"כ בדברי המהרלב"ח בספר תורת המועדים פורים פ"ט הערה א' שס"ל כדברי התרומת הדשן יעו"ש.

ועוד יש להוכיח בזה ממש"כ בפרי מגדים או"ח סי' תרפ"ז משב"ז סק"ג שיש לחקור היכא שחל ט"ו פורים בשבת ואין לו רק לשלוח מנות או נר של שבת הי מנייהו קדים יעו"ש, ולכאורה נראה שלפי הטעם שכתב במנות הלוי שטעם משלוח מנות הוא משום להרבות שלום עם חבירו א"כ שלום ביתו ודאי קודם שאם אין שלום ביתו איך ישלים עם רעהו, אמנם לטעם של התרומת הדשן אפשר לומר שסעודה של חבירו קודם לנר של שבת, ואולם אפשר לומר שאף לטעם התרומת הדשן דשמא לא יספיק סעודות חבירו, ג"כ נר של שבת קוגם דאי"ז סעודה בחשיכה, וא"כ סעודה שלו בוודאי קודמת לסעודה של חבירו, וכיון דסעודה בלא נר אין זה סעודה של שבת, נר שבת קודם, ובפרט לדעת הירושלמי שאין חיוב סעודה דפורים בשבת, וא"כ נראה דנר שבת קודם.

וכן יש להוכיח ממש"כ רבי יהודה הלוי בפיוט מי כמוך וז"ל: ושלחו מנות לאין נכון לו, ומשמע דטעם הסעודה הוא כדי שיהיה לכל אחד כדי צורכי סעודתו יעו"ש, וכן כתב בלבוש סי' תרצ"ה סק"ד שאין טעם המשלוח מנות אלא כדי שיהיה לכל אדם די סיפוקו ע"ש.

וכן יש להוכיח ממש"כ בתוס' יו"ט במגילה פרק א' משנה ג' שכתב הטעם שמצות מתנות לאביונים אפשר להקדימה ליום יא יב יג באדר, אבל משלוח מנות אי אפשר להקדים, וז"ל: אבל משלוח מנות אינו אלא בזמן סעודה דמנות מידי דמיכל הוא, והרי"ף הביא ירושלמי דסעודת פורים לא מקדימין עכ"ל. ונראה מדבריו שמשלוח מנות אינו אלא בזמן הסעודה משום שהוא צורכי סעודה, וכן כתב בכתב סופר סוף פרשת תצוה, משלוח מנות שיהיה לסעודה כרעים האהובים בעת שמחתם יושבים ואוכלים משלחים זה לזה מתוך הסעודה עכ"ד.

ולטעם זה, הקשו בפוסקים מדוע תוקנה גם מצות משלוח מנות לעשירים, וכתב בשו"ת חת"ס ח"א סימן קצו שהתקנה היתה לשלוח גם לעשירים, כדי שלא לבייש את מי שאין לו שבכך לא ירגיש העני בושה בדבר כיון שגם עשירים מקבלים משלוח מנות, ע"ש, וכעי"ז כתב בשו"ת כתב סופר חאו"ח סי' קמ"א אות ב' שלמד בדברי התרומת הדשן שמשלוח מנות הוא כעין דין צדקה, ולכן כתב שהשולח לחבירו מנות ואינו יודע ממי קיבלם יצא ואדרבא בהכי עדיף כדי שלא יתבייש יעו"ש. וכן כתב ידידי הגרי"ח אוהב ציון שליט"א בספר עתה באתי עמ' לז שהביא מהגאן המקובל רבי אהרון פיררא זצ"ל בספר מעיל הקודש דף פח ע"ב שכתב כן להדיא וז"ל: דהלא מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים הוא מדין צדקה עכ"ל, וכן נראה ממש"כ בספר המאורות עמ"ס מגילה דף ז' ע"ב שכתב בתו"ד: ולשמח העניים והאביונים ודוי הלב, ולדבר על לבם דברי תנחומין ושמחה ומשלח מנות ומתנות עכ"ד, ונראה מדבריו שמצות משלוח מנות הוא משום העניים, וכדברי החת"ס כן מבואר בפרי חדש סי' תרצ"ב כתב שמשלוח מנוות הוא מדין צדקה, וע"ע בזה בשו"ת משנת יוסף ח"ו סימן קמח, ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רמ, ובשו"ת שמן ראש סי' כד, ועיין עוד בזה בספר אפריון בחידושים לפרשת זכור ע"ש.

וכן כתב בחזו"ע פורים עמ' קיז ובשו"ת יחו"ד ח"ו סימן מה, וז"ל: כדי שתהיה לכל אחד אפשרות לקיים מצות סעודת פורים, כי ישנם אנשים צנועים מחוסרי כל אשר יבושו לפשוט ידם לקבל צדקה לקיים מצות סעודת פורים במאכל ומשתה כדת, אבל כששולחים להם בדרך כבוד משלוח מנות איש לרעהו, לא יבושו ולא יכלמו, ובזה אנו משתפים אותם בשמחת הפורים, על דרך שנאמר (בנחמיה ח') ושלחו מנות לאין נכון לו. (וכן נראה מדברי המשורר רבי יהודה הלוי בפיוט מי כמוך ואין כמוך). עכ"ל, והיינו שבע"כ יסוד ותקנת דין משלוח מנות הוא למי שאין לו.

וכן נראה ממש"כ בסדר היום סדר פורים וז"ל: צריך להרחיב דעתו ונפשו בימים האלו, ולחשוב עצמו שהיום ניצול ממות ומדחי, ויעשה משפט וצדקה עם העניים ואביונים וישלח מנות ומתנות לאין נכון לו, כדי שיהיה הכל שמחים ביום זה, ולא היה דואג וזה יהיה שמח

עכ"ל, ומבואר מדבריו דטעעם משלוח מנות למי שאין לו לעניים, וכמ"ש בחת"ס. ונראה בזה דאם הטעם הוא משום צדקה והוא משום צרכי סעודה כמ"ש בתרומת הדשן, א"כ לכאורה יש דין קדימה לעני, אבל אם הטעם הוא משום להרבות אחוה ורעות א"כ אין דין קדימה לעני, ועיין עוד בשו"ת שאילת שלמה שם.

וכן נראה ממש"כ בלבוש סימן תרצ"ה סק"ד וז"ל: והמנות יהיו מיני מאכל או מיני שתייה שאין לשון מנות אלא מאכל ומשתה, ועוד שאין טעם המשלוח אלא כדי שיהיה לכל אדם די סיפוקו ודברים המענגים והמשמחים את האדם כדי לשמוח בפורים, הילכך כל המרבה לשלוח לרעהו הרי זה משובח עכ"ל. וא"כ לכאורה יוצא שהטעם הנ"ל הוא משום שמשלוח מנות הוא מטעם צדקה, וראה עוד מש"כ להעיר ע"ד החת"ס בשו"ת שאילת יעקב סימן נט אות ג', ובשו"ת כתב סופר חאו"ח סימן קמא אות ב', ובשו"ת בנין ציון ח"ד סימן מד, ובשו"ת בית שערים סימן שפ"ה, ומש"כ בזה בשו"ת שאילת שלמה ח"ב סימן פב, ומש"כ בזה בחזו"ע פורים עמ' קנח, ובספר עיונים בהלכה ח"ב עמ' שפז.

ואמנם אף שמדברי האחרונים הנ"ל נראה דטעם משלוח מנות הוא למי שאין לו, והוא לעניים מצינו בספר אורה ושמחה הל' מגילה עמ' קיז כתב שגם לתרומת הדשן אינו בתור צדקה יעו"ש, ובספר עתה באתי עמ' נד כתב שמצא להגאון המקובל רבי אהרון פיררא זצ"ל בספר מעיל הקודש דף פח ע"ב שכתב בתו"ד בזה"ל: דהלא מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים הוא מדין צדקה עכ"ל, והיינו כדברי החת"ס, וכמ"ש בדרשות חת"ס דף קצז ע"א ויתבאר עוד לקמן בזה. ואמנם שוב התבוננתי בדברי הרמב"ם שנראה מדבריו שאינו מדין צדקה וכמ"ש בחת"ס, ושכן יש להוכיח ממש"כ "טוב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשילוח מנות לרעהו", ואי נימא דמשלוח מנות הוא מדין מתנות לאביונים והוא מדיני צדקה א"כ ה"ה במשלוח מנות יש להרבות, ובע"כ דהוא מדין שמחה, ושיהיה למקבל צרכי סעודה בריוח, ואמנם יש ליישב שכיון שחכמים תקנו משלוח מנות גם לעשירים מטעם לא פלוג רבנן, א"כ ממילא סו"ס אינו מדין צדקה, ויש חשש שלא ירבה במתנות לאביונים, ולכן הרמב"ם לא כלל דין משלוח מנות עם מתנות לאביונים, וצ"ב.

ואולם בספר מנות הלוי על מגילת אסתר (פ"ט פט"ז) כתב, בזה"ל: ומשלוח מנות איש לרעהו וכו' כי זה רומז כי הם באגודה אחת ובאהבה ואחוה היפך מה שאמר הצורר מפוזר ומפורד, עכ"ד, ובפסוק יח שם הביא מדברי מהר"ר יהודה בן שושן שפירש ומשלוח מנות איש לרעהו כמו שהיה ענינם כאיש אחד להקהל כל אחד עם חבירו, היפך איש צר ואיוב לשון רמיה, ובפסוק כ' כתב בזה"ל: ובענין המנות הסכים עמם כי על ידי מרעות ואחוה נקהלו וניצלו לא בפירוד לבבות עכ"ל.

וכן נראה ממש"כ המהר"ל מפראג בספר אור חדש פ"ט פסוק כב עמ' ריג וז"ל: מפני שישראל עם אחד ראוי שיהיה להם עם אחד, ויהיה להם חבור וריעות גמורה וכו' ולכך המצוה ביותר ביום זה בלבד הן משלוח מנות הן מתנות לאביונים וכו' כי מאחר שהוציאם השם יתברך מן המן שבא לכלותם והיו ישראל עתה בשלימות היפך מה שהיום קודם זה וכו' וגם

להפשיע על אחרים, ולכך אמר על המן וזרעו שהם היפך אחדות הש"י, ובשביל כך בפורים בפרט זאת המצוה משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים בשביל כי אלו המצות הם תלויים בזה במה שישראל הם עם אחד ביותר מכל האומות עכ"ל.

ונפקא לן ב' טעמים, דלפי התרומת הדשן טעם מצות משלוח מנות הוא בשביל צרכי סעודה, אבל לטעם שכתב במנות הלוי הוא משום להרבות אהבה ואחוה, [ולדברי החת"ס נראה שהוא לעניים, אך נותנים גם לעשירים שלא יתביישו]. ומצינו בספרי הפוסקים והאחרונים בזה עשרות נפק"מ לדינא, ובעזה"י בתוך סדר ההלכות וההערות הארכתי בזה בארוכה, בכמה וכמה נפק"מ.

ואמנם מדברי התרומת הדשן נראה שהוא משום צרכי סעודה, וכמו שנראה מדברי הרמב"ם, ואולם מדברי הרמ"א בסימן תרצ"ה, שמהני מחילה במתנות לאביונים, נראה דס"ל כמו הטעם שכתב במנות הלוי, ואמנם בעיקר הראיה הנ"ל הארכתי בתוך הדברים, ויתבאר בעזהי"ת במקומו. ולכאורה כדברי התרומת הדשן נראה ממש"כ בשו"ע שחייב לשלוח לחבירו שתי מנות בשר וכו' נראה שהוא מדין הסעודה, וכן נראה ממש"כ השו"ע דין משלוח מנות בתוך דיני סעודת פורים בסימן תרצ"ה, ובע"כ דס"ל לדינא כמ"ש בתרומת הדשן, [והרי אפשר להוכיח ראיות מכותרות השו"ע וכמ"ש בשו"ת אור לציון ח"ב פרק כא תשובה ד' שפסק הלכה למעשה ממש"כ בכותרת של השו"ע בסימן רפ"ט שכתב "סדר סעודת שחרית של שבת" ולא כתב סדר סעודה שניה של שבת ומזה נלמד שלכתחילה יש לסעוד סעודה שניה קודם חצות היום ולכן כתב בשו"ע שחרית יעו"ש, וכן כתב להוכיח בספר ברית יעקב להגרי"ח סופר שליט"א בסימן מא בהערה סק"ד והביא לזה ראיה ממש"כ בש"ך חו"מ סי' שפ"ו סק"ד שכתב, וגם מלשון המחבר מה שרשם בתחילת הסימן ממה שמדבר הסימן נראה כן, שכתב ורשם שפ"ו חילוק וכו' יעו"ש, וכן ראה להגר"י יוסף שליט"א בספר עין יצחק ח"ג עמ' תקעה שנראה שהכותרות בשו"ע כתבם השו"ע בעצמו, אך ישנם מקומות שהשו"ע לא כתב את הכותרות יעו"ש].

וכן נראה ביותר ממש"כ הרמב"ם את דין משלוח מנות בתוך ההלכה של סעודת פורים, וכן כתב להוכיח בשו"ת שערי יושר ח"ג סימן קב אות ג' וז"ל: כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו וכו' ע"כ, ובאותה הלכה כתב, וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר או שני מיני תבשיל וכו' עכ"ד, ולמתנות לאביונים כתב הרמב"ם בלכה נפרדת בהלכה ט"ז ובע"כ שהטעם הוא כדי שיהיה לחבירו סעודת פורים.

ומ"מ שאף שמקובל לומר הרבה נפק"מ בין הטעמים למשלוח מנות, מצינו שכתב בשו"ת חלקת השדה דיישט, סימן ג', כתב, שהתרומת הדשן גם מודה שעיקר הטעם הוא משום ריעות ואהבה כמו שהביא החת"ס בשם ספר מנות הלוי רק דהתרומת הדשן מסתפק שם אי יוצא בשאר דברים נמי שאינם אוכל נפש וע"ז קאמר דהטעם הוא שיהיה לו כדי סיפוק הסעודה בריות, כלומר וניכר יותר ירוב הדעת אם שולח לו מה שצריך ליומא ודבר בעיתו

מה טוב, ובזה ודאי טפי מתקרב דעתו של אדם, וכמו שמצינו כה"ג במס' כתובות דף סג ע"ב ובמס' תענית דף כג ע"ב לגבי צדקה, דזכותיה נפיש משום דמקרבא הנייתנ וכו', ומ"מ לכו"ע עיקר הטעם משום ריעות, דאי רק משום צורך סעודת חבירו, א"כ בשאר יו"ט נמי צריך לזה, ובע"כ דמשום קירוב הדעת ואהבת ריעות תקנו כן בפורים, ואגב אורחא תקנו שיהיה דוקא צרכי סעודה דע"י זה ניכר אהבתו טפי, וא"כ אפילו לטעמו של התרומת הדשן היכא ששלח לו דברים שהם מצרכי הסעודה וכבר הראה בזה אהבתו אע"ג שחבירו מחל לו יצא, וטעמא של התרומת הדשן וטעמא משום אהבה וריעות עולים בקנה אחד, ורק התרומת הדשן הוסיף שיהיה דברים מצרכי סעודה דע"י זה ניכרת ביותר אהבתו עכ"ד. והיינו דלדינא אין מח' בין הטעמים, ורק טעמו של המנות הלוי בא להוסיף ולבאר ביותר, מצות משלוח מנות. [ואמנם לפירוש הנ"ל לא קשיא קושית החת"ס ויתבאר להלן].

וכן כתב גם בתשובות שערי רחמים או"ח סו"ס יא בדעת הרמ"א שגם הרמ"א מסכים לטעמו של התרומת הדשן, וכן כתב בתשובות מגן דוד או"ח סי' ה' ד"ה הן אמת, שכתב שעיקר כוונת התרומת הדשן היכא דבעינן מידי דסעודה שיכול לאכול אותם וכיון שהביא לו מידי דאכילה אף אם לא אכל אותם קיים מצות משלוח מנות, וא"כ אפילו אם מחל לו יש לומר שקיים מצות משלוח מנות כיון ששלח לו מידי שראוי לאכילה וראוי יהיה לקבלם ומה"ט לא מהני במשלוח מנות מתנה ע"מ להחזיר שהרי אינו יכול לאוכלו כיון שצריך להחזירו, משא"כ שמחל שהיה בלא תנאי יעו"ש, וראה עוד מה שהאריך בזה בשו"ת ויען הכהן ח"א סימן נ"ו יעו"ש, ובקונ' חמדת משה פורים סימן י' ע"ש.

עוד ביאור באיזה טעם נפסק לדינא, ראיתי להגאון רבי אשר וייס שליט"א בספרו מנחת אשר מועדים פורים עמ' קצט שלכאורה י"ל שלא נחלקו בגדר המצוה להלכה ולכו"ע נתינת המנות לצורך הסעודה היא כמבואר בדבריה תרומת הדשן, וכמו שנראה מדברי הרמב"ם בפרק ב' הט"ו ממגילה וז"ל: כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחבירו, שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד וכל המרבה לשלוח לריעים משובח, ואם אין לו מחליף עם חבירו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו עכ"ל, וכתב שם שנראה ששתי המצוות הנ"ל כתבם הרמב"ם בחדא מחתא וכמו שמבואר להדיא מדברי הראשונים והפוסקים בסוגיא דפורים המשולש וכמו שתכבו הכל בו סימן מה והאורחות חיים והמאירי עמ"ס מגילה דף ה' ע"א שסעודת פורים נדחה ליום א' משום שאי אפשר לשלוח מנות בשבת הרי דהא בהא תליא, ובמג"א סי' תרפ"ח סק"ה כתב שאם סעודת פורים בשבת גם משלוח מנות נוהג בשבת ומבואר מדבריהם שענין אחד לסעודת פורים ולמשלוח מנות. וע"כ כתב שם במנחת אשר שנראה שהמנות הלוי כתב את דבריו כטעם נוסף בדרך הדרוש והמוסר ולא להלכה. ע"ש.

ואמנם החיד"א בספר יוסף אומץ (סי' פב אות ה) כתב שאין לעשות מהטעמים הנ"ל נפק"מ יעו"ש, וכן הו"ד בקצרה בילקו"י פורים סי' תרצ"ה בהערה, ובטעם הדבר לכאורה משום דלא פסקינן בתר טעמא דקרא, [ובגדר האי דינא הארכתי בכתובים במק"א].

ואולם לדינא מצינו בפוסקים שהביאו ב' הטעמים הנ"ל ונפק"מ בינהם, וכמ"ש בשו"ת כתב סופר או"ח סי' קמ"א אות ב' יעו"ש, ובשו"ת ציץ אליעזר חלק ח' סימן יד, ובמש"כ עוד בזה בשו"ת באהלה של תורה ח"ב סי' קח, ובשו"ת משנה הלכות ח"ד סי' צ"א וצ"א ע"ש, ובמה שהארכתי בזה לקמן שהפוסקים האריכו נפק"מ בטעמים הנ"ל.

אך מ"מ לדינא מבואר בפוסקים שפוסקים כב' הטעמים, וכן כתב לדינא בשו"ת כתב סופר או"ח ס' קמ"א ע"ש, וכן כתב בספר המועדים כהלכתם בעמ' תנה בהערה בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלמעשה יש לחוש לחומרת שני הטעמים, וע"ע מש"כ בזה בשו"ת אבני דרך חלק ט' סימן פח. והנה לפי מש"כ בחת"ס שכל דין משלוח מנות הוא משום העניים, ולפי"ז לעשירים שולחים משלוח מנות מדין לא פלוג רבנן, ואמנם נראה דלפי מש"כ שגם התרומת הדשן ס"ל הטעם שכתב במנות הלוי שהוא כדי להרבות אחוה ורעות, א"כ י"ל שגם לעשירים צריך לשלוח אי"ז משום לא פלוג רבנן, ושהעניים לא יתביישו וכמ"ש בחת"ס, אלא הטעם הוא משום שגם לעשירים צריך לשלוח כי הוא משום שמחה להרבות אחוה ורעות, והוא שייך אף בעשיר, ולפי זה י"ל שאין מח' בין ב' הטעמים, ונראה לענ"ד שבע"כ י"ל כן, אם הוא לא משום שמחה מדוע יש להרבות במצות משלוח מנות ככל האפשר. [ויתבאר להלן].

ועוד י"ל לפי"ז שמה צריך לשלוח אף לעשירים הוא משום שמחה, וכמו מבואר בב"ח סימן תרצ"ד ד"ה וצריך, שכתב בזה"ל: לא כך הוא הפירוש דכיון דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהא שמח ושש עם אוהביו וריעיו ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה וריעות אם כן אם יסעוד אחד עם חבירו ורעהו הרי הם בשמחה ובטוב לב משתה יחד ופטורים הם מעתה מחיוב משלוח מנות, עכ"ל. ואמנם מדבריו נראה יותר דהוא משום שמחה, וכן מבואר בחידושי הריטב"א עמ"ס מגילה שם שמשלוח מנות הוא משום שמחה, כמו מתנות לאביונים וז"ל: שכל הפושט ידו ליטול יתנו לו, לומר שנותנין לכל אדם ואין מדקדקין אם הוא עני וראוי ליתן לו, שאין נתינה זו מדין צדקה גרידתא אלא מדין שמחה שהרי אף לעשירים יש לשלוח מנות עכ"ל, וכן נראה ממש"כ בחידושי הרמב"ן שם, ובע"כ דהוא משום שמחה,

וכן נראה ממש"כ בחידושי הר"ן עמ"ס מגילה דף ז' ע"ב שגם משלוח מנות הוא בגדר מתנה כמו מתנות לאביונים, וס"ל שמשלוח מנות ומתנות לאביונים הוא מצוה אחת ליתן מתנה לעשירים ולעניים, וכתב שם בר"ן שמשו"ה בעינן שתי מנות לעשיר שמנה אחת אינו חשוב בעיניהם, וכיון שמשלוח מנות הוא דין מתנה צריך ליתן מתנה חשובה לפי השגת המקבל יעו"ש, ויתבאר בזה עוד להלן בגדר שיעור הנתינה במשלוח מנות.

וכעי"ז מבואר בבני חיי סי' תרצ"ד סק"ג, ע"ש, וכן נראה ממש"כ ברלב"ג (אסתר פרק ט' פסוק י"ט, עי' סוף הספר עמ' קס"ח ד"ה ותקנו), וכן נראה ממש"כ בפרי מגדים סי' תרצ"ד

משב"ז סק"א, ובשע"ת שם סק"ד, וז"ל" ועיין באשל אברהם ריש סימן תרצ"ד בשלוח מנות ונאנסו כו' ואין לו שייכות לשם במתנות לאביונים כ"א לכאן ומ"ש שם דלא כספר בני חייא ע"ש שבעהמ"ח ב"ח גופיה משמע דעתו שלא יצא שכת' בנגנבו או בנותן מתנה ע"מ להחזיר אף על גב דבעלמא מהני יש לחלק דהכא עיקר התקנה משום שמחה וכיון שנגנבו או חוזר ונוטלו ליכא שמחה ע"ש, עכ"ד, וכן נראה ממש"כ בטהרת השלחן על ס"ד ע"ש, וביפה ללב ח"ב סי' תרצ"ה אות יט, ובערוך השולחן סי"ג ובסי"ז, ובשדי חמד פורים ס"ו ד"ה אם, וכן כתב בשו"ת בני ישראל תאו"ח סי' פח שטעם משלוח הוא בשביל לשמח את המקבל, וכן כתב בספר יוקח נא סי' תרצ"ה סקל"ג וסקל"ז. וראה עוד מש"כ בספר אורה ושמחה על הרמב"ם עמ' קז ס"ח עח שגם לדעת התרומת שהמשלוח מנות אינו מדין צדקה אלא בתורת ריעות וכדרך אנשים ששולחים מנות בעת שעושין שמחה להרבות האחוה והרעות, אלא שהתרומת הדשן מפרש שטעם הדבר שתקינו כן הוא בכדי שיהא מצוי לכולם סעודה חשובה.

וכן נראה ממש"כ בערוך השולחן סי' תרצ"ה סי"ג, שאפילו בשילוח לעשיר יוצאין ואע"ג דבנחמיה כתיב שלחו מנות לאיו נכון לו דמשמע למי שאין לו או שלא להניח עירובי תבשילין כדרשת חז"ל זהו מפני ששם היה בר"ה שיאן חיוב בזה, רק הזכירם לשלוח למי שאין לו כדי שיהיה לו מה לאכול, משא"כ בפורים הוי מצוה והטעם מפני השמחה ולא מפני שאין להמקבל מה לאכול ולכן אפילו בעשיר יצא עכ"ד, וכן מוכח ממש"כ שם עוד בזה"ל: ועודא דהכא ליכא למימר רק לעני דהא מתנות לאביונים הוי מצוה בפני עצמה עכ"ל, ומוכח דתקנת משלוח מנות הוא גם לעשירים ולא רק לעניים.

ושוב ראיתי עוד להרה"ג שלום יוסף יונה שליט"א בספר מיני מעדנים עצ' צח שכתב להוכיח מלשון המגילה שבע"כ דין משלוח מנות הוא לא מדיני צדקה אלא מדיני שמחה, שהרי כתוב במגילת אסתר (ט כב) "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". ומבואר שמתנות הם מתנות לאביונים אבל משלוח מנות הוא דין לרעהו, והוא תקנה אף לעשיר.

והנה מה שבעינן שני מנות, במשלוח מנות ובמנות לאביונים בעינן מנה אחת, כתב הבא"ח בספר בניהו עמ"ס מגילה דף ז' ע"א שבמנות החיוב הוא שיהיה לכל אחד ואחד שמחה מן הכבוד שמכבדו רעהו ובמין אחד לא יתכבד כ"כ כדיש שישמח ולכן בעינן שתי מנות משא"כ במתנות לאביונים שכיון שמטרת המצוה הוא כדי שיאכל האביון בו ביום ולא ירעב ולכן כל מתנה היא כשיעור סעודה וא"כ מאי סברא איכא בזה ליתן לו שתי סעודות בו ביום ומסתמא הדין הוא ליתן לכל אביון סעודה אחת עכת"ד ואמנם לדבריו כ"ז הטעם שמשלוח מנת הוא משום שמחהף אבל לפי הטעם שמשלוח מנות הוא משום צורכי סעודה וא" כמתנות לאביונים ומשלוח מנות הוא מאותו טעם שהוא לעניים וכמ"ש בחת"ס, וא"כ לכאורה כן יהיה בעי מנה אחתף ואמנם י"ל דהא דבעינו מטעם אחר שהוא כנגד שני מתנות שנתן אחשורוש לאסתר אחד בית המן והשני הטבעת וכמ"ש בב"ח סי' תרצ"ה, וע"ע במש"כ בזה בספר חמדת ימים פורים. ומה שמספיק לשלוח משלוח מנות לאיש אחד ולא כמו מתנות לאביונים שבעינן שני אביונים כתב במג"א סי' תרצ"ה סקי"ב שבעני ים הקפידו ליתן לשניים משום שמצוה

לחלק משא"כ במשלוח מנות שהוא גם לעשיר די בזה שנותן לאחד יעו"ש, ואמנם לפי דברי החת"ס לא א"ש ויל"ע.

ועתה אכתוב כאן בקצרה עוד כמה וכמה טעמים שמצינו בספרי האחרונים למצות משלוח מנות, בספר מאיר עיני חכמים (מהדו"ת עה"ת) כתב בשם הגאון מאוסטראווצא, וז"ל: כי הנה אמרו חכמז"ל הם לא עשו אלא לפנים, ונמצא שכל אחד מישראל ידע בעצמו שלא עבד ע"ז בלב, אבל לא היה יודע מה שבלב חבירו, דשמא חבירו עבד ע"ז גם בלב, ונמצא שחיבור הוא עכו"ם ולא נקרא רעהו, אבל כשנתבטלה הגזירה ונודע לכל שלא עשו אלא לפנים, אז הראו כל אחד לחבירו שהוא רעהו ואין חושדו שעבר חלילה ע"ז בלב, וזה טעם נפלא עכ"ל.

עוד טעם למשלוח מצינו שכתב הגאון רבי אלישע גאליקו תלמידו של מרן הב"י בפירושו על מגילה (פרק ט' פסוק כ) שכתב בשם המפרשים שתיקנו כן היפך כוונת המן מכל וכל שהמן גזר על הממון כדכתיב ושללם לבוז, ולפיכך רצו חכמים לעשות הוראה בממון שיהיה להם לאכול די סיפוקם והותר כדי לתת לאחרים עכ"ל.

ועוד כתב שם שהיתה הכוונה להורות היותנו מושגחים שלא בדרך הטבע שרצו חכמים להרוות כי אף אם יעשו דבר המסובב לאדם מיתה לא יועיל, אלא יהיו חיים וקיימים לחוזק היפך כוונת המן, והוא דקרא כתיב ושונא מתנות יחיה, וכאן נצטוו בנתינת משלוח מנות איש לרעהו ויחיו ע"ש.

עוד טעם כתב הגאון המהירט"ץ בספר לקח טוב, שטעם המנות הוא כדרך הלוחמים מלחמות עצומות שדרכם לחלק מהשלל ההוא להאוהבים וכמו שמצינו בדוד שאמר הא לכם משלל איובי ה', וכן כאן שהמן אמר להשמיד וכו' ושללם לבוז, ועתה היתה להם נפשם לשלל ומקניהם וקניינם כאילו מחדש שללום, ולכן היו משלחים מנות לאיש לרעהו כאילו שלל רב.

עוד טעם כתב המהר"ל בספר אור חדש על מגילת אסתר, שטעם תקנת משלוח מנות הוא כדי להראות שהוא בשלימות גדולה עד שיוכל להפשיע מטובו גם לאחרים כי כאשר האדם בשלימות וכאשר יש לו יו"ט הוא יותר בשלימות ולכן הוסיף לומר ומשלוח מנות כי כאשר האדם בשלימות לגמרי הוא ג"כ משפיע לאחרים בטובו יעו"ש, והו"ד בשו"ת בית שערים ח"א סימן שפ.

עוד טעם כתב החת"ס בספר תורת משה עה"ת פרשת תצווה דף פא ע"ד שבשעה שטענו בבבל מודעא רבא ואמרו ליחזקאל נהיה ככל הגויים והשי"ת השיב ביד חזקה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם והיו כאנוסים ומוכרחים לא יכלו לאכול האחד אצל חבירו שאין לומר עד אחד נאמן ביאסורין שהרי בעינן שיהיה מוחזק בכשרות והא קמן שנהנהו מסעודתו של אותו רשע

ונחדשו על איסור, אמנם עתה שקיבלו את התורה מרצון ושמחה שוב הותרו לאכול האחד משל רעהו, ולכן שולחים מנות איש לרעהו.

עוד טעם כתב בספר צדקת הצדיק (סי' רנה) שבדבר שהאדם חסר בו וצריך תיקון על ידי התנהגות בהיפך הוא אפילו בענין שהיה אצל אדם אחר מצוה כדרך שאמרו במלוה ברבית דאפי' לגוי לא הגם שיש מצוה דלנכרי תשיך כל שאין עבירה במניעתו צריך למנוע וזה ענין הקדמת רפואה למכה דמרדכי בבגתן ותרש וכו' ובודאי הוא רפואה פנימית למכה פנימית ובאמת תמוה אמאי גילה מרדכי והלא טוב יותר שאחשורוש יהרג ותינצל אסתר מביאת איסור הגם דקרקע עולם היא וליכא איסור מ"מ ודאי מצוה להצילה וגוי לא מעלין ולא מורידין ואין להעלותו ולהצילו כלל רק ששמעתי דקליפת פרס הוא צרות עין ולכן תיקנו משלוח מנות בפורים שהוא ההיפוך דצרות עין עכ"ד.

עוד טעם כתב הגאון ר' שמעון סופר זצ"ל בס' אגרות סופרים (עמוד נב) שכיון שבימים אלו הדור וקיבלו את התורה מאהבה ואחד מהתנאים לקבלת התורה הוא האחדות לכן תיקנו משלוח מנות לחזק את האחדות גם בשפת אמת שמות לפורים כתב שעיקר הישועה בפורים נעשה ע"י הכינוס כמ"ש לך כנוס את כל היהודים וכתיב נקהלו ועמוד על נפשם ובמתן תורה כתיב הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי והדר קבלוה בימי אחשורוש בכח הקהילה וזהו וקבל היהודים לשון יחיד שנעשו אגודה אחת ואז אין עמלק יכול לשלוט בהם לכן תיקנו משלוח מנות ומתל"א לעורר אהבת בני ישראל וזה הי' יסוד בית שני שיסודו בכח אהבת ישראל עכ"ד.

עוד טעם כתב בשו"ת תירוש ויצהר (סימן קעב) שבזמן גזירת המן הרבו בצדקה לעניים והרגישו שהצלתם היה בזכות הצדקה ורצו לתקן מתל"א באופן הראוי ביותר שהעני לא יתבייש ולכן תיקנו גם לשלוח מנות איש לרעהו ועי"ז לא יתבייש העני בקבלת המתנות, יעו"ש.

עוד טעם כתב בבני יששכר (אדר מאמר ח') על פי דברי החיד"א בספר כסא דוד (דף מא) בשם תלמידי האר"י דהגם דקיי"ל סוטה כא דעבירה מכבה מצוה אבל אין עבירה מכבה תורה גם צדקה וגמילות חסדים אין עבירה מכבה אותם והנה אנשי כנה"ג תמהו היאך לא הועילו חבילות חבילות מצוות שהיו ביד כל אחד מישראל אלא שהעבירות כיבו המצוות ומה שהיה בידם מצות לימוד תורה לא הועיל כיון שהיה להם מודעא וכו' ותיקנו למזכרת גם כן מצות משלוח מנות גמילות חסדים ומתנות לאביונים צדקה שכל אלה המצוות אין עבירות מכבות אותם ושוב לא יתחייבו ושוב לא תהיה גזירה כזאת לעולם ואפילו בדור שכולו חייב ח"ו כיון שיש ביד ישראל מצות הגיון התורה וצדקה וגמילות חסדים וצדקתם עומדת לעז יעו"ש, וראה עוד מש"כ במאור ושמש פרשת משפטים שתיקנו לשלוח מנות בפורים לרמוז שצריכין להחזיק בידי לומדי תורה.

עוד טעם כתב בדרשות ר"י אבן שועיב (פרשת תצוה) שהמן הרשע רצה לקעקע ביצתם לגמרי להשמיד להרוג ולאבד להשמיד זהו אבדן הדת להרוג זהו אבדן הגופים ולאבד זהו

אבדן הממון וכשריחם השי"ת עליהם קבעו ג' מצות כנגד אלו השלשה מקרא מגילה כנגד הדת שמחה ומשתה כנגד הגופים ומשלוח מנות ומתנות לאביונים כנגד הממון.

עוד טעם מבואר בביאור הגר"א למגילת אסתר (פ"ג פס' יג) שהמן גזר ד' גזירות א' להשמיד, ב' להרוג, ג' ולאבד, ד' ושללם לבוז, וכנגדם קיבלו ישראל א' מקרא מגילה ב' שמחה, ג' משתה, ד' מתנות לאביונים, ושם פס' יט כתב באופן אחר דשמחה ומשתה ויו"ט ומשלוח מנות וכר הם ארבעה כנגד ארבעה דברים שרצה המן לעשות כדפרשתי לעיל עכ"ד. עוד טעם כתב בילקו"י פורים עמ' תרצ"ח, שטעם משלוח מנות להרבות את השמחה שע"י שפותח את ידו ונותן נפתח לבו ושמחתו יותר שלימה.

ועוד טעם כתב בילקו"י שם, שיש לומר שהוא זכר לנס שבאותה השנה שנעשה הנס עשו מעצמם את יום המנוחה ליום משתה ושמחה להודות להשי"ת ואפשר ששלחו מנות מעצמם כפי הדרך בכל סעודה של שמחה שמשתף בה את חביריו וקרוביו ותיקנו לעשות זכר לזה בכל שנה וכן צמים ביום י"ג אדר שבו התענו בזמן המלחמה שכל זה הוא זכר לנס לראות את עצמו כאילו עתה היתה הצרה ועתה היתה הרווחה ותשועת ה' וכמו שכתבו המפרשים שתענית אסתר הוא זכר לנס כ"ש מצוות הפורים די"ל שהם זכר לנס ודו"ק,

ועוד טעמים בטעם משלוח מנות ראה מש"כ בזה בספר ברוך ה' עהש"ס סימן ט', ובילקוט יוסף עמ' תרצז ותרצח, כתב שהוא להרבות את השמחה, ואמנם כבר נזכר כן בדברי הראשונים וכמ"ש לעיל, ע"ש עוד. ובמה שקיבץ בזה בספר עתה באתי בקונ' תרי טעמא ידידי הגרי"ח אוהב ציון שליט"א, ובשו"ת מקדש ישראל פורים סימן רל"ה, ובספר פרדס יוסף החדש אות תרצ"א, ובספר משנת אברהם כתובות עמ' שפז מה שהאריך בחיוב דין משלוח מנות.

הלכות משלוח מנות

חיוב משלוח מנות

חייב אדם לשלוח לחבירו, ביום הפורים, משלוח מנות אחד של שני מנות והיינו או שני מיני מאכלים, או שני מיני משקים, או מאכל אחד ומשקה אחד[א].

טעם מצות משלוח מנות

ומצינו ב׳ עיקרים בטעם מצוות משלוח מנות, בתרומת הדשן מבואר שהוא משום צרכי סעודת פורים, ובמנות הלוי כתב שהוא כדי להרבות אחוה ורעות בין איש לחבירו, ולהלכה נפסק שחוששים לב׳ הטעמים, ועוד שנראה שגם התרומת הדשן מסכים לטעמו של המנות הלוי, והתבאר במבוא לספר זה.

משלוח מנות ומתנות לאביונים כאחד

השולח מנות לאביון ומכיון לצאת בזה גם ידי מצות מתנות לאביונים, וגם מצות משלוח מנות, מעיקר הדין יצא ידי שניהם, ואין בזה משום שאין עושים מצות חבילות חבילות, משום ששתי המצוות נעשות בפעולה אחת, אך לכתחילה יש לחוש שלא יוצאים בזה ידי חובת מצות מתנות לאביונים[ב].

מקורות

א. כמבואר בשו"ע סי׳ תרצ"ה ס"ד, ויתבאר בארוכה להלן.

ב. כתב בביאור הלכה סי׳ תרצ"ה ס"ד, ד"ה או של מיני אוכלים וכו׳, וז"ל: בטורי אבן מסתפק אם שלח ב׳ מנות לאיש עני אם יוכל לחשבם לתרתי לקיום שילוח מנות דגם העני בכלל איש לרעהו ולקיים מתנות לאביונים ואם נתן עוד מתנה א׳ לעני אחד יצא או לא והביאו הגרע"א בחידושיו. כתב הפר"ח עיר ספק מוקף ישלחו המנות בי"ד שהוא לרוב העולם ועיין בפמ"ג שמפקפק בזה עכ"ל, ולמעשה מבואר שם בטורי אבן עמ"ס מגילה דף ז׳ ע"א שכתב שנראה לו עיקר לדינא שבשלוח ב׳ מתנות לאביון אחד אינו עולה לו לשתיהן, אלא או למשלוח מנות או למתנות לאביונים, ואי אפשר לקיים ב׳ המצות הללו אלא ע"י ג׳ בני אדם ע"ש, וכן י"ל שאין לעשות כן משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות.

מקורות

ובביאור דבריו בספר אורה ושמחה על הרמב"ם הל' מגילה עמוד ק"ז שביאר שאי אפשר לחשב שילוח אחד בתורת משלוח מנות ובתורת מתנות לאביונים, משום דמלשוח מנות הוא בתורת ריעות לחזק הריעות והאהבה ולא בתורת צדקה, אם כן כל ששלח לו בתורת ריעות אין כאן גדר של צדקה כיון שנותן לו בתורת סבלונות של ריעות שהוא ענין של אהבה ואין בזה משום גדר מתנת עניים, ועי' שרצה לומר דאפילו לדעת התורמת הדשן שכתב טעם המצוה שירבה אוכל לסעודה ולכן אולי יש לצדד שאפשר לצאת בכה"ג, מ"מ יש לומר שהוא גם סובר שעיקר נתינת המנות משום ריעות, עי' שם, וכן כתב בספר דעת תורה הביא משו"ת מהר"י אסאד שכתב להחמיר בזה כיון דאפסקינהו קרא ע"כ דאינו יוצא תרתי מצות כחדא. יעו"ש.

וכן כתב לדינא בחזו"ע פורים עמ' קנח שמעיקר הדין יוצאים בזה יד"ח, אך לכתחילה נכון לחוש לדעת האוסרים לכך, וכתב שם בהערה, בזה"ל: בצירוף שיתן עוד מתנה לאביון אחר. הנה הטורי אבן (מגילה ז.) צידד מתחלה בפירוש הגמרא, קיימת בנו רבינו משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, שיוצא ידי חובת שתי המצות בבת אחת, ושוב כתב שנ"ל עיקר שבמשלוח ב' מנות לאביון אחד אינו עולה לשתיהן. ופירוש הגמרא קיימת בנו רבינו משלוח מנות איש לרעהו, או מתנות לאביונים, שקיים מצוה אחת מהם, ואות ו' לחלק. ע"ש. ובשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' קלט) נשאל בזה, ודן אם אין בזה משום אין עושים מצות חבילות חבילות, וכתב, ומיהו י"ל דבדיעבד אם התכוין לצאת ידי חובת שניהם בבת אחת יצא, אלא דלכתחלה לא נכון לעשות כן, משום דהוי בכלל מצות חבילות חבילות. ע"ש. ולפע"ד הדבר ברור שבמעשה אחד שעושה לקיים ב' מצות בבת אחת לא שייך הדין שאין עושים מצות חבילות חבילות, שהרי משנה שלימה שנינו בפסחים (לה.) שהכהנים יוצאים ידי חובת מצה בחלה ובתרומה, אע"פ שיש מצוה באכילת תרומה בפני עצמה, (כמו שאמרו בפסחים עב סע"ב), ומברכים עליה אקב"ו לאכול תרומה, (הרמב"ם הל' תרומות פט"ו הכ"ב), ואע"פ כן יוצאים בה ידי חובת מצה לכתחלה, ולא אמרינן דהוי מצות חבילות חבילות. ומוכח שכיון שהוא מעשה אחד של אכילה יוצא י"ח לכתחלה. ויעו"ש עוד מה שהאריך ביסוד הנ"ל באריכות.

וסיים שם בחזו"ע בזה"ל: שוב ראיתי להשדי חמד (מערכת א כלל לט) שהביא מה שחקר בשו"ת כתב סופר (חלק אורח חיים סימן קלט) אם אפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות ומתנות לאביונים בבת אחת, או יש בזה משום אין עושים מצות חבילות חבילות, וכתב על זה, ולפע"ד אינו מובן, שלא אמרו כן אלא כשעושה שתי מצות ממש אלא שעושה אותם בבת אחת, לא כן כשעושה מעשה אחד ורק מכוין לשתי מצות שיעלה לו המעשה לכאן ולכאן, בזה לא שייך מצות חבילות. וצ"ע. ושו"ר בשו"ת ויען אברהם (חאו"ח סימן נ) שכ"כ, והוא תנא דמסייע לן. והניף ידו שנית בשדי חמד בפאת השדה (מערכת א כלל צה), שהביא תשובת הגאון ר' אברהם פלאג'י בשו"ת ויען אברהם הנ"ל ביתר אריכות והוכיח מזה שבמעשה אחד לא שייך מצות חבילות, ושוב דייק מדברי מהר"י אלגאזי

מקורות

דלא סבירא ליה הכי. וע"ש. וכבר הבאנו לעיל דברי הבית שערים (סוף סימן נג), שכתב להעיר כיו"ב על הטורי אבן, ויסוד אחד להם שבמעשה אחד לא שייך מצות חבילות. ומה שהעיר שמהר"י אלגאזי לא סבירא ליה הכי, הנה מצאתי להגאב"ד מברודי בשו"ת מחזה אברהם (חלק אורח חיים סימן לח) שכתב, שאף מהר"י אלגאזי יודה לחילוק זה, רק שבהדלקת שמן שריפה בחנוכה יצטרך לברך על שריפת שמן טמא של תרומה, וגם על נר חנוכה, ומכיון שברכותיהן חלוקות שפיר הקשה הקהלת יעקב מהא דאין עושים מצות חבילות, אבל בנידון הכתב סופר בדין משלוח מנות ומתנות לאביונים שאין שום ברכה והכל מעשה אחד ליכא בהכי משום מצות חבילות. אלא שלפי זה צריך עיון בהא דתנן והכהנים בחלה ובתרומה, שהרי צריך לברך שתי ברכות על מצות אכילת תרומה ועל מצות אכילת מצה. וצריך לומר דהתם מיירי שאין לו מצה אחרת, וכדאמרינן בפסחים (קב:) אין לו שאני. ע"ש. ועל פי זה העלה דשפיר דמי לצאת ידי חובת קידוש של שבת בכוס של ברכת המילה כשחל המילה בשבת, ואין לחוש בזה משום אין עושים מצות חבילות חבילות. ע"ש. [ועיין עוד בשו"ת התעוררות תשובה חלק ב (סוף סימן צב) שכתב, דההיא דתנן והכהנים בחלה ובתרומה מיירי שאין לו מצה אחרת, וכדאמרינן בפסחים (קב:) אין לו שאני. ע"ש]. ודו"ק.

אתה הראת לדעת שגם הרב ז"ל מסיק כחילוק הנ"ל שבמעשה אחד והכוונה היא לשתי מצות אין בזה משום מצות חבילות. והן עתה ראיתי להגרי"ח בשו"ת הוד יוסף (סימן סא) שכתב, שבליל פסח שחל בשבת צריך לאכול עוד כזית מצה בברכת המוציא בשביל השבת, שאם ירצה לפטור עצמו בכזית אחד, לא יתכן לעשות כן, דקיימא לן אין עושים מצות חבילות חבילות. וכן הדין בליל סוכות שחל בשבת, גם מטעם זה אין למוהל לצאת ידי חובת קידוש בכוס המילה, ומשום שאין עושים מצות חבילות חבילות. עכת"ד. ובמחכ"ת אין דבריו מחוורים, שכל שעושה מעשה אחד אף על פי שהכוונה לשם שתי מצות לא שייך בזה הדין שאין עושים מצות חבילות חבילות. וכמו שהסכימו כל האחרונים הנ"ל. וכן ראיתי הלום להגאון ר' יעקב פייתוסי בספר ברית יעקב (דף צח ע"א) בד"ה תו חזיתיה, שכתב ג"כ, שכל שעושה פעולה אחת לשתי מצות לא חשיב מצות חבילות, ולא דמי לשתי סוטות כאחת וכיוצא בזה שהן שתי פעולות. ובזה יישב קושית הקהלת יעקב הנ"ל על מ"ש בירושלמי שמדליקים שמן שריפה בחנוכה, דהתם נמי הדלקה אחת היא ועולה לכאן ולכאן. ע"ש. וכן כתב בשו"ת מעשה אברהם אשכנזי (חלק יורה דעה סימן יד דף נט ע"ב), והביא גם כן ראיה מהירושלמי סוף תרומות שמדליקין שמן שריפה בחנוכה, ולא חששו למה שאמרו אין עושים מצות חבילות חבילות, ובע"כ לומר שכל שבפעולה אחת נעשו שתים כהלכתן, דהיינו מצות שריפה שמן שריפה ומצות חנוכה, לא חששו חכמים לאיסור מצות חבילות. ע"ש. וכן העלה הגאון בעל דרכי תשובה בשו"ת צבי תפארת (סוף סימן פב). ע"ש. גם בשו"ת קול מבשר חלק ב (סימן כח אות ד) הביא קושית המנחת קנאות בסוטה (ח.) ממתני' (פרה פרק יב משנה ב), מזין על אדם וכלים ואפילו הן מאה, והא אין עושים מצות חבילות, ותירץ על פי דברי התפארת ישראל הנ"ל שדוקא

מקורות

כשעושה שתי פעולות שייך לומר כן, מה שאין כן כשעושה פעולה אחת, ועל פי זה יישב קושית האחרונים מהירושלמי שמדליקים שמן שריפה בחנוכה, וכן שיוצאים הכהנים ידי חובת מצה בחלה ובתרומה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת בית דוד לייטר (סימן סב) בשם הגר"ל הורוויץ. ע"ש. וכן כתב הגר"פ אפשטיין בספר מנחה חריבה (דף כז סוף ע"ב). ע"ש. וכן כתב הגאון רבי בן ציון ליכטמן בספר בני ציון (סי' רצט דף רב ע"ב). ע"ש. וע"ע בחידושי הרש"ש (סוטה ח.) שכתב, לכאורה גם התרת נדרים דהויא מצוה כמ"ש בנדרים (נט.) אין ראוי להתיר לשני אנשים כאחד, או שני נדרים לאיש אחד, מטעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. אבל בטלה דעתי נגד דעת מרן הש"ע (יו"ד סי' רכח סעיף מו), שכתב, שמתירים כמה נדרים לאיש אחד בהיתר אחד, ולכמה אנשים בהיתר אחד. ומקור דבריו בשו"ת המיוחסות להרמב"ן (סי' עדר) וכו'. ע"כ. ונראה דה"ט כמו שכתבנו שהכל נעשה במעשה אחד של היתר אחד שפיר דמי, וליכא בהכי משום מצות חבילות חבילות. וכ"כ בספר ארעא דרבנן (מע' א אות ב) דמ"ש הרמב"ם שרשאי הבעל להפר נדרי שתי נשיו כאחת, וכן האב יכול להפר נדרי שתי בנותיו כאחת, אע"פ שאין עושים מצות חבילות חבילות, שאני הכא שהכל מעשה אחד הוא. ובכה"ג לית לן בה. וכ"כ מרן החיד"א בספר יעיר אזן (מע' א אות כ). לפיכך נראה עיקר שאין צורך להוסיף כזית בליל פסח שחל בשבת או בליל סוכות שחל בשבת, כי הכזית שאוכל עולה לכאן ולכאן. וכן מותר לקדש על כוס המילה כשחלה בשבת ושותה ממנו רביעית כדי שיהיה קידוש במקום סעודה, ודי בכך. ועיין בכף החיים סופר (סימן רעג ס"ק לח). ודו"ק.

וראיתי בשו"ת חסד לאברהם תנינא (חאו"ח סי' פג) שנשאל בדין זה, והביא דברי הגמ' (מגילה ז.), דלכאורה משמע שיצא, אך שוב הביא דברי הריטב"א דלא גרסינן אלא רק "מתנות לאביונים", דבעינן משלוח לרעהו בפני עצמו. אלא שי"ל דלכתחלה אין לשלוח לצאת ידי שניהם בבת אחת, משום שאין עושים מצות חבילות חבילות, אבל י"ל שכיון ששתי המצות משלוח מנות ומתנות לאביונים, שתיהן באות למצות חובת היום של פורים, כחדא מילתא הוו, ואין בהן משום מצות חבילות חבילות, וכדאמרינן בפסחים (קב:) דקידושא ואבדלתא חדא מילתא היא. עכת"ד. ולא ירד לכל מש"כ לעיל בשם כמה אחרונים, דלא שייך במעשה אחד חבילות חבילות. וכמו שהעירותי על הגאון הכתב סופר הנ"ל. ושוב ראיתי בשו"ת משיב דברים (חאו"ח סי' קעה) ד"ה ובענין אם אפשר, שכתב להעיר על הכתב סופר מדאמרינן בפסחים (קב:) דהבדלה וקידושא חדא מילתא היא, משום דכולם משום קדושת יו"ט נינהו. ולפ"ז גם משלוח מנות ומתנות לאביונים כיון שהכל משום מצות פורים, כחדא מילתא חשיבי, וליכא בהו משום מצות חבילות וכו'. ע"ש. וזהו כדברי החסד לאברהם הנ"ל. ואין צורך בזה לפמש"כ שמכיון שהכל מעשה אחד לית לן בה. וראיתי דבר פלא בשו"ת חמדת משה (חאו"ח סי' יד) שכתב, בהגהות חידושי הגאון רעק"א (סי' תרצה) הביא בשם א"ש שמסתפק אם שולח מנות לרעהו העני בפורים, אם יוצא בזה י"ח מתנות לאביונים כשיתן עוד מתנה לאביון אחר, וחידוש על הגאון ז"ל שלא זכר מהטורי אבן (מגילה ז.) דפשיטא ליה בסו"ד שלא יצא, וכן משמע בחי' הריטב"א שם. עכת"ד. ותימה עליו, שהרי זו לשון הגרע"א שם: בטורי

מקורות

אבן באבני שוהם מסתפק אם שלח ב׳ מנות לאיש עני, אם יוכל לחשבם למשלוח מנות, שגם העני בכלל רעהו, ולמתנות לאביונים אם יתן עוד מתנה לעני אחר. ע״כ. הרי שהביא דברי הטורי אבן להדיא, והוא המחבר הקונטרס אבני שהם שנדפס בסוף הטורי אבן. ומה לו כי ילין על הגרע״א, פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה. ובשו״ת בית אב (חאו״ח סי׳ קג) הביא דברי הטורי אבן, והעלה דשפיר יוצא ידי חובת משלוח מנות ומתנות לאביונים כאחת. ע״ש. וכ״כ בשו״ת מהרי״א הלוי ח״ב (סי׳ קלט), שלפ״ד האומרים שמצות דרבנן א״צ כוונה, אפילו בסתם ששלח שתי מנות לאביון, יצא י״ח משלוח מנות ומתנות לאביונים, כשיתן עוד מתנה לאביון אחר. ע״ש. ועכ״פ אם מכוין בפירוש לכך לכ״ע יוצא י״ח. וכן כתב בשו״ת ים הגדול טולידאנו (חאו״ח סי׳ לג). ע״ש. והן עתה מצאתי בשו״ת שארית יהודה בלוהם (סי׳ צג), שהעיר כדברינו על הכתב סופר הנ״ל. דהאי דינא דאין עושים מצות חבילות חבילות, זהו דוקא בשתי מצות שאי אפשר לעשותם בפעולה אחת, אבל מצות שוות שנעשות במעשה אחד ליכא משום מצות חבילות חבילות וכו׳. ע״ש. וע׳ בפרי חדש (סי׳ תרצה ס״ד) שכתב, נתן שתי מתנות ושתי מנות לשני אביונים לא יצא, אבל לשלשה אביונים יצא. עכ״ל. ומוכח דלא מהני שיכוין לצאת ידי חובת משלוח מנות ומתנות לאביונים לאביון אחד, ויצרף מתנה אחת לאביון אחר. וכן העלה בתשובה מאהבה ח״ב (דף מט ע״א), שאי אפשר לקיים שתי מצות אלו בשתי מנות לשני אביונים, אלא תמיד צריך שלשה בני אדם, שני אביונים, והשלישי בין עני בין עשיר. ע״כ. ולפי האמור לעיל נראה דשפיר דמי לצאת י״ח, ובפרט כשיש צורך בדבר. וכיון דמילתא דרבנן היא אזלינן לקולא. ומ״מ טוב לחוש לדברי האחרונים הנ״ל שהחמירו בזה, וישלח עוד שתי מתנות לאביונים. עכ״ל.

וכן הו״ד הגרי״ש אלישיב זצ״ל בספר בספר יבקשו מפיהו עמוד נ״ח, שאפשר לתת לאדם אחד ולכון שחציו למשלוח מנות וחציו למתנות לאביונים, ומקורו מהמהרש״א דף ז. במגילה, וכן בשו״ת מהרש״ג חלק א׳ יורה דעה סימן ק״ב, ובחלק ד׳ או״ח סימן כ״ט, ומשיג על הטורי אבן שם.

וכן כתב לדינא מו״ר הגר״ע פריד שליט״א בספר אזמרה לשמך על המועדים, בהל׳ פורים, דיני משלוח מנות, וז״ל: אפשר לתת משלוח מנות גדול לאדם שהוא בגדר עני, ולכוון שחצי ממנו יהיה למשלוח מנות וחציו האחר יהיה למתנות לאביונים [עי׳ מהרש״א וטורי אבן מגילה ז׳]. עכ״ד.

ושוב ראיתי להגאון רבי יוסף ליברמן שליט״א בספר משנת יוסף סוגיות הש״ס ח״ב סימן מ׳ שכתב להאריך בכל דברי הטורי אבן הנ״ל וכתב להביא שזקינו בדרשות חת״ס דף קצז ע״א כתב, שר׳ אושעיא בא לאשמעוינן כי היה בטעמא דעגלא וגרבי דחמרא כדי מזון לו ולאשתו ונשאר עוד עודף וא״כ קיים ר״י נשיאה בר״א ואשתו ב׳ מתנות לב׳ אביונים, שעי״ז יש להם סעודת פורם וכיון שיש להם כבר סעודת פורים לאכול א״כ בעודף קיים מצות משלוח מנות משום דלא מקיימים

משלוח מנות שנתן לעני בתור מתנות לאביונים שלא לביישו

אם שולח לעני מתנות לאביונים בתור משלוח מנות שלא לביישו, נראה שלא יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות[ג].

ברכה על משלוח מנות

אין מברכים על מצוות משלוח מנות, ונאמרו בזה כמה טעמים[ד], והתבאר בזה

מקורות

משלוח מנות אלא במי שיש לו כבר סעודה מוכנת, והמנה היא נוסף על הסעודה, אבל מי שאין לו סעודה א"כ כל מה שנותנים לו הוי מתנות לאביונים עכ"ד.

ואמנם דבריו הם חידוש לדינא שמצות משלוח מנות רק אחרי דיש לו צרכי סעודה, הרי בשו"ת חת"ס כתב שכל דין משלוח מנות הוא לעניים, ויעו"ש במשנת יוסף שם מש"כ להאריך בדברי החת"ס שם.

ושוב ראיתי בדין הנ"ל להגר"א נבנצל שליט"א בספר ירושלים ומועדיה עמ' תיד שנשאל במי שנותן משלוח מנות לעני האם יכול לקיים בזה גם מצוות מתנות לאביונים, והשיב בזה"ל" רק אם יתן לו ג' מנות, והמנה השלישית תהיה עבור מתנות לאבייונים עכ"ל.

ג. בשו"ת אפרסקתא דעניא חלק א' סימן כד אות ב' נשאל לגבי אחד ששלח לחבירו משלוח מנות מטעם שלא לביישו וכוונתו היה בתורת מתנות לאביונים, וכתב לדון אם יצא ידי חובת מתנות לאביונים וכתב שיסוד הספקבזה הוא דאם קיום מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים תלוי בדעת המשלח אז מאי איכפת לן המה דסביר המקבל ואם הוא תלוי בדעת המקבל א"כ בודאי לא יצא רק ידי חבות משלוח מנות, וכתב שם להביא ראיה שתלוי בדעת המשלח ממש"כ הרמ"א שהשולח מנות לרעהו ואינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא, דבשלמא במוחל ליכא למידק מני' דיש לומר דהו"ל כקבלם, אבל בלא רצה לקבל אמאי יצא אלא ודאי דתלוי בדעת המשלח והוא דידיה עביד וזהו גמר מצוותו וא"כ ה"ה במתנות לאביונים יעו"ש, ולענ"ד יש לדון מה הדין בהנ"ל שרצה לכוון לשם מתנות לאביונים, אבל למעשה שכח לקיים מצות משלוח מנות, ועתה אין לו איך לשלוח האם למעשה יעלה לו בתור מצות משלוח מנות.

ד. וכתבו באחרונים להקשות מדוע אין מברכים על מצות משלוח מנות, וכן כתב להקשות בפרי מגדים בפתיחה להל' ברכות, ומצינו בזה כמה ישובים דבברי הפוסקים.

מקורות

א). הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספר מועדים וזמנים ח"א סי' קפו כתב שאין מברכים ברכה על מצוות שהגיונו של כל בר דעת לקיימן מעצמו אף בלא ציווי התורה יעו"ש וכמו שכתב כה"ג ברבינו בחיי סי' שלח ובשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ס' יעו"ש, וכן כתב בספר יד יצחק (ב' מ) וכתב להוסיף שבמשלוח מנות לא שייך לומר ציווי וציוונו אלא רק בלשון עשיה וכמו שנאמר (אסתר ט' יט כח) על כן היהודים וכו' עשים וכו' והימים האלה נזכרים ונעשים עכת"ד., וכה"ג כתב בשו"ת יד אליעזר סי' מ"ד כתב שלא תיקנו לברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודת פורים משום זה דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ששולחים דברים למכרים יעו"ש, וכן כתב בשו"ת ערוגת הבושם סי' כז, וע"ע בזה בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' שצ"א.

ב). בשו"ת מור ואהלות (אהל ברכות והודאות סימן מא) כתב לעיין מדוע אין מבריכם על מצות משלוח מנות, וכתב שכיון שעיקר מצות משלוח מנות כמ"ש במקרא איש לרעהו פירוש אוהבו להרבות השלום, ולכן לא נתקן ע"ז ברכה שמי בוחן לבבות לידע אם חבירו אוהבו באמת יעו"ש, וכן כתב באורחות חיים כתב בשם הרד"ק שעיקר החיוב של משלוח מנות הוא איש לרעהו ומי יודע אם חבירו אוהבו באמת יעו"ש, וכן כתב בספר אבן יעקב חגיגה סימן עה, וע"ע בזה בשו"ת פני מבין סי' רלג ובמשמרת חיים ח"א עניני פורים אות ה', וברבבות ויובלות ג' ג' א'.

ג). ועוד י"ל בפשטות י"ל כמ"ש בשו"ת הרשב"א ח"א סימן יח לגבי נתינת צדקה שמא לא יקבל ממנו, ומשו"ה לא מברכים על משלוח מנות, יעו"ש, וראה עוד מש"כ בזה לקמן.

ד). עוד י"ל כמ"ש ברמב"ם בהל' ברכות פרק יא הלכה ב' שמברכים רק על מצוות שיש בה בין אדם למקום ואין מברכים על מצווה שהיא בין אדם לחבירו, ע"ש.

ה). ובמהרי"ץ חיות עמ"ס מגילה דף ז' ע"ב כתב שמצווה זו של משלוח מנות אהיא מנהג של הנביאין ואין מברכים על מנהג נביאים כמו שאין מברכים על חיבוט ערבה וע"ע בזה בשו"ת בית שערים או"ח סי' שפ"א.

ו). בשו"ת שרידי אש ח"א סי' סא כתב לתרץ ע"פ הטעם שכתב במנות הלוי שמשלוח מנות הוא להרבות אהבה וחיבה ורעות וע"כ אין מברכים עליו משום שרוצים אנו להראות כי מצוה זו מרצוננו החופשי מתוך תחושה של אחדות ושלום ולא מתוך של וציוונו שכן נתינה מתוך ציווי מפחיתה מהאהבה הראויה להיות פורים יעו"ש, ובשו"ת מים ההלכה ח"א סי' קיב.

ז). ובשם הגרשז"א הובא בהליכות שלמה מועדים פרק יט הערה טו שכיון שעיקר שמחת פורים היא עד דלא ידע ממילא אין מברכים על מצות משלוח מנות.

בארוכה בהערה.

ברכת שהחיינו על משלוח מנות

אין מברכים שהחיינו על מצות משלוח מנות, ולבני ספרד יש לכון בברכת שהחיינו בליל פורים על המגילה, ולכון גם על שאר מצוות היום, ובני אשכנז יכוונו לצאת בברכת שהחיינו שבקריאת המגילה בבוקר, [ומ"מ אם לא כוונו ב"שהחיינו" אי"ז מעכב][ה].

מקורות

ח). ביד רמה (כ) כתב בשם הגאון רצה"ח שהסיבה שלא מברכים היא מפני שמשלוח מנות וסעודת פורים כלולים בברכה הנאמרת על המגילה שעשה ניסים שהרי כל המצוות בחג הינם מחמת הניסים שנעשו לאבותינו יעו"ש.

ט). עוד טעם כתב במשמרת חיים שם כיון שמצות משלוח מנות היא מצוה שבלב כדי להרבות ריעות לא שייך לברך על מצוות שבלב, דומיא כמ"ש בב"י או"ח סי' תלב שלא תיקנו ברכה על ביטול חמץ מפני שהביטול נעשה בלב.

וראה עוד מש"כ להאריך בזה בשו"ת אבני דרך ח"ד סי' קכ ובילקו"י פורים עמ' תשג, במש"כ להאריך בזה בקונ' חמדת משה הל' פורים.

ה. במג"א סי' תרצ"ב כתב שאין לברך שהחיינו על המשלוח מנות וסעודת פורים משום שהוא דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ויו"ט, [וכעי"ז כתבתנו שאחד הטעמים שאין ברכה על משלוח מנות משום שהוא דבר הנהוג], ואמנם בעיקר האי טעמא יש לעיין שהרי למעשה משלוח מנות אינו דבר הנוהג בכל יום, ובשלמי תודה פורים עמ' רפ כתב בזה הגרב"צ פלמן זצ"ל והנה באמת דבכל יום ובכל שבת ויו"ט אין חיוב של משלוח מנות כמו שיש בפורים, ומ"מ כיון שמצוי ששולחים מנות ודברי מאכל זה לזה אין כ"כ חידוש ושמחה בדבר זה ולא תקנו לברך עליהם בפני עצמו, ורק אם בלא"ה מברך שהחיינו על המגילה ראוי שיכוון גם עליהם. ומיהו צ"ב למה לא תקנו לברך ברכת המצוות על משלוח מנות. ובפמ"ג כתב הטעם משום שחיישינן שמא לא ירצה חברו לקבלם ויהא ברכתו לבטלה, ולפי"ז גם לעניים ברכת שהחיינו שייך האי טעמא דלא תקנו לברך ביחוד על זה משום האי חשש שמא לא ירצה חברו לקבלם ויהא ברכתו לבטלה. עי"ש עוד בשלמי תודה, ומ"מ מבואר שם במג"א שיש לכיון בזה בברכת שהחיינו בקריאת המגילה ביום לפטור את שאר המצוות, ועיין עוד בביה"ל סי' תרצ"ב ד"ה ושהחיינו שהוא תלוי אם אפשר לברך שהחיינו על היום, בברכ"י או"ח סי' תרצ"ב ס"א ס"ל שאפשר לברך שהחיינו על עצם יום הפורים

קיום מצות משלוח מנות במקום מטונף

מותר לתת משלוח מנות במקום מטונף, אבל מן הראוי לתתו במקום שאינו מטונף[1].

מקורות

אך לדינא לא פסקינן כן, וכמ"ש שם במשנ"ב סק"א בשם הגר"א ע"ש, ומה שיש ליישב בזה עוד כמה טעמים שאין מברכים שהחיינו לפי חלק מהטעמים שאין ברכה על משלוח מנות, ממילא ה"ה שאין ברכת שהחיינו על מצוות משלוח מנות, וראה עוד מש"כ להאריך בזה ידידי הגאון רבי אריה ברינגר שליט"א בספר דברי הנסים פורים עמ' תשמא.

ומ"מ כיון שמבואר במג"א שיש לצאת בזה בברכת שהחיינו ביום, ואמנם הא תינח לבני אשכנז אך לבני ספרד שנוהגים כמ"ש השו"ע שאין מברכים שהחיינו, כתב בפרי מגדים א"א סי' תרצ"ב סק"א, שיכון בלילה לצאת גם ידי חובת משלוח מנות ומתנות יעו"ש, ובכה"ח שם סק"ד.

1. יש לדון אם אפשר לקיים מצות משלוח מנות במקום מטונף, ולכאורה יש לומר שהרי הוא תלוי בטעמים דלטעם שהוא צרכי סעודה הרי סו"ס עתה מקיים מצוה, וכ"ש לפי מש"כ בשו"ת חת"ס שהוא משום צדקה, אבל להטעם שהוא להרבות אחוה ורעות, ממילא לכאורה נראה שיהיה מותר לכתחילה לתת משלוח מנות במקום מטונף, ונפק"מ אם נותנים משלוח מנות ליד פחים וכדו' האם הוא ראוי לכתחילה.

ובעיקר הדין הנ"ל אם מותר לעשות מצוות במקום מטונף, כתבתי בספרי שערי יוסף ספירת העומר עמ' 92 שבשו"ת הלכות קטנות (ח"ב) כתב שמותר לעשות מצוות במקום שאינו נקי, וכן כתב בעיקרי הד"ט (אור"ח סימן ה' ס"ק ט"ו) וכן כתב בגליוני הש"ס, אבל בדרכי תשובה (יור"ד ט"ו ס"מ) כתב לחלק בין מצוה קיומית שמותר לעשות במקום מוטנף, ומצוה חיובית לא, והכא הרי הוא מצוה קיומית ולא חיובית (לפי השיטות שאין איסור להשאיר כלי לא טבול, כי לפי השיטות שיש איסור, יש לדון דהא סו"ס יהיה חשיב כמצוה חיובית) ועיין.

והנה מרן החיד"א בספרו טוב עין (סימן י"ח אות ל"ז) כתב להסתפק אם מותר לקיים המצוה בלי ברכה במקום מטונף שהרי מצוות צריכות כוונה, ועי"ש שכתב להוכיח מדברי הגמ' בקידושין (לב ע"ב) לענין עמידה בפני זקן בבית הכסא ובבית המרחץ שלהו"א היה צד שיהיה חיוב לקום מלפניו ולמסקנה אין חיוב משום שבעינן קימה שתהיה בה הידור, ובכזאת קימה אין בה הידור, וא"כ משמע ששרי לעשות שם מצוה.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

אף העוסק במצות משלוח מנות פטור ממצוה אחרת, [אם א"א לקיים שניהם][ז].

מקורות

ואולם המשנ"ב בביאור הלכה (סימן תקפ"ז) כתב שאסור לעשות מצוה במקום מטונף, וכותב ב' טעמים א' שכיון שקימ"ל שמצוות צריכות כוונה עצם הכוונה הוי כד"ת, ב' עוד כתב שכיון שזה עבודה אין לעשות עבודת ה' דרך בזיון, עי"ש עוד מש"כ בזה. וממילא הכא דטבילת כלים מדרבנן ואף כלי מתכות לחלק מן הראשונים, וגם י"א שאינו מצוה אלא מתיר לא בעי כוונה ולכן אפשר לטבול כלים במקומות מטונפים. וראה עוד מש"כ לדון בכל זה בספרי שערי יוסף טבילת כלים פרק ב', ובמכתב תשובה מהגר"י יוסף שליט"א שהודפס שם בסוף הספר בהל' טבילת כלים.

ואמנם למעשה נראה שיש להקל בזה, וכן ראיתי שהשיב הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה תשמ"ה וז"ל: שאלה: אם אפשר לקיים מ"ע דמשל"מ במקום מטונף, דאין לעשות מצוה במקום מטונף. תשובה: אין קפידא. עכ"ל, ובתשובה תשמ"ו השיב בזה"ל: שאלה: צ"ע מ"ט יכול לקיים משל"מ במקום מטונף, הא כתב הפרמ"ג ס' תרצ"ה שמשל"מ מצר"כ, ולמש"כ הביה"ל ס' תקפ"ח דאין לעשות מצוה במקום מטונף משום מצר"כ וה"ה במשל"מ. תשובה: כמו שמכוין בדיני ביה"כ. עכ"ל, וראה עוד מש"כ בזה בספר עתה באתי (קונ"א סוף סי' ג', עמ' רכ"ד), ובספר בית מתתיהו (ח"ב סי' ג') ע"ש.

ז. ויש לדון האם יש דין עוסק במצוה פטור מן המצוה בקיום מצות משלוח מנות, ולכאורה י"ל שהרי הוא תלוי בטעמים, שלפי הטעם שכתב במנות הלוי שהוא להרבות אחוה ורעות, א"כ הרי הוא עוסק במצוה שבין אדם לחבירו, אבל אם הוא משום צרכי סעודה, ויל"ע.

ובספר תל תלפיות ח"ב להגרמ"ח דרורי שליט"א תשובה תתשעה כתב לשאול להגר"ח קנייבסקי זצ"ל בזה"ל: שאלה מרן שליט"א כתב לי שעוסק בשמיעת ציווי המלך לא פטור ממצוות אחרות מדין עוסק במצוה כיון שזה מצוה שאפשר למעיקריה דיכול המלך למחול ויש לברר דלפי"ז יצא שעוסק במצות משלוח מנות ליכא פטור דעוב"מ כיון שזה מצוה שאפשר למעיקריה שהמקבל לא ירצה לקבלם ואע"ג דמבואר ברמ"א או"ח סתרצ"ה ד' דהשולח מנות לחבירו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא כבר ביארו דמיירי ברמ"א שבאמת זה מוסיף ריעות במה ששלח לו וחבירו מקבלו בסבר פנים יפות אלא שאינו רוצה לקבלו משום איזה טעם אבל אם קיבלו בכעס ואומר שהלואי ולא שלח לי נראה דלא יצא ידי חובה וא"כ איכא כאן מציאות שתעקר המצוה לגמרי, עכ"ל, והשיב לו הגרח"ק בזה"ל: יצטרך לשלוח לאחר והמצוה לא נעקרה, עכ"ל, ובהערות שם כב דהיינו דהסברא דאפשר למעיקריה אינו משום שמעשה המצוה שעושה יכול להתבטל ממנו שם מצוה אלא שהוא סוג מצוה חלשה משא"כ משלוח מנות עצם המצוה אינה יכולה להתבטל עכת"ד עי"ש עוד.

במה יוצאים ידי חובה במשלוח מנות

מנות שראויים לאכילה

יוצאים במשלוח מנות, רק בדברים הראויים לאכילה, [וסדר הדרגות בזה יתבאר כלדלהן], אבל אין יוצאים ידי חובה במנות שאינם אוכל.

ספרים

אין יוצאים ידי חובת משלוח מנות בספרי קודש, או בחידו"ת, [וכ"ש בשאר ספרים, ועיתונים][1].

מקורות

1. הנה בדין משלוח מנות של חידו"ת וספרים, הנה מפורסם הדבר שהגר"ח קניבסקי זצוק"ל וחבירו ששלחו משלוח מנות למרן הגרא"מ שך זצוק"ל בהיותם בחורים ששלחו כ"ב שאלות על כל הש"ס וזה היה המשלוח מנות שלהם, ויש לדון אם שפיר דמי לצאת בזה יד"ח משלוח מנות. [כמובא בספר בית אמי, וע"ע בספר הספרים, ויש שדנו עם הגראמ"מ שך זצוק"ל החזיר להם משלוח מנות]. והנה בפשטות מילתא דפשיטא דאין יוצאים בזה יד"ח של משלוח מנות, כי בפשטות משלוח מנות הוי אוכל, כי מנה הוי אוכל כמו שמוכח מדברי רש"י במס' ביצה דף יד: בד"ה אלא מנות, וכן מבואר גם בביאור הגר"א (ס' תרצ"ה סקי"ד).

וכמו שמוכח ממה שכתב בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סימן קסג) שנשאל האם השולח לחבירו מעות או כסות וכלים למשלוח מנות האם יצא יד"ח או לא, ושם פוסק שאם יכול למכור אותם כדי שיהיה לו צרכי סעודה שפיר דמי. ומוכח דהענין הוא בשביל צרכי סעודה, ובס' ערך שי (או"ח סימן תרצה) דחה ראיתיו דאם אפשר למכור זה מהני, ולעצם הענין דלא יוצאים יד"ח, כן מוכח ממה שכתב בשו"ת תרומות הדשן (סימן קיא) שנשאל בדין השולח לחבירו בפורים חלוקים וסידנים וכדו' האם יוצא יד"ח משלוח מנות, ושם כתב שכיון דעיקר הטעם של משלוח מנות הוא שיהיה סיפק לכל אחד ואחד שיוכל לקיים סעודת פורים כראוי, לכן לא יוצאים בזה, ועוד כתב שם הרי מה נקרא מנות רק מאכל ומשתה ולא משהו אחר.עי"ש מה שדקדק מהרמב"ם, וכן כתב בס' מטה משה (סימן תתרטו) שמצות משלוח מנות הוא דוקא במיני מאכל ומשתה, וכן כתב בטורי אבן (אבני

מקורות

שוהם מגילה דף ז') שמשלוח מנות הוא רק במאכל ובמשתה ולא יוצאים יד"ח בכסף, משא"כ במתנות לאביונים.

וכן בשו"ת הרשב"ן (סי' רצא) מבואר שהמשלוח מנות צריך להיות מבושל, וכמו שכתב במהרי"ל א"כ לפי דבריו בעינן אוכל בדוקא, וכן כתב בחיי אדם (כלל קנה או' לא) ובמגן אברהם (סי' תרצ"ה סקי"א) ובמעשה רב להגר"א (אות רמ), וכן פסק בקיצור שו"ע (סי' קמ"ב א' ב') [ושם כתב שלא דיש המאכל מבושל, אלא צריך שהמקבל יכול לאוכלו מבלי שום תיקון, וז"ל: לא נקרא מנות אלא דבר שראוי לאכול כמות שהוא בלי תיקון, כגון בשר ודגים מבושלים ולא חיים, או מיני מתיקה או פירות או כוס יין ומי דבש וכיוצא בו עכ"ד]. וכן פסק בערוך השולחן (סי' תרצ"ה סעי' טו), וכן מבואר לבמשנ"ב (סי' תרצ"ה סק"כ) שיוצא במיני אוכלים ולא בבגדים ובשאר דברים עי"ש עוד, [ועי' בשו"ת שבט סופר (או"ח סימן כ"ג) שלפי הרמב"ם יוצאים אף במשהו שאינו מבושל, ויהיה נפק"מ לענין מנה חמה, דאף דזה עבר בישול אחד והוא נפק"מ להל' שבת [והארכנו בזה כבר במק"א] מ"מ לענין פורים, סו"ס הרי זה צריך כבר עוד תיקון, ודן בזה בשו"ת אבני דרך (ח"ד סימן קכא), ובדעת הרמב"ם עי' בשו"ת שאילת יעקב (סי' סא) שפליג על השבט סופר בהבנת דברי הרמב"ם ולפי שיטתו צריך שיהיה הדבר מבושל לגמרי, ולענין מנה חמה עי' עוד בילקו"י (עמ' 318) שכתב להקל בזה, ועי' עוד בזה אבני דרך והעלה להקל במקום הדחק כגון לחיילים שסו"ס לפי מש"כ בשו"ת הלכות קטנות שיכול להחליף את המאכל הזה, [כי הרי לאותו חייל אין לו מים חמים] א"כ סו"ס הוא יצא יד"ח].

אלא דסו"ס זה תלוי בטעמים, דלפי הטעם שנותנים משלוח מנות כדי להרבות אחוה ורעות שפיר דמי, וכמו שכתב המנות הלוי. אולם לפי הטעם כדי שיהיה צרכי סעודה א"כ לא יוצאים בזה יד"ח, וזה כמו שמפורש בדברי התרומת הדשן. דהנה גם על דברי התרומת הדשן העיד בלקט יושר תלמידו של התרומת הדשן (ח"א עמ' קנח) כותב שהיה מנהג בעיר אחת שהבעלי בתים שלחו להרב שלהם מנות יפות ונכבדות בפורים כגון פשתן לעשות סידנין וכו' עי"ש. ולמעשה הט"ז (שם סק"ד) פליג ע"ז וס"ל שלא יוצאים בספרים יד"ח, וכן הוא עיקר לדינא.

ובילקו"י פורים (עמ' תשח) כתב שאף לפי הטעם של המנות הלוי לא יוצאים דסו"ס כתיב מנות, וזה אינו נקרא מנות. אולם בזה ראיתי שכתב בספר "עתה באתי" הגרי"ח אוהב ציון שליט"א (עמ' פג) שאפש"ל שמה שכתוב מנות, אפשר לפרש כמו שכתב בתרגום הראשון לאסתר (ט' כ"ב) שכתב "דורון איניש לחבריה" ומוכח דאפשר דהכוונה על דורון, והיינו לאו דוקא דברי אכילה, כמו שמוכח מהגמ' ביומא נב: ובסנהדרין דף סג:.

מקורות

וגם מצאנו פוסקים שס"ל שלא בעינן דברי מאכל בדוקא, כן כתב בספר "אוצרות סופרים" (אגרת י"ט) הרב שמעון סופר עי"ש ששם מוכח שאפשר לשלוח מידי אפילו דהוא לא בר אכילה, וכן בקובץ נזר התורה (תשס"ז עמ' רפ) כתב שהרב פנחס דוד הורביץ קיים משלוח מנות במעות עי"ש.

והן אמת שמצאתי כמה פוסקים שפסקו שלדינא זה תלוי בטעמים, כן כתב הגר"מ מאזוז בספרו סנסן ליאיר (סימן יא) בשם הרב יוסף פרץ שליט"א, אלא ששם כתב שלכתחילה יש לחוש לב' הטעמים, ולכן אין לשלוח ספרים.

ואף שיש שכתבו להביא ראיה מגוף הספר מנות הלוי ששלח את ספרו בתור משלוח מנות, ועל שם זה קרא את ספרו מנות הלוי כמבואר שם בפתיחה, מ"מ עי"ש שכתב בפתיחה שכתב ששולח את הספר מנות הלוי שי לחותנו וקרא שמו מנות הלוי כדין וכהלכה שני מנות לאדם אחד. ועוד ראיתי שדחה בספר זית רענן החדש (או"ח עמ' רסה) שכתב שאפשר ששלח את זה כסבלונות לאשתו במקום תכשיטים. אולם בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן קט) כתב דכן יש להוכיח מזה, שאפשר לשלוח ד"ת, ובמקום עד דלא ידע וכו' יעסוק בד"ת, אשר ד"ת הם "פקודי ה' ישרים משמחי לב", עי"ש.

והנה הרמ"א בהקדמה לפירושו "מחיר יין" על המגילה כותב שבשנת שט"ז שברחו יהודי קרקוב מפני מחלת החולי רע ולא יכלו לקיים ימי הפורים במשתה ובשמחה שלח בימי הפורים ספר זה לאביו עי"ש, והנה אפשר שזה היה בדיעבד שלא יכלו לשלוח אפילו לחם יבש וכו' וע"כ בדיעבד שלח משלוח זה לאביו, או משום כדי לשמחו.

ומהרי"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (סימן רו) כתב "ויקבל ממני פאר רו"מ חידוש זה במקום משלוח מנות איש לרעהו", וקשה לומר שכתב זה במליצה, ובע"ד דהיינו כדברי המנות הלוי שיוצאים יד"ח לא רק בחידו"ת כתובים עלי ספר, אלא אף בחידוש בע"פ.

ובספר האשל מערכת מ' אות לא כתב להסתפק בשולח לחבירו דבר חידוש שחידש בתורה ויודע שזה חביב אצלו יותר מדברי מאכל אם יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות, והעלה שם לדינא שכיון שכתיב במגילה משלוח מנות משמע שהוא מלשון מן דהיינו מילי דזייני ומטם זה לא מועיל לשלוח ספרים יו"ש.

בס' קרבן תודה על מגילה (חידושי דינים סק"ה) נסתפק אם יוצאין יד"ח במשלוח מנות של דברי תורה, ושם כתב שאפשר שיצא יד"ח, שהתורה הקדושה נמשלה לאכילה ושתיה, כמו שכתוב "לכו בלחמי בלחמי ושתו ביין מכתי". וגם בשמחת הלב איכא פקודי ה' ישרים משמחי לב. ובשו"ת

~ מקורות ~

תירוש ויצהר (סי׳ קע) מביא ספיקו של הקרבן תודה בזה ונשאר בספק, ויש שכתבו שבושא זה לא הסתיים הויכוח.

ובספר בני שמעיה (בשו״ת סימן כב) כתב שיתכן שאף לשיטת התרומת הדשן הסובר שהטעם של שמלוח מנות הוא כדי לספק צרכי סעודהף יתכן שצא, שהרי כתוב באבות (פרק ג׳ מ״ג) שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו ד״ת כאילו אכלו מזבחי מתים ע״כ, וכ״ז אינו להלכה אלא דברי מליצה.

ובקובץ מוריה (חלק נ״ד עמוד פג) במאמרו של הרב מאיר וונדר האריך בענין זה, ושם הוא כותב שכל מי ששלח ד״ת, לא עשה כן משום לצא יד״ח, אלא עשו כן רק לאות ידידות, ועי״ש שכתב שהראשון שנשאל בענין זה היה רבי צבי הירש חריף, נשאל ע״ז בסוף הקונטרס שלו והשיב שלא יוצאים שאף שאיכא בהא שמחת הנפש מ״מ הרי בפורים בעינן שמחת הגוף, כמו שידוע שכתב הב״ח לחלק בין פורים לחנוכה.

בשו״ת הרשב״ן (או״ח סימן רפ״ג) כתב שהרב שיק אבד״ק קראצג מסתמך על דברי הגמ׳ בשבת דף י: ״מילתא לבישייהו יקירא״ ומבואר שמנות יכול להיות אפילו שאין זה בשר ויין, ועי״ש שדחה את זה לפי מש״כ בכתב סופר בשו״ת שלו בסוף או״ח שהטעם של משלוח מנות הוא שפורים יהיה כמו שאר ימים טובים ששם יש דין ושמחת בחגך אז גם בפורים שיהיה לו בשר ובמה לשמות, אלא דנכון שזה מש״כ הכת״ס אולם איכא עוד עשרה טעמים, כמו שהביאו בפרדס יוסף החדש פורים, ובתרי טעמי, ובילקוט יוסף, ובעוד ספרים. ועי״ש עוד בקובץ מוריה שהביא בשם הרב יוסף משה ראטה שכתב בקובץ תל תלפיות (תרס״ה עמ׳ 110) שנסתפק בזה וכתב שתלוי בשני הטעמים, ועי״ש מה שהביא נהרב של רביא שכתב שלכו״ע יוצאים יד״ח בחידו״ת עי״ש באריכות מש״כ בזה, כי אין לך שמחה גדולה יותר מן התורה.

ובס׳ בית מאיר הביא על אחד מן הגדולים ששלח פעם להגה״ק מאוסטרובצא זיע״א שיכתוב לו שני דברי תורה ויקיים בזה מצות משלוח מנות, השיבו הגה״ק מאוסטרובצא ״הלא איתא בגמ׳ (מגילה יח.) מילה בסלע משתוקא בתרין, והיינו שהמילה שווה סלע, אמנם השתיקה חשובה יותר ושוויה שני סלעים, וא״כ כמה חידושי תורה שרק אכתוב לך, לא יהיה נחשב כי אם כמנה אחת בלבד, וע״כ עדיף שאשתוק״.. ע״כ. וע״ע בשו״ת דברי ישראל וועלץ (ח״א סימן רכב) שפסק שיוצאים יד״ח, כי הרי סו״ס איכא בזה הרבית אחוה ושלום ורעות. ובשו״ת משנת יוסף (ח״ו סימן קג סק״ב), ובשו״ת משנה הלכות (ח״ד סימן צא) כתב שלא מספיק בשמלוח מנות שמחה רוחנית אלא צריך שתהא שמחה גשמית, והנה בשו״ת משנה הלכות חלק ח׳ סימן צ׳ כתב שם במכתבו להקה״י שקיבל ספריו והם הוי אצלו כמשלוח מנות, וצ״ל דאין כוונתו כמשלוח מנות ודו״ק. ובס׳ נטעי

מקורות

גבריאל (פורים בסוף הספר סימן כח) כתב שיש לו כת"י של הספר מנהגים ושם כתוב שנתן הספר בתור משלוח מנות עי"ש, ועי"ש שמביא עוד ראיות לזה. וכן בירחון המאסף כתב כי ת"ח השולח לחבירו דברי תורה וחידושים ופרפראות בתורת משלוח מנות יוצא בזה יד"ח שהרי בין לפי הטעם שמשלוח מנות הוא בכדי להרבות אחוה ורעות ובין לפי הטעם שמשלוח מנות הוא בכדי שיהיה למקבל במה לשמוח בסעודת פורים יוצאים בחידו"ת ידי חובה שהרי דברי תורה הם משמחים את הלב וכמו שנאמר פיקודי ה' ישרים משמחי לב ועל ידיהם ישמח המקבל כמו אדם המקבל מאכלים ומשקאות לסעודת פורים ועוד שאין לך התחברות יותר גדולה מן התורה יעו"ש, ועי' עוד בספר בירורי חיים ח"א (עמ' תסג) מה שהאריך בזה הגרח"ש סגל שליט"א.

ואף לדינא כתב בחזו"ע פורים בהל' משלוח מנות שלא יוצאים ידי חובת במשלוח מנות בספרים.

ובס' נתיבות ההלכה (חלק כח עמ' 229) הביא הגר"מ גבאי שליט"א מבעל הרבב"א שלא יוצאים יד"ח בספרים, וכן בחשוקי חמד מגילה (דף ז' ע"א), כתב לדון האם אפשר לשלוח ספרים או חידו"ת, וכתב להוכיח מדברי הרמ"א, וכתב שלמעשה אין יוצאים בזה, וכמו שכתב במשנ"ב סימן תרצ"ה סק"כ, שבעינן שיהיה אוכל מבושל, ומה שעשה כן לטעם לשבח, עי"ש, וכן כתב לדינא בילקו"י סימן תרצ"ה ס"ו שבעינן דוקא אוכל יעו"ש, וכן השיב הגר"א נבנצל שליט"א לידידי הבה"ח יצחק פרץ ני"ו שלא יוצאים ידי חובת משלוח מנות בספרים.

ושוב ראיתי הגליון טעמא דאורייתא פורים תשפ"א, ושם כתב בריש הגליון בדין טעם מצות משלוח מנות, וכתב דהרמ"א אזיל לשיטתיה, במש"כ בחתימת הספר שזה יהיה בתור משלוח מנו, והביא שם עוד בהמשך לפתח הגליון במש"כ בס' בני שמעיה (שו"ת סימן כה) שיתכן שאף לפי דברי התרומת הדשן בסימן קיא שהוא כדי לספק את צרכי הסעודה יתכן דיצא כיון דתנן באבות פ"ג מ"ג שלשה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים עכת"ד, והוא חידוש גדול דהא סו"ס לטעמם הרתומת הדשן הו דוקא מידי דאכילה כמבואר בגמ' במגילה, ועוד דזהו בדרך הלצה, דהרי אין צריך בדוקא לחידוש תורה מיוחד ויוכלים מלומר גם דין פשוט כמו מים אחרונים חובה כמ"ש הבא"ח ועוד פוסקים. [וכמו שהארכתי בספרי שירת יוסף עניני נישואין ובעוד דוכתי] וכמ"ש לדינא שלא יוצאים ידי חובה במשלוח מנות של ספרים.

ומיניה נלמד למש"כ הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס, לשיטות הפוסקים שיוצאים יד"ח במשלוח מנות בספרים, א"כ יש לדון מה הדין מי ששולח לחבירו ספר חדש במייל, שהרי יש מחברים שאין שולחים את ספריהם במייל, מחמת שיעבור הלאה, וכך לא יקנו את ספריהם וכו', וכיון שכן נראה דאם ישלח לו ב' ספרים חדשים שהוציא במייל יצא יד"ח, כי עי"ז מרבה באחוה ורעות, אך לדינא אין זה נפק"מ כי אין יוצאים יד"ח משלוח מנות בספרים.

אך מ"מ טוב ונכון לצרף חידושי תורה או ספרי קודש למשלוח מנות, לשמח את חבירו ורעהו[ט].

משלוח מנות בכלים

וכמו כן לא יוצאים ידי חובת משלוח מנות בכלים, כיון שאינו מידי דאכילה[י].

משלוח מנות בבגדים צבעונים

וכיון שאין יוצאים ידי חובה במשלוח מנות ע"י ספרים או כסף, כיון שצריכים לשלוח מיני מאכל, לכן אשה ששולחת לחברתה משלוח מנות בבגדים וכדו' אין יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות[יא].

~ מקורות ~

ט. וכמו שנהג הגרח"ק שם, וכ"ש למי שמשמח אותו, וע"י מרבה אהבה ואחוה, ושוב ראיתי שיצא אור לספר שמענו כן ראינו חלק ב' ושם בפרק טו סימן לו נשאל הגרח"ק זצוק"ל האם יוצאים ידי חובת משלוח מנות בספרים, והשיב בזה"ל: לצרף את זה למשלוח מנות שלו זה טוב עכ"ל, ויעו"ש עוד בהערה מה ששאלו עוד האם דברי תורה הוא מנה אחת או כמה מנה, והשיב אם אשר לאכול את זה ביחד עכת"ד, וכ"ז הוא לפלפולא בעלמא, אבל בודאי שלא יוצאים יד"ח משלוח מנות בספרים וכמ"ש לעיל.

י. בספר ריח דודאים עמ"ס מגילה דף ז' ע"א כתב שמהני לשלוח מנות אף דבר שאינו ראוי למאכל או למשתה לאשה כגון יין, וטעמו משום דכתיב ומשלוח מנות אי שלרעהו ולא כתב סתם משלוח מנות לרעהו, איש למה לי, ש"מ דאפילו דבר הראוי לאיש ולא לאשה כגון יין דלאו אורח ארעא דאשה לשתות יין אפ"ה יוצר עכ"ל.

יא. בילקו"י פורים עמ' תישב, כתב אשה השולחת לחברתה משלוח מנות בגדי צבעונין וכודמ"ה אינה יוצאת ידי חובת משלוח מנות שאע"פ שאמרו בגמ' בפסחים דף קט ע"א בדין שמחת החג אנשים בראוי להם בבשר ויין ונשים בראוי להם בבגדי צבעונין ובבגדי פתשן מגוהצים מכל מקום לגבי מצות משלוח מנות צריכים להיות מנות של אכילה ושתייה לקיום מצות סעודת פורים שגם הנשים חייבות בה אף שהן היו באותו הנס, וכתב שם שכן כתב בשו"ת היכילי שן תליתאי סימן ח' וכתב שם שאע"פ שבשו"ת בית שערים חאו"ח סי' שפ העלה לדינא שאשה ששולחת משלנות לחבירתה בזמן הזה בבגדים צבעונים ותכשיטים עדיפי יעו"ש, ומ"מ כתב שפש שם שלהלכה אין יוצאים בזה יד"ח משלוח מנות, וכמ"ש בתרוה תמימה אסתר ט.

סיגריות

אין יוצאים ידי חובת משלוח מנות בסיגירות[יב].

מקורות

יב. יש לדון האם סיגריות חשיב אכילה לגבי דין משלוח מנות, וכתבתי בזה לדון לפני כמה שנים, שלכאורה אי נימא דחשיב כאכילה, ממילא יוצאים בו יד"ח אף לשיטת התרומת הדשן, ואמנם נראה דאכתי לא חשיב כאכילה.

וכן ראיתי בספר אבני שהם כסלו אדר עמ' תרעא שהביא שהגאון רבי ישראל וועלץ זצ"ל חקר בירחון תל תלפיות אדר תרצז האם יוצאים יד"ח במשלוח מנות ציאגרן [סגריות] או טאבאק כיון שהוא אוכל נפש ומותר לעשן ביו"ט, והגאון רבי יוסף לייב סופר זצ"ל אבדק"ק פאקש השיב לו בפשיטות שאינו יוצא כלל דכי דבר מאכל הוא וכי אם יעשן כל פורים יהיה יוצא בזה חס מלהזכיר ואינו דומה למה שכתבו הפני יהושע פרק כירה דף לט וכן הקרבן נתנאל פ"ב דביצה ושע"ת סימן תרי"א דמותר לעשן ביו"ט דהוי אוכל נפש דשם החקירה אם הוי אוכל נפש ורשאי לעשן ביו"ט אבל אם יעשן ביו"ט ולא יאכל כלל וכי יהיה יוצא בזה אתמהא והכי נמי אין יוצא כלל, ומה שהמנהג ששולחין סיגריות זה רק להרבות ריעות ואהבה אבל ידי משלוח מנות בודאין אין יוצאין.

וכתב שם שהגר"י וועלץ זצ"ל חלק עליו וס"ל שבמצות משלוח מנות איכא ג' טעמים לא מבעיא לטעם החסיד המקובל בעל הלכה דודו שכתב במנות הלוי שהוא להרבות שלום וריעות היפך מהמן וא"כ יש לומר ששלח ל סגריות שיצא יד"ח וכן למש"כ בשו"ת בית שערים חאו"ח סימן שפ בשם זקנו המהר"ל בספרו אור חדש על מגילת אסתר שטעם משלוח מנות להראות שהוא בשלימות גדול עד שיוכיל להשפיע בטובו לאחרים יעו"ש א"כ י"ל שיוצא יד"ח, אלא אף לתרומת הדשן יוצא יד"ח שהרי שעורכים שולחן מניחים על השולחן גם מיני ציאגרן וטאבאק בתוך האכילה גם מעשנים וממילא שייך שפיר הרווחה ויעו"ש עוד שכתב שלפי מש"כ בברכ"י סימן תרצ"ה בשם המהרנ"ח שעיקר המצוה במשלוח מנות שיהיה המנות יקרות הערך ועריבות, ובפרי מגדים כתב שיהיה ראויות להתכבד באותו מקום והכא נמי סגריות.

ועיין עוד בזה להגר"מ גבאי שליט"א בבית מתתיהו חלק ב' סימן ט' אות כא שהביא שכתב כבר לדון בזה בשו"ת תירוש ויצהר סימן קעא האם מהני לשלוח לחבירו טבק לעישון למשלוח מנות לשיטות דחשיב כאוכל נפש לגבי יו"ט שאפשר לעשן יעו"ש, וכתב שם שלמעשה לא מהני דסו"ס לא הוי אכילה אף שהמקבל מעשן יעו"ש, ובשו"ת צי"א ח"ט סימן לג, ובשו"ת דברי ישראל או"ח סימן רכג, ובשו"ת רבבו"א ח"ג סימן תעג, ובספר יד ספורים פרק לב סימן יג הביא בשם הגרנ"ק זצוק"ל שלא מהני למשלוח מנות גם למי שמעשן. ושוב מצאתי שכ"כ בחזו"ע פורים עמ' קכ"ג וז"ל: וכן השולח לחבירו קופסת סיגריות או טבק הרחה לא נחשב ל'מנה', לצאת בזה ידי משלוח

משלוח מנות בתרופות

וכמו אין יוצאים ידי חובת משלוח מנות בתרופות, ואף בתרופות שיש בהם טעם וכדו', כיון שאינו חשוב מיני מאכל[יג].

משלוח מנות בכסף

אין יוצאים ידי חובת משלוח מנות בכסף[יד].

~ מקורות ~

מנות, אפילו כשיודע שהמקבל מעשן ומריח טבק". יעו"ש, וכן מורה לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שלא יוצאים יד"ח משלוח מנות בסיגריות, וראה עוד מה שהארכתי בכל הגדר ההלכתי של סיגריות בהלכה בספרי שערי יוסף הל' טבילת כלים, יעו"ש, ומה שיתבאר בס"ד בשערי יוסף הל' טבילת כלים במהדו"ח.

יג. כן נראה לענ"ד פשוט שלא יוצאים ידי חובת משלוח מנות בתרופות, וכמו שהארכתי לדינא שלא יוצאים ידי חובת משלוח מנות בספרים, כן כתב לדינא בספר אמרי אברהם אנגלרד (סימן ל"ג), שאין יוצאים ידי חובת משלוח מנות בתרופה ששולח לחבירו להחיות נפשו, דאין עושין מצוות חבילות חבילות, כי יש מצוה להחיות נפש בישראל משום וחי אחיך עמך, ומצוה נוספת היא מצוות משלוח מנות, ושתי מצוות נפרדות הן. וכך מבואר מעי"ז במהרי"ל (הובא במג"א סימן תרצ"ה), שאין יוצאים במעות מעשר משום מתנות לאביונים, ואף החולקים בדבר, כאן יודו, שהרי אלו שתי מצוות נפרדות. ע"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת רבבות אפרים ח"ז (סימן שכ"ג) שאין יוצאים בתרופה ידי חובת משלוח מנות, שהרי אין עליה שם אכילה כלל, וכבר פסקו מעין זה על סגריות שאין יוצאים בהם ידי חובת משלוח מנות, וכל שכן בדורנו שנודע שמסוכנות לבריאות. יעו"ש, וכ"ש מי ששולח ב' תרופות לחולה כדי לקיים מצות משלוח מנות על ידי זה לא יצא.

משלוח מנות בחיסונים - הנה נשאלתי ע"י הגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך כתב לי לשאול בזה"ל: לו יצוייר שהיו יכולים לקנות חיסונים ולשלוח לאחרים אדם שקנה שני חיסונים ושלח לחבירו בפורים האם יוצא משלוח מנות, עכ"ל, ולמעשה נראה לדינא שאין יוצאים ידי חובת משלוח מנות אלא במידי דאכילה.

יד. בשו"ת תרומת הדשן סי' קיא כתב לדייק ממש"כ הרמב"ם (פ"ב ממגילה הט"ז) בדין מתנות לאביונים, שנותן לכל עני מתנה אחת "או מעות" או מיני תבשיל או מיני אוכלין. ואילו במשלוח מנות לא הזכיר "מעות" רק מיני אוכלים, אלמא דלא מועיל לתת מעות לגבי משלוח מנות.

מקורות

ואולם בשו"ת הלכות קטנות ח"ב (סי' קסג) שיוצאים י"ח ג"כ במעות שראוי לקנות בהם צרכי סעודה. וכן כתב מעם לועז אסתר (עמוד רמט סעיף רג) להקל כדברי הלק"ט.

וכתב להאריך בזה בחזו"ע פורים, וכתב להביא מש"כ בחסדי דוד חסאן (סי' תרצה ס"ד) הביא מ"ש בשכנה"ג דמהני משלוח מנות במעות. ותמה עליו. ע"ש. וכן בשו"ת פתחי שערים (סי' מז) כתב, דלכאורה יוצאים י"ח במעות, דהא מעשר שני בירושלים צריך פרי מפרי וגידולי קרקע, ועכ"ז יכול לחלל בירושלים כסף על פרוטות, וה"ט כיון שיכול לקנות בהם צרכי סעודה, כמ"ש התוס' ב"מ (מה.) סד"ה השתא. ודברי קבלה לא עדיף מד"ת. ושוב דחה ד"ז, לפמ"ש האחרונים שצריך להיות דרך חבה וריעות, לכן י"ל דבעינן דבר הראוי לאכילה ולא מעות. ואף דבתוס' סנהדרין (מת.) ד"ה מותר, כתבו דמעות עדיפי מטווי דיכול לקנות בהן כל מילי. וע"ע בתוס' מגילה (ח.) ד"ה אלא. י"ל דלענין משלוח מנות בעינן מידי דמיכל דוקא. ע"כ. והטורי אבן באבני שוהם (מגילה ז:) כתב ג"כ דשאני לן בין משלוח מנות למתנות לאביונים, דמשלוח מנות הוי דוקא במידי דמיכל ומשתי ולא בכסף, כמו ושלחו מנות לאין נכון לו, דדרשינן (ביצה טו:) דהיינו למי שלא הניח עירובי תבשילין, וקאמר להו שישלחו לו מידי דמיכל ביו"ט. ותנן נמי ב"ש אומרים אין משלחין ביו"ט אלא מנות. אבל מתנות לאביונים מהני בהו כסף ושוה כסף, וכדמוכח במגילה (ד:) דמה"ט אין מקרא מגילה בשבת מפני שעיניהן של עניים נשואות למקרא מגילה, וזה אי אפשר בשבת, ש"מ שעיקר מתנות לאביונים בכסף שהוא מוקצה בשבת, ולאו דוקא במידי דמיכל. ע"כ. [ולכאורה י"ל לפמ"ש בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חאו"ח סימן רו) דהתם ה"ט שאין העניים יכולים לקבל מתנות לאביונים, משום שאסור לתת מתנה בשבת, דהו"ל כקונה קנין בשבת, אלא דק"ק דהא לצורך מצוה לא אסרו. וכמ"ש האליה רבה (סימן שו ס"ק יט) כי מה שנוהגים לתת כלים לחתן וכלה בשבת, היינו משום דחשיב צורך מצוה לשמח חתן וכלה שלפעמים עניים הם. ע"ש. וה"נ לשמחם בפורים ודאי דהוי מצוה. [וגם ביום טוב ממש מותר לתת צדקה לעני, בדבר שאין בו משום מוקצה. כמ"ש התוס' (שבועות מד רע"ב). וע' בש"ע (סי' תקכה ס"ב): גבאי צדקה גובין מהחצרות ביו"ט אבל לא יכריזו כדרך שעושים בחול אלא גובין בצינעא וכו'. וע' באחרונים שם, ה"ד בכה"ח (סק"ו) דהיינו דברי מאכל ומשתה. ע"ש. וע"ע בדברי הגאון הנצי"ב בהעמק דבר (דברים טז יא) בשם בנו הגר"ח ברלין. ע"ש]. וכ"כ בשו"ת חתן סופר (סי' עב אות ה). אך י"ל משום הוצאה מרשות לרשות שמסתמא יביאו המתנות לבתיהם להאכיל לבני ביתם. וע' להגאון מהרש"ם בארחות חיים ובדעת תורה (סי' תרצה) שכתב, שאם שלח לחבירו מעות, לא עדיף מהשולח בשר חי שלא יצא. ע"ש. והנה לפי מש"כ לעיל השולח בשר חי יצא, כההיא דר"י נשיאה ששלח משלוח מנות ירך של עגל. ומ"מ מעות ודאי דגרעי מבשר חי, דלאו מידי דמיכל הן בעצמן, ולא הוו בכלל "מנות", וכמ"ש הטורי אבן. וכן משמע מהר"ן. וע' בכף החיים (סי' תרפח ס"ק לח) בדין משלוח מנות בפורים שחל בשבת. ע"ש. ובשו"ת בית שערים (סי' שפ) כתב כדברי הטורי אבן הנ"ל. ע"ש]. וכן פסק הגאון מהר"י טאייב בערך השלחן (סי' תרצה סק"ב), שאין יוצאים ידי חובת משלוח מנות במעות. וכן פסק בשו"ת שאלת יעקב (סי' סא). וכתב

מקורות

להוכיח כן מדקדוק לשון הרמב"ם והש"ע. (וזכה לכוין לדיוקו של התרומת הדשן מלשון הרמב"ם). וע"ע בשו"ת מועדים וזמנים ח"ב (סי' נד) שתמה מדנפשיה על הלק"ט הנ"ל מדברי הרמב"ם והש"ע, וה"ט דבכסף ליכא חיבה וריעות וכו'. ע"ש. וכבר קדמוהו האחרונים הנ"ל. איברא דאיכא למידק ממ"ש הרב מטה משה (סי' תתריז), בדרשות מהרי"ל, אמר מהר"ש, שמהר"ר שלומיל היה אבל בפורים, ואמר לו מהר"ש שצריך לקיים משלוח מנות, שהאבל חייב בכל המצות. ודוקא בשר "או מעות" ישלח, ולא תפנוקים העשויים לשמח בפורים, וגם אחרים לא ישלחו לו [מהם], כיון שהן עשויים לשמת. ע"כ הוא בהגהות מנהגים. עכ"ל. וכן הוא בספר מנהגים לרבינו אברהם קלויזנר (מכון ירושלים תשל"ח, עמוד פ). [מהר"א קלויזנר היה מרבותיו של המהרי"ל. ובסדר הדורות (ה' אלפים רכ) כתב, רבי אייזיק טירנא בעל המנהגים קיבל מר' אברהם קלויזנר, והיה בימי רבי ישראל איסרלן בעל תרומת הדשן]. גם המגן אברהם (סי' תרצו ס"ק יא) הביא ד' מטה משה בקיצור, ואח"כ כתב בשם ספר חסידים (סי' תשיג) בזה"ל: מי שמת אביו בפורים, לשנה הבאה ישלח מנות, ובאותה שנה "ישלח מעות" או בשר לעניים. ולא תפנוקים העשויים לשמת. וכל דבר של שמחה לא ישלח ולא ישלחו לו. ע"כ. וכל המדובר הוא במשלוח מנות. (ותיבת לעניים לאו דוקא). ובכל זאת מוכח דמהני מעות. אלמא דפליגי ע"ד התרומת הדשן, שדייק מלשונו של הרמב"ם דבעינן מידי דמיכל דוקא. ושו"ר להגאון בעל חות יאיר במקור חיים (סי' תרצו ס"ז) שהעתיק לשון הספר חסידים, וכתב, ומ"ש "מעות" צ"ע. ע"כ. ולענין הלכה יש להחמיר כדברי התרומת הדשן וכל האחרונים, דבעינן דוקא מידי דמיכל. וע' בשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' מה). ובשו"ת בית שערים (סי' שפ). ובמש"כ בשו"ת יחוה דעת ח"ו (סי' מה). ע"ש. עכ"ד החזו"ע.

אך מצינו שכתב בספר חסידים לגבי אבל על אביו או אמו, שישלח מעות או בשר לעניים ולא תפנוקים העשויים לשמחה, ומבואר שיוצאים יד"ח במשלוח מנות אף בכסף, והו"ד במג"אס י' תרצ"ו סקי"א, ובמשנ"ב שם סקי"ח, אך במקור חיים שם כתב לחלוק ע"ד שבעינן דוקא אוכל, וא"כ לכאורה מבואר מדברי המשנ"ב שאפשר לצאת ידי חובה בכסף כיון שהמקבל יכול לקנות עם זה אוכל

וכן כתב בקונ' אהל יעקב דיני משלוח מנות, שבדעת תורה כתב דפשיטא ליה דמעות אינם בכלל מנות, אולם בספר פתחי שערים כתב דיוצאין משלוח מנות במעות, ועי' בכף החיים ס"ק ל"ה, וכתב שם שלמעשה הגר"ח קניבסקי זצ"ל החמיר אפילו בשעת הדחק שלא יוצאים במעות. אולם עי' בשו"ת משנת יוסף חלק ו' סימן קמ"ב, ובחלק ט' סימן קע"ז ששם הכריע שיוצאים בשעת הדחק. וכן דעת בעל רבבות אפרים שליט"א מובא בחוברת בנתיבות ההלכה שבשעת הדחק יוצאים במעות שיקנה בזה אוכל.

משלוח מנות בכרטיס זיכוי במסעדה

הנותן לחבירו זיכוי שיכול לאכול במסעדה, או בבית מלון, אם יכול לאכול בזה ביום פורים, יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות.[טו]

משלוח מנות בתלושים בחנויות מזון

אך אם נותן משלוח מנות של "תלושי מזון" וכדו' בחנות מאכל, נראה שאינו יוצא

מקורות

וכן כתב בספר עיטורי מרדכי פורים עמ' שג שאפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות במעות בדיעבד ושכן שמע מהגרמ"ש קליין.

ולענ"ד נראה לומר דאין ראיה מדברי הספר חסידים שי"ל שהתם כיון שהוא בשעת האבל שאני, ואין לך שעת הדחק גדולה מזו, וממילא נראה שבשעת הדחק גדולה אפשר לצאת יד"ח במעות, אם ניתן לקנות באותם מקומות מאכלים.

טו. כן כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ד פרק נט תשובה א' בביאורים ד"ה ועוד, ואמנם בספר ירושלים במועדיה פורים בחלק השו"ת סימן קלא נשאל בזה הגר"א נבנצל שליט"א האם אפשר לשלוח תלוש למסעדה שפתוחה בפורים או לתת תוי קנייה לחנות ולהתנות שיקנה בזה דוקא שיני מיני מאכל, והשיב שלמתנות לאביונים ודאי מועיל, אך למשלוח מנות יש להסתפק אם מועיל כיון שבפועל אין זה מנה עכ"ל, ואמנם נראה לדינא שאם המסעדה פתוחה ביום פורים הרי הוא חשיב כאוכל וצרכי סעודה, והמקבל יכול לאכול שם, הרי הוא יוצא בזה ידי חובה, וכן ששאלתי למו"ר הגאון רבי עמרם פריד שליט"א בזה"ל: האם מותר לתת שובר למסעדה בתור משלוח מנות, כתב לי בזה"ל: אם המסעדה פתוחה בפורים אפשר. עכ"ל. וכן כתב הגאון רבי יוסף משדי שליט"א בספר הורני חוקיך חנוכה ופורים עמ' תכו שיוצאים יד"ח במשלוח מנות בכרטיס זיכוי במסעדה.

ואולם שוב ראיתי להרה"ג אופיר מלכה שליט"א בספר הליכות מועד חנוכה ופורים עמ' שיט שכתב בזה שהנותן לחבירו תלושים למסעדה לו ולבני ביתו אינו יוצא בזה יד"ח כיון שתלושים אלו אינם מוגדרים מנות, וכתב שם בהערה להביא דברי האול"צ הנ"ל שמיקל בזה, והקשה ע"ד שכיון שמנות כתיב, ולא אפשרות לקבל מנות עכ"ד, ושוב ראיתי שכן הורה הגר"י זילברשטיין שליט"א בקובץ ווי העמודים וחשוקיהם חלק מא תשובה ד' שלא יוצא יד"ח כיון שתלוש לארוחה לא נחשב למנה יעו"ש, ואמנם לדינא נראה עיקר שלמעשה כן יוצא בזה יד"ח משלוח מנות דהא גופא חשיב כמנה ולב' הטעמים של משלוח מנות יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות.

ידי חובה[טז].

להחליף עם חבירו את המשלוח מנות

מי שאין לו אפשרות לשלוח מנות, יכול להחליף עם חבירו סעודתו בשאחד שולח לשני סעודתו והשני ישלח לו סעודת עצמו[יז].

~ מקורות ~

טז. יש לדון למה שהתבאר לעיל שיכול לתת לחבירו זיכוי שיכול לאכול במסעדה, האם שנותן לחבירו תלושי מזון בחנות האם חשיב שיוצא ידי חובת משלוח מנות או דלמא דהו"ל ככסף, ולכאורה י"ל שהרי הוא גרע מבשר חי ועוף שאינו מבושל, כיון שהכא הרי הוא צריך לטרוח, ולא דמי למש"כ בשו"ת אור לציון שהרי שם האוכל מוכן ואינו צריך לטרוח כלום, אך דלמא י"ל שלפי התרומת הדשן סו"ס יש לו צרכי סעודה ע"י זה, שהרי יכול לקנות שם אוכל שאינו צריך טירחא, ולמעשה מדברי תשובת הגר"א נבנצל נראה שהשיב שיש להסתפק בזה, ולכן נראה שיש להחמיר בזה, ושוב ראיתי שהגר"א נבנצל בקובץ אליבא דהלכתא חלק קב עמ' טז נשאל בזה והשיב שאפילו בכסף ממש אינו יודע.

ושוב ראיתי שכה"ג נשאל הגרח"ק זצוק"ל אם מקיימים בכך מצוות מתנות לאביונים, והשיב שאפשר רק אם החנות פתוחה בפורים, אך במשלוח מנות השיב שלא יוצא יד"ח בתלושי מזון כיון שהוא לא נותן לו מנות, והוא נותן לו כסף עכ"ד הגרח"ק.

יז. בגמ' במגילה דף ז' ע"ב אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי, וכתב בר"ן דף ג' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה גמ' מתני דקתני פירש, לא היה לאחד מהם די וסיפוק כדי שיוכל שללוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך שולחים כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות עכ"ד, ומבואר שבאותה שנה אחד שולח לחבירו, וכן כמבואר ברמב"ם בהל' מגילה פרק ה' הלכה טו.

ואולם רש"י כתב מחלפי סעודתייהו זה אוכלם עם זה בפורים של שנה זו ובשנה הבאה סועד חבירו עמו עכ"ד, ובב"י סו"ס תרצ"ה כתב, דקשה דברי רש"י דא"כ זהמ המקבל בשנה זו לא קיים מצות משלוח מנות, ועוד אי נימא דאף המקבל נתן משלוח מנות לרעהו א"כ מאי קמ"ל ע"כ, ובט"ז שם סק"ה כתב בזה"ל: ונלע"ד לרש"י הוה רבותא בזה שהיו אומרים בפי' שזה יאכל עם זה ואח"כ להיפוך וה"א דהוה כמו הלואה ואין כאן מנות דהוא מתנ' דוקא קמ"ל דאפ"ה היו יוצאים דהיינו שבשנה זו יצא זה שמזמין לחבירו וחבירו היה שולח לאיש אחר ולשנה שניה היה להיפוך אלא שיש לדקדק למה לא פירש"י באמת הכל על שנה א' ושניהם יצאו ואפשר לו' דבזה הוה

מקורות

באמת הלואה גמורה כיון שנראה לכל שתיכף מקבל תשלומין והיה תנאי ביניהם משא"כ אם היו בשני שנים לא היה נראה כמו תשלומין בשנ' זו ולא בזו ודוגמ' לזה מצינו (ביו"ד) בסי' ק"ע סי"ג בהג"ה לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול עמי מה שהאכלתני דהו' כפורע לו חובו ונרא' כאלו הלו' לו ויש לחוש שיאכילהו יותר ואית ביה משום ריבית אבל מותר לומר לו בוא ואכול עמי ואאכול עמך פעם אחרת ומותר לאכול עמו אפי' סעודה יותר גדולה עכ"ל. הרי דבשעת אכילה השניה אסור להזכיר שהוא תשלומין ה"נ כן דאז הוה הלואה כנלע"ד נכון, עכ"ל, וע"ע בלבושי שרד שם.

ולדינא כתב בשו"ע כדעת הרמב"ם והר"ן, ובשער הציון סימן תרצ"ה סקכ"א כתב שלא הביא דברי הט"ז הנ"ל כיון שלדבריו אזי אליבא דרש"י א"א להחליף הסעודות זה עם זה באותו שנה, והם להילכתא התעיקו השו"ע ס"ד והרמב"ם והר"ן הנ"ל ושבלי הלקט סימן ר"א בשם רבינו גרשום שמהני להחליף זה עם זה באותו שנה.

ובכה"ח סקמ"ט כתב שמועיל להחליף סעודתו עם חבירו רק בשעת הדחק וכמ"ש יעו"ש, וראה עוד בהגהות טהרת השולחן שנדפס בסוף השו"ע מהדורת מכון ירושלים סי' תרצ"ה ס"ד שכתב בזה"ל: וצ"ע באחד ששלח לחבירו מנות, והוא שלח לו בחזרה אותן מנות אם השני יוצא בזה דדלמא לא הוי דרך שמחה בכך, וכן משמע קצת דקאמר השו"ע זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו עכ"ד, וראה עוד מש"כ לדון בזה בספר אמרי יושר עמ"ס מגילה דף ז' ע"ב ושם העלה להקל בזה ע"ש.

ובשו"ת יביע אומר חלק ט' או"ח סימן ע' אות ב' כתב בזה"ל: והנה במגילה (ז ב) איתא, אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי. ופירש רש"י, זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חבירו עמו. ע"כ. והקשה ע"ז מרן הב"י (ס"ס תרצה), שאם כן לא היו מקיימים מצות משלוח מנות, וא"ת שהיו שולחים ג"כ מנות, א"כ מאי קמ"ל. והר"ן פירש שלא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו, לפיכך היו שולחים כל אחד סעודתו זה לזה כדי לאכול סעודת פורים, ולקיים מצות משלוח מנות. ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בדרכי משה, ולא ידעתי מאי קשיא ליה למר, שאפילו אי ס"ל דבעינן משלוח דוקא, ובעי שלוח ממש, ולכן אם אוכל עם חבירו לא יצא, מ"מ לק"מ, שאפשר דרש"י ס"ל דמשלוח לאו דוקא, אלא הוא הדין אם אוכל עם חבירו, דמאי שנא אוכל עמו בביתו או ששלח אליו וכו'. ולכן אין לדחות פירוש רש"י מפני קושיתו. ע"כ. ולכאורה נראה דפליגי רש"י והר"ן, וכן מרן והרמ"א, אי בעינן "משלוח" בדוקא. [וע' בשו"ת זקן אהרן הלוי סי' ריד]. אולם בשו"ת נחלת בנימין (סי' קלו) כתב, דלכ"ע בנותן המנות מידו ליד חבירו יוצא י"ח רק נחלקו אם צריך שיהיה הדבר ניכר אם הוא מקיים משלוח מנות, דהר"ן ס"ל שצריך לשלוח המנות לרעהו שיאכלם בביתו, ולא מהני אם הוא סועד בהם על שלחן חבירו, אבל אם נתן המנות מידו ליד חבירו ע"מ שהמקבל יאכלם בביתו, בודאי יוצא י"ח, ורש"י ס"ל

ההולך לאכול אצל חבירו סעודת פורים אם חייב במשלוח מנות

ההולך לאכול אצל אביו ואמו או חבירו או קרובו סעודת פורים, טוב שיכין משהו לסעודת פורים, כדי שיהיה חייב במשלוח מנות בתורת ודאי[יח].

מקורות

שאפילו הוא סועד בהם על שלחן המקבל יוצא י"ח, שאע"פ שאין קיום המצוה ניכר, מ"מ יוצא י"ח. ע"ש. וכ"כ בשו"ת קב חיים (סי' נו). ע"ש. ובשו"ת קרית חנה דוד ח"א (חאו"ח סי' קכה) כתב דהתם לא מיירי בדין משלוח מנות, אלא להשמיענו שסעודת פורים תהיה יחד עם רעים אהובים, להרבות השמחה, וכדכתיב משפחה ומשפחה. ולא יחידי. ע"ש. וכבר כתב כן בחידושי אנשי שם סביב הרי"ף, והאליה רבה (סי' תרצה סק"י). וכן הובאו בילקוט הגרשוני (סי' תרצה סק"ז). ע"ש. וע' בספר מאורי אור (עוד למועד, דף קכט סע"א) שכתב, ומסתברא שהמזמין עני לאכול על שלחנו יוצא י"ח משלוח מנות, דלאו דוקא שליחות בעינן. וכמ"ש בנחמיה ושלחו מנות לאין נכון לו. וכן הרמב"ם כתב שחייב להאכיל לעניים, ולא הזכיר שליח דוקא, ואולי בפורים קפדינן לשלוח דרך כבוד. ע"כ.

יח. במג"א סי' תרצ"ה סקי"ב כתב בזה"ל: ונ"ל דמי שאוכל על שלחן חבירו ולא הכין לו כלום פטור מלשלוח מנות וכ"מ קצת ברש"י גבי מחלפי סעודתייהו להדדי ומ"מ צ"ע (עמ"ש סי' תרפ"א סס"ז) וטוב להחמיר". ולדבריו נראה שבע"כ ס"ל כמ"ש בתרומת הדשן שהוא משום צרכי סעודה ומשו"ה קשה כיצד ניתן לקיים את המצוה ע"י שאוכלים בבית אחד אבל לפי המנות הלוי אפשר לומר שמקיימים מצות משלוח מנות אף בסעודה אצל החבר, עכ"ל.

ומבואר מדבריו שהאוכל על שולחן חבירו ולא הכין לו למזמין כלום, פטור מלשלוח מנות, וכן משמע מדברי רש"י גבי מחלפי סעודתייהו להדדי וכו' וטוב להחמיר, וכתב שם במחצית השקל לבאר דברי המג"א שהיכא שאין לו ממילא אינו מתחייב במצות משלוח מנות, יעו"ש.

וכן הביא דברי המג"א הנ"ל בנהר שלום סי' תרצ"ה סק"ג וכתב, בזה"ל: כלומר שגם זה שבא לאכול אצל חבירו מפטר משלוח מנות, דחיוב השילוח מנות היינו ממה שהכין לעצמו, וכל שלא הכין לעצמו כלום אלא אוכל בבית חבירו פטור עכ"ל, וכן הו"ד בשו"ת חת"ס או"ח סי' קצ"ו,

ושוב ראיתי שכתב בזה הגאון רבי יצחק מולכו זצ"ל בספר אורחות יושר פרק יט שבמי שלא הכין סעודת פורים דהיינו שהוא סמוך על שולחן פורים דהיינו שהוא סמוך על שולחן אחרים כגון על שולחן אביו או חתן על שולחן חמיו או אורח שנתארח אצל בעל הבית יש להסתפק אם חייב במשלוח מנות ולכן נתן עיצה לזה שבנקל יכול לצאת ע"י ספק ע"י שיקח איזה דבר מן השוק וכו' שעולה זול כדי לקיים מצות משלוח מנות יעו"ש, והו"ד במועד לכל חי סימן לא אות ק', ובספר

בחורי ישיבה להחליף המנות בחדר אוכל

בחורי ישיבה שאין להם במה לקיים משלוח מנות יכולים להחליף זה עם זה מנותיהם אף שאין המנות שלהם, ויש להם רק זכות אכילה, אך צריכים לזכות במנותיהם[יט].

וגם לא יתנה עמו שנותן לו בתנאי שהלה יחזיר לו את מנתו[כ].

משלוח מנות שמזמין את חבירו לסעודת פורים

אם מזמין את חבירו לסעודת פורים, יכול לקיים משלוח מנות ע"י שיקח לחמניה

מקורות

יפה ללב ח"ב תאו"ח סי' תרצ"ה אות טז, ובספר לב דוד פרק כט יעו"ש, ושוב ראיתי עוד בספר עסיס רימונים פורים בהל' משלוח מנות מה שהאריך בזה.

ושוב ראיתי להגרמ"ב זילברבג שליט"א בדיני פורים תשפ"ג שכתב להביא לדברי המג"א הנ"ל, ותמה בזה, בזה"ל: לפי"ז צ"ע על מנהג העולם שאוכלים אחד אצל חבירו וחתן אצל חמיו ונמצא שפטורים ממשלוח מנות וכששלחו מנות הרי הם כאינו מצווה ועושה, ולכן נראה שהאוכל אצל חמיו או אצל חבירו ישתתף בסעודה ויביא דבר מה לסעודה ובזה יתחייב במשלוח מנות ויקיים מצות משלוח מנות ככל ישראל, והסכים לזה מו"ר רבינו הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, עכ"ד

וכן למעשה שמעתי ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א, לדינא, שכיון שבבמג"א סהנ"ל כתב שמשלוח מנות הוא חלק מהסעודה ומי שאוכל אצל אחרים יותר טוב שיכין משהו לסעודה, עכ"ד לדינא, וראה עוד בספר משנת אברהם עמ"ס כתובות בסופו מש"כ לדון עוד בדברי המג"א הנ"ל.

ועוד נראה לומר בזה שמדברי השו"ע סי' תרצ"ה ס"ד שכתב שמשלוח מנות הוא שכל אחד שולח את סעודתו לחבירו, וממילא אין מקום לחידוש המג"א הנ"ל שאדם שלא אוכל בביתו סעודת פורים אינו חייב במצות משלוח מנות, ומשו"ה במשנ"ב השמיט את דברי הכה"ח הנ"ל.

יט. כן כתב בהליכות שלמה עמ' שלז, וכן הו"ד הגריש"א בספר יבקשו מפיו פ"א הט"ו, וכן השיב לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א.

כ. כן מבואר מדברי הט"ז שם סק"ה, וכן כתב בשפת אמת עמ"ס מגילה שם, ובהליכות שלמה שם.

או חלה ותבשיל או ב׳ מאכלים אחרים בידו ויאמר לו הרי לך שתי מנות במצות משלוח מנות[כא].

מקורות

כא. יש לדון אם המזמין את חבירו אצלו לסעודת פורים האם יצא ידי חובה, ולכאורה הרי הוא תלוי במח׳ רש״י עם הרמב״ם והר״ן, שלדעת רש״י שפירש שם את דברי הגמ׳ במגילה שכל אחד מזמין את חבירו לסעודתו א״כ יצא ידי חובה, וכן מבואר בדרכי משה סי׳ תרצ״ה ס״ז וכן מבואר בלחם משנה פ״ה הט״ו ובט״ז סק״ה, אך לדעת הרמב״ם והר״ן שכתב שפירש ששלחו זה לזה סעודתם אין ראיה מסוגית הגמ׳, ובכה״ח סימן תרצ״ה סקמ״ב שבדיעבד יוצא כמ״ש. וראה עוד מש״כ ביפה ללב ח״ה סימן תרצ״ה אות ה׳ שעכשיו נוהגים כולם לעשות בדרך זו כדי שלא לבייש למי שאין לו ושבזה יקימיו שניהם ומשלוח מנות איש לרעהו יעו״ש, אף בכה״ח שם כתב שהעיצה הנ״ל רק למי שאין לו, ועיין עוד מש״כ בזה בעסיס רימונים עמ׳ שנז בהערה מש״כ להאריך בזה בגודל המעלה שלא לבייש את מי שאין לו זה. ובילקו״י פורים מהדורת תש״פ בתשובות שבסוף הספר, כתב בזה״ל: איתא במגילה (ז ע״ב) אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי. ופירש רש״י שם: מחלפי סעודתייהו, זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חברו עמו. ע״כ. ולכאורה זהו אינו עניין למשלוח מנות, אלא עניין סעודת פורים גרידא, שבכל שנה היו אוכלים יחד, זה אצל זה. מ״מ מדברי הר״ן שם מבואר להדיא שעשו כן משום משלוח מנות, דז״ל: הוו מחלפי סעודתייהו להדדי. לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך היו שולחין כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות. וכן העיר המהרש״א שם על דברי רש״י וז״ל: מחלפי סעודתייהו כו׳. פרש״י שזה אוכל עם זה בפורים של שנה זו כו׳ ע״ש. ולא ידענא מאי אשמועינן בזה והיה נראה לפרש דבחד פורים קמיירי אלא ה״ק דבזה היו מקיימים כ״א משלוח מנות שזה שולח סעודתו לזה וזה לזה. עכ״ל. וכן הרי״ף והרא״ש הסמיכו מעשה זה למצות משלוח מנות ומתנות לאביונים. ומרן כתב בבית יוסף (סוס״י תרצה): ואם החליף סעודתו בשל חבירו יצא. בפרק קמא דמגילה (ז ע״ב) אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי ופירש הר״ן (ג ע״ב ד״ה גמ׳) לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך שולחים כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות. ורש״י פירש מחלפי סעודתייהו זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשנייה סועד חבירו עמו. וקשה לי על דבריו דאם כן לא היו מקיימים משלוח מנות איש לרעהו וא״ת שהיו שולחים מנות איש לרעהו אם כן מאי אתא לאשמועינן. ע״כ. וע׳ בב״ח שם. וכן הבין הפרי חדש (סי׳ תרצח סק״ד) וז״ל: עני המתפרנס מן הצדקה מסתברא דגם הוא מיחייב במצות משלוח מנות וכדמוכח מההיא דפ״ק דמחלפי סעודתייהו להדדי וכ״כ בספר ב״ח ז״ל וכו׳ ע״ש. וכ״כ הגה״ק מגור השפת אמת על מגילה שם, וז״ל: נראה שהיו עניים ונתנו זה לזה סעודתו לקיים משלוח מנות וכ״פ הר״ן, וי״ל נמי שהיו אחים סמוכין על שלחן אביהם וקמ״ל דאע״ג דאורח

האם מותר להעביר משלוח מנות שנתנו לו אותו משלוח רק להחליף פתק

מותר להעביר משלוח מנות שנתנו לו אותו משלוח, אך צריך להחליף את הפתק, ואם לא החליף,[כב] ועיין בהערה.

משלוח מנות בשותפות

אפשר שמשפחה אחת תשלח למשפחה אחרת, ויוצאים בזה כל בני המשפחה, בתנאי שיש שם מנות לפי מספר האנשים, וכן אפשר שכמה בני אדם ישלחו מנות בשותפות, וכן אפשר לשלוח לכמה בני אדם בשותפות, ובלבד שיהיו מספר המנות לפי מספר האנשים, [אך בדיעבד נראה שיוצאים יד"ח אף אין

מקורות

אסור ליתן סעודתו במתנה לאחר, דבעל הבית יהיב ליה למיכל ולא למיתביה לאחריני מכל מקום להחליף סעודתיה אהדדי שרי, ולפי זה אפשר דצריך להתנות לשלוח לו גם הוא כדמשמע לשון מחלפי, מיהו צ"ע במתנה כן בפירוש, אם יוצאין בו דין מנות, ולכן נראה דלאו דוקא שהתנה כן אלא דידע שישלח לו גם הוא וסמך על זה. עכ"ל. ועיין להגאון רבינו יוסף חיים בבן יהוידע שם. ויש עוד להאריך בזה וכאן עמד קנה במקומו, ובודאי אם יגביה המאחר את המנה ויתנה לתוך ידו של המתארח, שפיר יצא בזה ידי חובת משלוח מנות. עכ"ד.

כב. בשו"ת אבני דרך חלק טו סימן קמ נשאל בדין העברת משלוח מנות אם אותו פתק, וכתב שם שתלוי בנידון היכא ששלח משלוח מנות בעילום שם, וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת ים שמחה סימן לז, ואמנם נראה שלהעביר את אותו משלוח מנות אין בזה חסרון בקיום מצות משלוח מנות דהא סו"ס הרי הוא נותן סעודה לחבירו, וע"ע בזה בשו"ת השואל חלק ג' סימן לב, שכתב השאלה הנ"ל, וכתב שם שהגר"א נבנצל שליט"א כתב לו שחוששו שלא יוצא יד"ח משלוח מנות אם לא החליף את הפתק, כך שהאדם שמקבל את המשלוח מנות לא יודע מי המשלח, ושכן השיב לו הגרש"א שטרן שליט"א והג"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושא"ס, שאינו יוצא לטעם של להרבות ריעות, וכעי"ז השיב לו הג"ר איהו שלזינגר שליט"א והג"ר אהרן יהדוה הלוי גרוסמן יעו"ש, וראה עוד בספר בשיעורי ליל שישי תשע"ב תשעה עמ' תקכד מש"כ במי שנתן משלוח מנות לחבירו ע"מ שלא יעבירו לאחר, כיון שלמעשה נמצא שמעבירים ומגלגלים משלוח מנות מאיש לרעהו ע"ש. ומ"מ נראה שהיכא שלא יודע מאיפה זה הגיע בדיעבד יוצא יד"ח, ואף שפסקינן כב' הטעמים, מ"מ כיון שנראה עיקר כדברי השו"ע, לכן י"ל שבדיעבד יצא יד"ח.

מספר המנות כנגד האנשים השותפים במשלוח מנות הנ"ל[כג], ויש מקילים שלכתחילה אין צריך שיהיה מנות כנגד הנותנים[כד].

מקורות

כג. הנה כתב בכסף קדושים חו"מ סי' ט' ס"ב, וז"ל: משלחת של פורים זה כמה שנים שאינני רואה עליהם כלל, כמו שולח כל אחד ואחד רק זוגתי תח' מקבלת ואיש אחר כותב כדי לידע למי להשיב, ואיני רואה הכתיבה ההיא ע"כ, וכתב בסר נטעי גבריאל פורים עמ' שמא בהערה טו שכיון שלא ידע הגה"ק מי שלחו היאך יצא ידי הענין של להרבות אהבה אחוה ורעות, וכתב אלא ודאי סגי בשילוח משפחה למשפחה ויוצא בזה הן האיש והן האשה ופשוט דבעינן שישלחו לשני משפחות כדי שיצאו יד"ח האיש והאשה. וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה עמ' שלז שרק אם יש ב' מנות לכל אחד יוצר יד"ח, וכן השיב הגרח"ק בקונ' חידושי מרן הגרח"ק פורים שאם יש לכל אחד ב' מנות יוצאים ידי חובת משלוח מנות. ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' בפסקי הגה"צ רבי שריה דבילצקי זצוק"ל הו"ד בזה"ל: לשלוח משלוח מנות של ארבע מנות יחד ולומר שזה משלוח מנות מאתנו, רק יביא כל משלוח בנפרד, ויאמר אחד ממני לבעל ואחד מאשתי לאשתו. עכת"ד.

ובחזו"ע פורים עמ' קלז כתב, בדין הנ"ל שיוצאים יד"ח בשותפות, ובהערה כתב שם בזה"ל: נשאלתי אודות קהל שומרי תורה ומצות, שלומדים תורה בשיעור קבוע דבר יום ביומו, מפי רב גדול אחד, ונועצו יחדיו לשלוח מנות בשותפות לקראת יום הפורים, באופן שכל אחד מהם יתן סכום מעות לקנות בהם מגדנות ומעדנים, ולשלוח אותם בפורים בתוך סל מלא ברכת ה', מכל מיני פירות ומגדנות ומעדנים, לרבם הנערץ, לכבודה של תורה. אם יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות. והנה אם כל אחד מהקהל נותן סכום מעות בשיעור הגון שיש בו כדי שתי "מנות", (לפי מ"ש הריטב"א במגילה ז. שהמשלוח מנות צריך להיות תשורה יקרה). אין ספק שכולם יוצאים ידי חובת משלוח מנות, אך הספק הוא באופן שאין שיעור שתי מנות לכל אחד בפני עצמו, במעות שנותן, ורק בצירוף נתינת כל השותפים במצוה זו יש שיעור הגון ומכובד למקבל המנות. אם יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות. אי אזלינן בתר המקבל והא איכא, או דילמא אזלינן בתר השותפין במצוה זו, והרי אין לכל אחד בפני עצמו שיעור שתי מנות. והנה בקידושין (ז:) איתא, בעי רבא שתי בנותיך לשני בני בפרוטה, מהו, בתר נותן ומקבל אזלינן, והא איכא ממונא, או דילמא בתר דידהו אזלינן והא ליכא, תיקו. וכתבו התוס', נראה לר"י דמיירי בבנות קטנות, דכסף הקידושין דאב נינהו, דאי בגדולות, והאב מקבל הקידושין בתורת שליחות פשיטא דבעי פרוטה לכל אחת, דשליח לא עדיף ממשלחו, ובתר נותן דקאמר, לאו דוקא שהרי הנותן ע"כ בתורת שליחות בניו הוא בא, ואי בתר נותן אזלינן הוה בעי למיהב ב' פרוטות כאילו הבנים מקדשים. אלא הבעיא היא אי אזלינן בתר מקבל לגמרי, דשמא אין לחוש אלא שיקבל המקבל שוה פרוטה. ע"כ. וכתב בתוס' רי"ד שם, ומיהו אם שנים כאחד נתנו פרוטה לאב בשתי בנותיו פשיטא דלא הוו קידושין, כיון דכל חד

מקורות

מנייהו לא יהיב אלא חצי פרוטה, לא חשיב ממון, אבל הכא שהנותן אחד והמקבל אחד איכא למימר בתר נותן ומקבל אזלינן ולאו בתר הקונים והנקנים. ע"כ. וכ"כ הגאון מהרי"ט בחידושיו על הרי"ף (קידושין ז:), דפשיטא להו להתוס' שאם שני בני אדם נתנו פרוטה לאב בעד שתי בנותיו, אפילו אם בתר מקבל אזלינן אינן מקודשות וכו'. ע"ש. והובא בבית שמואל (סי' לא ס"ק טז). וכ"כ הגאון מהר"א ישראל בספר אמרות טהורות (דף מט ע"ב). ע"ש. לפ"ז נראה שגם כאן אם אין שיעור נתינת שתי מנות לכל אחד בפני עצמו, אלא ע"י השותפות שלהם, אין יוצאים ידי חובת משלוח מנות. וראיתי להגאון מהר"י נג'אר בספר אהלי יהודה (דף קכה ע"ג) שכתב, יש להסתפק בשנים שנשתתפו בסעודת פורים, ושלחו מנות מסעודתם לריעם, אם יצאו ידי חובת משלוח מנות, אי בתר מקבל אזלינן והא איכא, או דילמא בתר השולח אזלינן, והא ליכא. וכיו"ב איתא בב"מ (צו.) שאל שתי פרות בפרוטה מהו, מי אמרינן זיל בתר שואל ומשאיל ואיכא, או דילמא זיל בתר פרות ולכל חדא וחדא ליכא ממונא וכו'. ומסתברא דהכא יצאו י"ח דאנן שמחה למקבל בעינן והא איכא. ע"כ. וע' בשו"ת שמחת יום טוב (סי' נג דף קפז ע"ב) שכתב, דההיא דשאל שתי פרות בפרוטה, דקא מבעיא לן, משום דהתם לענין שואל אפשר שאינו מתחייב באונסים אלא אם כן נהנה מגוף השאלה בשוה פרוטה, שאיך נאמר שאם מתה פרה אחת מהן שיתחייב עליה השואל, כיון שמאותה פרה עצמה לא היתה לו הנאת שוה פרוטה, שאיך יתחייב על פרה זו בהצטרפות של הנאת פרה אחרת וכו'. ע"ש. וראיתי בשו"ת תרשיש שהם (חאו"ח סי' כו) שדן בזה לענין מתנות לאביונים, לפי סברת הרב זרע יעקב (סי' יא) שצריך לתת לכל אביון כדי שיעור סעודה, דהיינו כשלש ביצים, אם השתתפו שני אנשים ונתנו לעני שיעור ג' ביצים, אם יוצאים י"ח בזה, והביא ההיא דקידושין (ז:), ודברי התוס' שם, וכתב, ומפשט לשון התוס' משמע שאפילו אם שני אנשים אחרים נתנו יחד פרוטה לאבי הבנות, ואמרו שתי בנותיך לנו בפרוטה אחת, שייכא בעיא זו, וא"כ ה"נ הוי ספיקא דדינא אם יצא בזה י"ח מתנות לאביונים וכו'. ע"כ. הנה נראה בעליל שנעלם ממנו דברי התוס' רי"ד, ודברי המהרי"ט בפירוש דברי התוס', דבכה"ג פשיטא להו שאינן מקודשות, וה"נ בנ"ד בודאי שאינם יוצאים י"ח מתנות לאביונים. גם ראיתי בשו"ת דמשק אליעזר (חאו"ח סי' יג) שחקר בזה, והביא הסוגיא דקידושין (ז:) וד' התוס' הנ"ל, וכתב, ומשמע שאפילו אם האנשים בעצמם נותנים פרוטה אחת לקדש להם שתי הבנות שלו, ג"כ הדין כן. וה"נ י"ל גם לענין מתנות לאביונים ששני אנשים יוצאים בפרוטה אחת לכל אביון וכו'. ע"ש. וגם ממנו נעלם מ"ש התוס' רי"ד ודברי המהרי"ט בדעת התוס', שבשני אנשים בעלמא פשיטא להו להתוס' שאינן מקודשות, וא"כ ה"נ לכאורה אינם יוצאים ידי חובה. (וע' בספר רב ברכות דף פט ע"א בד"ה והנה. ושם בסוף ע"ב). אולם יש לדחות דשאני התם דחצי פרוטה אין עליה תורת ממון כלל, אבל זה שיצטרף למשלוח מנות של חבריו, ונתן סכום כפי אשר תשיג ידו, שיש עליו תורת ממון, י"ל דחזי לאצטרופי, ויצא ידי חובתו, דאזלינן נמי בתר המקבל, וכדמסיק הרב אהלי יהודה נג'אר הנ"ל. וכן העלה בשו"ת בית אבי ח"ב (סי' מג), דשפיר יוצאים י"ח משלוח מנות בשותפות. וה"ה במתנות לאביונים. ויש לצרף לזה מ"ש הגאון מהרא"י בעל תרומת הדשן בלקט יושר (עמוד קנח), שהשולח לחבירו תאנה אחת ותמרה אחת,

מקורות

אע"פ ששניהם אינם שוים פרוטה אחת, יצא י"ח משלוח מנות, כמ"ש התוס' (גיטין כ.) ד"ה דילמא נתינת גט הוא. ע"ש. והנה לפי דברי הרמ"א שאשה חייבת במשלוח מנות, ולאור האמור, יכול האיש לשלוח ב' מנות לרעהו, וישתף גם אשתו במנות הללו שהיא שולחת אותם לרעותה, ושניהם יצאו בהן ידי חובת משלוח מנות. וראיתי בספר הליכות ביתה (סי' כד אות כה), בשם הגרש"ז אוירבך שכתב כן, אלא שהתנה שצריך שיהיה שיעור ב' מנות לכל אחד מהשולחים. וכ"כ בשו"ת ויברך דוד (סי' פו עמוד רפב). אולם לפי האמור לעיל בשם הרב אהלי יהודה ודעימיה, א"צ לדקדק כל כך בזה. ודו"ק. והנראה לענ"ד כתבתי. עכ"ד הזחו"ע.

ומדבריו שם נראה שאין צריך לדקדק בזה שיהיה שיעור לכל אחד, ואמנם יש לומר שלכתחילה יש להחמיר שיהיה ב' מנות לכל אחד, וכן השיב מו"ר הפוסק הגאון רבי עמרם פריד שליט"א בשו"ת שימושה ולימודה בהל' פורים בשו"ת בדיני משלוח מנות שנשאל בזה"ל: זוג נשוי השולח משלוח מנות לזוג אחר והבעל והאשה רוצים ששניהם יצאו ידי חובה, האם צריכים שיהיה במשלוח שיעור ארבע מנות כדי ששניהם יצאו, והשיב בזה"ל: כן, צריך שיעור לחוד לבעל ושיעור לחוד לאשה. עכ"ד.

ושוב ראיתי בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' בתשובות הגרח"ק זצוק"ל שנשאל ע"י ידידי הגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א במח"ס עזרת אליעזר, ונשאל בזה"ל: חברי כולל שהשתתפו כולם כאחד לקנות משלוח מנות לראש הכולל וקנו לו בקבוק יין גדול וכן דג גדול מאוד, האם חברי הכולל יצאו ידי חובת משלוח מנות, כי למעשה הראש כולל שלהם קיבל שני מנות, או מכיון שכל אחד לא הביא שני מנות לעצמו, לא יצאו ידי חובה. והשיב הגרח"ק בזה"ל: לא מסתבר וכתב שם בהערה בזה"ל: בהליכות שלמה פורים עמוד שלז' אות טו' כתב רשאים כמה בני אדם לשלוח מנות בשותפות, וכן לשלוח לכמה בני אדם בשותפות, בלבד שיהיו מספר המנות לפי מספר האנשים, היינו שישלח כל אחד ב' מנות וכן יקבל כל אחד ב' מנות. בספר פורים וחודש אדר עמוד קל' אות יא' כתב, יש שכתב ששני בני אדם שנתנו משלוח מנות בשותפות לאדם אחר לא יצאו ידי חובה, לפי שצריך שכל אחד ואחד יתן שתי מנות. במקראי קודש פורים עמוד רעו' בהערה מובא נידון לענין איש ואשתו, אם יוצאים ידי חובה בנתינת שתי מנות יחד, או שכל אחד צריך לתת שני מנות, ומצא בערוך השולחן סימן תרצד' ב' דאיש ואשתו שניהם יוצאים בשתי מנות דכגוף אחד הם, אבל בנו ובתו הסמוכים על שולחנו, חייבים ליתן בפני עצמם. לכאורה מבואר ששני אנשים סתם לא יכולים להביא ביחד שתי מנות בלבד ויחשב כאילו כל הביא ב' מנות, אלא כל אחד מחויב להביא בעצמו ב' מנות. עיין עוד בשערי ימי הפורים עמוד קלא' סימן יז', עכ"ל.

כד. כן נראה מדברי החזו"ע לעיל, וכן שמעתי לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א, וראה עוד מש"כ בזה בספר הליכות מועד חנוכה ופורים עמ' שכו שלכתחילה יש להחמיר בזה, ואמנם נראה דלדינא יש מקום להקל בזה.

משלוח מנות בהתחייבות עבור השתתפות בהכנת סעודת פורים אצל ההורים

יוצאים ידי חובת משלוח מנות בהתחייבות עבור השתתפות בהכנת סעודת פורים אצל ההורים וכדו'[כה].

מקורות

כה. ראיתי בשו"ת אבני דרך חלק יח סימן קט שנשאל בהנ"ל בדין משלוח מנות בסיוע הסעודה וכתב שם שלפי הטעם של התרומת הדשן לכאורה יוצאים דיי חובה, אך לטעם שכתב המנות הלוי שהיינו בשביל להרבות אהבה ואחוה הרי כיוון מוכרחים להביא מאכל זה בדווקא א"כ הרי בכה"ג לא מרבים אהבה ואחוה, וכתב שם שיתכן לומר שהדבר תלוי במטרה של להרבות אחוה ורעות האם זה מצד הנותן או המקבל שאם זה מצד המקבל הרי יתכן שיש בכך אהבה במה שמקילים על ההורים בכהנסת הסעודה אך אם הוא מצד הנותן וכמו שמשמע שכתב בשו"ת כתב סופר או"ח סימן קמ"א לא מקיימים בזה מצות משלוח מנות, אך למעשה בשו"ת מהר"ם שי' או"ח סימן רמ ובשו"ת שאילת יעקב ח"א סימן נט מבואר שמקיימים מצות משלוח מנות מצד המקבל יעו"ש שהסיק לדינא שיוצאים ידי חובה לטעם שהוא משום שמחה, ואמנם למעשה לא ברירא כ"כ לכאורה שבכה"ג יוצאים יד"ח,שהרי סו"ס הרי הוא כפריעת חוב כיון שהתחייבו להשתתף בהוצאות סעודת הפורים [שעלותה גדולה מאוד] וממילא קשה לומר שמקיימים בזה מצוות משלוח מנות, ובחמדת מדה פורים סימן יח כתב ידידי הגרמ"ש דין שליט"א שכלה שמכינה לחמותה מה שביקשה סלעודה יוצאת בזה יד"ח, ושם כתב לדון באריכות מצד כיבוד אב ואם דאיכא חסרון כיס, וכתב שמ"מ כיון שאין בזה חיוב יכול לקיים מצוה אחרת של משלוח מנות, ושכן הורה הגר"ע פריד שליט"א.

החייבים במשלוח מנות

חיוב אנשים ונשים במצוות משלוח מנות

אנשים ואף נשים בין נשואות ובין שאינם נשואות חייבים במצות משלוח מנות[כו].

מקורות

כו. והנה בפשטות בחיוב מצות משלוח מנות הוא בין על הנשים ובין על הגברים, ואף הנשים חייבות בזה ואינו בכלל מצות עשה שהזמן גרמא, כיון שאף הן היו בכלל הנס, ואמנם יש לדון מדברי הגמ׳ במגילה שם שמחלפי סעודתייהו להדדי, וא״כ נראה שהוא חיוב על בעלי הסעודה, אך למעשה מדברי השו״ע והרמ״א בסי׳ תרצ״ה ס״ד נראה שאף לאשה יש חיוב, וכן מבואר בספר לקט יושר עמ׳ קנח ד״ה וזכורני כתב, ואפילו נשים שלחו לרבנית וכן היא להם עכ״ל, ולכאורה יש להעיר מדבריו שאפילו נשים שלחו, ומשמע שמעיקר הדין פטורות ורק הן החמירו על עצמן, ויש לעיין הרי אף הם היו באותו הנס, וכן יש לעיין במש״כ המג״א סקי״ד ע״ד הרמ״א, ״לא ראיתי נזהרין בזה, ואפשר דדוקא באלמנה אבל אשה שיש לה בעל, בעלה משלח בשבילה לכמה בני אדם, ומכל מקום יש להחמיר עכ״ל, ויש לעיין מדוע לא נזהרין בזה, והרי לכאורה גם אשה חייבת בזה, וגם יש לעיין לטעם המנות הלוי שבעלה שולח בשבילה מה זה מהני, הרי אינה יודעת בזה.

ושוב ראיתי בפרי חדש סימן תרצ״ה סוף אות ד׳ שכתב, איש כתיב (אסתר ט כב) ולא אשה, ומנין לו לרמ״א דאשה חייבת עכ״ל, ואמנם בשערי תשובה שם סק״ט כתב להביא מש״כ בשו״ת שבות יעקב ח״א סימן מא שפליג ע״ד הפר״ח וס״ל שהנשים חייבות, והטעם שכיון שגם הנשים היו באותו הנס וכתוב קבלו היהודים והנשים בכלל והא דכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו, עיין גמרא קידושין ל׳ ע״ב אהא דכתיב ויקרא יט ג, איש אמו ואביו תיראו אחד אנשים ואחד נשים חייבין בכבוד ובמורא אב ואם, ומה תלמוד לומר איש, איש סיפק בידו לעשות וכו׳ והוא הדין הכא אף דכתיב איש אורחא דקרא הוא עכ״ל,

וכן כתב לדינא בשו״ת שאילת יעב״ץ (ח״א סי׳ ק״כ, ח״ב סי׳ ס״ח אות ב׳) וז״ל: ששאלת מניין שאשה חייבת בשלוח מנות כדכתב בהגהה סי׳ תרצ״ה ואם הוא מוסכם. תשובה בעל פר״ח כתב עליו דין זה אינו מחוור דאיש כתיב ולא אשה ע״כ ול״נ שהוא דין אמת וישר. ואטו כל היכא דכתיב איש להוציא את האשה. והכתיב ואסף איש טהור ולא מפקינן מניה אשה. אדרבה מכשרינן באשה ואיש להוציא את הקטן הוא דאתי. דדכוותה אשכחן טובא דלא ממעטינן מאיש אלא קטן דלאו איש הוא. ותו הא כתיב הכא קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ואשה בכלל. בלי ספק כמו כל

האם בעל צריך להקנות לאשתו את המשלוח מנות

בעל אינו צריך להקנות לאשתו את המשלוח מנות[כז].

מקורות

היכא דכתיב זרע דזכרים ונקבות במשמע. ועוד הרי אמרו נשים חייבות במקרא מגלה ואיתקש עשייה לזכירה דכתיב נזכרים ונעשים וכי היכי דגמרה זכירה מעשייה. גמרינן נמי עשייה מזכירה דאין היקש למחצ'. ותו זיל בתר טעמא דנשים חייבות במשלוח מנות לפי שאף הן היו באותו נס א"כ ה"ה לכל המצות הנוהגות בפורים, עכ"ל, וכן כתב בשע"ת סק"ה, ובחיי אדם כלל קנ"ה סל"ג וז"ל: גם נשים חייבות במשלוח מנות ומתנות לאביונים. ומכל מקום אשה שיש לה בעל, סומכת שבעלה שולח בשבילה, ואינו נכון, אלא יש להחמיר. עכ"ל, וכן כתב ברע"א על התורה, וכן כתב בקיצור שו"ע סי' קמ"ב ס"ד וז"ל: קצת נשים סומכות על בעליהן שהן שולחים גם בשבילן, ואינו נכון אלא יש להחמיר. עכ"ל, וכן כתב במעם לועז על מגילת אסתר אות רד, וכן כתב במשנ"ב סקכ"הף וכן כתב בערוך השולחן סי"ח וז"ל: נשים חייבות בשילוח מנות ואע"ג דכתיב איש לרעהו דכל מצות שבפורים נשים חייבות כאנשים ולשון איש אינו למעוטי אשה כמו דכתיב במשפטים וכי יפתח איש בור [שמות כא, לג] וכי יגוף שור איש [שם לה] דכל התורה בלשון זכר נאמרה ... וכל הנשים חייבות בשילוח מנות ובמתנות לאביונים ואפילו יש לה בעל אינה נפטרת בשל בעל דזהו מצוה דרמי עליה. עכ"ל, וכן כתב בבא"ח ש"א פרשת תצוה פורים הלכה יז, וכן כתב בבית שערים או"ח סי'ש"פ, ובכה"ח סקנ"ד וסקנ"ו, וכן כתב בחזו"ע פורים עמ' קמ שגם אשה נשואה חייבת במשלוח מנות, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ט סימן קמז אות א', וכן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש או"ח ח"ג פרק מז ס"א, וכן הו"ד הגר"ש דבילצקי זצ"ל בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט בפסקיו אות קב, וכן השיב הגרח"ק בספר נזר החיים עמ' רג, וכן כתב בילקו"י תש"פ עמ' תשלו. וע"ע בזה בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"א סימן קלב אות ב' ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ו סימן קס"ה.

כז. ולכאורה יש לדון האם יש דין לכם במשלוח מנות, ונפק"מ בגזל משלוח מנות, האם יצא יד"ח, שראיתי שהגרח"ק השיב בזה שאם קנה בשינוי יתכן שיצא, ואולם בשו"ת בית ישראל או"ח סי' פח כתב שגם במשלוח מנות שייך מצוה הבאה בעבירה יעו"ש, ואולם לדינא בספר שערי זבולון פורים עמ' סד כתב שכיון שהמקבל קיבל את המשלוח מנות סו"ס הא יצא ידי חובה.

ואמנם נראה שגם תלוי האם יש דין לכם במשלוח מנות, והאם יכול לשלוח משלוח לחבירו ע"י זכין, וראה מש"כ בזה בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ז סימן יד, ובשו"ת בית אבי ח"ה סימן ס', ובשו"ת שרגא המאיר ח"ו סי' צ"ו, ובשו"ת להורות נתן ח"ב סי' נ"ד, ובשו"ת באר שרים ח"ב סי' כג, ובמה

עניים

אף עניים חייבים במצות משלוח מנות[כח].

מקורות

שכתב להאריך בזה בבית מתתיהו ח"ב סימן ט' אות יג, ושם הביא בשם הגרח"ק שהשיב שנראה לדינא שלא צריך לכם.

והנה בנ"ד כתב בספר שלמי מועד פרק סא להביא דעץ הגרשז"א שאין הבעל צריך להקנות לאשתו ודי בכך שנותן עבודה, וכן הו"ד הגריש"א והגרנ"ק בקונ' מים חיים עמ' 75 והביא בזה ראיה כמו שמצאנו בשקלים שאדם שוקל שלו ושל חבירו וכן בקורבנות שמקריב קרבן חבירו.

ואולם פסקי תשובות סי' תרצ"ה אות טו הערה כתב, שנראה שצריך הבעל לתת לאשתו במתנה את המנות לשלוח, והמעות שתתן לאביונים דאם לא כן לא מהני שמה שנקתה אשה קנה בעלה, ואין לה משלה כדי לקיים מצות אלו, אלא א"כ קיבלה ממקום אחר במפורש שאין לבעלה רשות בה יעו"ש, וכן כתב בספר הלכות פורים עמ' ז' הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלכתחילה טוב שתזכה תחילה במנות ואף אם לא זכתה קודם ושלחה מהני, [ודלא כמו שהבאנו לעיל בשם הגריש"א, וצ"ב בדעתו].

ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' בפסקי הגה"צ רבי שריה דבילצקי זצוק"ל הו"ד בזה"ל: אינה צריכה לזכות מבעלה את המשלוח מנות לפני שהיא שולחת, וכן אם בעלה שולח בשבילה אין צריך לזכות לה מקודם ודי שיאמר לה שהוא שולח בשבילה, ויאמר למקבלת שזה משלוח מנות מאשתו. והמהדרין לזכות ע"י אחר המשל"מ ומתל"א לאשתו היא חומרא בעלמא ולא מדינא. עכת"ד.

ולדינא שמעתי ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א, שלדינא אין צריך להקנות לאשתו את המשלוח מנות, כיון שיוצא בזה יד"ח עבד כנעני.

כח. בב"ח סי' תרצ"ד כתב שאף עני המתרפנס מן הצדקה חייב במשלוח מנות, ובפרי חדש סי' תרצה, ובט"ז בסימן תרצ"ה סק"א כתב "כתב מו"ח ז"ל אפ' עני המתפרנס מהצדקה כמו בד' כוסות של פסח, משא"כ בשאר צדקה שאינו חייב רק פ"א בשנה כדי לקיים מצות צדקה כמ"ש בי"ד סימן רמ"ה". ומוכח דהוא חיובא, ובמג"א סק"א שם כתב בשם השל"ה שצריך לתת משלו ולא משל מעשר אלא א"כ מוסיף, וכ"כ מהרי"ל בתושבה סימן נ"ו, וביאר במחצית השקל שבמעות מעשר, אין יכול לפרוע את חובו כי כל דבר שבחובה אין בא אלא מן החולין, וכ"כ בספר עמק המצוות, וכן פסק במשנ"ב (שם סק"ב), ומשמע לכא' שה"ה למשלוח מנות שאפי' עני חייב, כי זה

קטנים במשלוח מנות

קטנים אינם חייבים במצות משלוח מנות, אך טוב לחנכם למצוה זו[כט].

מקורות

חובת היום כמו בד׳ כוסות, ואף שהפוסקקים לא הזכירו מזה, מ״מ נראה דה״ה. [אלא שיל״ע מהמשנ״ב (סימן תרצ״ה ס״ק י״ט) שלא משמע הכי], והנה המפרשים הקשו מה הטעם לחייבו הרי עני אינו חייב בצדקה אלא רק ליתן דבר אחד מועט כמבואר בשו״ע (יו״ד סימן רמ״ח ס״א - רמ״ט ס״ב) נואמרו בזה ב׳ תירוצים בב״ח (ד״ה חייב) כתב שכך הוא הכשר מצות פורים לתת מתנות לאביונים, והפרי מגדים (משב״ז סק״א) תירץ מפני שכולם היו בכלל הנס, ולכא׳ בפשטות לפי ב׳ התירוצים איכא לחייב גם במשלוח מנות ופשוט.

כט. בפרי מגדים סי׳ תרצ״ה א״א סקי״ד מבואר שיש חיוב חינוך גם במצוה זו, דאף דהיא מדרבנן, וכן כתב באשל אברהם מבוטשאטש ס״ג, שקטנים גם מחנכים אותם במשלוח מנות, וכן כתב בכה״ח סקנ״ז, ובחזו״ע פורים עמ׳ קמב שאפילו קטנים שהגיעו לחינוך טוב לחנכם למצוה, וכן הו״ד הגרנ״ק בחוט שני שבת ח״ד עמ׳ ש״ט, וכן כתב לדינא בשו״ת תשובות והנהגות (ח״ג סי׳ רל״ז אות ד׳) וז״ל: קטן צריך לשלוח מנות שחייבין לחנכו מדרבנן, וכ״כ בפמ״ג בא״א תרצ״ה ס״ק י״ד. ונראה שהקטן צריך לשלוח בעצמו שזהו חינוכו ולא מהני מה שמשלחים אחרים עבורו, שהחינוך הוא בעצמו דוקא, שוב מצאתי בעה״ש (תרצ״ו סעיף ג) שבמשלוח מנות בגדול אין יוצאין כששולחים בשבילו, וכ״ש בקטן שעיקרו לחינוך אין יוצאין בכך, ושפיר נראה כמש״כ שיש לחנך הקטן לשלוח מנות, עכ״ל, וכן כתב בבירור הלכה או״ח סי׳ תרצ״ה ס״ד, וכן כתב לדינא בספר אשרי האיש או״ח ח״ג פרק מז ס״ב שרצו שישלחו משלוח מנות מדין חינוך יעו״ש, וכן כתב בילקו״י פורים עמ׳ תשלח שאפילו קטנים שהגיעו לחינוך טוב לחנכם למצוה זו יעו״ש.

קטן שהביא ב׳ שערות ביום הפורים אם צריך לשלוח שוב - בילקו״י פורים עמ׳ תרצט כתב להביא מה שנסתפק בשו״ת מחנה חיים תלתיאה חאו״ח סימן נג ובספר נפש חיה מרגליות סימן תרצ״ה ס״ד אם קטן ששלח והביא ב׳ שערות אח״כ ביום הפורים, וכתב שם שהרי הוא תלוי בב׳ הטעמים דמשלוח מנות, יעו״ש, ואמנם נראה לדינא שאיינו צריך לשלוח שוב.

בחורים ונערות הסמוכים על שולחן אביהם

בחורים או נערות הסמוכים על שולחן אביהם, מגיל מצוות, חייבים במצות משלוח מנות. ויש פוטרים, והעיקר לדינא שחייבים במצות משלוח מנות, ולכו"ע בחורים הנמצאים בישיבה חייבים במצות משלוח מנות[ל].

מקורות

ל. יש לדון האם קטנים, וכן בנים גדולים או בנות גדולות שסמוכות על שולחן אביהם, חייבים במצוות משלוח מנות, ולכאורה הרי הוא תלוי בטעמים של מצות משלוח מנות, שלטעם של סעודת פורים אינם חייבים במצות משלוח מנות, אך לטעם של להרבות אהבה ורעות הרי הם חייבים במצות משלוח מנות.

כתב בלקט יושר הל' פורים וז"ל: וזכורני שהיה מחנך בניו לשלוח מנות לריעהם בפורים, ולא ידוע לי בודאי ימי שנותם כמדומה לי כשהיו לכל היותר בני ט"ו שנים עכ"ל, ונראה מדבריו שבחורים אינם חייבים במצות משלוח מנות מעיקר הדין, וכן נראה להוכיח ממש"כ במקור חיים סי' תרצ"ה וז"ל: וצ"ע בבחורים ובתולות יתומים, דאית להו עושר והון רב עכ"ל, ונראה מדבריו שמסתפקים ביתומים שיש להם כסף ואין סמוכים על שולחן אביהם אם חייבים במצות משלוח מנות, ומבואר לכאורה דהסמוך על שולחן אביו הרי הוא פטור במצוות משלוח מנות.

וכן כתב באשל אברהם (בוטשאטש, על סעי' ג') וז"ל: גם בגדולים הסמוכים על שלחן אחרים מקילים בזה, מצד שמשלוח מנות שייך בבעה"ב שהכינו לעצמם מנות, וצלע"ע בזה, עכ"ל, וכן כתב בשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"א סי' קל"ב אות ב') וז"ל: ומעתה הנער ונערה אפי' בני מצות המתגדלים וסמוכים על שולחן אביהם ולהם אין כל רק ממה שההורים נותנים להם וקיי"ל בחו"מ סי' ע"ר סעי' ב' דמציאת בנו ובתו הסמוכים על שולחנו אעפ"י שהם גדולים הרי אלו שלו וחיוב חינוך על האב בלא"ה כבר פקע מהם כיון שהם בני מצוה מהיכי תיתי להטיל עליהם חיוב של מש"מ ממה שאינו שלו בודאי שייך מש"כ המג"א דאביהם משלח עבורם וכתיב בהמגילה משפחה ומשפחה וממילא דבבנים הסמוכים על אביהם ובביתו לחייבם בחיוב בפ"ע י"ל דזה לא נכנס בגדר תקנת מרדכי ואסתר דלא ע"ז כיוונו, עכ"ל, וכן כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ד פרק נט תשובה ד' שבחורים הסמוכים על שולחן אביהם ואין להם כסף משלהם, אינם חייבים במצות משלוח מנות.

ואולם לדינא כתב בערוך השולחן (סעיף ב') וז"ל: "ויראה לי דאיש ואשתו שניהם יוצאים בשתי מתנות דכגוף אאחד הם, אבל בני בתו הסמוכים על שולחנו חייבים ליתן בפני עצמם", עכ"ל, וכ"כ בשערי הלכה ומנהג (ח"ב סימן רצ"ב), וכן דעת הגרי"ש אלישיב (יבקשו מפיהו פ"א אות י"ח) וכ"כ בשבות יצחק (פורים פ"ט אות ח') וכן דעת הגר"ח קניבסקי (והו"ד בס' ישמח ישראל פורים עמ' קמט) שהמנהג לתת

מקורות

פרוטה לבנים הגדולים כדי שיקימו בה מתנות לאביונים, ומשמע מדעתו שאי"ז חובה, [ועיין עוד באורחות רבינו ח"ג עמ' מז] שהגר"ח קניבסקי זצ"ל נתן מעצמו], ונראה דה"ה למצוות משלוח מנות, אך אינו חובה.

ואולם לדינא כתבו באחרונים שהוא חיוב, כן ה"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר אשרי האיש או"ח ח"ג פרק מז תשובה ב', וכן כתב בחזו"ע פורים עמ' קמב, וז"ל:ו הבנים הסומכים על שלחן אביהם, מבן י"ג שנים ומעלה, והבנות מגיל י"ב שנה ומעלה, חייבים במשלוח מנות לחברים, עכ"ל, וכתב שם בהערות להביא לדברי התרומת הדשן הנ"ל, וכתב, בזה"ל: ובספר מאורי אור (עוד למועד דקכ"ט סע"א) כתב, שמחסרון ידיעה אין מקיימים משלוח מנות אלא הנשואים, ובאמת שכל אדם מבן י"ג ומעלה חייב, ודברי קבלה כדברי תורה, ודי להם עכ"פ ב' מנות לאיש אחד. ומצו להחליף במנות שונות כסנין ולחמניות וכיו"ב, והו"ל מצוה שאין בה חסרון כיס, ובשמים מדקדקים ע"ז יותר, שגדול עונשו של לבן משל תכלת (מנחות מג:). ע"כ. והגאון מבוטשאטש (סי' תרצה) כתב שאף שנוהגים להקל (אפילו בני י"ג) כשסמוכים על שלחן אביהם, מ"מ יש להחמיר. ע"ש. וע' בשו"ת חתם סופר (סי' קצו), ובשו"ת קנין תורה ח"א (סי' קלב אות ב). וע' בספר מעיני ישועה (דכ"ח ע"ג). והמג"א (ס"ק יב) כתב, ונ"ל דמי שאוכל על שלחן חבירו, ולא הכין לעצמו כלום פטור מלשלוח מנות, וכן משמע קצת מרש"י (מגילה ז:). והעתיקו בכף החיים (ס"ק מב). אולם נראה שמרן הבית יוסף אינו מסכים על זה. כי בגמרא (מגילה ז:) אביי בר אבא ור"ח בר אבא, הוו מחלפי סעודתייהו להדדי, ופירש רש"י, זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשנה שניה להיפך שאוכל עם חבירו. והקשה הב"י, שא"כ איך היו יוצאים ידי חובת משלוח מנות. ולכן הסכים לפירוש הר"ן, וכמ"ש בש"ע שזה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו, כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו. וע"ז כתב המג"א שלפי דבריו אתי שפיר פירוש רש"י, שאותו שהזמינו יצא, דמה לי אם הזמינו והאכילו על שלחנו, מה לי שולח המנות לביתו, והשני אינו חייב כלל במשלוח מנות, כיון שלא הכין לעצמו כלום. וכן הסביר כל זה המחצית השקל, לפ"ז אין מרן מסכים לד' המג"א, אלא בכל אופן הוא חייב. ונקטינן כד' מרן. וכן פסק הגאון רבי רפאל אנקווא בשו"ת קרני ראם (סי' רלב), כדעת מרן. וכן עיקר. ובפרט שגם המג"א סיים "וטוב להחמיר". ועמש"כ בשו"ת יביע אומר חלק ט (חאו"ח סי' עד). עכ"ל, וכן כתב בילקו"י פורים עמ' תשלח, וכן השיב הגר"א נבנצל שליט"א בשו"ת מציון תצא תורה ח"א אות קמד.

ובשלמי תודה (פורים סימן כ"ח עמ' רפט') כתב שמדינא בודאי שחייבים במשלוח מנות, והביא מהפרי מגדים (א"א ס"ק י"ד) שגם קטנים שהגיעו לחינוך מחנכים אותם במצוה זו, אבל כתב ששמע ממרן הגר"נ קרליץ שמעיקר הדין נפטרים הבנים והבנות הגדולים שבבית ע"י מה שהאב שוולח כמה פעמים בשביל כולם, כמ"ש המג"א לענין אשה שבעלה משלח לה, עי"ש עוד, ומ"מ מוכח שכ"ז שנמצאים בבית, אבל אם הם בישיבה והם כבר ברשותם שפיר דמי חייבים במשלוח מנות ובמתנות לאביונים., יעו"ש, וכן כתב בספר עיטורי מרדכי פורים עמ' שכח בהערה בשם הגרמ"ש קליין שליט"א שמורה למעשה שבחורים חייבים במצות משלוח מנות מעיקר הדין.

אונן במשלוח מנות

אונן פטור ממצות משלוח מנות, ואם נתן משלוח מנות שהיה אונן ולא ידע שהוא אונן יצא ידי חובת משלוח מנות, ואי"צ ליתן שוב משלוח מנות[לא].

חולה בבית חולים

חולה שנמצא בבית חולים, ואין אפשרות בידו לקיים מצות משלוח מנות, יכול לזכות לו משלוח מנות ע"י אחר, ויתנו בעבורו, ובזה יצא ידי חובת משלוח מנות, וכמו יכול להקנות את המנות שלו בבית חולים לחבירו, ויחליפו מנותיהם אחד עם השני, ויצאו בזה ידי חובת משלוח מנות, [כיון שהמנות קנויות להם][לב].

~ מקורות ~

לא. יש לדון אם אונן חייב במצוות משלוח מנות, ולכאורה הרי הוא תלוי בב' הטעמים, ולענ"ד יש לחייב אונן במצוות כמו שאונן חייב במצות חסד, וכמו שאמר לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שחייב בצדקה, וממילא נראה שה"ה אונן שחייב במתנות לאביונים לטעם המנות הלוי שהוא להרבות אחוה ורעות, וכ"ש בזמנינו שיש חברא קדישא, שנמסר לכתפים [עי' משנ"ב ס' ע', ובמה שהארכתי בשערי יוסף הל' אבילות, והארכתי בזה עוד בכת"י, ובמש"כ בזה בספר ברכת אבלים, ובשיעור השבועי פרשת משפטים תשפ"ג] ועיין.

וש לדון האם אונן ששלח משלוח מנות שהיה אונן האם יצא ידי חובת משלוח מנות, והגרח"ק השיב בזה בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה תשמ"ט שיצא יד"ח וע"ע בזה בספר פרדס יוסף החדש פורים אות תשב הסתפק במי ששלח משלוח מנות ואח"כ נודע לו שהיה אונן, והשיב לו בזה הגר"א פרינץ שליט"א ונדפס בשו"ת אבני דרך חלק יא סימן ק"ט, ובמש"כ בזה בספר בית מתתיהו ח"א ס"ז אות ז' בגדר אונן ואם הוי בר חיובא עי"ש.

לב. הנה ראיתי ראשונה בזה להגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א בקונ' לקט שאלות להלכות המצויות חנוכה ופורים עמ' 86 נשאל אם אדם הנמצא בבית חולים ואין בידו לקיים מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים האם יכול אביו לקיים מצות אלו עבורו או לא, וכתב שם שהשיב לו בזה הגר"נ קרליץ זצוק"ל שמצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים צריך כל אדם לקיים בעצמו ולא מהני שאדם אחר נותן עבורו, אלא שיכול לזכות את הכסף והאוכל ע"י אחר לצורך בנו ואח"כ יתן עבורו, ודווקא בעל עבור אשתו, יכול ליתן עבורה בלי לזכותה כמו שמצינו שבעל מביא קורבנות אשתו. עכת"ד.

מקורות

ואמנם ראיתי עוד בספר עסיס רימונים עמ׳ שסה שחולה שמשלם ביטוח לאומי כ״ש שהמנה בבית חולים שלו, ויכול להחליף את המנה עם חבירו יעו״ש מה שהאריך בזה.

ושוב ראיתי שכן כתב הגר״י זילברשטיין שליט״א בחשוקי חמד עמ״ס מגילה דף ז׳ ע״ב, וז״ל: שאלה. חולה מחוסר הכרה, האם יכולים אשתו או בני ביתו, לתת עבורו מכספו משלוח מנות או מתנות לאביונים, ומה הדין כאשר הם נתנו עבורו מכספו מתנות לאביונים או משלוח מנות, ואחר כך שבה אליו הכרתו, האם יצא בכך ידי חובתו, או שצריך לתת שוב משלוח מנות, ומתנות לאביונים.

תשובה. כתב הערוך השלחן (סימן תרצו ס״ג) הנוסע בדרך יראה לעמוד איזה שעות, לקיים סעודת פורים, ומשלוח מנות ומתנות לאביונים, ואינו מועיל מה שבביתו נותנים בשבילו, ואפשר דבמתנות לאביונים יצא, אבל בשילוח מנות שלא בפניו, ודאי דלאו כלום הוא.

וכתב במקראי קודש (סימן לט) שטעם החילוק בין מתנות לאביונים למשלוח מנות, דמתנות לאביונים כשנותנים בני ביתו עבורו הרי הם כשלוחיו, ולא מבעיא כשהכסף הוא שלו, אלא אפילו אם נותנים מכספם, הוי כמו שמזכין לו, ואח״כ נותנין בשליחותו, ומתנות לאביונים הוי כעין צדקה, וכעין שאמרו בצדקה שאחד מהמעלות הוא שהנותן לא ידע למי נתן, אבל במשלוח מנות שהוא כדי להרבות אהבה וחיבה בין איש לרעהו כמבואר בספר מנות הלוי (מגילת אסתר, ט יט), לכן כשהוא בעצמו אינו שולח אלא אחר מזכה לו, אין כאן קירוב לבבות בין המשלח למקבל. אבל לטעם התרומת הדשן (סימן קיא) שהוא משום הרווחת המקבל לסעודת פורים יצא אף במשלוח מנות. יעו״ש. מדבריו יוצא, דאם בני הבית הודיעו למקבל שהמשלוח מנות הוא מהחולה, וגם לחולה הודיעו [כשאינו מחוסר הכרה] שנשלח מנות משמו, יצא לכו״ע. ומו״ח מרן הגרי״ש אלישיב (שליט״א) אמר לי, דבענינו מסתבר דלא יצא ידי חובתו אף במתנות לאביונים, מאחר שבשעה שהוא מחוסר הכרה הוא פטור מהמצוות, וכשישוב להכרתו חייב לתת מתנות לאביונים.

ונראה שלכן לא יצא, דבמתנות לאביונים יש שתי מצוות, א. מצות צדקה, ב. מצוה מיוחדת שתקנו חכמים לתת מתנות לאביונים, וכמו שכתב בשו״ת מהרי״ל (סימן נו הו״ד במג״א סימן תרצד סק״א) שנשאל אם אדם יוצא מצות מתנות לאביונים במה שנותן להם מעות של מעשר, מי אמרינן כיון דהמעשר בלאו הכי שייכת להם, לא יצא דהא נותן להם משלהם, או דלמא עיקר תקנה הוא כדי לשמחן, אם כן יצא במתנות לאביונים כי אינם מקפידין אם נותן להם מעשר אם לאו, רק שהם שמחים וטובת הנאה של מעשר הוא של בעלים, וכשנותן לזה העני ולא לאחר אז הוי ליה שמחה. והשיב: ענ״ד נוטה דלא נפיק במעות מעשר, כיון דתקנתא דרבנן היא, הוי דבר שבחובה, ונמצא זה פורע חובו ממעשרו, ואין לו בו אלא טובת הנאה.

נתן משלוח מנות בכפייה

אם נתן משלוח מנות בכפייה לא יצא ידי חובת משלוח מנות[לג].

מקורות

ולכן לגבי מצות צדקה יצא במה שנתנו בעבורו, וכמו שכתב בשו"ת מהרי"ט (סימן קכז) שדן בדבר יתום חולה שהאפוטרופוסים שלו נתנו ממעותיו לצדקה עבורו ולבסוף נפטר, והיורשים ערערו על הצדקה שנתנו האפוטרופוסים. והשיב המהרי"ט שמתנתם מתנה, וכי תימא פסיקה של צדקה זו היאך תגן על היתומים, כיון דהם אינם נותנים מדעתם, אין ליתומים מצוה בכך, מכל מקום כל שהעניים נהנים מנכסיהם זכות הוא להם, ועוד שהרי אמרו בבבא בתרא (דף ח ע"ב) כופים על הצדקה, וכיון שכפיה היא שיקיים מצות עשה, אם לא עלתה לו מצוה למה יכופו, אלא ודאי שעלתה לו ואפילו שלא לרצונו, ועוד כשנותנים צדקה לעניים, אותם עניים מבקשים עליהם רחמים כהא דאמרינן בבבא בתרא (דף י) גבי דריוש, ומי שנשתטה בית דין יורדין לנכסיו, ומסתבר דמקיים בזה צדקה, יעו"ש. ולכן לחלק הזה שבמתנות לאביונים שהוא מדין צדקה, גם מחוסר ההכרה יצא ידי חובתו דלא גרע משוטה וקטן. אבל מדין המצוה של מתנות לאביונים נראה שלא יצא, שהוא כדין השוטה שפטור מכל המצוות, ואי אפשר לקיימם בשבילו. לסיכום: כשיתעורר יתן פעם נוספת מתנות לאביונים. עכ"ד דברי הגר"י זילברשטיין.

לג. כתב במשנת יעב"ץ או"ח סימן פ' אות ג' שאם נתן את המשלוח מנות בכפייה [וכמבואר בתוס' בכתובות דף פו ע"א שגם במצוות דרבנן כופים] שכפו אותו לתת אותם דלדעת התרומת הדשן אף בכה"ג יצא ידי חובה כיון שלמעשה נמצא שלמקבל יש צרכי סעודת פורים, אבל לטעם המנות הלוי כיון שכל הענין הוא להרבות אהבה ואחווה א"כ בכה"ג שכפו אותו לתת משלוח מנות לא יצא ידי חובת משלוח מנות, יעו"ש.

ובשו"ת תורה לשמה סי' קצב, כתב בזה"ל: שאלה ראובן שלח מנות ביום פורים לשמעון ולא רצה לקבלם והניחם השליח אצל שמעון וברח אם יצא י"ח בזה דהא בעל כרחו קבלם כי הניחם השליח וברח והוא כבר סירב בתחילה. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה.

וכתב שם בתשובה בזה"ל: תשובה אי נתינה בעל כרחו שמה נתינה או לאו הדבר הזה נזכר בגמרא דגיטין פרק מי שאחזו דף ע"ד ונחלקו הפוסקים הראשונים לענין פסק הלכה ודעת רבינו האי גאון ז"ל והרמב"ם ז"ל לפסוק כלישנא בתרא דנתינה בעל כרחו שמה נתינה ויש עוד פוסקים רבים שפסקו לחומרא ע"ש מיהו הם פסקו כן בדין תורה אבל נידון השאלה הוא מצוה דרבנן אפשר גם הם יודו דפסקינן לקולא ויוצא י"ח בזה אף על גב דבעל כרחו קבלם ועיין למרן בבית יוסף אה"ע סי' קמ"ג מ"ש רבו הריב"ר ז"ל דלכ"ע אם קבלם המקבל אפילו בעל כרחו שמה נתינה ופלוגתא דאמוראי מיירי בלא קבלם ע"ש מיהו כתב שם דברי החכם המשיג על זה שדברים אלו

דרגות לקיום מצות משלוח מנות באופן המהודר

מאכל המהודר לקיום מצות משלוח מנות

לכתחילה המאכל המהודר לקיים בו מצות משלוח מנות הוא, הוא לשלוח בשר או דגים מבושלים, כיון שהוא מאכל העיקרי בסעודת פורים.

אך למעשה בזמנינו רבים לא נוהגים כן, כיון שאין כל אדם סומך על כשרות של אותם מאכלים או הכלים שהתבשלו בהם, ולכן נוהגים העולם לשלוח מיני מתיקה עם הכשר מבד"צ מוסמך, או בקוקי יין ומשקאות שונים, אמנם מי ששולח לבני משפחתו היראים והשלמים וסומכים לו מצוה מן המובחר לשלוח להם תבשילי מאכל משובחים[לד].

מקורות

שכתב כל שקבלם המקבל אפילו בע"כ לכ"ע הוי נתינה הם דברים שקשה לשמען ע"ש ודברי המשיג נכונים בזה ועכ"ז לסניף יהיה ס' מהריב"ר ז"ל בנידון של השאלה שבאמת המנות נשארו אצל שמעון אלא שנשארו בע"כ על כן נראה דיצא י"ח הואיל והיא מצוה דרבנן ומ"מ המחמיר לעשות מנות אחרים כתקנן לאדם אחר תבא עליו ברכה. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו. עכ"ל.

ושוב ראיתי בקונ' שירת הלוי על מגילת אסתר, כתב לדון אם אדם נתן נתינה בעל כורחו למשלוח מנות אם יוצא יד"ח למ"ד בגיטין דף עה ע"א שיוצא ידי חובה, וכתב שם בשם הגר"א גרבוז שלב' הטעמים לא יוצא יד"ח, כיון שאין כאן אחוה ורעות וגם אין למקבל צרכי סעודת פורים, והו"ד בספר פרדס יוסף החדש פורים אות תרכז.

לד. כתב בספר מהרי"ל מנהגים וז"ל: אמרי מהר"י סג"ל שטוב לשלוח מנות פורים דוקא מיני מאכל או משתה, ודוקא בשר או דגים מבושלין, שכן משמע פ"ק דביצה דלבית שמאי לא מתקרי מנות בענין אחר עכ"ל, וכן הו"ד בשל"ה מגילה נר מצוה יב, והו"ד במג"א סי' תרצ"ה סקי"א שבעינן לשלוח מאכלים שראויים לאכילה, ע"ש, וכן הו"ד בא"ראות ח' ובערוך השולחן סט"ו, וכן כתב הגר"א במעשה רב אות רמ"ט וז"ל: משלוח מנות תרנגולת מבושלת ודגים מבושלים וכיוצא בזה, דבר המוכן לאכול תיכף עכ"ל, וכן כתב במקור חיים וז"ל: מצוה מן המובחר לשלוח בשר ודגים

מקורות

מבושלים, וכן נהג אדוני אבי וחמי הגאון ז"ל בשכן אחד שאצלם עכ"ל, וכן נראה מסדר הקדימה שכתב בחיי אדם כלל קנה אות לא יעו"ש, וכן מבואר בספר אורחות יושר פרק יט וז"ל: בעניין משלוח מנות נחלקים לארבעה חלקים, האחד הוא מי ששולח בגדים וכלים אף שיוצא ידי חובתו, אם יכול למוכרן, מכל מקום אינו מצוה מן המובחר, ויותר טוב מזה השולח מיני מגדים רוקח מרחקת מעשה רוקח, ויותר טוב מזה הוא השולח בשר חי, או פת ועופות ודגים יין טוב, ויותר טוב מזה השולח מיני מאכלים מתוקנים ומבושלים עכ"ל, והו"ד להלכה במועד לכל חי סימן לא אות צט, וכן מבואר בכנסת הגדולה סי' תרצ"ה הגהות טור אות י', ומבואר לדינא שמצוה מן המובחר בקיום מצות משלוח מנות הוא ע"י בשר או דגים מבושלים [ומכל דבריהם נראה שמקיימים מצות סעודת פורים אף בדגים ולאו דוקא בבשר].

וכן כתב בקעצור שו"ע סי' קמ"ב וז"ל: לא נקרא מנות אלא דבר שראוי לאכול כמות שהוא בלי תקון כגון בשר ודגים מבשלים ולא חיים או מיני נתיקה או פרות או יין ומי דבש וכיוצא בהם עכ"ל.

וכן נראה ממש"כ בספר יוסף אומץ יוזפא סימן תתרצ"ט וז"ל: שני מנות חשובות מתבשילין או כוס מלא יין ותבשיל אחר, ואחר שקיים המצוה כהלכתה במנות חשובות יוכל לעשות שחוק והיתול במינים ממינים שונים בענין משלוח מנות כדרך העולם הן ביום והן בלילה עכ"ל, וכן כתב בנטעי גבריאל פורים פורים פרק נז ס"ה ובסק"ז שם, ע"ש.

וכן כתב הרה"ג שלום יוסף יונה שליט"א במח"ס מיני מעדנים בקובץ בית הלל חלק מא עמ' ל' שכתב שם לעורר בזה שלכאורה יש לשלוח תבשיל לסעודה, ושכן הסכים עמו הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל, והוסיף שם שכן שמע שפסק הגרב"צ אבא שאול זצ"ל שעיקר המצוה היא במיני תבשיל, יעו"ש, וכן כתב הגר"מ אליהו זצ"ל בספר הל' חגים פרק ס"ד הלכה לג יעו"ש, וכתב שם שכן פסק גם הגר"ע יוסף זצ"ל, ושכן הובא בגליון דרך ה' אדר תשס"ט מס' 58 יעו"ש,

ועוד כתב שם בקובץ בית הלל הרה"ג הנ"ל שהרי ע"י הוצאות מיני מתיקה, יש הוצאות רבות, ונדחקים בזה הרבה, ושכן העיר בזה הגרשז"א בהליכות שלמה פרק יט הערה 38 וכתב שם ופשיטא שאין להוציא הוצאות יתירות בכגון דא ואף רבינו הרמב"ם שפסק בהל' מגילה ב' ט"ו וכל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח, וכתב שם בסמוך בהל' יז מוטב לאדם להרבות במתנות לאיבונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמות וגרים ע"ש.

מקורות

ושוב ראיתי בספר מיני מעדנים בהל' פורים עמ' פא, שכן מעורר הגאון רבי משה צדקה שליט"א ראש ישיבת פורת יוסף שמלשון מרן השו"ע משמע להדיא שעיקר המצוה היא בשליחת מיני בשר או מיני תבשיל.

וכן ששאלתי בזה למו"ר הפוסק הגאון רבי עמרם פריד שליט"א הסכים עמי שלכתחילה יש לשלוח מיני מאכל ורק מחמת שלא סומכים על ההכשר עכת"ד, ושוב ראיתי שכן כתב במנהגי מהרי"צ הלוי דינר מועדים בהל' פורים שהיה מנהגו לתת תבשיל לסעודת פורים יעו"ש.

ומ"מ רובא דעלמא לא נהיגי הכי מחמת ההסתמכות על ההכשר, ושוב ראיתי שכן העיר לנכון הגרב"צ מוצפי שליט"א בספר פורים בציון עמ' רצו, וכן כתב בקובץ בית הלל שם, וכתב שם עוד להוסיף עוד שלא כל אדם אוהב את מאכלי חבירו ושמא ישלכנו לאשפה וא"כ לא ייקים הנותן בזה מצות משלוח מנות, ומ"מ כתב שם שאכתי יכול להביא בקבוק יין חשוב או לחמניות או חלה ממאפיה טובה וכדו'.

ושוב ראיתי שבספר אורה ושמחה דף כט ע"ב כתב ללמד זכות מה שלא נוהגים להביא מיני תבשיל הוא משום שיש בזה פחות שמחה וז"ל: והנה בדורות הללו מגיע יותר השמחה כפי החוק המדיני בבואו האדם לקבל מנה אחת ממיני מתיקה ממה שייגעיהו ממנות בשר או מנחת מחבת או מרחשת ופשוט, עכ"ל.

ושוב ראיתי להגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל בשו"ת משנת יוסף ח"ו סימן קמה אות ה' כתב שאין חיוב לשלוח בשר בהמה, וכתב, וחזי מאי עמא דבר, וכאן ראינו אצל אבותינו ורבותינו שלא שלחו בשר למשלוח מנות, אלא מיני מאכלים ומשקאות ומעדנים, אבל בסעודת פורים אכלו דגים ובשר בהמה עכ"ד.,

ושוב שאלתי בזה להגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושא"ס, מדוע בזמנינו לא נהגו לקיים הטעם שכתב בתרומת הדשן לשלוח מיני תבשיל ושולחין רק מיני מתיקה שמרבים אהבה ורעות כדברי הטעם שכתב במנות הלוי, וכתב לי בזה"ל: בדרך כלל כל אחד אוהב מה שאשתו מבשלת, ויש ג"כ בעי' של כל מיני הכשרים עכ"ל. ולמעשה נהגו להקל לשלוח מיני מתיקה וכיבואר בהערה להלן.

ושוב קבלתי בזה תשובה מהגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, וכתב לי בזה"ל: גם אם שולחים מאפה נחשב למין תבשיל, וכיום שהציבור גדל מאוד ב"ה קשה מאוד לשלוח תבשילים, ומחפשים דרכים קלות לקיום המצוה, אם כי יש מקפידים לקיים את המצוה העיקרית, "משלוח שתי מנות לאיש אחד" ועם תבשילים כפי הראוי, וכל השאר ישלחו מה שרוצים עכ"ל.

מיני מתיקה

ולכן נוהגים בזמנינו לשלוח משלוח מנות במיני מתיקה[לה].

מקורות

לה. והנה יש מקום לומר שיוצאים יד"ח משלוח מנות במיני מעדנים, דאיתא בגמ' במגילה דף ז' ע"ב שרבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא, ופירש"י שק מלא תמרים, ולכאורה מזה אין ראיה לשלוח מיני מתיקה משום שתמרים הם מזינים וכמ"ש בברוכת דף יב ע"א ובשו"ע או"ח סי' סי"ז ובמנש"ב שם סקע"ז, ואולם כתב בספר עטרת זהב לציין לדברי רש"י בסוכה דף ו' ע"א שתמרים מיני מתיקה הן, וכן מבואר ברש"י ביומא דף עו ע"ב ע"ד הגמ' שם הנודר מן התירוש אסור בכל מיני מתיקה, ופיש"י בפירות חדשים בתפוחים בענבים, ומשמע שמיני מתיקה הם פירות, יעו"ש, וממילא אפשר לומר שיוצאים יד"ח לכתחילה במיני מתיקה, וכן י"ל לפי מש"כ רש"י במגילה דף ז' ע"א כתב מנות, מיני מעדנים, וכן כתב בנימוקי שם, וכן כתב רבינו אברהם מן ההר במגילה, שם, מנות מיני מעדנים עכ"ד. וכן כתב בלבוש סי' תרצ"ה ס"ד, וכן כתב בספר תניא רבתי סימן מ"א משלחים מנות ומיני מאכל עכ"ד,

כן כתב בשיורי כנסת הגדולה סימן תרצ"ה הגה"ט אות י' שכיום המנהג לשלוח מיני מתיקה, וכן מבואר לדינא בחיי אדם כלל קנה סעיף לא, וכן כתב באשל אברהם מבוטשאטש סימן תרצ"ה ס"ד וכן נראה ממש"כ בלקט יושר ח"א עמ' לט.

וכן כתב מרן החיד"א בספר נחל אשכול על מגילת אסתר (ט כב) וז"ל: וכבר ידוע שנהגו בפורים כמעט ברוב העולם במגדנות מיני מתיקה ויש טעם גדול לזה דהדור קבלוה לתורה הקדושה ונמאנים אמרים מתוקים מדבש ובשבועות אוכלים זכר לתורה, ופורים דבש שנמשלה התורה לחלב ודבש, גם דבש גימטריא אשה, לכבוד האשה רבה אסתר המלכה, גם מיני מתיקה גימטריא אסתר עפ ד' אותיות והיינו דאמרו פ"ק דמגילה ז: השתא אמר מרי אנא שדרי ליה חוליא ועו' עכ"ל

וכן נראה ממש"כ הבני יששכר בספרו ריח דודאים עמ"ס מגילה דף ל' שהסיבה שקראו חז"ל בלשון מנות מלשון מן אשר טעמו כצפיחית בדבש

וכן כתב הגר"ח פלאגי במועד לכל חי סימן לא אות פב, וז"ל: "ועכשיו נהגו על הרוב לשלוח זה לזה מיני מתיקה, ויש להם על מה שיסמוכו, שהרי מצינו בגמ ראמי ששלח תמרים, פלפלין וכדו', וכולן ז"ל כוונו לשלוח דבר שיודע שיקבלהו המקבל בשמחה, שכל עיקר שילוח המנות הוא לשמחה, ומזה הטעם אבל לא יקבל. והנה בדורות הללו מגיע יותר השמחה בקבל האדם

מקורות

מיני מתיקה מקבלו בשר וכו׳״, ובספר אורה ושמחה הוסיף שם בזה״ל: ״וצריכים שיהיו עתידים וראויים להעלותם בשולחן בסעודה״. עכ״ל.

וכן נראה ממש״כ בספר זכר דוד פורים פרק קח עמ׳ תשפב שהביא דברי הרב כלי חמדה שמרבים לקטנים מיני מתיקה מכמה טעמים, א׳, בשכר שלא נהנהו מסעודת אחשרוש הרשע, ב׳ שלא השתחוו לצלם ג׳ שלמדו עם מרדכי הצדיק בהבל פיהם שאין בו חטא והצילו את עם ישראל יעו״ש.

וכן כתב בספר עטרת יעקב וישראל וז״ל: נהגו בפורים כמעט ברוב העולם לאכול מגדנות ומיני מתיקה בגלל שחזרו וקבלו באהבה את התורה בפורים, לרמוז על מתיקות התורה, והרי גם נמשלה התורה לדבש כנאמר [שה״ש ד׳ י״א] ׳דבש וחלב תחת לשונך, עכ״ל, וכן כתב בשו״ת היכלי שן תליתאי ח״ג סוסי׳ י׳ יעו״ש, וכן כתב בהגהות הרד״ל לשאילתות פירש חייב אדם ׳לבסומי׳ היינו מיני מתיקה, שיחלקו מיני מתיקה לקטנים. וכן כתב הגהות הרד״ל לשאילתות שמות שאילתא ס״ז, הו״ד בעמק שאלה לנצי״ב שם.

וכן נראה ממש״כ הבא״ח בשו״ת תורה לשמה סימן קפ״ט ששולחים מיני מתיקה, ובכה״ח סי׳ תרצ״ה סקמ״ח הביא לדברי הכנסת הגדולה הנ״ל, וכן כתב הגר״ע יוסף בחזו״ע פורים עמ׳ קלה בסוגריים מורבעות והמנהג כיום לשלוח מיני מתיקה למשלוח מנות, וציין לדברי שיירי כנסת הגדולה הנ״ח ובמועד לכל לכל חי הנ״ל, ובשו״ת שדה הארץ ח״ג סי׳ מ״ד, ובחזו״ע שם בעמ׳ קנ לגבי נתינת מאכלי סוכר לחולה סוכר כתב שיוצא יד״ח וכתב שם בהערה מחמת שיש כאן מחווה של חיבה ואהבה כיון שהם רואיים לשאר בני ביתו מאחר ופשט המנהג לשלוח מיני מתיקה וכתב להביא דברי החיד״א הנ״ל בספר החל אשכול, יעו״ש, וראה עוד להגר״ע יוסף זצוק״ל בשו״ת יביע אומר ח״ט במילואים לסימן עד כתב שמנהג העולם לשלוח מיני מתיקה ואע״פ שחבירו לא יאכלם מטעמי בריאות מ״מ הרי הם ראוים לבני ביתו ע״ש.

וכן הו״ד הגרי״ש אלישיב בספר יבקשו מפיהו בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל ושכן פשט המנהג.

וכן כתב לדינא בספר ילקוט יוסף פורים עמ׳ תשט״ז, וכתבש שכבר פשט המנהג כיום לשלוח מיני מתיקה במשלוח מנות, וכתב שם שמ״מ נכון לצרף עם המיני מתיקה מנות ממש ולא מיני מתיקה בלבד, וכתב שם להתקשות במנהג הנ״ל, שהרי לפי הטעם שכתב בתורמת הדשן שהוא צרכי סעודה, א״כ איך יוצא בסוכריות ושוקלוד, וכתב לתרץ בכמה אופנים, א). שיתכן שיש בזה אהבה ואחווה יותר, ב). שיתכן שיש מצוה של סעודה בכל מאכל ומשתה, וגם בממתקים מקיים מצות ריבוי סעודה, ג). כיון שעכ״פ יכול לאכול ממתקים לקינוח סעודה ומבואר בגמ׳ שאין צריך

ואם אינו יכול לשלוח מיני דגים או בשר בסעודת פורים, ישלח סלט ירקות או סלטים וכדו'[לו].

מקורות

לשלוח דוקא לחם ובשר אלא גם זנגביל ופלפל שהם לקינוח סעודה, וא"כ ה"ה ממתקים שיוצאם בהם.

וכן כתב ליישב בפסקי תשובות סי' תרצ"ה סי"ז ובהערה 88 כתב ליישב המנהג שגם לדעת התרומת הדשן יוצא ידי חובה גם במיני מתיקה, משום שחייב האב לחנך ילדיו גם במצות סעודת פורים ושמחת הקטנים במיני מגדים וא"כ יש הרווחה לבעלי סעודה ממיני המתיקה שנותנים זאת לילדיהם יעו"ש, אך אכתי מדברי התרומת הדשן נראה דהעיקר הוא שיהיה אוכל לסעודת פורים, אך אכתי י"ל כמ"ש בילקו"י כיון שיכולים לאכול מיני מתיקה לקינוח הסעודה.

ואמנם י"ל שמצינו בפוסקים גם שיש חיוב מיוחד בפורים לשמח קטנים במיני מתיקה, וכמ"ש בשט"ת היכלי שן תליתאה סימן י' שהאריך להוכיח שיש חיוב מיוחד בפורים לשמח הקטנים במשתה ושמחה יותר מיו"ט ואפילו קטנים שלא הגיעו לחינוך שאינם בזכירה שאינם יכולים לקרות וגם אינם מבינים את הקריאה מ"מ בעשיה דהמה יכולים ומבינים כמה דבסים תבשילא דכל חיך אוכל יטעם חייב האב לחנכם יעו"ש.

עוד ישוב ראיתי בזה להגאון רבי יוסף משדי שליט"א בספר הורני חוקיך חנוכה ופורים (עמ' תכא) שמה שנהגו להקל שכיום נותנים משלוח מנות ממתקים ויוצאים בזה לכתחילה ואדרבה אין דרך כ"כ אצל בני אדם כיום לאכול אוכל של אחרים ואינו מכובד כ"כ וזה נראה כאילו הוא עני הנוטל אוכל מבית התבשיל וכאשר הדבר אינו מכובד לא יוצאים יד"ח.

ויש אף מהדרים לשלוח משלוח מנות ממה שהכין לעצמו לסעודת פורים, ויש שנהגו לשלוח מנות באמצע שאוכל את סעודת פורים.

ואולם בספר יוסף אומץ לרבי יוסף יוזפא כתב בזה"ל: (סימן תתרצט): "ויקיים מצות משלוח מנות ביום לפחות פעם אחת שתי מנות חשובות מתבשילין, או כוס מלא יין ותבשיל אחד. ואחר שקיים המצוה כהלכתה במנות חשובות יוכל לעשות שחוק והיתול במינים ממינים שונים בעניין משלוח מנות, כדרך העולם". עכ"ל.

לו. ונראה דגם זה חשיב מנה, ויש להביא ראיה מדיני שבת שמבואר במשנ"ב סי' רמ"ב שיש לאכול שני תבשילין, ומדיני סעודה מפסקת שוע אוח סי' תקנב ס"א, אך יש לומר דשם שאני, ונפק"מ לסלטים כגון חצילים וכדו' האם חשיב סלט או תבשיל, ויש לעיין עוד בכ"ז, וראה עוד מש"כ בספר עיטורי מרדכי פורים.

ואם אינו יכול לשלוח סלטים וכדו' יכול לשלוח כמנהג העולם מיני מתיקה, ולכתחילה יש להדר לשלוח מיני מתיקה שדרך העולם לאכול אותם בסוף סעודת פורים, כגון גלידה מוסים וכדו', כיון שעיקר מצות משלוח מנות שיהיה למקבל אוכל לסעודת פורים[לז].

ואם אינו יכול ישלח עוגה או מאפה וכדו' לארוחת בוקר ביום הפורים[לח].

מקורות

לז. ספר עיטורי מרדכי פורים עמ' שי ששמע כן מהגרמ"ש קליין שליט"א.

לח. כן נראה לענ"ד לחדש ע"פ מה שידוע המקובלים שעיקר סעודת פורים בבוקר, והנה הרבה טרודים במצוות היום ולא מספיקים לאכול בבוקר, וגם לא אוכלים פת שחרית, וע"י שישלח בשחרית מיני מאפה וכדו' לארוחת בוקר, נמצא מקיים בזה מצות משלוח מנות באופן המהודר ביותר, וכן הסכים עמי הגר"ע פריד שליט"א.

ואולם שם ראיתי בקובץ בית הלל שם, ששם האריך שיש לשלוח מיני תבשיל לסעודת פורים, וכתב, וראיתי שמנהג רבים מהת"ח ויראי ה' ששולחים מיני תבשיל, וכתב שם שיש שנשהגו לשלוח מיני מעדנים ששייכם לארוחת בוקר, וכתב שם בשם הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל במח"ס שו"ת שערי יושר שצריך לשלוח דברים אחרים שראויים לסעודת פורים ע"ש, אך למעשה י"ל שיוצאים גם בזה ידי סעודת פורים, שהרי אי"צ ליטול את ידיו, [בתורת חיוב כמו שבת ויו"ט] ובפרט ע"פ הקבלה שסעודת פורים צריכה להיות בבוקר,

ואמנם יש לדון מצד הכוונה שמתכוונים לצאת ידי חובת סעודת פורים בסעודה הגדולה אחרי צהריים, ושוב ראיתי בזה בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק כה שיו"ל ביגיעה רבה ע"י הגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך, בתשובת בעל האבני ישפה זצ"ל, וז"ל: לענין הכוונה בסעודת מצוה שמעתי מפי מו"ר גאון אחד שליט"א שאמר הלכה אחת שנראה לי שסובר שלא מועיל כוונה שלא לצאת בסעודה. והיינו ששאלתי אותו על מה שנוהגים כמה אנשים לאכול בשבת בבוקר סעודה חלבית ורק בצהרים אוכלים בשר ודגים, ואמר לי גאון אחד שליט"א [א.ה כוונתו להגרי"ש אלישיב זצוק"ל] שהעושים כן מפסידים את הענין של כבוד יום עדיף עכ"ל.

ואם היה סובר שמועיל כוונה, אינו מובן שיפסידו שהרי בקלות יכוונו שזה רק ארוחת בוקר אבל סעודת היום תהיה הסעודה שהוא יאכל בצהרים. אבל כיון שסתם דבריו נראה לי שסובר שלא מועיל כוונה לענין סעודה, כי סעודה היא ענין של מציאות, והיינו הסעודה הראשונה שאדם אוכל

מקורות

בשבת בבוקר נחשבת כבוד יום, וכל הכוונות שבעולם לא ישנו זאת, כי אין כאן מעשה מצוה ששיך כוונה, אלא הוא ענין של סעודה, ומה שאכל הוא אכל.

אבל כיון שרבים ושלמים כן אוכלים ארוחת בוקר חלבי בשבת, ועוד שרבים אוכלים ארוחת בוקר חלבי בפורים לפני סעודת פורים, ולכן צריך לומר שסוברים שכן מועיל הענין של כוונה לענין סעודה. והיינו שזה אומדנא דמוכח שכוונתו לא לצאת בסעודות אלה, שהרי אין אדם רוצה לצאת בסעודה שאינה מכובדת מצות היום כמו שבת ופורים.

ומוכח כדברינו מדברי המ"ב סי' ס' ס"ק ט' שכתב וז"ל: לפיכך התוקע להתלמד או המברך בהמ"ז עם קטנים לחנכם במצות והוא היה ג"כ חייב בבהמ"ז ושכח אז להתכוין לצאת בה ג"כ עבור עצמו וכן כה"ג בכל המצות שעשאם לשום איזה ענין לא יצא ידי חובתו עכ"ל. ואם כן אף אנו נאמר שמי שאוכל ארוחת בוקר בשבת או בפורים, הרי הוא עושה כן מחמת שהוא רעב ועוד לא הגיע זמן סעודת שבת ופורים, וממילא הרי זה כשוכח לכוון לסעודת מצוה, ולא יצא ידי חובת סעודת שבת או פורים.

ובפרט לפי מה שכתב שם המ"ב שם בשם הט"ז וז"ל: ועיין בט"ז בסימן תפ"ט שמוכח מדבריו דהמברך עם קטנים הנ"ל לא יצא אפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה דהוי כמכוין בפירוש שלא לצאת עכ"ל. ואף אנו נאמר שכיון שהוא רוצה לאכול עוד ארוחה מכובדת בשבת ופורים וכעת אוכל רק ארוחה פשוטה, ודאי שהוי כמכוין שלא לצאת.

היוצא מדברינו שיש לעולם על מה לסמוך וכן נהגו רבים שאוכלים ארוחה קלה בבוקר בשבת ופורים, כיון שמכוונים שלא לצאת סעודת היום בזה. והמחמיר תע"ב לאכול ארוחה מכובדת כארוחה הראשונה של היום. עכ"ל.

ושוב ראיתי שהובא בספר דרך ישרה פורים להגאון רבי שריה דבילצקי זיע"א פורים עמ' קיג שעורר אודות הסועדים בבוקר על הפת בלא בשר ויין מלבד הסעודה העיקרית שלאחר המנחה שטוב שיכוונו שלא לצאת בזה ידי חובת סעודת פורים, וכתב שהנה מחמת המעלה שיש לעשות סעודת פורים בבוקר כתב ביפה ללב ח"ט סי' תרצ"ה סק"א שהאופן לצאת ידי המובחר בסעודת פורים הוא שמצד אחד אוכל סעודה בשחרית ומצד שני נשאר לו די זמן לקיון שאר מצות היום כראוי עד עת הסעודה שאוכל בצהריים לאחר המנחה, ועוד מצינו שכתב ביפה ללב ח"ב סימן תרצ"ה סק"י שנהגו אצלם לדקדק בסעודה ראשונה באכילת מאכלי חלב דייקא על שם התורה שנמשלה לחלב דהדר קבלוה בימי אחשורוש יעו"ש, וכתב שם שלאמת הדברים יש לפקפק בזה שהרי סעודת פורים יוצא ידי חובה בסעודה אחת שמקיים על הפת ביום הפורים וכמ"ש ברמ"א סי' תרצ"ה ס"א ובמנש"ב סקט"ו, וא"כ בסעודה זו שיאכל בשחרית כבר יצא ידי חובתו

ואם לא ישלח מיני מתיקה, כגון חטיפים או ממתקים וכדו'[טל].

מקורות

ובשלמא לשיטות שיש להקדים הסעודה לשחרית היינו לקיים אז הסעודה העיקרית בבשר ויין, וכמו שמשמע בלקט יושר עמ' 158 שכתב שהתרומת הדשן נהג לקיים הסעודה בריבוי גם בבוקר וגם בבין הערבים, אבל בכה"ג שסעודת שחרית שאוכל בה מעט בלא בשר ויין, הרי נמצא שיוצא במצוה שלא מן המובחר.

וכתב שם שכן הרגיש בערוך השולחן סי' תרצ"ה סק"ז ולכן כתב שהנוהג בזה יראה לכבד את הסעודה בשחרית במאכלים החשובים יעו"ש.

וכתב שם בהערות שאמר בזה הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א שלכן האוכלים בבוקר פת שחרית במיעוט סעודה ראוי להם לכיון להדיא שלא לצאת בזה יד"ח סעודת פורים, וכתב שם שכן כתב הגאון האדר"ת זצ"ל בספרו נפש דוד (מועדי השנה אות טז) שבסעודת הבוקר היה מכיון לקיים מצות סעודה על תנאי שמא לא יתאפשר לו לקיימה לער ערב עכ"ד, הרי דלא הוה ניחא ליה לקיים את הסעודה בבוקר על תנאי יעו"ש, וציין בזה עוד למש"כ במעשה רב אות רמח שהמתאחר עם הסעודה בבין הערבים יכוין לצאת ידי חובה בסעודה בשחרית יעו"ש, וכתב שם שלמעשה הגר"ש דבילצקי זצ"ל היה נוהג בזה לאכול בשחרית רק מיני מזונות באופן שסעודת פורים הראשונה היתה על הפת, ויעו"ש עוד מש"כ בזה.

ושוב ראיתי עוד כעי"ז שנשאל מו"ר הגאון רבי עמרם פריד שליט"א בזה"ל: האם יש ענין לעשות סעודה בבוקר, והשיב, יש נוהגים לעשות את עיקר הסעודה בבוקר ולאכול בשר אמנם המשנ"ב (סי' תרצ"ה סוף סקט"ז) כתב שאם עיקר סעודתו בצהרים לא יאכל בשר בבוקר שלא יהיה נראה שזה עיקר סעודתו עכ"ד, ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א אמר לי שנוהג בבוקר לאכול בשר ולשתות יין והולך לישון ובזה יוצאים ידי חובה, ושכן כתב בגליון אזמרה לשמך פורים מס' 198 וז"ל: ויש נוהגים לאכול כביצה פת בבוקר ולאכול בשר ולשתות יין, ולאחר מכן הולכים לישון כדי לצאת יד"ח 'חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע' [עי' רמ"א סי' תרצה]. עכ"ד, ובמנהג העולם שאוכלים אחרי צהריים יש לעיין, ונאריך בזה בס"ד במקומו.

[טל]. יש לדון אם יוצאים ידי חובה במיני מתיקה, ובחיי אדם ובאורחות יושר הנ"ל נראה שיוצאים יד"ח במיני מתיקה, ואף שאינו הכשר ובכלל הסעוד, מ"מ כיון שרגילים לאכול מיני מתיקה בסוף הסעודה ולאו דוקא גלידה או מוס וכיוצא בזה, ממילא יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות,

כמה מינים חייבים לשלוח

ארבע מנות במשלוח מנות

ישנם הסוברים שיש לשלוח בכל מנה שני פריטים, אבל להלכה אין פוסקים כן להלכה, אלא צריך שני מינים בלבד, ואין עניין להחמיר בזה[מ].

שמונים פריטים במשלוח מנות

יש נוהגים על דרך הקבלה לתת במשלוח מנות, שמונים פריטים בצלחת אחת, וכן שמונים פריטים בצלחת שניה, ואפשר לשים אף מיני סוכריות או עוגיות קטנים לשם כך[מא].

~ מקורות ~

ועוד י"ל בזה כמ"ש בלבוש סימן תרצ"ה וז"ל: ועוד שאין טעם המשלוח אלא כדי שיהיה לכל אדם לאוכל די סיפוקו ודברים המענגים ומשמחים את האדם כדי לשמוח בפורים הלכך כל המרבה לשלוח לרעהו הרי זה משובח עכ"ל, ושוב ראיתי שכן מבואר בשבולי הלקט סימן ר"א וז"ל: וחייב אדם לשמוח בפורים ולהעדן במיני מאכל ומשתה כדכתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה עכ"ל.

מ. הנה בס' התדיר דכל מנה במשלוח מנות היא שני דברים ולכן המשלוח מנות צריך להיות ארבע דברים, ויש לדון האם יש ענין להחמיר כן למעשה, וכתב לי בזה הבה"ח יצחק פרץ נ"ו שכתב לו בזה הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי, שאין חוששין לשיטתו הנ"ל, ושכן השיב לו הגר"מ גרוס שליט"א שלא פוסקים כן לדינא, עכת"ד, והגר"א נבנצל שליט"א כתב לו שאין מכיר את הספר הנ"ל, ואמנם לענ"ד פחמע"ד שלמעשה מנהג העולם ששולחים במשלוח מנות בדרך כלל יותר מב' מנות, ואפשר שנהגו כן משום שחששו למש"כ בספר התדיר.

מא. כן כתב הבא"ח בספר כתר מלכות אות רח וז"ל: גם במשלוח מנות איש לרעהו שהם שתי מנות לאיש אחד, יזהרו לעשות שיני מתיקה עשויים דרים, כדי שיוכל לשלוח שמונים אחדים מכל מין בכלי אחד ויכוון כל מעשיו לשם שמים וטוב לו בזה ובבא עכ"ל, וכן כתב הגרב"צ מוצפי שליט"א בספר פורים בציון עמ' רצט שכן נוהגים על דרך הסוד, ויש בזה תיקון היסוד כי יסוד עולה גימטריא שמונים, וכתב שסגי לזה בסוכריות קטנות או במיני כעכין קטנים.

משלוח מנות בדברים חריפים, [פלפל חריף, סחוג].

יוצאים ידי חובת משלוח מנות בדברים חריפים כגון פלפל חריף או סחוג או מלפפון חמוץ מאוד וכדו', כיון שרגילים לאוכלם וללפתם עפ הפת, הרי הוא צרכי סעודה, ולכן יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות, אך יש מקפידים שלא לשלוח במשלוח מנות רק מיני מתיקה ולא דברים חריפים, ואולם לאחר שכבר יצא ידי חובת משלוח מנות נראה שלכו"ע יכול לשלוח דברים חריפים, ויל"ע[מב].

מקורות

מב בגמ' במסכת מגילה דף ז: ראינו ששלח מרי בר מר זנגבילא ופלפלתא ויצאו משלוח מנות כך, וה"ה תבלינים האלו נחשב כמנה, וכן כתב לדינא הגרי"א סקוצילס שליט"א בקונ' אוהל יעקב משלוח מנות, ואמנם יש מחמירים לשלוח רק מיני מתיקה וכמ"ש בספר ריח דודאים להגה"ק בעל הבני יששכר כתב שראוי ונכון לשלוח מיני מאכלים מתוקים ולא חריפים שהרי חז"ל קראו למצוה זו משלוח מנות מלשון מן אשר טעמו מתוק כצפיחית בדבש יעו"ש וכן כתב באשל אברהם מבוטאטש סימן תרצ"ה יעו"ש,

ומ"מ בספר הליכות מועד עמ' שיט כתב שמיני חמוצים ותיבולים הבאים ללפת ולהטעים את המאכל והתבשיל יוצאים בהם יד"ח משלוח מנות, אך מן ההידור שיהיו המנות יקרות ערך ועריבות, וע"ע בזה בכה"ח סקל"ד בשם הברכ"י, ובכנסת הגדולה סי' תרצ"ה.

באיזה מינים יוצאים ידי חובת משלוח מנות

שני מיני שונים

חייב אדם לשלוח שני מינים שונים, ולא מאותו מין[מג].

משלוח מנות מאותו סוג בשר שחתכו לשנים

אם שולח לחבירו מנת בשר, וחותכה לשנים, [כיון שהוא אותו מין] אין יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות, ויש מקילים.

משלוח מנות בבשר בשני תיבולים

אם שולח לחבירו שני מנות בשר מאותו חלק, אך בשני תיבולים ורוטבים שונים,

מקורות

מג. כתב ברמב"ם בפ"ב מהל' מגילה הלכה טו וז"ל: וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחבירו שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד וכו' עכ"ל, ולכאורה מדברי הרמב"ם דסגי בשני מנות בשר, אע"פ שהוא אותו סוג, וכן נראה ממש"כ בשו"ע סי' תרצ"ה ס"ד.

ואמנם ברלב"ג על מגילת אסתר כתב שישלח כלא יש לרעהו מנות והנה יהיה זה לכל הפחות שתי מנות משתי מינים עכ"ד,

וכן מבואר בערוך השולחן סימן תרצ"ה סי"ד וז"ל: וברור הדבר דצריך לשלוח שני מיני אוכלין או שני מיני משקין או מין אוכל ומין משקה והכי איתא להדיא בגמ' [ז'.] דאחד שלח לחבירו בשר ויין ע"ש אבל שני חתיכות ממין אחד אינו מועיל דכי מפני שחתכן נחשבם לשנים והרמב"ם [פ"ב הל' ט"ו] כתב וכן חייב לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני אוכלין או שני מיני תבשיל ע"ש הרי שכתב שני מינים ובע"כ צ"ל דזה שכתב שתי מנות בשר היינו משני מיני בשר או אפשר דטעות הדפוס הוא וכצ"ל שני מיני בשר כמו שני מיני אוכלין וכו' עכ"ל, וכן כתב בא"ש מבוטשאטש סימן תרצ"ה ד"ה צריך, ע"ש, וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה פרק יט ס"ב שבעינן שני מינים.

וכן כתב בחזו"ע ריש דיני פורים ס"א וז"ל: חייב אדם לשלוח לחבירו ביום פורים שתי מנות של שני מיני אוכלים, או שני מיני תבשיל, או שתי מנות בשר, וכו' עכ"ד ע"ש.

[וטעמם שונה וניכר] נראה שחשיב שני מינים[מד].

בשר ותוספות במגש אחד

אם שולח בשר ותפוחי אדמה בצלחת אחת יוצא ידי חובת משלוח מנות כיון שחשיב כב׳ מינים, ואין הכלי מצרפן, ויש חולקים וראה בהערה[מה].

מקורות

מד. בשו״ת מהרש״ג ח״ד סימן כט כתב לחדש שאם שולח מנה גדולה שאם יחתכה לשנים תהיה ראויה לב׳ מנות הרי הוא חשוב ב׳ מנות יעו״ש, וכן כתב לדינא בשו״ת ציץ אליעזר חלק יד ס״ה, וכתב שכן פירש מהר״י חגאיז לבאר מש״כ בגמ׳ במגילה דף ז׳ שדר ליה אטמא דעיגלא תילתא וגרבא דחמרא, שלח ליה קיימת בנו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, והיינו שהיה חתיכת בשר גדולה כשיעור ב׳ מנות וביין קיים מתנות לאביונים, וכתב שם שגם בראש יוסף כתב לפרש כן אבל בסו״ד כתב דלא ניחא ליה בפירוש זה וסתם ולא פירש עכת״ד.

אך יש לעיין הרי לא חשיב ב׳ מינים, הרי סו״ס חשיב מנה אחת, וכן כתב לדינא בערו השולחן סי׳ תרצ״ה סי״ד וכתב וכי מפני שחתכן לשנים נחשב לשנים וכן נראה ממש״כ בא״א מבוטשאטש, וכן כתב בספר מקרא קוש סו״ס לז, אך כתב שאם הם חלוקים בטעמם נחשב לב׳ מינים, יעו״ש, וזמה נראה לדינא שאין לשלוח משלוח מנות אלא מאוצו סוג, [ובספר כאיל תערוג מועדים עמ׳ תרל הובא שהסתפק בזה הגראי״ל שטיינמן זצוק״ל].

מה. כן נראה לענ״ד לדינא, כיון דלא קימ״ל כמ״ש בתורה לשמה שהכלי מצרפן, ואולם בספר ישמח ישראל עמוד ק״ד הביא דעת הגרשז״א זצ״ל שאם נותן על מגש אחד בשר עם תוספות חשיב רק כמנה אחת וצריך לשלוח עוד מנה לקיים מצות מש״מ, יעו״ש, ובשו״ת משנת יוסף חלק ה׳ סימן קי״ז סוף אות ד׳ הביא פסקי הגרשז״א זצ״ל, והשיג עליו דהרי צ״ב מה כוונתו על מגש אחד, שאם הבשר בצלחת נפרדת, וכן הירקות או האורז וכדומה, בודאי נחשבות לשתי מנות, אם כל אחת חשובה בפני עצמה. ואפילו נאכלות כאחת לית לן בה, דהכי עדיף שיאכל שתיהן לתיאבון, ולכן נראה שכוונתו היא דאם שולח בשר על צלחת אחת התוספות הוי טפל אליו, כיון שהן ביחד שנאכל בבת אחת, ובדיעבד יתכן וגם בזה יי״ח, ורק לכתחילה קאמר. ולפי זה אם על אותו מגש גם לפתן (קומפוט) שנאכל בפני עצמו בקינוח סעודה, בודאי שנחשב לב׳ מנות. יעו״ש, אבל בודאי לדינא דיוצא יד״ח אף שנאכל ביחד.

תפו"א ועוף בסיר אחר

ואף השולח לחבירו תפוחי אדמה ועוף שהתבשלו בסיר אחד, נחשב שני תבשילים, ויוצא בזה ידי חובת משלוח מנות[מו].

משלוח מנות במנת פלאפל או שוארמה

אם שולח לחבירו פיתה עם פלאפל או שוארמה, יוצא ידי חובת משלוח מנות, כיון שהריהו נחשב כב' מינים, אך לכתחילה נראה שראוי להחמיר בזה, וצריך להביא לחבירו עוד מנה עם זה[מז].

מקורות

מו. כן נראה שהרי הוא חשוב שני תבשילין, ואף שהתבשלו בסיר אחד, הרי סו"ס הוא שני מנות, וכן נראה ממש"כ בהערה הבאה, וכמ"ש הגר"י יוסף שליט"א. ועי' ילקוט אברך תשס"ב עמ' קנו.

מז. הנה בעניין הנ"ל ראיתי מש"כ לדון בספר גם אני אודך תשובות של ידיד הגרריחמ"א אביחצירא שליט"א, חלק ז' סימן מח מה הדין לשלוח משלוח מנות פלאפל האם חשיבי ב' מנות או לא, והנה לכאורה נחשב רק מנה אחת, כי קרי ליה אינישי, ושם העלה כת"ר ממש"כ בשו"ת תורה לשמה (סימן קפט) ובספר בן איש חי (פרשת תצוה סע' ט"ז) שאם הניח את שתי המנות בכלי אחד הכלי מצרפן יחד ונחשבין רק כמנה אחת וע"כ העיצה לזה להביא ביחד עם זה פחית שתיה.

והנה בספר הנ"ל השמיט ממה שהובא בגליון החשוב והנפלא "מריח ניחוח" (גיליון מס' 131) ששם הובא מכתב של הגר"ב חותה ששלח לפאר הדור מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל ושם שאל האם זה דומה לדג ועליו ביצה שפסק מרן הגר"ע בחזון עובדיה, שחשוב למנה אחת, מה הדין פלאפל בפיתה, וענה הגר"ע בזה"ל: ודאי שפלאפל אינו דומה לדג וביצה שעליו, והיינו דשאני מש"כ בבאר היטב (סי' תרצ"ה סוף סק"ז) מה שהביא מס' עדות ביעקב (סי' צ"ב) גבי דג מטוגן בביצה, וכן פת שמרחו על פניה ביצה, ובזה יש להסתפק ש"ז גוף אחד משא"כ פיתה פלאפל שזה שלש או ארבע מינים. והנה לענ"ד דכל מש"כ הבא"ח דאם הכלי מצרפן היינו שלא יכולים לעמוד ולהחזיקם לבד, וא"כ הכא לכאורה יכול להחזיק לבד, וא"כ כיון דחשובים בפני עצמם שפיר דמי.

ושוב ראיתי שכתב גם לדון בזה בילקו"י באגרות בסופו תשובה לה אות ב', שיש לדון אם מנה פלאפל עם ירקות וכדו' נחשב למנה אחת או שתים לגבי משלוח מנות, אם דמי לדג וביצה שעליו, וכתב שאביו נשאל בזה והשיב שודאי מנה פלאפל אינו דומה לדג וביצה שעליו, עכת"ד.

משלוח מנות בפיצוחים

יוצאים לכתחילה ידי חובת משלוח מנות בפיצוחים, [אך לכתחילה נכון לשלוח מיני תבשיל] כיון שאוכלים מהם בסוף הסעודה[מח].

מקורות

ומ"מ בודאי שעדיף להדר במנה יותר מכובדת ולא רק במנת פלאפל, וגם מה שהשו"ע כתב שיש לשלוח שני מנות בשר או שני מנות של אוכל, והיינו כי רוב שיטות הפוסקים דיש לאכול בפורים בשר ולא בשר עוף אלא בשר בהמה, וכמו שהבאנו בקונ' שער יוסף פורים תש"פ סימן י' עי"ש. וא"כ בודאי שיש לשלוח מנה מכובדת, ולשלוח לו עוד מנה, כיון שאפשר שיש מקום לדון שבשעה שמביא לו הרי הכל מחובר ביחד, ולא חשיבי כב' מינים, אלא חשיב כמין אחד, [ושוב ראיתי שבקובץ אגרתא דחדוותא חלק טו עמ' נח כתב הגר"מ גרוס שליט"א להסתפק בזה האם חשיבי כב' מנות] אך בודאי שמעיקר הדין יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות, ואין מקום להחמיר בזה כמ"ש בהליכות מועד עמ' שכא מצד מה שהכלי מצרפן ולא חשיב כמנה אחת דלדינא לא פסקינן כדברי התורה לשמה הנ"ל.

מח. ראיתי דבר חידוש שכתב הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א בקובץ אגרתא דחדוותא חלק מו עמ' פה, וז"ל: נראה דאלו שאין מאכלם למטרת אכילה להשקיט רעבון או בריאות אלא אכילה בעלמא כגון אכילת חטיפים וכיו ב אין יוצא בזה ידי משלוח מנות וה"ה גרעינים וכיו"ב דלא חשיבא למנה אמנם סוכריות שוקולדים וכיו"ב שאוכלים בפנ"ע מסיבות שאוכלם הוי בכלל מנה למשלוח מנות ועיי מתניתין ביצה י"ד ע"ב וצ"ע, עכ"ל, ונראה מדבריו לדינא שלא יוצאים ידי חובת משלוח במנות בפיצוחים, ויש לעיין לדינא, ושוב אמר לי הגר"ע פריד שליט"א שיוצאים יד"ח במשלוח מנות בפיצוחים, עכת"ד, ושוב שאלתיו האם אפשר לצאת יד"ח בשני מיני פיצוחים בשיעור סעודה, וכתב לי בזה"ל: יוצאים עכ"ד, וכן כתב לי מו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי בזה"ל: שפיר יוצאין עכ"ל. וכן נראה לי השתא לדינא שהרי בני אדם רגילים להביא פיצוחים בסוף הסעודה, וממילא הרי הוא צורכי סעודה, ואיכא ביה מעליותא טפי, וממילא אף לתרומת הדשן יצא בזה יד"ל, ולא מבעיא למש"כ במנות הלוי.

וכן כתב לי הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס וז"ל: מצד הדין יוצאים יד"ח במשלוח מנות כזה שהמקבל יהנה מזה, ויש לו ערך כל שהוא, ומהכלל הזה אפשר להוציא דינים רבים עכ"ל.

ושוב כתב לי בזה הרה"ג מרדכי טטנבאום שליט"א, בזה"ל: יש לתלות בשני הטעמים בענין משלוח מנות אם זה להרבות רעות אז שייך גם בפיצוחים אבל אם המטרה שיהיה לסעודה יש

בריה

אף אם שולח לחבירו בריה, [כגון ענב אחד או תמרה אחת או תאנה אחת] אם אין בה שיעור [כמבואר] אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות, אך אם יש אומרים שאף אם שולח לחבירו תמרה אחת יוצא בה ידי חובה, ולהלכה נפסק

מקורות

לעיין שבזה לא יוצא ידי סעודה כדבעי וכך מבואר בפוסקים שלכתחילה צריך תבשילים ומאפים לסעודת פורים ולא סתם מיני מתיקה אבל לדינא מנהג העולם להקל בזה מפני כמה טעמים עכ"ד. ושוב כתב לי בזה עוד בזה"ל: עי' גמ' מגילה ז' ע"ב "...שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא וכו' ומפורש שיוצאים יד"ח משלוח מנות גם בתבלין של זנגביל וצ"ע, עכ"ד. ושוב ציין לי ההערה הנ"ל הג"ר שמואל כהן שליט"א במח"ס רבים.

ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף ישעי' ברוין שליט"א מארה"ב בזה"ל: רחוק מאד לחדש דבר ללא מקור. ומנהג ישראל מדורי דורות בהיפך. ואדרבה, מודגש בנוגע לאבל לא לשלוח מעדנים ותפנוקים -שעשויין לשמחה שו"ע תרצו, ו. ס"ח תשיג. ול' רש"י מגילה ז, א : מנות - מעדנים. וכ"ה בפי' ר"א מן ההר ונמוק"י שם. ואדרבה, נראה שבאו לשלול הפי' הרגיל בתנ"ך במנה ומנות, דהיינו חלק של בשר וכדומה. וגם בגמ' שם ז, ב אמרו דרבא שדר חוליא, והיינו מיני מתיקה. וראה ריח דודאים שם דאדרבה הכי עדיף. ובכנה"ג תרצה בהגה"ט י, שמנהג העולם לשלוח מיני מתיקה. ובנחל אשכול לחיד"א אסתר ט, כב, שנהגו לשלוח ברוב העולם במגדנות מיני מתיקה, עיי"ש הטעם. ובספרו מעגל טוב ע' 8-137 ששלח מיני מתיקה. וכ"כ באורה ושמחה ליוונו תקכ"ט כט, ב, שכך נהגו עכשיו על הרוב. ושם שמגיע יותר שמחה לאדם במנה אחת ממיני מתיקה ממה שידיעהו במנות בשר או מנחת מחבת ומרחשת. ועוד שם בגמ', דרבה שדר אסקא דקשבא. ולפי' הערוך ערך חצב, קשבא היינו קנה שעושין סוכר. (ולהעיר שגם לרש"י דהיינו תמרים הרי הם מיני מתיקה כבסוכה ו, א. אלא שמ"מ פירות הן ול"ד לשאר מיני מתיקה). וכן שלח קמחא דאבושנא, והוא קליות שקמח שלהן מתוק כפירש"י. ובודאי מרבה רעות כך. ואדרבה, כששולח חיי נפש חסר בלהרבות רעות שה"ז כצדקה. וגם אם טעם המצוה שיהא בהרווחה עבור סעודת פורים - גם בסעודה אוכלים לקינוח וכדומה. ורווחא לבסומי שכיח כמפורש בהך סוגיא במגילה גופא. וראה שו"ת היכלי שן תליתאה י. ובזכר דוד מודינא פורים קח שמרבים לשלוח לקטנים מיני מתיקה. ובכמה פוסקים הובא שהמנהג לשלוח מיני מתיקה, כנ"ל, וכן הובאו דוגמאות של מיני מתיקה כגון דבש ומי דבש ועוד - ראה שכנה"ג תרצה בהגה"ט י. לקט יושר ע' לט. מל"ח לא, פב. א"א מבוטשאטש תרצה,ד. חיי"א קנה, לא. קיצור שו"ע קמב, ב. כתר מלכות רח. כה"ח תרצה, מח. וכ"ה לדינא ביבקשו מפיהו פורים א, א, ג. עכ"ל. וכן כתב לי הגרי"מ מאיר שליט"א במח"ס עיטורי מרדכי וז"ל: ונראה שפיצוחים בכלל מיני מתיקה. ולכן להלכה למעשה יוצאים בזה ידי חובה.בפיצוחים כמו כל מיני מתיקה, ואין סיבה לחלק, עכ"ד.

שלא יווצאים ידי חובת משלוח מנות בבריה, אלא א"כ הוא מנה חשובה, [כגון אם שולח תפוז ותפוח, יוצא ידי חובת משלוח מנות][מט].

שתי חלקים בעוף

שני חלקים ממין אחד ומסוד אחד החלוקים בעוף, כגון חלק העליון והתחון של עוף וכדו' לא חשיב מנות, אבל כבד ועוף, כבד ופרגית חשוב כשני מינים, וכן כל שהוא מין אחר שהוא חלוק בטעמו וטבעו[נ].

שני מיני דגים

אם שולח צלחת עם דגים מעושנים, מב' מיני דגים, יוצא ידי חובה, וכן הוא הדין ששולח שני מיני דגי הערינג יוצא יד"ח, [ואף שאינו מבושל, הרי הוא כבוש וכבוש כמבושל, ואין בזה חסרון שהוא חי, וגם שהרי הוא נאכל חי].

מקורות

מט. הנה מדברי הגמ' במגילה, דף ז' ע"ב מבואר דשלח ליה טסקא דקשבא, ופירש"י שם שק של תמרים, ומוכח שרק בשק של תמרים יוצאים יד"ח, אבל אילו היה שולח לו רק תמרים לבד לא היה יוצא יד"ח.

ואמנם מדברי התרומת הדשן נראה דאפילו תאנה אחת סגי, ושמא אפשר משום שיש בה שיעור סעודה, ושוב ראיתי שהו"ד הגרח"ק בספר דרך שיחה ח"ב עמ' דש, שבריה יוצאים בה יד"ח משלוח מנות אם חשובה.

ואמנם לדינא מצינו בזה מח' בדברי הפוסקים שבקובץ הלכות פורים פרק טו סוף הערה ח' כתבף שם שבריה לא חשיב למשלוח מנות, וכתב שכגון אם נתן ב' ענבים לחבירו, אע"ג שכל ענב לעצמו הוא כבריה שלימה, אפ"ה אין עליו שם מנה, דלעולם לא יתן אדם לחבירו הבא לבקרו ענב אחד לאכול, ע"ש, ובילקו"י מועדים עמ' תשיט בהערה שם נראה דלדינא לא פסקינן כדברי הלקט יושר שם.

נ. בא"א מבוטשאטש סו"ס תרצ"ה כתב להסתפק היכא שיש ב' מנות חלוקות וכתב שאינו יוצא בשוות וכן כתב בערוך השולחן סימן תרצ"ה סי"ד, עי' ילקו"י פורים עמ' תשטו שאם שולח חתיכות בשר מאיברים שונים יוצא בהם יד"ח משלוח מנות.

חלה ותבשיל

השולח חלה , ותבשיל, נחשב כשתי מנות[נא].

דג ומעליו ביצה, פת שטוחה בביצה

דג וביצה, פת שטוחה בביצה, דינם כמאכל אחד[נב].

מקורות

נא .כה"ח סימן תרצ"ה סקמ"ב, שגם פת נחשב למנה, וכן כתב בשו"ת עדות ביעקב ובפרט לפי מש"כ בתרומת הדשן סימן קיא שטעם משלוח מנות כדי שיהיה לחבירו הרווחה לסעודת הפורים וכמ"ש כיו"ב ושלחו מנות לאין נכון לו ולדעת כמה פוקים אין יוצאים ידי חובת סעודת פורים בלא פת ודלא כמ"ש בהיכלי שן תליתאה שאין הלחם חשוב כמנה יעו"ש.

נב. בבאר היטב סימן תרצ"ה סק"ז כתב שבספר עדות ביעקב סימן צב הסתפק בזה, ושם האריך לדון בזה וכתב שנראה שחשיב כב' מנות, וכן בספר כסא אליהו סימן תרצה סק"ב כתב דפשיטא דחשיב כב' מנות וכן כתב בכה"ח סימן תרצ"ה סקמ"ד, אך בקובץ הלכות פורים עמ' קסו כתב להעיר בדבריהם דדוקא בעירוב הקילו, וכן כתב לדינא בערוך השולחן סימן תרצ"ה סי"ז שכתב לציין לדברי הבאר היטב שיש להסתפק בזה, וכתב ולי נראה דכפי מ"ש בסט"ו דבעינן דבר חשוב ממילא דטיח הביצה שעל הדג אינו עולה למנה אחת וכן כל כיוצא בזה עכ"ד,

ובחזו"ע פורים כתב שלמעשה נראה שבעינן ב' מנות ואינו חשוב כאחד, וכתב שם בהערות, לכאורה לפמ"ש בביצה (טו:) ושוין בדג וביצה שעליו שהן שני תבשילין. ובפסחים (קיד:) חזקיה אמר אפילו בדג וביצה שעליו יוצא ידי ב' תבשילין, ה"נ הכא חשובים ב' מנות. אך הרמב"ם (ברפ"ח מהלכות חמץ ומצה) פסק בההיא דפסחים כמ"ד ב' מיני בשר, אחד זכר לפסח, ואחר זכר לחגיגה. והרב המגיד כתב ע"ז, שהמנהג הפשוט בארצינו הוא בשר וביצה. וכן כתב מרן בש"ע (סי' תעג ס"ד). וע' להרמב"ן בתורת האדם (ענין אבלות ישנה דס"ד ע"ב), שכתב, ויש שמחמירים לאסור בשני מינים בקדרה אחת בסעודת המפסקת ערב ט' באב לחשבם ב' תבשילין, ואפילו בדג וביצה שעליו. ואינו כן, קל הוא לענין עירובי תבשילין לעשותן כשני תבשילין, ואינו לענין ט' באב. ע"כ. וכ"כ המאירי והריטב"א (בתענית ל.), וכן פסק בב"י (סי' תקנב). ע"ש. א"כ עדיין צ"ע אי חשיבי הכא שתי מנות. וראיתי בשו"ת עדות ביעקב (סי' צב) שנסתפק בזה ע"פ המשנה דביצה הנ"ל. והעיר מהמחלוקת שהביא הב"י (סי' תקנב) בשם הרמב"ן הנ"ל. וכתב, ומסופקני אם גם לענין פורים קיימא פלוגתייהו, או דילמא הכא כ"ע מודו שקיים מצות משלוח מנות. וה"ה אם שלח לו פת שפניו טוחות בביצה אי הו"ל כב' תבשילין וקיים מצות משלוח מנות. [ובספר משמרות כהונה ביצה טו: העיר על דברי העדות ביעקב דפת שפניו טוחות בביצה ודאי דל"ד לדג וביצה שעליו שהם בעין יותר. ע"כ]. ע"כ.

שניצל מצופה בפירורי לחם

וכן נראה שהוא הדין מי ששולח שניצל שמצופה בפירורי לחם שאינו יוצא ידי חובת משלוח מנות[נג].

לחם מטוגן

וכן נראה שהוא הדין ללחם מטוגן, שטובלים אותו בביצה, שאינו נחשב רק מנה

מקורות

והרה"ג מהרא"י בכסא אליהו (סי' תרצה סק"ב) כתב ע"ז, ולע"ד אין שום מקום להסתפק בזה דפשיטא דיוצא לכ"ע, כיון שאפילו הרמב"ן כתב קל הוא לענין עירוב תבשילין, ס"ל דלקולא חשיב ב' תבשילין, ורק להחמיר לאסור בט' באב לא אמרינן הכי. ומינה דלענין משלוח מנות דלקולא הוא שפיר דמי. ע"כ. וכ"כ בספר קול משה (ביצה טו:). ובספר מעם לועז (אסתר, עמוד רמט). ואינו מוכרח, שי"ל דמשלוח מנות שיסודן מדברי קבלה חמירי טפי מדין עירובי תבשילין. ובעינן תשורה חשובה ויקרה, ולא די בדג וביצה שעליו. וכמ"ש הריטב"א (מגילה ז.). והרה"ג מהר"י נג'אר בספר מועדי ה' (דק"ט ע"ב) צידד להקל. ושוב בספרו שמחת יהודה (פכ"א ממסכת סופרים ה"ד, די"א ע"ד) כתב להוכיח מדברי הריטב"א סוף תענית להחמיר לגבי משלוח מנות. ע"ש. ובערוך השלחן (סי' תרצה סוף ס"ק יז) פסק דלא מהני טיחת הביצה שעל הדג לחושבו כמנה אחת, דמנה חשובה בעינן. ע"כ. וכן פסק מרן החיד"א בפתח עינים (ביצה טו:) שנ"ל פשוט דלגבי משלוח מנות בפורים אינו יוצא י"ח בדג וביצה שעליו, ודלא כהעדות ביעקב (סי' צב) שנסתפק בזה. ע"כ. (וע' בספר יגל יעקב דף טו ע"ג, ובשו"ת ויקרא יהושע דף סד ע"א). וכ"כ בשו"ת היכלי שן תליתאה (סי' יג), שבנו הרה"ג מוהרח"ש הביא ראיה מביצה (טו:) שיוצאין ידי חובת משלוח מנות במולייתא, דהיינו עיסה הממולאת בבשר, דחשיבא כשתי מנות, וכדין דג וביצה שעליו. וכתב ע"ז, ולדעתי שאני הכא דבעינן שיהיה דבר חשוב הראוי למשתה ושמחה, משא"כ לגבי עירובי תבשילין שאינו אלא להיכר ולזכרון, כדאמרינן התם זכרהו מאחר שבא להשכיחו, אבל הכא פשיטא דלא חשיבא אלא מנה אחת. ולכן אין יוצאים י"ח במולייתא אא"כ בצירוף עוד מנה. וה"ה לפשטידא. ע"כ. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר חלק טו (סי' לא). ובשו"ת משנה הלכות ח"ג (סי' ס). ע"ש. ואף שבספר המאסף שנה י"ט (כרך א ס"ס עו) העלה שיוצאים י"ח שתי מנות בדג וביצה שעליו, עפ"ד הרמב"ן הנ"ל, דה"נ הוי לקולא. ע"ש. וזהו כד' הכסא אליהו והקול משה הנ"ל, אבל כבר כתבנו שאין זה מוכרח. ולכן הנכון שיש לצרף עוד מנה לזה כדי לצאת י"ח אליבא דכ"ע. וע"ע להלן (בהערה יד).

ואמנם לדינא כתב בילקו"י פורים עמ' תשיז שהשולח לבחירו דג מטוגן עם הביצה שעליו יוסיף עמו מנה אחרת שלדעת כמה אחרונים הדג והביצה שעליו נחשבים כמנה אחת לענין זה, ויעו"ש בהערה מה שהאריך בזה

נג. כן נראה פשוט לכו"ע, ולא שני במח' הפוסקים מה מברכים על שניצל (ובמק"א הארכתי בברכתו) וכן ראיתי שכתב לדינא הגאון רבי יוסף משדי שליט"א בספר הורני חוקיך חנוכה ופורים עמ' תכב.

אחת, אך נראה שאם זה נראה כמו חביתה וניכר שהוא בפני עצמו, נראה שחשיב ב' מנות[נד].

בורקס בשר או גבינה

בורקס בשר או גבינה נחשב כמנה אחת.[נה] וכן השולח סמבוסק או קובה או סיגירים, למרות שמורכב מבצק ומילוי אינו נחשב אלא למין אחד כיון שאפוי או מטוגן כך, אך אפשר לשלוח שיני מיני מטוגנים או אפויים כגון אחד מין קבה ואחד מין סמבוסק וכדו'.

מרק ירקות

השולח מרק ירקות, שיש בתוכו גם ירקות, וגם בשר או עופות, יש אומרים שהכל נחשב מין אחד[נו], ולמעשה נראה שאם זה מרק שאוכלים את הכל ביחד, כעין מרק ירקות ועוף טחון הרי זה חשוב מין אחד, ואם לאו הרי הוא חשוב שני מינים.

מקורות

נד. כן נראה לדינא, וכן כתב בספר הורני חוקיך שם, ואמנם שם כתב דתלוי במח' הפוסקים מה הדין בטפל, ועיין.

נה. בשו"ת מים שאל סימן יח כתב לדון לפי מה שמבואר בגמ' בפסחים דף קיד ע"ב שמהני דג וביצה שעליו לחשובם ב' תבשילין ולפי"ז דן אם שולח לבחירו פאסטיל העשוי מעיסה ובשר בתוכה חשיבי שתי מנות ויוצא בזה ידי חובת משלוח מנות יעו"ש, ובבית עובד דיני פורים דף קעז ע"א נראה שיש לחלק בין מולייתא שיש בו ממשות הבשר בפנים ולא דמי לדג וביצה שעליו, ע"ש, ואמנם בשו"ת שערי עזרה חאו"ח סימן כו כתב שצריך עוד מנה יעו"ש, וכן כתב לדינא בילקו"י פורים עמ' תשיח שבכה"ג צריך עוד מנה

נו. בספר פורים בציון עמ' שה כתב שראה מי שכתב שהשולח קערה גדולה של מרק ירקות ובזה חתיכות בשר או עופות לא יצא אלא רק ידי מנה אחת כיון שהכל תבשיל אחד הוא שנתבשל ונחשב לאחד ואפשר ישקח קערה נוספת ויניח בה חתיכת הבשר או העוף ויהיו שני מנות האחת מרק ירקות והשניה חתיכות בשר, וציין בזה לעיין בבאר היטב סי' תרצ"ה סק"ז ובערוך השולחן שם סי"ז, ובערוך השולחן שם לא נזכר לגבי מרק,

סלט ירקות

סלט ירקות מוערב נחשב כמנה אחת[נז].

לחם וחמאה או לחם וגבינה

לחם וחמאה או לחם וגבינה, נחשב שתי מנות, אך לכתחילה יש להחמיר ולתת לחבירו עוד מנה.[חן]

קוגל איטריות ומלפפון חמוץ

השולח לחבירו קוטל איטריות ומלפפון חמוץ, נראה שחשוב כמין אחד[נט].

עוגה אחת בב׳ ציפוים

השולח ב׳ חתיכות מעוגה אחת בשני ציפוים, [כגון ציפוי אחד שוקולד מריר, ושוקולד אחד חלבי] נראה שחשיב כב׳ מנות, ויוצא בזה ידי חובת משלוח מנות[ס].

מקורות

נז. כן נראה לפי הנ״ל שהרי סו״ס הוא עתה מאכל אחד בשם סלט, ודמי למולייתא

חן. בספר יבקשו מפיהו פורים עמ׳ ל׳ כתב בשם הגריש״א שחמאה נחשבת מנה אחת, וכן לחמניה וקוביה אחת של חמאה נחשב שתי מנות אע״פ שבדרך כלל אין אוכלים חמאה בפני עצמה עכת״ד, ובילקו״י פורים עמ׳ תשיח כתב להעיר ע״ד שהרי כיום לחמניה וחמאה ובפרט קוביות חמאה לרובם ככולם אין זה דבר חשוב בפנ״ע ואין זה שונה ממולייתא יעו״ש, ולכן נראה להחמיר בזה, אך מעיקר הדין יצא ידי חובה כיון דהוא ב׳ מיני מאכלים, ולא מחוברים ביחד.

נט. בספר תשובות אביגדור הלוי עמ׳ תמח נשאל הגר״א נבנצל שליט״א האם כשאחת המנות של המשלוח מנות הוא מלפפון חמוץ האם יוצאים בזה ידי חובה, והשיב שמסופק בזה, וצ״ע אם רגילים לאכלו בפני עצמו רק כתבלין עכ״ד,

ולענ״ד כיון שרגילים לאוכלו ביחד ממילא חשיב כתבלין, והרי הוא טפל, וכמו שמצינו בדיני ברכות שדנו בזה בפוסקים, ולכן נראה שלדינא יש להחמיר בזה.

ס. כן נראה לענ״ד שהרי למעשה הם חלוקים בטעמם.

עוגה חלבית ועוגה פרווה

וכ"ש אם שולח עוגת שוקולד ועוגות גבינה וכדומה, יוצא ידי חובת מצוות משלוח מנות[סא].

תפוח אדום ותפוח ירוק

השולח לחבירו תפוח אדום ותפוח ירוק, [או צהוב] נראה שחשיב כב' מינים, כיון שהרי הם חלוקים, ויש מחמירים[סב].

חטיפים

השולח שני מיני חטיפים נחשבים לשתי מנות[סג].

הרבה סוכריות בכלי אחד אם נחשב כב' מנות

לכתחילה אין לשלוח הרבה סוכריות בכלי אחד, אף שהם כמה מינים וטעמם, אלא ראוי לשלוח מנות חשובות[סד].

מקורות

סא ראה בזה לדינא בשו"ת אבני ישפה חלק ד' סימן פ"ג, ושכן דעת בעל מח"ס שו"ת רבבות אפרים זצ"ל, וכן כתב בקונ' אהל יעקב דיני משלוח מנות, וכן כתב לדינא בקובץ הלכות פורים פרק יז הערה ד'.

סב. לענ"ד נראה לומר שהרי בכה"ג חשיב כבי' מינים, כיון שחלוקים בטעמם, ואולם בקובץ הל' פורים פרק יז ס"ד כתב שאינו חשוב כב' מינים, ואמנם לדינא נראה שיוצא בזה ידי חובה.

סג. כן נראה פשוט, וכן כתב לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך מס' 198.

סד שו"ת תשובות והנהגות חלק ג' סימן רל"ו אות ב'.

משקין

השולח משקין לחבירו יוצא ידי חובת משלוח מנות[סח].

מים וסודה

מים וסודה אך השולח מים לא חשוב כמשקה לצאת בו ידי חובה[סו], וסודה דינה

מקורות

סח. ומה שיוצאים יד"ח במשקין, אף שמלשון השו"ע בסימן תרצ"ה ס"ד לא כתב שאפשר לשלוח משקין, ונראה מדבריו שחיוב משלוח מנות הוא רק במיני מאכל, וכן מבואר בר"ח עמ"ס מגילה דף ז' ע"ב שיוצאים יד"ח רק במיני מאכל ולא במשקין, ואולם בגמ' במגילה דף ז ע"א מבואר ששלחו יין למשלוח מנות, ולכאורה הוא הדין לשאר משקין, ואולם אפשר לדחות שבגמ' מבואר שיוצא יד"ח ביין ויין שאני שמיזן זיין כמבואר בכמה דוכתי במס' ברכות, ואולם מצינו בדברי הראשונים שה"ה במיני משקה, כן כתב בספר המנהגים של המהרי"ל הל' פורים סקט"ו וז"ל: אמר מהר"י סגל שטוב לשלוח מנות פורים דוקא מיני מאכל או משתה, ודוקא בשר או דגים מבושלין, שכן משמע פרק קמא דביצה דלבית שמאי לא מתקרי מנות בענין אחר עכ"ל, והו"ד במג"א סי' תרצ"ה סקי"א, וכתב שם, שהוא הדין משקין וכמ"ש בשל"ה הקדוש עמ"ס מגילה ד"ה לשון, וכן כתב בלבוש ס"ד, וכן כתב בט"ז סק"ד כתב ושתייה בכלל אכילה, וכמו שכתב בתרומת הדשן סימן קיא יעו"ש, ובערוך השולחן סי"ד, ובמשנ"ב סק"כ.

סו. כן נראה ע"פ מש"כ בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סימן רפ" שמים אינם זנים, וכן נראה ממש"כ במשנ"ב סימן רצו סק"י שעל מים לא מבדילים שלא חשיב, וכן כתב בשו"ת מי יהודה או"ח סימן צח נשאל בזה והביא למח' הב"י והמג"א סימן קצ"ז אם מצטרפין לזימון מי ששתה מים אם הוי בכלל אכילה ונשאל בזה לענין משלוח מנותך בפורים במים אם הוי בכלל אכילה לצאת ידי חובה במשלוח מנות דבגמ' ריש מגילה מבואר מספקים להם מים ומזון הרי שגם מים בכלל מזון, וכתב שם שלתרי הטעמים דמשלוח מנות אין יוצא ידי חובה במים שהרי לטעם שכתב בתרומת הדשן שמשלוח מנות שיהא לו לסעודה יש מים לכל אחד ואחד בביתו וגם לעם דלהרבות שמחה ורעות אין יוצא ע"י מים שאי"ז מראה אהבה ורעות.

ולכן כתב שם לדינא בזה"ל: ועכ"פ מפורש יוצא דבעינן לצאת י"ח משלוח מנות דבר חשוב ולא דבר פחות משא"כ מים שהוא דבר הנמצא בעולם בחנם ואף במקום שמוכרין המים במעות הנה לרוב הוא באלה מקומות בחנם ואינו בכלל מנות, ואדרבה אם שלח מים לא לבד שאין בזה סימן ואותות אהבה ושמחת מרעים אלא עוד לבזיון ולצחוק יחשב כמובן, עכ"ל, וראה עוש מש"כ בזה בשו"ת חסד יהושע או"ח סימן מו ובשו"ת משנת יוסף חלק יג סימן רמ"ז. ומ"מ כדברי המי יהודה

מקורות

כן הו"ד הגריש"א בספר יבקשו מפיהו פורים פ"ט ס"ו, וכן הו"ד הרבבות אפרים בספר בנתיבות ההלכה חלק כח עמ' רכט.

וכן כתב בשו"ת אבני ישפה ח"ו סימן קז שלא יוצאים יד"ח במים, וכתב שם הטעם, בזה"ל: וכיון שמים מינרליים הוא דבר שבקלות מקבלים אותו בחנם, נראה לי למעשה שאסור להשתמש בו למשלוח מנות, שהרי הערך שלו ירוד כי כל מי שרוצה יכול ללכת לאיזה משרד וישתה, ונמצא שאין כאן כל כך רבוי שלום ורעות כיון שנתן לו דבר שיכול בעצמו לקבל בקלות, עכ"ל, וכן כתב בקובץ הלכות פורים פרק יז ס"ט, וכן השיב הגרח"ק במועדי הגר"ח ח"א תשובה תשס"ט, אך בספר דולה ומשקה עמ' רמח נשאל והשיב אולי, אך הגר"א נבנצל שליט"א השיב בזה בספר מציון תצא תורה ח"א אות קמ בזה"ל: האם יוצאים משלוח מנות בבקבוק קטן של מים שיש לו פקק מיוחד לשתיה, ונמכר בשווי כמה שקלים בחנויות. תשובה: לענ"ד לא, עכ"ל.

וכן כתב בשו"ת משנת יוסף שם שאינו לכתחילה, וז"ל שם: לכאורה אין להחשיבו למנה, דתנן (עירובין כז: ברכות לב:) הנודר מן המזון, מותר במים ובמלח, ונפסק להלכה יורה דעה (סימן רי"ז סעיף י"ט), ובפורים מנות בעינן, ואינו יוצא במתנה הכי חשובה, אא"כ היא מנה הראויה לאכילה מיד דוקא. שזה פירוש המלה "מנות" וכמו שנתבאר אצלנו במשנת יוסף בכמה מקומות. אבל לגבי שיתופי מבואות לעירוב בשבת, הגם שאינם מערבין במים כנ"ל, מ"מ נפסק להלכה או"ח שפ"ו סעיף ה' שמשתתפים בכל מיני מאכל ולא במים לבדו, אבל אם עירבם מים ומלח יחד, משתתפים בהם, ובמשנה ברורה שם כתב דכיון שראויים לטבל בהם הפת או שאר מזון, דהיינו שיש אופן שגם מים ומלח בכלל מזון. אם הם ראוים לטיבול (כמו בליל פסח כרפס במי מלח), ולפי זה באופן שכתבתם ששולח מנה אחת "סנדביץ" שהם ב' פרוסות לחם במילוי בפנים, ויחד עם זה בקבוק "מי עדן" שנותנים לאוכל טעם באכילתו ושתייתו יחד, יתכן שיוצא בזה במשלוח מנות, דמים מינרליים חשובים יותר ממים פשוטים, שאומרים שמקורה מבאר ומעיין, ועולים על שלחן מלכים. שוב ראיתי כעת בקובץ בנתיבות ההלכה (ל"ד, 233) תשובות הגאון רבי חיים קניבסקי (שליט"א), שנשאל אם יוצא יד"ח משלוח מנות במי סודה, והשיב "אולי". הרי דמסתפק אפילו במים שמעורבים בגזים, וא"כ במים לבדם יש יותר ספק, ולכתחילה לא יסמוך על זה, עכ"ל.

ושוב ראיתי לידידי הגאון רבי משה פריד שליט"א במח"ס וישמע משה בגליון וישמע פרשת מקץ תשע"ח האם בבקבוק מים שנמכר בחנויות והוא בקבוק נאה האם מקיימים בו מצוות משלוח מנות, והביא שם בשם הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל שבדיעבד הרי הוא חשיב משלוח מנות, ושכן הסכימו עמו הגרש"א שטרן והגר"ש גרוס, והגרח"ק השיבו יתכן שזה מועיל.

ולענ"ד היה מקום לחלק בזה שמעיקר הדין מים לא מועיל כמשלוח מנות, אף בבקבוק יקר, כיון שאינו דבר חשוב, אך בבקבוק יקר והאדם רגיל לשתות רק מים בסעודה, ממילא הרי חשיב שמרבה כאן אחוה ורעות, וגם יש כאן צרכי סעודה, שבכה"ג יצא ידי חובת משלוח מנות.

כמים[סז].

יין ומיץ ענבים

השולח לחבירו יין או מיץ ענבים יוצא ידי חובת משלוח מנות[סח].

מקורות

סז. כן נראה ממש"כ בערוך השולחן סימן רצ"ו סי"ג לגבי הבדלה שאפילו מים מתוקנים שסו"ס הא מים, וא"כ ה"ה לענין סודה אלא דאפשר לומר דשאני התם שלא חשיב, ואמנם לפי מש"כ במי יהודה שם ממילא סודה אין לכל אחד בביתו וממילא יהיה חשיב כמשלוח מנות, ואמנם הו"ד הגריש"א בספר יבקשו מפיהו שם שלא מועיל למשלוח מנות, וכן השיב הגר"ש דבילצקי זיע"א בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' עמ' ל שאין יוצאים יד"ח במי סודה, וכן כתב בקובץ הלכות פורים פרק יז ס"ט, וכן השיב הגר"א נבנצל שליט"א בתשובות אביגדור הלוי או"ח עמ' תמח, וכן כתב לדינא בשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו חו"מ סימן ג', וכן כתב בשו"ת שמחת יהודה ח"ב או"ח סימן טו, וכן כתב בשו"ת דבריב ינהו חלק כט סימן מו, והגרח"ק זצוק"ל בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תשע נשאל הגרח"ק אם יוצא יד"ח משל"מ כששולח סודה. תשובה: אולי". ואמנם ראיתי בספר אריה שאג תשובה תרעא נשאל הגרח"ק על התשובה הנ"ל מה הצדדים בזה דהא יוצאין במשקה ומנא לומר דבמים לא, והשיב שאין מערבין במים, כדאיתא בעירובין פ"ג משנה א' יעו"ש,ואמנם הנראה בכ"ז שתלוי בגדרי הסודה בהלכה, ונפק"מ לשתיה לפני הבדלה, לפני התפילה, למים אחרונים, לגבי זימון, לגבי ברכה על מי סודה, לגבי חמר מדינה, לגבי הפשרת מי סודה קפוא בשבת, לגבי סכנה לי"א שלא נכון לשתות מים אחר דגים האם ה"ה מי סודה, ולגבי נדה האם רשאית להושיט לו כוס של מי סודה, ועוד כמה וכמה נפק"מ, ושוב ראיתי בגם אני אודך תשובות הגר"מ גבאי שליט"א חלק ה' סימן ב' אות ד' והביא מש"כ בזה בשו"ת משיב נבונים חלק ה' סימן כח שהביא לדברי הגמ' בעריובין דף כו ע"ב בכל מערבין ומשתתפין חוץ ממים ומלח דלא זיין והרמב"ם בפירוש המשניות בעירובין פ"ג מ"א דמים אינו זן א"כ אין יוצא במשלוח מנות במים דאינו זן, וכתב שם במשיב נבונים שמ"מ מים מינראלים או מי סודה שקונים בחנות יש להם חשיבות למשלוח מנות לדעת התרומת הדשן שעיקר משלוח מנות שיהא לו סלעדוה ומים אלו רגילים להביא לסעודה יעו"ש, יעו"ש בגם אני אודך שם מש"כ בזה, ולמעשה נראה שאם המקבל שותה סודה, יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות

סח. כן נראה פשוט ע"פ מש"כ הפוסקים דלעיל, וכמו שמבואר להדיא בגמ' במגילה שם שיצא יד"ח משלוח מנות ביין, ואף במיץ ענבים דינו כיין לכל התורה כולה, וכמ"ש שהארכתי במק"א.

משקה קל, מיץ, קוקה קולה

השולח משקה קל, עם קצת טעם, כגון מים בטעמים, וכן משקה קל, או מיץ, או קוקה קולה, נחשב כמנה למשלוח מנות[סט].

שוקו אייס קפה וכדו'

השולח לחבירו משקי חלב, כגון בקבוק שוקו וכדו', או אייס קפה מוכן וכדו', יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות.

פטל

השולח לחבירו בקבוק של תרכיז פטל, יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות[ע].

מקורות

סט כן נראה מדברי הפוסקים דלעיל, וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וכן ראה בשו"ת אבני ישפה שם ענף א' שגם כן דן בזה דהרי המגן אברהם הביא בשם השל"ה שמשקאות נחשבים כמנה במשלוח מנות, אלא כמו שכתבנו לעיל יש להסתפק במה נכלל במשקאות חשובות, והרי לענין דיני קידוש והבדלה מצאנו נידון לגבי מה נחשב חמר מדינה, ואולי יש לדמות דיני משלוח מנות לחמר מדינה. ובאמת יש סברא לומר דרק לענין קידוש והבלד צריך להיות משקה חשוב, שהרי כאם תקינו חכמים לברך על הכוס, ולכן לא מועיל רק משקה הנחשב "חמר מדינה" והיינו משקה חשוב שרוב בני אדם שותים ממנו. אבל משלוח מנות הוא למטרת אכילה ושתיה בסעודת פורים וכדעת התרומת הדשן, ואם כן לא צריך משקה חשוב כלל, כי העיקר שהוא משקה שאפשר לשתות בסעודת פורים. וכן נראה לדינא שפשיר מועל משקה קל הנקרא קוקה קולה וכדומה, שהרי אף שיש בו ספק לענין חמר מדינה, לענין משלוח מנות הוא מועיל, עכ"ד.

ע. ראיתי לידידי הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א במח"ס אוהל יעקב, ושא"ס, שכתב להסתפק בקונ' בדיני משלוח מנות אם יוצאים ידי חובת מצוות משלוח מנות על ידי תרכיז פטל וכדומה, שאי אפשר לשתותו כמו שהוא אלא צריכים לערבב אותו עם מים, וראה טעם הדבר בהערה, והנה יש לעיין בזה דהיר מאחר שלא שותים את התמצית הזה בפני עצמו אלא צריכים להוסיף בתוכו מים כדי לשתות אותו, אולי דינו כבשר חי שמצאנו שנח' האחרונים בזה ולהלכה הרבה פוסקים מחמירים בזה. אמנם לכאורה יש לצדד יותר שיוצאים בזה משום דאין זה אלא תיקוני אוכלא בעלמא, ואינו מחוסר בישול ותיקון בעצם החפצא, כי אם עירוב מים בעלמא, ולא

ב' משקין שונים

אם שולח לחבירו ב' משקין מב' סוגים שונים יוצא ידי חובה[עא]. אך לכתחילה יש לשלוח שני מיני אוכלים[עב].

מקורות

דמי לבשר חי שטעון בישול ותיקון בגוף הדבר. עכ"ד, ואולם לדינא נראה פשוט שיוצא יד"ח משלוח מנות, וכמו שבמנה חמה נראה שיוצאים ידי חובת משלוח מנות.

ושוב ראיתי שכן העלה לדינא הגרב"צ פלמן זצ"ל בספר שלמי תודה פורים עמ' שב וז"ל: מיהו אם שולח להבירו משקה שאין שותים אותו בפני עצמו כגון תרכיז פטל וכיו"ב שצריך להוסיף בתוכו מים כדי לשתות אותו ואינו ראוי לשתותו כמות שהוא יש לעיין אי דינו כבשר חי הצריך תיקון ואינו יוצא בו לדעת הרבה פוסקים או לא ונראה דשפיר יוצא ידי חובתו בזה משום דאין זה אלא תיקוני אוכלא בעלמא ואינו מחוסר בישול ותיקון בעצם החפצא כי אם עירוב מים בעלמא ולא דמי לבשר חי שטעון בישול ותיקון בגוף הדבר, עכ"ל.

עא. כן נראה לכאורה פשוט דהא סו"ס אם דינו כאוכל הרי הוא חשיב כב' מיני אוכלים, וכן השיב הגריש"א בספר יבקשו מפיהו פ"א ס"ו וכן הו"ד הגר"ש דבילצקי בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' עמ' לא, ובספר דרך שיחה ח"ב עמ' דש, ובתשובות אביגדור הלוי או"ח עמ' תמחף וכן כתב בילקו"י פורים עמ' תשיד

עב. וכתב בחזו"ע פורים עמ' קכד שלכתחילה טוב להדר לשלוח שני מיני אוכלים בדווקא, וכתב שם בהערה שראוי להחמיר בזה, אף שמעיקר הדין יוצאין יד"ח במשקין, וז"ל: לפי שכן מוכח מגירסת רבינו חננאל במגילה (ז רע"ב) דגרס, ר"י נשיאה שלח לר"א ירך של עגל וקנקן של יין, שלח ליה קיימת בנו ומתנות לאביונים, וכתב, כלומר נתינת אביונים נתת לי "מנה אחת" והיא הירך, חזר ושלח לו עגל וג' קנקני יין וכו'. ע"ש. אלמא דס"ל בפשיטות שאין המשקה בכלל מנות. וכן הוכיחו בשו"ת בית אב (סי' קג אות ב), ובשו"ת אפרקסתא דעניא (סי' כה דכ"ג רע"א), מפירוש הר"ח הנ"ל. ונכון לחוש לזה. (ואילו היה רואה הפעולת שכיר הנ"ל (בהערה ט) דברי הר"ח היה שש לקראתו, שהוא תנא דמסייע ליה. ומ"מ יתר הפוסקים חולקים ע"ז כנ"ל). עכ"ד. וכן כתב להאריך בילקו"י פורים עמ' תשיד שאפילו שלח שני מיני משקים בלבד בלי דבר מאכל יוצא ידי חובת משלוח מנות וכמל מקום טוב להדר ולשלוח שני מיני אוכלים, וכתב שם בהערה שאף שמבואר בספר צרור החיים לתלמיד הרשב"א עמ' קיח ובשמחת יהודה על מסכת סופרים פרק כא ה"ד, ובשו"ת שם משמעון סימן לא ד"ך אך ועוד, ומ"מ טוב להדר ולשלוח שני מיני אוכלים לפי שכן מוכח ר"ח במגילה דף ז' ע"ב דרס ר"י נשיאה שלח לר"א ירך של עגל וקנקנן של יין שלח ליה קיממת בנו ומתנות לאביונים וכתב כלומר

שני סוגי יין או יין אדום ולבן

השולח לחבירו שני סוגי יין, כגון שני סוגי יינות, וכ"ש יין אדום ויין לבן, יוצא ידי חובת משלוח מנות, ויש מחמירים[עג].

מקורות

נתינת אביונים נתת לי מנה אחת והיא הירך וחזר ושלח לו עגל וג' קנקני יין וכו' יעו"ש אלאמ שאין משקה בכלל מנות וכמו שהוכיח בשו"ת בית אבי סימן קג אות ב' ובשו"ת אפרקסתא דעניא סימן כה יעו"ש.

אך לכתחילה נכון שלא לשלוח ב' מיני סוגי יינות בלא מאכל.

וכן כתב הגרב"צ מוצפי שליט"א בספר פורים בציון עמ' שו שלכתחילה ראוי להחמיר בזה, ושם כתב בזה שמבואר בגמ' יומא דף עו ע"א שלכאורה אכילה בכלל שתייה, וכן נראה בדברי הגמ' בשבועות דף כב ע"ב ששתיה בכלל אכילה,

ושוב שאלתי בזה לגדולי הפוסקים בזה"ל: מדברי השו"ע נראה שלכתחילה יש לשלוח מיני תבשיל, ובמשנ"ב שם כתב דה"ה למשקין, ואמנם מדברי התרומת הדשן שטעם משלוח מנות הוא משום צורכי סעודה, האם יש להדר לכתחילה לשלוח מיני אוכלין ולא משקין, ע"כ לשון השאלה,

ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א השיב לי בזה"ל: משקים כיוון שניתן לשתותם בסעודה זה לכתחילה. עכ"ל. ושוב קבלתי בזה תשובה מהגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, וכתב לי בזה"ל: אפשר לשלוח משקין שהמקבל ישמח בהם כמו בקבוק יין, ליקר, קוניאק, כויוצ"ב, אבל אם שולח בקבוק מים, לא נראה שיוצא יד"ח עכ"ל.

והגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושא"ס, כתב לי בזה"ל: אפשר ג"כ משקה כן משמע בגמרא ששלח יין עכ"ל, והשיב לי בזה בזה"ל: אפשר ג"כ משקה כן משמע בגמרא ששלח יין עכ"ל, ואולם נראה לומר כמ"ש שיין שאני, ולכן לכתחילה יש לשלוח לכל הפחות מאכל אחד, וכ"ש לפי הטעם שכתב בתרומת הדשן, אבל לפי הטעם שכתב במנות הלוי אין קפידא, וכיון דתפסינן כב' הטעמים ממילא בנ"ד יש להחמיר.

עג. הנה בנידון הנ"ל לכאורה נראה דחשיבי כב' מינים, כיון שחלוקים בטעמם, ויוצאים בזה יד"ח משלוח מנות, ואולם ראיתי בקובץ הלכות פורים פרק י"ז סעי' ד', שכתב שיין אדום ויין לבן חשיב מין אחד, וכן מצאתי שכתב ארחות חיים (סוף ס"ק י"ב) וז"ל: ועי' בא"א מהגה"ק מבוטשאטש שהניח

יין ומיץ ענבים

השולח לחבירו יין ומיץ ענבים, יוצא ידי חובת משלוח מנות, ויש מחמירים[עד].

ב' סוגי מיץ ענבים

כמו כן נראה שהשולח לחבירו שני סוגי מיץ ענבים שחלוקים בטעמם יוצאים

מקורות

בצ"ע אם יוצאים י"ח משלוח מנות בשולח שני מנות שוות יעו"ש שכ' דנוטה שאינו יי"ח ועי' בספר תיקין משה בהלכות פורים דף צ"ג שמסתפק אם יי"ח מ"מ בב' מיני משקים ואת"ל שיוצא אכתי יש להסתפק במין משקה א' כגון יין אדום ולבן וכדומה וכן בב' מיני אוכלין יש להסתפק אם הוא כשני תמחויין זה צלי וזה מבושל יעו"ש, עכ"ל, ובשו"ת דברי שלום ח"ה סימן קכ"ד, וז"ל: ואם היין אחד בצבע אדום ואחד בצבע לבן, אם אין שינוי בטעמן לא חשיבי אלא מנה אחת, אבל אם הם משונין בטעמן אפילו ששוין במראיתן, חשיבי שתי מנות, דאזלינן בתר טעמא ולא בתר שמא, עכ"ד.

וידידי הגר"י אוהב ציון שליט"א כתב בשם הגר"ד קוק שליט"א אמר, דמחד גיסא מצינו ששינוי יין מביא לברכת "הטוב והמטיב", ולפי"ז חילוק טעמים מהני למשלו"מ, ומאידך גיסא בעניני תערובות אנו מחשיבין ב' סוגי יין כמין במינו, ולכאו' במנות של סעודה יש ללכת בתר דיני תערובות, ושוב כתב, דגם אי ניזל בתר חילוק טעמים של הטוב והמטיב, נראה דכל זה מהני רק אליבא דאביי דאמר בע"ז (סו ע"א) "בתר טעמא אזלינן", דהכא נמי הלא יש ביינות הללו שינוי יין. אבל לרבא דאמר התם "בתר שמא אזלינן", א"כ לא מהני לחילוק מנות בב' סוגי יין. עכת"ד. אכן מלשון הרמב"ם הנ"ל מוכח דשפיר מהני חילוק טעמים. ובספר "יד בפורים" (פרק לב הערה יח) הביא משם הגר"נ קרליץ זיע"א שלא נהגו לצאת י"ח משלו"מ בב' סוגים של יין, עכת"ד.

עד. הנה ע"פ האמור לעיל ביין אדום ויין לבן ושני סוגי יין שיוצא ידי חובת משלוח מנות, ה"ה אם שולח לחבירו יין ומיץ ענבים שיוצא ידי חובת משלוח מנות, ואמנם הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה תשמ"א השיב אולי, ואמנם בספר חידושי מרן הגר"ח קנייבסקקנייבסקי בהל' פורים עמ' סב שנשאל הגרח"ק האם השולח לחבירו בקבוק יין ובקבוק מיץ ענבים האם חשיב לב' מינים ויוצא ידי חובת משלוח מנות והשיב שלא מסתבר, ועין עוד בזה בספר כרם אליעזר פורים סי' מט, ובחוט שני פורים עמ' ע"ז .

ידי חובת משלוח מנות, ויש מחמירים[עה].

קוקה קולה וקולה זירו

השולח קוקה קולה וקולה זירו, וכן כל כיוצא בזה, יוצא ידי חובת משלוח מנות, ויש מחמירים[עו].

משלוח ב' מנות בכלי אחד

אפשר לשלוח משלוח מנות בכלי אחד, ואין צריך לחוש לשיטות הפוסקים שהכלי מצרפן[עז].

מקורות

עה. ויש לדון לפי מה שמצינו שיש אומרים שבב' סוגי מיץ ענבים, אפשר לברך ברכת הטוב והמטיב, [והארכתי בזה בפני עצמו במק"א] וא"כ אפשר שאם שולח מיץ ענבים אחד 100 אחוז טבעי שעשוי בבית, ומיץ ענבים תירוש שנמכר בחנויות, שהוא ב' טעמים, והו"ל כב' מינים ויהיה אפשר לצאת בו ידי חובת משלוח מנות, ומש"כ שיש מחמירים כמו השיטות הנ"ל.

עו. כן נראה לענ"ד דיוצאים בזה יד"ח משלוח מנות, אך למחמירים בזה לגבי שני סוגי יין ה"ה דהכא לא יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות.

עז. הנה בשו"ת תורה לשמה סימן קפט כתב בזה"ל: שאלה. אחד שלח לחבירו ביום פורים ב' מינים ממיני מתיקה ולא היה לו ב' כלים להניחם בהם והניחם בכלי אחד ושלחם לרעהו אם יוצא י"ח שני מנות בזה כיון דבאמת הם ב' מינים או"ד כיון דהם מונחים בכלי אחד חשיב הכל מנה אחת. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה. תשובה, כל שהניחם בכלי אחד חשיב מנה אחת ואין כאן ב' מנות לרעהו וראיה לזה ממ"ש בגמרא דשבת דף צ"א ע"ב דסבר רבי יוחנן ורבא בקופה מלאה חרדל אגד כלי שמיה אגד וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהל' שבת פרק י"ב הלכה י"א וז"ל קופה שהיא מלאה חפצים אפילו מלאה חרדל והוציא רובה מרשות זו לרשות זו פטור עד שיוציא את כל הקופה וכן כל הדומה לזה שהכלי משים כל שיש בו כחפץ אחד עכ"ל ע"ש וא"כ ה"ה הכא הכלי משים כל שיש בו כמנה אחת ולכן צריך להניחם בשני כלים כדי לקיים משלוח מנות איש לרעהו והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו. עכ"ל התורה לשמה.

ובכה"ח סקמ"ח כתב בשם הבא"ח ש"א פרשת תצוה שצריך להניח כל מין בכלי אחד בפני עצמו ולא יניח שניהם בכלי אחד, ואולם בחזו"ע פורים עמ' קלב כתב שהעיקר לדינא שאפילו נתן את

קורפנקלס וחלב או כריות וחלב

יוצאים ידי חובה במשלוח מנות בקורנפלס או כריות, עם חלב, אף שהדרך לאוכלם ביחד, הרי הוא חשוב כשני מינים[עח].

טילון, גביעים וגלידה

השולח לחבירו גלידה וגביעים, יוצא ידי חובת מנות, אך שולח לחבירו טילון,

מקורות

שתי המנות בכלי אחד יצא ידי חובה יעו"ש, ועיין עוד בהליכות עולם ח"א עמ' קלד, וכן העלה לדינא בשו"ת בשו"ת שם ומגן ח"ב סימן נו אות ד' ובח"ד סימן עד ד"ה עוד.

וכן כתב לדינא בשו"ת שבט הלוי ח"ג סו"ס צ"ו, וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה עמ' שלו, וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן שמו, וכן כתב לדינא בשו"ת צי אליעזר חלק טו סימן לא שיש להעיר ע"ד הבא"ח הנ"ל.

ובשו"ת אור לציון ח"ד פרק נט שובה ב' כתב לחלק בין אם שולח שני סוגים שונים לגמאי כגון בשר ועוגות אין צריך ליתנם בשני צלחות אבל אם אינם שונים לגמרי יש ליתנם בשני צלחות.

ובגם אני אודך תשובות בעל האבני ישפה זצ"ל סימן קלח תשובה א' נשאל האם בשקית ניילון לדברי בעל התורה לשמה חשיב ככלי אחד, ולענ"ד יש להוכיח בזה מחלה שע"י שקית ניילון חשי צירוף סל [ראה מה שהבאתי בזה בספר פסקים והוראות יורה דעה בהל' חלה].

עח. יש להסתפק האם חשיב כמין אחד, כיון שאוכלים אותו ביחד, ולמעשה השיב לי מו"ר הגאון רבי עמרם פריד שליט"א שיוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות,

וכן השיב לי כעת הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ששפיר יוצאין.

ואולם שוב קבלתי בזה תשובה מהגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, וכתב לי בזה"ל: כבר כתבנו לעיל שאם שולח משקה לא חשיב שהמקבל לא שמח בו, לא יוצא יד"ח, וחלב לא יוצאים בו יד"ח, ולכן לא נחשב למין אוכל עכ"ל, ואמנם לענ"ד סו"ס לדינא הרי הוא חשיב מאכל חשוב, וכ"ש בחלב שלא חשיב כמו מים.

נחשב כמין אחד ולא יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות[עט].

שוקו ולחמניה

השולח לחבירו שוקו ולחמניה יוצא בזה יד"ח משלוח מנות[פ].

שתי ברכות חלוקות

אין צריך שיהיה הב' מינים ב' ברכות חלוקות[פא].

לחם

יוצאים ידי חובת משלוח מנות בלחם, [אם המקבל לא יתבזה מזה, אבל הוא לא מצוי, ולכן אין לשלוח לחם במשלוח מנות] אבל אם שולח לחבירו לחמניות או חלות לצורך סעודות פורים יוצא ידי חובתו[פב].

מקורות

עט. ולכאורה אם שולח גלידה וגביעים הרי חשיב כב' מינים, אך יש לדון שמא דומא למלוייתא שכתב בחזו"ע פורים עמ' קכו שחשיב למנה אחת, ושוב ראיתי שהרה"ג אורן נזרית שליט"א השיב בזה שחשיב כמנה אחת, ואולם לענ"ד נראה שיוצא בזה ידי חובת משלוח מנות, וכמו שיוצאים ידי חובת משלוח מנות במנת פלאפל, ושם זה מגיע ביחד, וכ"ש כאן שהוא שני מיני מאכלים, ועיין.

פ. כן נראה פשוט לדינא כיון דחשיב כב' מינים, ויכול לצאת בזה ידי חובה בסעודת פורים.

פא. כן נראה מדברי הרמב"ם שם שכתב שתי מנות של בשר שהרי שניהם ברכה אחת, ואמנם היה אפשר לדחוק בזה, שמנה אחת של בשר עם מיני מזונות וברכתה תהיה מזונות מדין כל שיש בו, אך בפוסקים לא מבואר כן לדינא, וכן השיב הגר"ש גרוס שליט"א במח"ס שבט הקהתי [לידידי הבה"ח יצחק פרץ ני"ו] שלמעשה אין צריך שיהיה ב' ברכות חלוקות. וכן השיב לו הגר"א נבנצל שליט"א רב העיה"ק בירושלים תובב"א, וכן השיב לו הגרי"ש קנייבסקי שליט"א שלא שמענו.

פב. הנה לכאורה יוצאים ידי חובת משלוח מנת בפת, וגם הוא חשוב למנה וכמ"ש בכה"ח סי' תרצ"ב סקמ"ב, וכן כתב בשו"ת עדות ביעקב, ופרט לפי מש"כ בתרומת הדשן שטעם משלוח

מקורות

מנות הוא בשביל לספק צורכי סעודת פורים, וממילא כיון שלדעת כמה פוסקים אין יוצאים ידי חובה בסעודת פורים אלא בפת, ממילא אף אם שולח לחבירו פת יוצא ידי חובת משלוח מנות, וכן כתב בארחות יושר סימן יט יעו"ש.

ואולם בשו"ת היכלי שן תלתיאה סימן יג כתב בפשיטות שאין הלחם נחשב למנה, יעו"ש, וכך הביאו בשמו, ואמנם המעיין שם נראה שלכתחילה יש לצאת בתבשיל ולא בפת, והטעם כיון שאין הלחם נחשב מיני מעדנים וכמ"ש רש"י.

וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סימן רל"ד, וז"ל: נסתפקתי אם יוצאין בככר לחם את מצות משלוח מנות, דנראה שאם טעם מצות משלו"מ כמו שפי' "מנות הלוי" שהוא כדי להראות ידידות, צריך לשלוח לו תבשיל או מאכל שנאכל להנאתו, והיינו בשר ויין דגים ומטעמים, והוא הדין כהא דמפו' בגמ' (מגילה ז ב) שרבה שלח קמחא דאבשונא שפירש רש"י שזהו קמח מתוק, ובזה שפיר יוצאין, אבל כשנותן לחבירו לחם לשובע אינו מראה בזה ידידות, אלא נראה כמרחם על חבירו שיהא לו לאכול לשובעו, ואולי גם אם נפרש כשי' התה"ד דטעם מצות משלו"מ הוא כדי שלא יחסר לחבירו לסעודת פורים די סיפוקו, אולי המצוה הוא דוקא לשלוח לחבירו שיהא לו לסעודת פורים יותר משאר סעודתו יום יום, ולכן אינו יוצא אלא כששולח דבר שמתענג בו שאינו אוכלו לסעודתו יום יום והיינו בשר ויין וכדו', אבל לחם שאוכל יום יום לשובעו אין מקיימין בזה המצוה, שוב מצאתי בספר "היכלי שן" שכתב בפשיטות שאין יוצאין משלו"מ בלחם. ומיהו אפשר שחלה שאין הרגילות לאוכלו יום יום בחול, שפיר מראה ידידות כששולח לו חלה, וכן הרי חלה אינו אוכלו יום יום לסעודתו ושפיר מקיים בזה מצות משלוח מנות מיוחדות לסעודה, או אפשר דאכתי נימא שעיקרו כלחם לשביעה ואין יוצאין בו. עכ"ד.

ואולם לכאורה יש להעיר בדבריו, שהרי סו"ס לחם אפשר לאוכלו בסעודת פורים, וא"כ סו"ס יהיה אפשר לצאת בו יד"ח משלוח מנות, וכמו שנראה מדברי הכה"ח שם, וכן ראיתי בילקו"י סי' תרצ"ה סי"ז כתב לדינא שיוצאים בזה יד"ח משלוח מנות כל שאין בזה ביזיון למקבל, אין בזה חשש ויוצאין י"ח בלחם שהרי הוא ראוי לסעודה וגם מראה בזה ידידות אם שולח באופן מכובד ומסתמא כך עושה שאין אדם ששולח לידידו ככר לחם פשוט כעורתו אלא שולח באופן מכובד או מאפה מכובד ואין להוציא דין בהכרח מכח הטעמים ואה"ג יש הידור מעוה לשלוח תבשילים מכובדים שיש לזה יותר שם של מנה ויש בזה יותר השתתפות יחד בסעודה ואם מעזי כן אך אין בזה חיוב ע"פ שורת ההלכה, עכ"ל. ואמנם נראה מדבריו דגם מה שמהני לשלוח לחם היכא דלא יהיה ביזיון, ופחמע"ד דעתה אצל רובא דעלמא יהיה ביזיון.

פירות או ירקות

אם שלח פירות או ירקות שראויים לאכילה מיד, יצא ידי חובת משלוח מנות[פג].

מקורות

אבל מ"מ העיקר לדינא שאם לא יהיה לו ביזיון, יוצאים ידי חובת משלוח מנות, וכן הו"ד הגריש"א בספר יבקשו מפיהו פורים פרק א' ס"ד, וכן כתב בשו"ת רבב"א ח"ד סימן קעג אות נה, וכן השיב הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תשסה, וכן כתב בספר נטעי גבריאל פורים פרק נז ס"ח, וראה עוד מש"כ בזה בספר מיני מעדנים, ובספר עתה באתי עמ' פט וצ' בשם הגרי"ח סופר.

ואמנם נראה דאף למי שביזיון לו לקבל לחם במשלוח מנות, אם שולח לו חלה או לחמניות באפיה ביתית, או לחמניות שברכתם המזונות וכדו', יוצא בהם ידי חובת משלוח מנות, וכן השיב לי לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א.

ושוב שאלתי בזה למו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי, בזה"ל: הביאו בשם כמה פוסקים שלא יוצאים ידי חובת משלוח מנות בלחם ויש לדון מהו בחלה לצורכי סעודה האם יוצאים בזה ידי חבות משלוח מנות, והשיב בזה"ל: ודאי יוצאין בלחם עכ"ל.

ושוב קבלתי בזה תשובה מהגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, וכתב לי בזה"ל: תמיד צריך לחשוב אם המקבל תהיה לו שמחה במשלוח, יתכן ואם ישלח לו חלה שעשה בעצמו ויש בה טעם מיוחד, יצא יד"ח, אך באופן אחר לא נראה שאדם ישמח לקבל לחם או חלה עכ"ל.

פג. כתב בראש יוסף עמ"ס מגילה דף ז' וז"ל: ומג"א שם כתב אות י"א, דוקא מבושלים הראויים לאכילה (וה"ה פירות שטובים חיין) עכ"ל, ומבואר שאפשר לשלוח פירות חיים, וכן מבואר בחיי אדם כלל קנה אות לא יעו"ש, ונראה דה"ה ירקות חיים שראויים לאכילה מיד ואין צריכים עוד תיקון דאל"ה הו"ל כבשר שחוט ואינו מבושל שנח' בו הפוסקים.ואמנם יש לדון ממש"כ ברמב"ם בפרק ב' הלכה טו שחייב לשלוח שתי מנות של בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין, שנראה שיוצאין יד"ח בכל סוגי המאכלים, וכן לפי מש'כ בשו"ע, אך לדבר רש"י במגילה דף ז' ע"ב נראה שיש לשלוח בודקא מיני מעדנים, אך לדינא לא פסקינן כן, וכמו כן יש להוכיח דלא כדברי רש"י ממש"כ בגמ' במגילה דף ז' ע"ב שמרי בר אביי שלח לרבה זיינטביל ופלפל למשלוח מנות והרי לכאורה אינו ראוי לאכילה, ואמנם ראיתי בקונ' תורתך שעשועי עמ' 40 שכתב, שי"ל דשאני התם שמבואר בגמ' בפסחים דף מב ע"ב שזיינגביל ופלפלא מועיל לכל גופא, והיינו שזה היה מאכל טוב במיוחד לבריאות, וא"כ נראה שיש בזה חשיבות כמו מיני מעדנים, וכמו שנראה בהגהות

תבלינים

אי אפשר לשלוח משלוח מנות בתבלינים שאינם ראויים לאכילה, אבל אם ראויים לאכילה בפני עצמם יוצאים ידי חובה[פד].

קפה ותה וסוכר

יוצאים ידי חובת משלוח מנות בחבילת סוכר, [אך לכתחילה ראוי לשלוח מיני תבשיל, וכמו שהתבאר].

מקורות

יעב"ץ ובמלא הרועים ע"ש, ולכן כתב שם שלכאורה יש לדון האם אפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות במלפפונים, ואמנם לדינא שיוצאים בזה יד"ח כיון שהוא לצרכי סעודה.

ובספר הורני חוקיך עמ' תכד כתב הגאון רבי יוסף משדי שליט"א שיוצאים יד"ח בפירות וירקות בעגבניה ומלפפון, ומ"מ כתב שאם זה לא מכבוד האדם וצריך לתת בכבוד, וכתב שם עשה מזה סלט נראה שחשיב מנה אחת, ולענ"ד יש לחלק בין סוגי הסלטים, ועיין, ואמנם כתב שם בעמ' תכב שסלט ירקות כיון שנאכל ביחד משא"כ בפיצוחים מעורבים כיון שזה נאכל בנפרד ממילא חשיב ב' מינים, ואמנם יש לעיין מהכ"ת לחדש כן ועיין.

פד. איתא בגמ' במגילה דף ז' ע"ב שמרי בר מר שלח לאביי שק מלא זנגביל וכוס מלאה פלפלין למשלוח מנות, ולכאורה מוכח ששלח פלפלין וזנגביל, ומבואר מדברי הגמ' שיוצאים ידי חובת משלוח מנות בתבלינים, ובשו"ת דובב מישרים ח"א סימן צ"ב כתב להביא הראיה הנ"ל וכתב שכיון שזנגביל ופלפלים רטובים ראויים לאכילת כמות שהם ורק יבשים אינם ראויים לאיכלה כמבואר בגמ' בברכות דף לו ע"ב וביומא דף פא ע"ב וא"כ אפשר ששלח לו זגנביל ופלפלים רטובים, ומבואר מדבריו לדינא שיש חילוק בין תבלינים שראוים לאכילה מיד שיוצאים בזה יד"ח משלוח מנות, לבין תבשילינים שאינם ראוים לאכילה לבד יעו"ש, וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר יבקשו מפיהו ח"א עמ' לה ע"ש, וכן כתב לדינא בילקו"י פורים עמ' תיד בהערה, ועי' בערך שי סימן תרצ"ה סק"א כתב שיוצאים יד"ח בתבלינים, וכתב להוכיח כן מדברי הגמ' במגילה דף ז' ע"ב וכנ"ל יעו"ש. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סימן רל"ד שהמנהג שיוצאים ידי חובה משלוח מנות בתבלינים יעו"ש.

ובקופסת נס קפה, יוצאים ידי חובת משלוח מנות, ויש מחמירים. [ובקפה מגורען וכן קפה שחור[פה] לכו"ע לא יוצאים לכתחילה יד"ח משלוח מנות, כיון שאינו נאכל לבדו].

אך בתה לכו"ע אי אפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות[פו].

קטשופ וחרדל וכדומה

השולח לחבירו קטשופ וחרדל וכדומה נחשב מנה לענין מצות משלוח מנות,

מקורות

פה. הנה לגבי קפה מגורען כן נראה לענ"ד, וכן נראה בפשיטות שה"ה לגבי קפה שחור שהרי אינו נאכל לבדו, ושוב ראיתי להגאון רבי יוסף משדי שליט"א בספר הורני חוקיך פורים עמ' תכ שכתב בהערה שבקפה שחור אין יוצאים יד"ח לכתחילה, וכתב שם שאע"פ שהיו מקומות אכלו מזה כמות שהוא וכמו שכתב בסי' שי"ח הוא דוקא שעירבו בזה סוכר, והרי גם זה אינו מצוי היום.

פו. בספר יבקשו מפיהו פורים עמ' לה כתבו בשם הגריש"א שאי אפשר לתת תבלינים למשלוח מנות וכן קופסת תה וכן קפה שגם קפה נחשב כתבלין ושאלו שהרי כתוב בא"א שאפשר לתת סוכר למשלוח מנות, והשיב הגריש"א שסוכר אינו תבלין שהרי אפשר למוצצו הפה יעו"ש, וכן כתב לדינא בקונ' אוהל יעקב דיני משלוח מנות כתב שיוצאים יד"ח משלוח מנות רק בסוכר, אבל לא בקפה ותה, ובילקו"י פורים עמ' תשיד כתב להעיר שהרי הקפה נחשב לדעת כמה גדולים כדבר שנאכל כמות שהוא וכמו שכתב הגר"י פראג'י בתשובתו שבספר גינת ורדים כלל ג' סימן ג' שאבקת הקפה ראויה היא לאכילה יעו"ש, ושכן כתב להביא בשו"ת שבט הלוי ח"א סימן צ' וממילא אפשר לומר שאין דין בישולי גויים בקפה כיון שאפשר לערב עמו מעט סוכר ולאכול, יעו"ש עוד, וכן כתב הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א בספר זה השולחן וכן אפשר לקיים בכל דבר המשמש לתבלין לאוכל ג"כ אפשר לשלוח במשלוחי מנות כן כתב בבית עובד ע"ש וראה עוד מש"כ להאריך בזה בספר פרדס יוסף החדש פורים אות תרפ"ג.

אך הו"ד הגרח"ק במועדי הגר"ח ח"א' תשובה תשפ שלא יוצאים ידי חובה במשלוח מנות בסוכר וקפה, וכן השיב הגרנ"ק והו"ד בספר שלמי תודה פורים סימן כט כתב דהיכא ששולח קפה או קקאו וכדומה שאינו ראוי לאכילה כמנות שהוא אלא מערבים אותו עם סוכר ומוזגים לתוכו מים, צידד שנחשב כמנה, אולם למסקנא הביא שם דעת הגר"נ קרליץ שליט"א שפסק דלא נחשב אבקת קפה כמנה, ולכן אפשר לשלוח את זה אם יקפידו שיהא עוד ב' מנות אחרות זולת זה.

ובספר קובץ הלכות להגר"ש קמנצקי שליט"א עמוד ק"ע הובא שפסק שאינו יוצא ידי חובת משלוח מנות על ידי נתינת תבלין, דכיון שאינו נאכל כמות שהוא והוא רק לבתל בו מאכלים אחרים לא מקרי מנה. ולגבי קפה נמס ושקיות תה לא יוצאים ידי חובתן על פי המגן אברהם שצריך להיות מבושלים וראוים לאכילה.

אך יש מחמירים שלא לשלוח תבלינים, ולכן אפילו השולח נקניק וכדומה ביחד עם בקבוק קטשוף לא נחשב כב׳ מנות ולא יוצאים יד״ח בזה[פז].

ריבה ושאר ממרחים

ולכו״ע השולח ריבה למשלוח מנות אף שאין אוכלים אותו בפני עצמו אלא כממרח, מ״מ יוצאים ידי חובת משלוח מנות[פח].

משלוח מנות במנה חמה

אפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות, על ידי שליחת מנה חמה[פט].

מקורות

פז רוטבים האלו דינם כתבלינים וכמו שהארכתי לעיל, שיוצאים לדינא יד״ח בתבלינים שראוים לאכילה, ואולם יש מחמירים בזה, וכן דעת הגר״ש קמנצקי שליט״א בקובץ הלכות פורים, ולפי זה כתב בקונ׳ אהל יעקב דיני משלוח מנות טעות לאלו שחושבים שמקיימים המצוה על ידי לשלוח נקניק מכוסה בבצק עם רוטב קטשוף בצד, כי זה לא נחשב כב׳ מינים, מצד הנקניק עם הכיסוי של בצק לא נחשב כב׳ מנות, ואף הקטשוף לא לנחשב כמנה.

פח דעת הגרי״ש אלישיב זצ״ל מובא בחוברת בנתיבות ההלכה עמוד 190, וכן בקובץ מה טובו אוהליך יעקב שיו״ל ע״י הגר״ג הכהן רבינוביץ שליט״א במח״ס גם אני אודך, בחלק ט׳ בפסקי הגה״צ רבי שריה דבילצקי זצ״ל, הובא בשמו שאפשר לתת צנצנת ריבה או חמאה למשלוח מנות אף דבדרך כלל אין אוכלים את זה בפני עצמה.

פט. בספר יבקשו מפיהו פורים עמוד ל״ו שבודאי יצא ידי חובתו, ומבואר שם שדינו, קולייס האספנין שמובא בשו״ע סימן שי״ח סעיף ד׳ שהוא מין גכ אינו צריך אלא מעט בישול, והדחתו במים חמים היא גמר מלאכתו משום שהוא מקלי הבישול. וכן הו״ד הגריש״א בשו״ת ידון משה עמ׳ קד שנשאל שם הגריש״א האם יוצאים ידי חובת משלוח מנות ע״י שאפשר לשפוך מים חמים, והשיב הגריש״א, סוף כל סוף זה ראוי לאכילה, ואע״פ שמוצרים אלו צריכים מים חמים זה שום דבר וחשיב ראוי לאכילה ויוצאים ידי חובה, וכן ראיתי שהשיב הגר״א נבנצל שליט״א והו״ד בקובץ אליבא דהלכתא, ואמנם יש לדון במח׳ הפוסקים אם יוצאים ידי חובת משלוח מנות בתבלין או קפה, ולמש״כ לעיל מש״כ הגר״ע יוסף זצוק״ל בשו״ת יחו״ד שיוצאים יד״ח בקפה כ״ש הכא, ונראה דהכא כו״ע יודו, ואמנם ראיתי שיש מחמירים בזה, אבל העיקר לדינא שיוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות.

משלוח מנות מקופסאות שימורים

יוצאים ידי חובת משלוח מנות בקופסת שימורים[צ].

שלח תרנוגלת ונמצאה טריפה

השולח תרנגולת או בהמה, ונמצאת טריפה, אינו יוצא ידי חובת משלוח מנות, וצריך לשלוח שוב משלוח מנות[צא].

מקורות

צ. הנה ראיתי להגר"מ שטרנבוך שליט"א במועדים וזמנים חלק ב' סימן קפ"ו שהסתפק בזה, אמנם לדינא יוצאים ידי חובה, וכן כתב בחזון עובדיה פורים עמ' קי"ח, וז"ל: ויוצאים ידי חובת משלוח מנות גם בבשר שימורים שבקופסאות, או בסרדינים, וכיוצא בזה, וכתב שם בהערה בזה"ל: לאפוקי ממ"ש בספר מועדים וזמנים ח"ב (ס"ס נד) להסתפק בזה, כיון שעומדים לזמן רב ולא לאוכלן תיכף, וכדמוכח מדברי רש"י בביצה (יד:) "מנות" היינו דבר המוכן שאינו עשוי להניחו למחר וכו'. ע"ש. וליתא. (ובפרט לפ"ד המאירי שאפילו בשר חי שפיר דמי, הא ודאי שאף לגבי יו"ט הדין ברור שמותר לשלוח בשר קופסאות שימורים, ופירות שמורים בקופסאות, אפילו לב"ש, שראויים לפתחן ולאוכלן מיד. ולא גזרו ב"ש אלא בעופות חיים שיש לחוש פן יחוס עליהם מלשחטם מיד. ואפילו רש"י לא נתכוון למעט כה"ג שראויים לאכילה בלי בישול). וזה ברור לפע"ד. עכ"ד, וכן כתב בילקו"י סי' תרצ"ה ס"ח, וציין בזה בהערה לדברי החזו"ע הנ"ל. וכן כתב בזה הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א בתשובה לידידי הבה"ח יצחק פרץ ני"ו.

צא. כתב במועד לכל חי פורים ובערוך השולחן סימן תרצ"ד סי"ז שהשולח תרנגולת ונטרפה לא יצא ידי חובה, כיון שאינו ראוי לסעודה ואינו מרבה אחות וריעות.

ובברכי יוסף ס"ק ז', כתב בזה"ל" נסתפק הרב יד אהרן נר"ו, השולח לרעהו תרנגולתא פטימתא, ואכלה, ושוב נמצאת טריפה, ויגיד עליו רעו כי טריפה הביא אליו, אם יצא ידי חובת מנות או לא. ויש לעמוד במחלקת הראשונים בשני חזקה, אם אכלה ערלה שביעית וכלאים, דדעת הרמב"ם פי"ב דטוען (הי"ב), דאף שנהנה בעבירה יש לו חזקה. ופסקו מרן ח"מ סי' קמ"א דין י"א. וזו דמות ראיה לזה, דכל שנהנה יצא ידי חובה. אך הראב"ד וסיעתו, ס"ל דמאכל איסור לא הוי חזקה, ופסק מור"ם כדבריהם שם. ולפ"ז אפשר דהכא נמי לא מקריא אכילה. אבל יש לדחות, דהכא לכולי עלמא לא נפיק, אי נמי דלכולי עלמא נפיק. ודו"ק, והו"ד בקצרה בבאר היטב סק"ז,

ובכסא אליהו סק"ד כתב שפשיטא שיוצא ידי חובת משלוח מנות, שהרי מן הדין אין צריך לבדוק אחר י"ח טריפות והועף היה בחזקת כשר ולכן השולח יצא יד"ח, יעו"ש, וכן מבואר בדרשות חת"ס ח"א דף רד ע"ב כתב להביא החקירה הנ"ל וכתב שמסברא נראה לו שיצא ידי חובה אפילו

מקורות

שנתברר לבסוף שנתן לו טריפה יצא דדרכיה דרכי נועם כתיב ואם נאמר שמה שנותן לו משלוח מנות בפורים לא יצא ידי"ח אין כאן דרכיה דרכי נועם יעו"ש.

ואולם בחזו"ע פורים כתב שלכאורה יש להביא ראיה לדברי הכסא אליהו שיוצא ידי"ח, ממש"כ הפנים מאירות ח"ב (סי' מא), במי שאכל עוף ואח"כ נמצא שהוא טרף, שא"צ כפרה על מה שאכל, שכיון שאינו חייב לבדוק, והעוף היה בחזקת כשר, חשיב אונס, וא"צ כפרה. והוכיח כן ממ"ש התוס' ביצה (כה:) אהא דאמר רמי בר חמא, הפשט וניתוח בעולה והוא הדין לקצבים, לימדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר קודם הפשט וניתוח. ואמרינן דרמי בר חמא אורח ארעא קמ"ל. וכתבו התוס', דאף דבסמוך אמרינן נטיעה מקטע רגליהון דקצביא, (שממהרים לאכול קודם הפשט וניתוח), וי"ל דבודאי ליכא איסורא, דהא אמרינן נשחטה בחזקת היתר עומדת, ומיהו אם נמצאת טריפה אחר שאכל הוא נענש כשוגג ולא כאונס שלא היה לו למהר כל כך. ע"כ. ומוכח דבאונס אין עליו עונש. וכן כתב הגאון חתם סופר בחידושיו לאורח חיים (סי' תרכד), שמכיון שכל רובא שרי רחמנא, מי שאכל בשר ושוב נמצא אח"כ שהיה טריפה, לא עביד שום איסורא, כי כך הדין מעיקרא שיאכל בשר מדין הרוב. ע"ש. וכ"כ בשו"ת חמדת שלמה (חיו"ד סי' א אות ג). ע"ש. וע"ע בחידושי הרשב"א (חולין ט.) ד"ה וראיה להתיר. ובמחזיק ברכה יו"ד (סי' טל אות ג). [אבל הגרש"ק בשו"ת שירי טהרה (תשובה טז לסי' קפז דף כ ע"ב) ד"ה והנה מה, הביא מ"ש הרה"ג השואל להביא ראיה מהתוס' (ביצה כה:) הנ"ל דאונס א"צ כפרה, וכתב דמשם ראיה להיפך, שהרי לשון התוספות "הוא נענש כשוגג ולא כאונס", ולא כתבו "ולא "הוי" כאונס", דהוה משמע שהוא אינו נחשב כאונס, אבל לשונם מורה שאף האונס צריך כפרה, רק שזה נענש כשוגג, ולא נענש כאונס, שדי לו בכפרה קלה, אבל זה צריך כפרה יותר חמורה. ע"ש. ואי דייקנא כולי האי לא גריסנא. והראוני בתוס' רבינו פרץ (ביצה כה: עמוד לז) שכתוב שם: מיהו אם נמצאת טרפה לאחר שאכל, הוא נענש כשוגג, ולא "חשיב" כאונס, שלא היה לו למהר כל כך. עכ"ל. הא קמן דאילו חשיב כאונס היה פטור לגמרי. וכמו שהבין הפנים מאירות. וכן עיקר. וכן נראה דעת הדרכי תשובה (סי' ב ס"ק מה). ובשו"ת בית שלמה ח"ב מיו"ד (סי' קפא דף לז סע"ב). ע"ש. וע' בספר נתיבי ים על הוריות (עמוד קמו). וע' בתוס' פסחים (עג.) ד"ה שחטו ונמצא טריפה בסתר פטור. תימה לר"י אמאי פטור, והלא לא עשה מצוה וכו'. ותימה מאי קשיא להו, הא אין לך אונס גדול מזה, דמאי הו"ל למיעבד הרי על כרחו הוא חייב בשחיטת הפסח. ושוב ראיתי בשו"ת נודע בשערים מה"ת (חאה"ע סי' סא) שתמה כן, וכתב שאפילו נאמר שבנידון הפנים מאירות צריך כפרה, היינו דוקא כשהיה בידו לבדוק קודם אכילה, אע"פ שאינו חייב לבדוק, אבל הכא מאי הו"ל למיעבד, ודמי לפירסה נדה שלא בשעת וסתה, וכתב, ונ"ל ברור שהוא ט"ס בדברי התוס', וצריך לציין דבריהם על השוחט ונודע שמשכו הבעלים את ידיהם וכו'. ע"ש. וכן פירש בשו"ת ברית יעקב (חאה"ע סי' צו דף קכט ע"ד ד"ה אך). אלא ששם חולק על הפנים מאירות הנ"ל. ע"ש. אולם חתנו הגאון מלובלין בשו"ת אמרי שפר (סי' סז) דחה דבריו, והעמיד להלכה דברי הפנים מאירות. ע"ש. וצ"ע]. וע' בשו"ת צור יעקב (בקונטרס בושם מרדכי אות סא)

מקורות

שכתב להביא ראיה לדברי הפנים מאירות שא"צ כפרה, ושהסכים עמו מר אביו הגאון. ע"ש. ודון מינה לנ"ד. וכן כתב החתם סופר בדרשותיו ח"א (דף רד ע"ב) משום שנאמר דרכיה דרכי נועם, ואם יאכל ואח"כ ימצא טרף נמצא שלא קיים משלוח מנות למפרע וכו'. ולפע"ד יש להביא ראיה ממתני' דבכורות (לז.) השוחט את הפרה ומכרה ונודע שהיא טרפה, מה שאכלו אכלו, ומחזיר להם הדמים. וכן פסק בחו"מ (סימן רלד ס"ב). אלמא דלאו הנאה היא כלל. כמ"ש הסמ"ע שם. וע"ע בספר ישועות מלכו (קרית ארבע דף נ ע"ב). ויש לדחות. וע' מש"כ בכף החיים יו"ד (סי' קיט אות עח). ושוב ראיתי שכבר הובאה ראיה זו בספר בית עובד (דקע"ז ע"ב) ובספר אהלי יהודה אמאדו (פרשת כי תשא דף לד ע"ד). והובאו ג"כ במועד לכל חי (סימן לא אות פג). וכן הביא ראיה זו בשו"ת פני מבין (חאו"ח סימן רלה אות ג). ולכאורה יש להעיר עוד ממ"ש הרמב"ם (סוף פ"א מהל' ברכות), כל האוכל דבר האסור, ואפילו טבל של דבריהם, אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף. וכן פסק מרן בש"ע א"ח (סי' קצו ס"א). אלמא דאכילת איסור לא חשיבא הנאה כלל. אלא שאם כן למה כתבו כן גם בטבל "של דבריהם". והרי מדברי הש"ע חו"מ (סי' רלד ס"ג) מוכח, שבאיסור דרבנן חשיבא הנאה. וכמ"ש הסמ"ע שם. וצ"ע. וע' בט"ז (סי' קצו). שו"ר שכבר העיר בזה בשו"ת תרשיש שהם (חאו"ח ס"ס כז). וע"ש. וע"ע בברכי יוסף (סי' תרצה סק"ז), שהעיר בזה מדברי הרמב"ם (הל' טוען ונטען פ"ב) בענין שני חזקה, שאם אכלה ערלה שביעית וכלאים יש לו חזקה, אע"פ שאכלה באיסור. וכן פסק מרן בחו"מ (סי' קמא סי"א). ולפ"ז גם כאן כל שנהנה יצא י"ח. אך הראב"ד חולק על זה וסובר, שבאכילת איסור לא הוי חזקה. ולפ"ז אפשר דהכא נמי לא חשיבא אכילה, אבל יש לדחות דהכא י"ל דלכ"ע לא יצא. א"נ לכ"ע יצא. ודו"ק. וע"ע בספר ערך שי (סי' תרצה). ובספר כמו השחר (מע' א אות לה). ובספר דברי ישראל ועלץ ח"ב (צד רעח סי' קטז אות ב). ודו"ק. וע"ע בשו"ת חתן סופר (סימן עב אות ג). ובשו"ת דמשק אליעזר (סימן יב). ובהמאסף שנה יט (כרך א דפ"ה ע"ב). ובתשובה מאהבה ח"ב (דמ"ח ע"ב). ובשו"ת חשב האפוד ח"א (סימן קלא). ובקובץ נועם ח' (עמוד קפו אות טו). וכן פסק במשפטים ישרים (סי' קכ). ע"ש. עכ"ד החזו"ע, ולכן הסיק שם בחזו"ע בדיני משלוח מנות סעיף יט שלמעשה לא יצא בזה יד"ח משלוח מנות, וז"ל: השולח עוף שחוט לחבירו מכלל המנות, ואח"כ נמצא טרף, צריך לחזור ולשלוח מנה אחרת תחתיו, ואז יקיים משלוח מנות עכ"ל,

וכן כתב לדינא בספר מעם לועז על מגילת אסתר עמ' רמ"ט אות רד, ובערוך השולחן סי' תרצ"ה סי"ז ובספר נטעי גבריאל פרק נז סי"ד שכתבו לדינא שלא יוצא יד"ח.

משלוח מנות במוצר שפג תוקף

אי אפשר לשלוח במשלוח מנות מוצר שפג תוקף[צב].

משלוח מנות בבהמה או עוף

אין יוצאים ידי חובת משלוח מנות בבשר שאינו שחוט[צג].

בשר שחוט שאינו מבושל

לכתחילה יש לשלוח במשלוח מנות בשר מבושל, אך אם שלח בשר שחוט

מקורות

צב. לכאורה נראה שאין זה בכלל מנה, כיון שאין רגילים לאוכלו ולא יוצאים בזה ידי חובה, ושוב ראיתי שנשאל בזה בשו"ת דברי בניהו חלק כב סימן נד ונשאל בזה, וכתב שם שנראה שהשולח לחבירו מוצרים שפג התוקף שלהם מזמן רב והאנשים נמנעים מלאוכלם מחמת בריאות שלא יחלו וכדו' נראה דאין יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות כיון שאין כאן לא משום אהבה ואחוה במשלוח גזה אלאל אדרבה נראה בזה כעין זלזול, וכן לא יאלכו משלוח זה בסעודה ולא יבואו לאוכלו אלא יזרק לזבל יעו"ש, ואולם בשו"ת אבני דרך חלק ט' סימן פח כתב לחלק בזה, וכתב שלכתחילה ראוי להקפיד לשלוח במשלוחי מנות מוצרים אשר זמן שימושם טרם פד, אך בדיעבד כאשר שלח מוצר שכבר פג תוקפו אז אם המאכל אינו ראוי לאכילה ומקוקול לא יצא ידי חובה, אבל אם המאכל ראוי לאכילה, אך הוא פחות טרי וכדו' בדיעבד יצא ידי חובה, אך במידה והמקבל מקפיד להכניס לביתו דווקא מוצרים שתאריכם עדיין תקף, נראה שלא יצא ידי חובה.

צג. פר"ח סי' תרצ"ד סק"ד כתב שאיו יוצאים יד"ח בבשר לא שחוט, והוכיח כן ממה שמבואר בגמ' בביצה דף יז ע"ב דתנן אין משלחין ביו"ט אלא מנות, ופירש"י שם דבר המוכן ואינו עשוי להניחו למחר כגון חתיכות של בשר חתוכות לפני האורחים, וב"ה ס"ל שמשלחין בהמה חיה ועוף בין חיים ובין שחוטים אלמא דחיים לא מיקרי מנות, ואמנם בשו"ת רבבות אפרים ח"ב סימן רפ"ט אות ט' כתב בשם הגרשז"א שהסכים למש"כ הגרי"ז שיוצא אדם ידי חובה בבשר חי דאטו מי שישלח לחבירו מיני מאכל חלביים והוא אכל בשרי דכיון דלא חזי לו לא יצא ידי חובה, יעו"ש, אך אכתי יש לדון ולפלפל דשאני מאכל חלבי שהוא ראוי לאכילה, משא"כ בשר חי שאינו ראוי לאכילה.

ובחזו"ע הל' משלוח מנות ס"ב כתב לדינא בזה"ל: יש אומרים שצריך לשלוח המנות כשהן מבושלות וראויות ומזומנות לאכילה ויש חולקים ואומרים שיוצאים ידי חובה גם במנות בשר חי, ורק אם שולח עוף חי שלא נשחט עדיין וכיו"ב, אינו יוצא ידי חובה, וכן עיקר. עכ"ל, ויעו"ש בהערה מה שהרחיב בזה.

שאינו מבושל יצא ידי חובה[צד].

בשר מבושל במקפיא

השולח מאכל מבושל, אף שהוא קפוא, כיון שיכול לחממו במיקרוגל או בתנור או בסיר וכדו' יצא ידי חובתו, אך נראה שאם אין לו אפשרות לחממם אותו או שהזמן קצר לפני סוף סעודת פורים, מעיקר הדין אין לשלוח אותם, אבל בשעת הדחק אפשר לשלוח אותו למשלוח מנות, [כיון שי"א שיוצאים יד"ח אף בבשר שחוטה][צה].

מאכל קר שצריך לחמם למשלוח מנות

הנותן מאכל קר למשלוח מנות אע"פ שהדרך הוא לאוכלם חם, יצא ידי חובתו,

מקורות

צד. כתב בספר מהרי"ל מנהגים וז"ל: אמר מהר"י סגל שטוב לשלוח מנות פורים דוקא מיני מאכל או משתה, ודוקא בשר או דגים מבושלין, שכן משמע בפ"ק דביצה דלבית שמאי לא מיתקרי מנות בענין אחר עכ"ל, והו"ד במג"א סימן תרצ"ה סקי"א, שבעינן שתי מנות בשר מבושלים הראויים לאכילה עכ"ד, וכן נראה מדברי הרמב"ם שיש לשלוח לחבירו מנות בשר מתוקנים שיהיה לו לסעודת פורים.

אך בפרי מגדים סי' תרצ"ה א"א סקי"א כתב שמדברי הט"ז שכתב שלא ישלח בגדים משמע שסגי לשלוח אוכל, ואין צריך לשלוח אוכל שראוי לאכילה מיד, וכן כתב להוכיח מדברי הפרי חדש שכתב שלא ישלח תרנגולים חיים משמע שאם שלח תרנגול שחוט אפילו שאינו מבושל יצא ידי חובה, ובמשנ"ב סי' תרצ"ה סק"כ הביא ב' השיטות, וכן הביא בחזו"ע שם ב' הדעות ולא הכריע בזה, ונראה לדינא כיון שחוששים לשיטת התרומת הדשן שלא יוצאים ידי חובה במשלוח מנות שאינו ראוי לסעודה, ובשר לוקח הרבה זמן לבשלו, ממילא לכתחילה יש לשלוח שהוא מבושל, וגם יש כאן בזה להרבות אהבה ורעות בפורים, משא"כ שיביא לחבירו בשר שאינו מבושל.

וע"ע בספר מיני מעדנים עמ' שלד שכן שמע מהקלטה משיעורו של הגאון רבי משה לוי זצ"ל שיוצאים ידי חובה גם באוכל לא מבושל ואפילו ע"י עוף קפוא, כל שיכול לבשלו ולאכול מיד, עכ"ד, וא"כ כ"ש היכא שהאוכל מבושל. [ואולי לשיטתיה דוקא בעוף ולא בבשר ועיין].

צה כן דעת הגר"א וויס שליט"א להקל, ובשו"ת משנת יוסף חלק י"א סימן קכ"ו היקל כשיש מיקרוגל וכדומה ושייך לאכול התבשיל תוך הסעודה כשעדיין פורים. ועי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ו' סימן שפ"ז.

כיון שראוי לאוכלו קר[צו].

ביצים שאינם מבושלות

השולח לחבירו ביצים שאינם מבושלות יצא ידי חובת משלוח מנות[צז].

פרה ותרנגולת

השולח לחבירו פרה שיכול לחלוב ממנה חלב, ותרנגולת להטיל ביצים, בדיעבד ייוצא ידי חובת משלוח מנות[צח].

משלוח מנות מאכל בשרי ומאכל חלבי

השולח משלוח מנות ממאכל חלבי למי שהוא עתה בשרי, או השולח מאכל בשרי למי שאכל גבינה צהובה ונוהג לחכות אחרי גבינה צהובה שש שעות,

מקורות

צו והנה המגן אברהם שם כתב שצריך לתת מנות מבושלות הראויות לאכילה. והט"ז ס"ק ד' סובר שיכולים לתת בשר חי, ומצאנו שנחלקו בזה גדולי האחרונים עי' שם. אולם הכא במאכל מבושל רק שהוא קר וראוי לאכילה בעצם כמו שהוא, אלא שהוא יותר טעים כשהוא חם פסק הגרי"ש אלישיב זצל מובא בספר יבקשו מפיהו עמוד ל"ו שבודאי יצא ידי חובתו.

צז. כן השיב הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה תשל"ט, שיוצאין, ונראה מדבריו דהוא רק בדיעבד, וראה עוד שמ"כ בזה בספר פרדס יוסף החדש פורים אות תרנ"ו.

צח. כן השיב הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה תשמב, ועיין עוד בזה בספר והערב נא ח"א עמ' 201, ויש לבאר בדעת הגרח"ק שכתב שמה שיוצאים בזה בדיעבד יד"ח משלוח מנות, משום שצריך לטרוח, ולכאורה הרי הוא דמי למח' הפוסקים לגבי השולח בהמה חייה האם יוצא יד"ח משלוח מנות, וא"כ ה"ה הכא שחסר עוד תיקון למאכל, והרי הוא תליא בהנ"ל ולכן הוא בדיעבד.

שלא יצא ידי חובת משלוח מנות. [אלא א"כ יש מספיק זמן שיוכל לאוכלו ביום פורים], ויש מקילים[צט].

מקורות

צט. בספר פרדס יוסף החדש פורים אות תרנט לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך כתב להסתפק אם יכול לשלוח מנות של גבינה קשה או בשר שכבר אי אפשר לאכול את שתיהם ביום אחד האם יצא יד"ח, ויעו"ש מה שהאריך בזה מדברי הפוסקים, ובספר יבקשו מפיהו פורים עמ' מא הו"ד הגרי"ש אלישיב שלכתחילה אין לשלוח משלוח מנות חלבי למי שאכל בצהרים בשרי ולא יהנה מזה בפורים יעו"ש.

ונראה שלפי התרומת הדשן אינו יוצא ידי חובה, ולטעם המנות הלוי יוצא ידי חובה, ואחר דפסקינן כב' הטעמים א"כ בשניהם אינו יוצא ידי חובה.

ושוב ראיתי בקובץ אליבא דהלכתא חלק קב עמ' טז שנשאל בזה הגר"א נבנצל והשיב שאם שלח בבוקר יוצא אבל אם נשלח בשעה שכבר אי אפשר לאוכל את שניהם בפורים אינו יוצא עכת"ד, ואמנם יש לעיין מנין מקורו דבעינן לאכול את שניהם בסעודת פורים, דאמנם לטעם התרומת הדשן אכן הוא, אבל למעשה פחמע"ד שמה ששולחים במשלוח מנות כיום כמעט לא אוכלים את המשלוח מנות.

ושוב ראיתי בגם אני אודך תשובות בעל האבני ישפה סימן קלד שנשאל בזה ע"י הגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א והשיב בזה, שהכלל הוא שצריך להיות משלוח מנות שלא טעון בישול וכדברי הפוסקים שהוא לשון מנה שהוא דבר מוכן לאכילה אבל לא שמענו שצריכים לאכול המשלוח מנות דוקא בפורים ואף שכתב התרומת הדשן טעם למצוה זו כדי שיהיה לו מזון לסעודת פורים והרי כאן לא יוכל לקיים בזה סעודת פורים לא נראה שזה דבר שמעכב בגוף המצוה כיון שכל אחד מן הדברים האלה הם טובים לסעודת פורים ולא צריך שיאכל שניהם דוקא היום אלא כל אחד ראוי בפני עצמו לסעודת פורים ורק שאינם ראויים ביחד לסעודת פורים ובזה לא מצאנו שיש איזה עכוב ועוד שיכול הוא לאכול את הבשר ויתן לבני ביתו לאכול את הגבינה ואז יהיה לשניהם כדי סעודת פורים ומנין לומר שצריך להיות ראוי דוקא לו בעצמו וכן נראה מותר לכהן לתת לישראל תרומה אף שאין הישראל יכול לאכול תרומה אבל כיון שהוא אוכל שראוי לאכילה לאחרים שפיר נחשב מנה לענין משלוח מנות ולפי זה גם אם ידוע שהמקבל עשה נדר לא לשתות יין עדיין מותר לתת לו יין למשלוח מנות כיון שיין הוא ראוי לשתיה לאחרים ולמעשה שפיר מותר לתת בשר וגבינה לאדם אחד ומקיים בזה מצות משלוח מנות. עכ"ל. וכן נראה

משלוח מנות בחלב אם

אין יוצאים לכתחילה במשלוח מנות בחלב אם, אך אם האם זקוקה לחלב אם, יוצאים ידי חובת משלוח מנות, כיון שהוא חשוב כאוכל לתינוק, וגם הוא מרבה אהבה ורעות, [ק]ועיין בהערה.

מקורות

ממש"כ בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ז סימן נה אות ב' להקל יעו"ש, וכן מבואר בשו"ת משנת יוסף ח"ו סימן קמב יעו"ש, וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת באר שרים ח"ז סימן סד אות יג.

ואולם לדינא אין השאלה הנ"ל כ"כ מצויה כמ"ש בהליכות מועד שם עמ' שטו בהערה, כיון שבדרך כלל שולחים משלוחי מנות חלבבים בבוקר ועוד שבדרך כלל שולחים משלוחי מנות לעוד אנשים וא"כ בלא"ה יוצאים יד"ח עכת"ד, ואמנם אני הקטן נוכחתי כמה פעמים שהשאלה הנ"ל מצויה.

ושוב יצא לאור ספר שמענו כן ראינו פרק ט' סימן לה, כתב לשאול להגרח"ק זצ"ל ששמע שאפשר לקיים משלוח מנות שיש בו גבינה ובשר אחד ואף שלא נשאר שיעור זמן ביום כדי שיספיק לאכול את שניהם מ"מ כיון להקיא את הבשר ולאכול אח"כ את הגבינה ולכאורה אם צריך להמתין ו' שעות ומה יועיל שקייא, והשיב שם, הרי יכול לאכול תחילה את הגבינה ואח"כ את הבשר, ושוב שאלו שם, ואם שלח שם סמוך לשקיעה בשר וגבינה קשה ששכבה שנה שאין זמן לאכול את שניהם באותו יום, וכתב שם הגרח"ק בזה"ל: הסעודה יכולה להמשך כמה שעות ונמצא שראוי לאכול שניהם בסעודת פורים עכ"ל.

ק. הנה ראשונה בזה ראיתי בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה תשד"מ, שנשאל הגרח"ק בזה"ל: שאלה: אם יוצא משל"מ בחלב אם שיהא ראוי לתינוק. תשובה: לא עכ"ד.

ואולם בחשוקי חמד עמ"ס מגילה דף ז' ע"א, כתב שלמעשה אם הוא נצרך יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות וז"ל: שאלה. ראובן פרסם מודעה שהוא זקוק מאוד למנה של חלב אם, בשביל התינוק שלו, שמעון ראה את המודעה ואשתו המינקת תרמה חלב אם פחות מרביעית בשביל התינוק, וגם שלחה מנה של מזון מרוסק, האם האשה יצאה בזה מצות משלוח מנות, כי מן הדין חלב אם מותר לכל אדם, [ורק לינוק אסור, כמבואר בשו"ע (יו"ד סימן פא ס"ז), ובש"ך (ס"ק יז) הוסיף שאפילו לכתחילה מותר לשתותו], אך בני אדם אינם שותים אותו.

מקורות

תשובה. הנה כתב הבן איש חי בספר אמרי בינה (חידודים במילי דעלמא אות צ) חידה: איך יתכן שאשה אחת גזר עליה המלך שתשב בבית האסורים לבדה עד שתמות, ולא יביאו לה אכילה ושתיה, והיה לה בת, והתחננה לפני המלך שיתן לה רשות שתבוא בכל יום חצי שעה עד שתמות, ונתן לה רשות בתנאי שיחפשו היטב בכליה, שמא תביא לה אוכל או מים, וכן עשו, וזאת האשה חיתה ארבע שבועות ולא מתה, ויתפלא המלך על הדבר הזה, והרבו לחקור ולדרוש איך יתכן שחיתה. והשיב: זאת הבת היה לה חלב הרבה, והיתה מינקת את אמה וחיתה בכך. ונראה שבאופן כזה הוה משלוח מנות ואם הביאה עוד מנה, יצאה ידי חובתה בהידור.

אך אם הביאה עבור קטן יש לעיין, דהנה נחלקו הפוסקים אם מהני משלוח מנות לקטן, דהכף החיים (סימן תרצד ס"ק יב) כתב בשם המועד לכל חי (אות פו) ובשם הבן איש חי (פרשת תצוה אות טז) שמתנות לאביונים מהני לקטן, אך משלוח מנות כיון דכתיב רעהו, אינו יוצא ידי חובתו כששולח לקטן.

אך מאידך בספר אגורה אהלך (דף כ) הו"ד בעיקרי הד"ט (סימן לו אות לו) כתב שאם נתן משלוח מנות לקטן יצא ידי חובתו, וראייתו ממה שכתב הפר"ח (מים חיים סימן ד) שהמזכה לכהן קטן אחד מכ"ד מתנות כהונה דמהני, וגם הכנה"ג (סימן שה הגה"ט אות ג) כתב שהעיד מהר"א לפפא, שעשה מהר"א מוטל מעשה, שפדה את בנו עם כהן קטן, והוא הדין בנידון דידן. עוד הוסיף שם, שאע"פ שלענין מתנות כהונה הצריך הפר"ח קטן שהגיע לעונת הפעוטות, במשלוח מנות כשר אף קטן ממש. [ויעוין בפתחי תשובה (יו"ד סימן שה סק"ד) בשם שו"ת חת"ס (יו"ד סימן רנב) שדן בדבר פדיון הבן על ידי כהן קטן, והעלה שם צד שאינו מועיל כי אין לקטן קנין מהתורה, ודחה סברא זו מכיון שבמתנות כהונה לא כתיב ונתן בידו דצריך יד לקנות, וסברא זו שייכת אף במשלוח מנות]. וכן כתב בערוך השולחן (סימן תרצה סי"ח) שאם שלח לקטן שיצא, דכתיב לרעהו, וגם קטן בכלל, כדמוכח בקרא 'כי יגוף שור איש את שור רעהו', והנוגח שור של קטן חייב.

ובענינו נראה שאף לסוברים שאין יוצאים כששלח לקטן, מ"מ דין זה תלוי בשני הטעמים של משלוח מנות, דהתרומת הדשן (סימן קיא) כתב שהטעם כדי שיהא לכל אחד די סיפוקו לקיים הסעודה כדינא. אך בספר מנות הלוי (מגילת אסתר, ט יט) כתב שהטעם הוא להרבות השלום והריעות, והנה לטעם המנות הלוי נראה שלכו"ע יצא, כיון שאת המנות נתן לגדול, וזה ירבה אחוה וריעות כי הוא צריך לזה, אבל לטעם התרומת הדשן יש לעיין, דיתכן לומר כיון שחלב אם מותר לאוכלו, יתכן דיצא, ואף על פי שאין אדם אוכל, והגע עצמך, מי שהביא משלוח מנות דגים ובשר עבור סעודת פורים, והוא נתנם לבניו הקטנים לאכול, ומסתמא לכו"ע יצא, והוא הדין הכא. ועוד

מקורות

וכי מי שישלח לחבירו מנות שאין רגילות לאוכלם כי אם ילדים קטנים, וכי לא יצא כאשר חבירו לא יפגע כי הוא אדם עני שאין ביכולתו לקנותם לילדיו.

ונראה שאע"פ ששלח כמות קטנה של חלב, יצא ידי חובתו, דהנה המהרש"א במגילה דף ז ע"ב (ד"ה שדר) כתב דאין שיעור למשלוח מנות, דמנה משמע כל דהו, ומשום הכי צריך לשלוח שתי מנות לאיש אחד. אך הביאור הלכה (סימן תרצה ד"ה חייב) הביא שהחיי אדם הוכיח מן הירושלמי, דאם שולח לעשיר דבר פחות, אינו יוצא בזה ידי משלוח מנות, וכן משמע בריטב"א לפי גירסא אחת שם בגמרא. אכן שאר פוסקים לא הזכירו דבר זה ונכון ליזהר בזה לכתחילה. ונראה דבענינו יצא בזה אף לכתחילה, דאין הענין הולך אחר הכמות, אלא אחר החשיבות, כדכתב הברכי יוסף (סק"ד) שעיקר המצוה שיהיה המנות יקרות הערך ועריבות. והכא למי שחסר לו עבור ילדו חלב אם, הרי זה מנה יקרת ערך. לכן מסתבר שהוא משלוח מנות מהודר. עכ"ל, וראה עוד בספר באר לחי פרק ע"ג מש"כ לדון בזה.

ושוב ראיתי לנכדו של הגר"י זילברשטיין שליט"א ה"ה הרה"ג אריה זילברשטיין שליט"א, שהשיב שמטרת נתינת משלוחי מנות, זה כדי להרבות אהבה ואחווה בין אדם לחברו. האישה קיימה אהבה ואחווה, לכן היא יצאה ידי חובת משלוח מנות, ואולם ציין בזה שהוסיף הג"ר יצחק שלמה פייגנבוים שליט"א: ישנם ב' טעמים למצוות משלוח מנות, א. להרבות רעות, ב. שיהיה לסעודת היום, ונידון דידן תליא בזה דאם משום להרבות אחווה אין לך רעות גדולה מזה, והגם דהוא לצורך התינוק מ"מ הוא מרבה רעות, ואם הוא לצורך סעודת היום צ"ע כיון דהתינוק אין בו דעת.. עכת"ד, ואמנם מאידך י"ל שהרי סו"ס שם אוכל עליה לקטן,

ועוד כתב בזה הג"ר יקותיאל אוהב ציון שליט"א: באופן עקרוני, אין לך משלוח מנות גדול מזה... כי "חלב אם" חיים לעולם... אכן, יש להעיר, שהחלב החשוב הזה, הוא צרכי סעודה של הבן, ולא של האמא, ויתכן טובא דליכא כלל גדר משלו"מ לתינוק, ואפי' בילדים גדולים דנו - אי יי"ח משלו"מ, כיון שאינם בני מצוות, וגם דלא הוי "רעהו" כ"כ, [וכמ"ש הגר"ח פאלאג'י בס' מועד לכל חי (סי' לא אות פו) בשם הפוס'].

וגם למי שמכריע שיי"ח במשלו"מ לקטן [ערוה"ש סי' תרצה אות יח, וע"ע בשו"ת יד סופר מערלוי (סי' כג), ועוד], יתכן מאד שכלפי תינוק בן יומו ל"ש כלל גדר רעהו של משלו"מ ובפרט ששלחה חלב ושוקולד, והשוקולד אינו ראוי לו כלל וכלל, א"כ הוי מנה אחת לקטן ומנה אחת לאמו, וזו לא שמענו, דתרי מנות לאיש , אחד בעינן, ומ"מ יש לקיים פסק ההלכה של הגרי"ז שליט"א, ולומר דהוי כמו ב' מנות לאמא, ושתי סיבות לדבר. א. דזהו כמו אוכל נפש של האמא, כיון שלא תוכל

מקורות

לאכול בראותה את בנה הקטן רעב ובפרט שהוא טפל לאמא והו"ל משלוח והו"ל משלוח מנות לב' אנשים שבאותו בית, ולא דמי למשלו"מ ששולח לב' אנשים זרים, דבכה"ג אינו יי"ח .

ב. ובר מן דין, יש הפוס' שיוצאים יד"ח משלו"מ גם במתנות כגון בגדים וכו', ובודאי דזה לא גרע. וכתבתי לחביבותא דימי הפורים .

ועוד כתב עוד הרה"ג יקותיאל אוהב ציון שליט"א וז"ל: א. באופן עקרוני, אין לך משלוח מנות גדול מזה, כי "חלב אם" הוא חיים לעולם. [וכבר ידוע כמה וכמה ממריץ רבינו הגר"ד קוק שליט"א על ענין זה, ושמנהג הנשים היום לייבש את שפע החלב, הוא מנהג שטות ופסידא דלא הדר הוא, ואין לך חיסון בריא ונפלא בעבור הילד יותר מזה, כי חלב האם גורם לילד בריאות עדי זקנה וגם שיבה], רק שיש לנו לדון האם יוצאים בזה ידי חובת מצות יום הפורים. ומרן הגרי"ז שליט"א כתב, דשפיר יצאה בזה י"ח המצוה.

ב. אכן, יש להעיר, שהחלב החשוב הזה, הוא צרכי סעודה של הבן, ולא של האמא, ויתכן טובא דליכא כלל גדר משלו"מ לתינוק, ואפי' בילדים גדולים דנו - אי יי"ח משלו"מ, כיון שאינם בני מצוות, וגם דלא הוי "רעהו" כ"כ, [וכמ"ש הגר"ח פאלאג'י בס' "מועד לכל חי" (סי' לא אות פו) בשם כמה מגדולי האחרו'].

ג. וגם למי שמכריע שיי"ח במשלו"מ לקטן, [כמבואר בערוה"ש (סי' תרצה אות יח), וע"ע בשו"ת יד סופר מערלוי (סי' כג), ובמש"כ מרן הגרי"ח סופר שליט"א בס' "זרע חיים" (סי' ז). ועוד], יתכן מאד דלכו"ע ל"ש גדר רעהו של מצות משלו"מ, כלפי תינוק בן יומו, וכאשר הביא מעכ"ת ב"תרי טעמי" (נפק"מ ג) בשם הרב אגורה באהלך.

ד. ובפרט ששלחה חלב ומנה נוספת, והמנה השניה אינה ראויה לו כלל וכלל, א"כ הוי מנה אחת לקטן בלבד ומנה אחת לאמו בלבד, וזו לא שמענו, כיון דתרי מנות לאיש אחד בעינן.

ה. ושמא יש לקיים פסק ההלכה של הגרי"ז שליט"א, ולומר דהוי כמו ב' מנות לאמא, ושתי סיבות לדבר. ויצא הראשון, דה"חלב אם" הוי כמו אוכל נפש של האמא, כיון שלא תוכל לתת מאכל לפיה בראותה את בנה הקטן רעב. והו"ל כמשלוח מנות לב' אנשים שבאותו בית, ולא דמי למשלו"מ ששולח לב' אנשים זרים, דבכה"ג אינו יי"ח. ואמנם מרנא הגר"ד קוק שליט"א אמר לי, דכיון דכתיב "איש לרעהו", בעינן ב' מנות לאיש אחד, ולא סגי בב' מנות ל"בית אחד". אכן, מרנא הגרד"ק שליט"א הביא סעד לדברים הנ"ל, ממ"ש בעירובין (פב ע"א) קטן יוצא בעירוב אמו,

דבר איסור שמותר לחולה שאין בו סכנה

✍ מקורות ✍

ובכתובות (סה ע"ב) אמרי' נפק"מ מזה לחיוב מזונותיה. וע"ש בדברי הר"ן מה שהפליג בזה. וע' לשון הרמב"ם (רפי"ב מאישות), ובמשל"מ (שם, הי"ד), ובמש"כ בשטה מקובצת שם. ודו"ק.

וזאת שנית, יש הפוס' שיוצאים יד"ח משלו"מ גם במתנות כגון בגדים וכו', ובודאי דזה לא גרע. אכן, פשטות ד' הגמ' במגלה (ז ע"ב) ולשון הרמב"ם ושאר הראשו', דמשלו"מ היינו דוקא במידי דמיכל ומישתי. וכן העלה בתרומת הדשן (סי' קיא). וכבר הרחיב בזה מעכ"ת ב"תרי טעמי" (נפק"מ יב). והגר"ד קוק שליט"א הוכיח כן מהא דבפורים המשולש שולחין המשלו"מ ביום שעושין בו את הסעודה כידוע מהירושלמי. ועמש"כ מהרלב"ח בתשו' (סי' לב) בדעת הבבלי והראשו'. וע"ע בתיקון יששכר (דכ"ח ע"ב, כט ע"א). ואכמ"ל בזה. עכ"ד.

ושוב ראיתי להגאון רבי אבישי טהרני שליט"א בספר עסיס רימונים עמ' שצט שכתב בנידון הנ"ל שיצא ידי חובה כיון ששלח לקטן וי"א שאומרים ידי חובה במשלוח מנות לקטן, וכתב שיש לומר כאן ספק ספיקא שמא הלכה כדעת הפוסקים שאם נתן משלוח מנות לקטן יצא ידי חובתו, וגם את"ל כמו הפוסקים שהנותן משלוח מנות לקטן לא יוצא ידי חובה, שמא י"ל שאם נתן לגדול בעבור הקטן יוצא ידי חטבה, וכ"ש אם מראה לו אהבה וחיבה לדבר שהוא נצרך לו, ויעו"ש בהערה מה שהרחיב בביאור הס"ס הנ"ל.

וראה עוד שם בספר הנ"ל בעמ' שמו שאשה מינקת ששלחה משלוח מנות לאשה שהיא מקשה לילד מנה אחת ולמנה השניה שאבה חלב אם לתוך הכלי שידועה הסגולה שיתנו לה ולשתות לובן ביצה חיה עם חלב אשה ותלד מהרה הרי זו יוצאת בכך ידי חובת משלוח מנות, ויעו"ש בהערה שמקור הסגולה הנ"ל הביא מהר"א הכהן משאלויניקי זצ"ל בספר שיורי טהרה מערכת ס' אות ז"ך, וכתב שם הטעם שיוצא ידי חובה לפי מש"כ במנות הלוי, ויעו"ש מהש צירף בזה גם השיטות שאשה פטורה ממשלוח מנות, ויל"ע עוד בכ"ז.

השולח לחולה שאין בו סכנה, דבר איסור שמותר לחולה שאין בו סכנה, בדיעבד יוצא ידי חובה, אך מעיקר הדין לכתחילה יש לשלוח לו מיני מאכל לסעודת פורים[קא].

מקורות

קא. בחכמת שלמה סימן תרצ"ה כתב להסתפק בהאי דינא, וז"לנ: סתפקתי בשליחות מנות, אם שולח לאדם חולה דבר איסור המותר לאכול לו, כגון סתם יינם לחולה שאין בו סכנה, או שאר איסור דרבנן, או איסור תורה לחולה שיש בו סכנה, אם יוצא בזה ידי משלוח מנות. אם אזלינן בתר המקבל והרי ראוי לאכילה, או אזלינן בתר הנותן ולדידיה אינו ראוי. והנה זה יש לפשוט מגוף הפסוק, ממה שכתוב [אסתר ט, יט] ומשלוח מנות איש לרעהו, ותיבת איש מיותר, והוי די לומר ומשלוח מנות לרעהו, וכמו שכתוב בעזרא [נחמיה ח, י] ושלחו מנות לאין נכון לו, ומדקאמר איש לרעהו, בעל כרחך הכוונה שיהיה מנות איש הראוי לו, זה ישלח לרעהו, אבל מה דאין ראוי לו, גם לחבירו אינו יוצא בזה. אך זה יש להסתפק, דהנה אם שניהם חולים והותר להם לאכול דברים אסורים, ויש ביד המשלח מנה אחת היתר ומנה אחת איסור, ולחבירו אין לו שום דבר, ואם ישלח לחבירו ההיתר, יצטרך הוא לאכול האיסור, בזה מה יעשה. הנה בעלמא בודאי אמרינן [בבא מציעא סב, א] חייך קודמין, ויאכל הוא ההיתר ולחבירו יתן האיסור, כי קא מיבעיא לי במשלוח מנות בפורים, כיון דהעליתי דהמשלח מנות צריך לשלוח הראוי לו, אי נימא דאם יאכל הוא ההיתר א"כ הוי האיסור אין ראוי לו, כיון דלו יש היתר, אם כן לא יצא בזה ידי משלוח מנות, וכיון דסוף סוף יהיה האיסור נאכל, מוטב שיאכל הוא האיסור ולחבירו ישלח ההיתר, ויקיים משלוח מנות. או נימא דעל כל פנים חייך קודמין, ויאכל הוא ההיתר אף שלא יקיים ומשלוח מנות. כגון דא צריכה רבא, וצ"ע, ודו"ק היטב, עכ"ל.

ובשו"ת מהר"ם שי"ק או"ח סימן שמא כתב שיוצא למעשה יד"ח כיון שחבירו מחזיק לו טובה יעו"ש, ואמנם יש לדון דלמעשה בעלמא אין ע"ז שם אוכל לצורכי סעודה.

ושוב ראיתי בחשוקי חמד עמ"ס מגילה דף ז' ע"א שהביא לדברי החכמת השלמה הנ"ל שהסתפק בזה, וכן מבואר בשו"ת מהר"ם שי"ק (סימן שמא) שיוצא ידי חובת מצות שילוח מנות בדבר האסור לו, משום שעיקר המשלוח מנות הוא החזקת שרשרות האהבה ביניהם, וראיה לכך שאף אם מחל המקבל, יצא ידי חובת משלוח מנות, כמבואר ברמ"א (סימן תרצה ס"ז), אלא שבשו"ת חת"ס (סימן קצו) כתב שבטעם של משלוח מנות נאמרו ב' טעמים, התרומת הדשן (סימן קיא) כתב שהטעם כדי שיהא לכל אחד די סיפוקו לקיים הסעודה כדינא. אך בספר מנות הלוי (מגילת אסתר,

מקורות

ט יט) כתב שהטעם הוא להרבות השלום והריעות, וא"כ דברי הרמ"א אלו אינם רק לשיטת המנות הלוי, אבל לשיטת התרומת הדשן הוא משום שיהיה לו לסעודת פורים, אם לא נתן לו בפועל אלא שמחל לו יתכן שלא יצא. וכתב בזה בחשוקי חמד לדינא, יש אומרים שהשולח מאכלות אסורות לחולה מסוכן לא יצא, ויש חולקים. עכ"ד.

ועוד כתב שם בחשוקי חמד וז"ל: שאלה. עוד הסתפק בחכמת שלמה (הנ"ל) לפי מה שכתב לעיל, שאי אפשר לשלוח, אלא מאכל שגם ראוי לו, מה ההלכה כשיש שני חולים שיש בהם סכנה, ולאחד יש שתי מנות כשרה וטרפה, מה עליו לעשות, ואם היה קורה דבר כזה בשאר ימות השנה ודאי שהיה ראובן אוכל בעצמו את הכשר, ומשאיר לחברו את האיסור דחייך קודמים, אך כאן ביום הפורים יש להסתפק מה ישלח לחברו במשלוח מנות, שהרי בטרף אינו יכול לקיים המצוה, משום שאינה ראויה לו, כיון שלו בעצמו אסור לאוכלה כל זמן שיש לו אוכל כשר, ולכן אולי כדאי לו לשלוח מנות לרעהו את המנה הכשרה, ויאכל הוא את הטרף, שהרי סוף סוף אחד משניהם יהיה עליו לאכול את האסור, וא"כ מוטב שיאכל הוא את האיסור, וירויח גם מצוות משלוח מנות, או נימא דעל כל פנים חייך קודמין, ויאכל הוא ההיתר, אף שלא יקיים משלוח מנות, כגון דא צריכא רבא, וצ"ע, עכ"ד. [וקצת צ"ב איזה הו"א יש שכשיש בידו כשר וטרף, נתיר לו לאכול את הטרף ולשלוח לחברו את הכשר, כדי לקיים מצות משלוח מנות]. ויש לשאול האם יש לו איזה עצה, גם לאכול את הכשר וגם לצאת ידי חובת משלוח מנות.

תשובה. הנה בטעם של משלוח מנות נאמרו ב' טעמים, התרומת הדשן (סימן קיא) כתב שהטעם כדי שיהא לכל אחד די סיפוקו לקיים הסעודה כדינא. אך בספר מנות הלוי (מגילת אסתר, ט יט) כתב שהטעם הוא להרבות השלום והריעות, היפך מרגילתו של הצר שאמר מפוזר ומפורד, כלומר במקום שראוי להיות עם אחד הנם מפוזרים ומפורדים במחלוקת, לכן תקנו משלוח מנות, ולפי זה כתב בשו"ת בית שערים (סימן שפ) שלטעם של המנות הלוי גם במתנה על מנת להחזיר יצא. ויש לומר דלהכי כתיב 'ומשלוח מנות', ולא כתיב נתינת מנות, ללמד דין זה דיוצא אעפ"י שחבירו נותן לו במתנה על מנת להחזיר, [יעו"ש שהאריך ומשמע בסוף דבריו, שאין יוצאין במתנה על מנת להחזיר, אלא כששלח תכשיטין או בגדים].

והביאור הלכה (סימן תרצד ד"ה ליתן) כתב בשם הפמ"ג דמשלוח מנות לא מהני במתנה על מנת להחזיר, כי המצוה היא שישמחו בפורים במאכל ומשקה.

אלא שהשפת אמת במגילה דף ז ע"ב כתב בגמ' אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו נראה שהיו עניים ונתנו זה לזה סעודתו לקיים משלוח מנות. וכ"פ הר"ן, וי"ל נמי שהיו אחים סמוכין על שלחן אביהם, וקמ"ל דאע"ג דאורח אסור ליתן סעודתו במתנה לאחר, דבעל

לשלוח מאכלים לאחד שלא יאכל אותם משום דיאטה

לכתחילה אין לשלוח משלוח מנות ממיני מתיקה וכדו׳ כיון שימנע מלאוכלם משום דיאטה וכדומה, אך בדיעבד נראה שיצא ידי חובה[קב].

משלוח מנות מדברים מסוכר לחולה סכרת

השולח משלוח מנות לחבירו מדברים שאסורים לו, כגון מיני מתיקה לחולה סכרת, או מיני מאפים לחולה צליאק, או מיני במבה לרגיש מבוטנים, כגון מיני מתיקה מחלב וכדו׳ וכן כל כיוצא בזה, יוצא ידי חובה, אבל לכתחילה נראה שיש לשלוח לו מיני מאכלים שראויים לו[קג].

מקורות

הבית יהיב ליה למיכל ולא למיתביה לאחריני, מ״מ להחליף סעודתייהו אהדדי שרי, ולפי זה אפשר דצריך להתנות לשלוח לו גם הוא כדמשמע לשון מחלפי, מיהו צ״ע במתנה כן בפירוש, אם יוצאין בו דין מנות, ולכן נראה דלאו דוקא שהתנה כן אלא דידע שישלח לו גם הוא וסמך ע״ז.

ויעוין במנות הלוי (מגילת אסתר ט כג) שכתב שטעם שהמשלוח נקרא מנה, והנתינה לאביון נקרא מתנה, כי מה שישלח אדם לחבירו, יקוה מתי ישוב חבירו וישלח לו כמותו או יותר ממנו, ולא גמר ונותן, אבל מה שנותן לעני הוא מתנה, שהוא חסד של אמת שלא יצפה לגמול.

לאור זאת נראה שישלח לו את המנה הכשרה שלא על מנת להחזיר, אבל ירמוז לו שהוא מצפה ממנו שישיב לו גם הוא משלוח מנות, ואח״כ יתן לו לאכול את המנה האסורה. אלא שעדיין צ״ע, שאולי אחר שקיבל את המשלוח יהיה אסור לו להחזירו, כיון שאין לו מה לאכול, והוא יודע שאם הוא יחזירו, יצטרך לאכול את הלא כשר, וצ״ע. עכ״ד החשוקי חמד.

קב. כן הו״ד הגרי״ש אלישיב זצ״ל בחוברת גלאט שיו״ל ע״י שארית ישראל שנת תשס״ה.

קג. הנה בנידון הנ״ל כתב בספר נשמת אברהם ח״א עמ׳ שנד כתב בשם הגרשז״א שלכתחילה יש לשלוח מנות שהמקבל עצמו יכול לאוכלו דהיינו שהוא אוכל מהכשר זה או שמותר לו לאכול מצד הבריאות ומ״מ גם אם שלח לו כגון ממתקים לחולי סכרת או דבר שהוא עצמו לא אוכל אותו הכשר, אבל ודאי יכול יצא ידי חובתו, וכן הו״ד הגרשז״א בספר הליכות שלמה עמ׳ שלה, וביאר שם, ואף דהמצוה להרבות שמחה וריעות על ידי משלוח צרכי הסעודה, ובנידון דידן לא יאכלם המקבל, מ״מ שפיר יוצא ידי חובתו בכך, וכן הו״ד הגרי״ש אלישיב בספר נשמת אברהם

מקורות

שם, ואולם בספר יבקשו מפיהו עמוד ל"ט הביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דלכתחילה כיון שצריך לשלוח מאכל שראוי להמקבל, לכן לכתחילה אין לשלוח מאכל שיש בו סוכר לחולה סכרת ע"ש, וכן כתב בקונ' אהל יעקב דיני משלוח מנות, כתב שכן דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל להחמיר בזה, ועי' בשו"ת רבבות אפרים סימן ש"צ. ועי' בספר חשוקי חמד על מסכת מגילה עמוד צ"ה שנשאל בזה והשיב דלכאורה תלוי בב' הטעמים של משלוח מנות, דלטעם התרומת הדשן לא יצא משום שאינו ראוי לו, אך לטעם המנות הלוי יצא כיון שמראה חיבה בזה, ויש אומרים שאפילו לפי התרומת הדשן יצא כאן משום שאפשר להחליפו למאכל הראוי לו. ולדינא נראה שאם יש לו משפחה והם יאכלוים לאוכלו יצא, שהרי הוא צריך לקנות גם עבורם סעודת פורים, והוא ישמח שיש להם מה לאכול.

וכן כתב בספר מעדני אשר פורים שנראה שיצא בזה יד"ח וכן לפי מש"כ בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סימן שמ"א שכתב שלדעתו העיקר הוא השילוח והחזקת טובה שחבירו וראוה שהוא אוהבו וכמים פנים אל פנים, וראיה ממה דקימ"ל בסימן תרצ"ו שאם מי שנשלח לו מוחל יצא ידי חובת מצות משלוח מנות והרי שם לא אכל ולא נהנה ומ"מ יצא וא"כ לפי דבריו בודאי שיצא אף באופן שהשני אינו יכול לאכול יעו"ש, וראה עוד מש"כ להאריך בזה בספר סוכרת והלכותיה, ובספר פרדס יוסף החדש פורים אות תרס"ח.

ובחזו"ע פורים בדיני משלוח מנות, כתב בזה"ל: והשולח מנות לחבירו מיני מתיקה, אף על פי שחבירו אינו יכול לאוכלם מטעמי בריאות (חולי סכרת), אף על פי כן יוצא ידי חובת משלוח מנות, משום שעל כל פנים ראויים הם לבני ביתו. ושם ציין למש"כ שו"ת יביע אומר חלק ט במילואים לסי' עד ע"ש.

ובהערות שם כתב בזה"ל: הנה אחר שכתבתי כן בשו"ת יביע אומר, ראיתי בספר מקראי קדש (פורים עמוד קנ) בהערה, שצידד בזה, שאפשר שאפילו למ"ד דמהני בשר חי למשלוח מנות, שאני התם שראוי לאכילה למקבל ע"י בישול, משא"כ עוגה שיש בה סוכר, שאינה ראויה למקבל. גם הלום ראיתי בספר נשמת אברהם שנחלקו בזה חכמי דורינו, שבעמוד שלא כתב בשם הגר"י נויבירט, שאינו יוצא בזה י"ח משלוח מנות, כיון שעיקר התקנה לשמחת מריעים, וכאן אין לו שמחה, [וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ב (סי' קפט אות ט). ע"ש]. ושוב בסוף הספר (עמוד שנד) הביא בשם הגרש"ז אוירבך שהסכים למ"ש הגר"י זילברשטיין שיוצא י"ח, דאטו מי ששלח לחבירו משלוח מנות מאכלי חלב אחר חצות היום, והמקבל כבר אכל בשר, שאינו יכול ליהנות מהמנות בפורים, וכי לא יצא י"ח, אבל החילוק מבואר ששם יש לו שמחה שאחר שש שעות מאכילת הבשר יוכל ליהנות ממאכלי החלב, אבל כאן שעליו להשמר תמיד ממאכלי סוכר המתוקים, שמא אינו יוצא י"ח משלוח מנות. (אבל מ"ש לדמות זאת למי שאינו נזהר מפת עכו"ם וחמאת עכו"ם, ששלח אותם למנה למי שנזהר, שכ' הארחות חיים שלא יצא י"ח. הנה גם שם הוא ספק שנסתפק בו בעל מחנה חיים ח"ג (סי' נג), ולאו מילתא

משלוח מנות לאדם שלא אוכל את ההכשר או שלא אוכל פת עכו"ם

הנותן לחבירו משלוח מנות מהכשר שלא סומך עליו או פת עכו"ם [נקייה, באופן שאין חששות אחרים] וחבירו לא אוכל מפת עכו"ם אינו יוצא ידי חובה[קד].

מקורות

פסיקתא היא). ומכל מקום עדיין י"ל שמכיון שבמשלוח המנות של מיני מתיקה יש כאן מחווה של חיבה ואהבה. וגם ראויים הם לבני ביתו גדולים וקטנים. ומאחר שפשט המנהג ברוב העולם לשלוח מנות לרעים ממיני מתיקה, להראות חבה ואהבה, וכמ"ש מרן החיד"א בספר נחל אשכול (אסתר ט כב), לכן גם בנ"ד שפיר י"ל שיוצא י"ח במשלוח מיני מתיקה לרעהו אע"פ שהוא חולה סכרת. וע"ע בשו"ת סנסן ליאיר (סי' יא עמוד רח) שהעיר מזה. ע"ש. וצ"ע. עכ"ד, ומכיון שנשאר בזה בצ"ע, נראה דהעיקר לדינא שלכתחילה יש להחמיר בזה, וכן כתבו להחמיר בזה בספר צמח יהודה סימן רכה אות א' בשם הגאון רבי מרדכי אליהו זצ"ל, וכן כתב הגר"מ מאזוז שליט"א בספר סנסן ליאיר חלק השו"ת סימן יא שיוצא יד"ח לחבירו שחולה סכרת רק במשלוח ממנות ללא סוכר יעו"ש.

ובספר עסיס רימונים עמ' שמ כתב שה"ה ששולח לחולה צליאק מוצרים שיש בהם גלוטן, יוצא ידי חובת משלוח מנות, כי ע"י ששולח לו מראה בזה אהבה ואחוה יעו"ש, ושכן ה"ה לחולה סכרת, ע"ש. ואולם לענ"ד אינו יוצא בכך ידי חובה שהרי אדרבא בכך פוגע בו ומצערו, [ומאידך אולי לא רוצה להיות אדם שונה, ועיין] אבל היכא שיש לו בני הבית שיאכלו את זה נראה שיוצא ידי חובה

ועוד בעניין הנ"ל נשאלתי ע"י הגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך בזה"ל: אדם שיש לו שני אפשרויות בפורים, א) לשלוח מנות ממתקים עם סוכר לחולה סוכרת, ב) לשלוח משלוח מנות מפירות שביעית, ע"כ לשון שאלתו, ולכאורה נראה דלמעשה עדיף לשלוח משלוח מנות ממתקים, כיון שהוא גם מיני מתיקה ויש בהו עדיפות טפי וכמו שהארכנו בזה לעיל, וגם מאשר פירות שביעית שכיון שהוא יוצא בזה יד"ח ס"ל להרבה פוסקים שאינו יוצא בזה ידי חובה.

קד. הנה בשו"ת מחנה חיים ח"ג סימן נג כתב להסתפק באדם שאינו נזהר מפת עכו"ם של פלטר או מחמאת עכו"ם ושולח לחבירו מאלכים כאלו לשם משלוח מנות, וחבירו לא מקפיד לא לאכול מאכלים אלו אם יוצא ידי חובתו, ונשאר שם בצ"ע עכת"ד.

לכאורה י"ל שהוא תלוי בטעמים, לפי הטעם שכתב בתרומת הדשן שיהיה לו צרכי סעודה לא יוצא בזה ידי חובה כיון שלא יכול לאכול מזה, אבל לפי הטעם שכתב במנות הלוי שהוא להרבות

משלוח מנות בכשרות מהדרין דרובא דעלמא אוכלים מזה

השולח לחבירו משלוח מנות מכשרות מהדרין שרוב העולם אוכלים ממנה וסומכים עליה, והוא לא אוכל ממנה, יצא ידי חובה, אבל לכתחילה יש לשלוח לו מאכלים שאוכל מכשרותם[קח].

משלוח מנות שהוא אינו אוכל את ההכשר

אם שולח משלוח מנות מהכשר שאינו אוכל, לאדם אחר שאוכלו יוצא בזה ידי

מקורות

אהבה ורעות הרי הוא יצא ידי חובה, ולקמן הבאתי בשם הגרשז"א שלכתחילה יש לשלוח משלוח מנותף מהכשר שהמקבל אוכל ממנו יעו"ש, ואמנם נראה לדינא שלא יוצא בזה יד"ח כיון שפסקינן לדינא כב' הטעמים, וכ"ש לפי הטעם שכתב בתרומת הדשן שכן הוא נראה עיקר מדברי השו"ע, וממילא לכאורה נראה שלא יוצאים בזה יד"ח משלוח מנות, וכן ראיתי שהשיב הגרח"ק זצוק"ל לשאלת הגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א והו"ד בקובץ יתד המאיר תמוז התש"ע, ויעו"ש מה שציין בזה בהערה.

וכן כתב לדינא בחזו"ע פורים עמ' קנג, ושוב ראיתי להרה"ג אופיר מלכא שליט"א בספר הליכות מועד עמ' שיד שכתב שאם שולח לחבירו כשרות שאינה מהודרת שרבים וטובים אינם אוכלים מההכשר הנ"ל אף לטעם שכתב במנות הלוי אינו יוצא ידי חובה משום שלא מרבה אהבה ואחוה ע"י ששלח לו מאכלים שאינם כשרים.

ושוב ראיתי בספר עסיס רימונים עמ' שמב שכתב, שאף אם שלח לחבירו דבר שאינו אוכל אותו מחמת חשש כשרות והם כשרים לאחרים האוכלים אותם עדיין הוא יוצא בזה ידי חובה משום שמראה לו בזה אהבה ואחוה שנתן לו מאכלים אף שהמקבל אינו סומך על מאכליו של זה מכל מקום לא ראינו שחכמים חיקלו לומר עם הארץ ששלח לתלמיד חכם לא יצא ידי חובה אף שמאכליו עם חששות יעו"ש מה שהאריך בזה, ואולם לענ"ד חידוש הוא, ועיין.

קח. והנה יש לדון היכא ששולח לחבירו משלוח מנות לחבירו בכשרות מהדרין דרובא בעלמא אוכלים מזה, שלכאורה לא יוצא בזה לפי התרומת הדשן כיון שהמקבל לא אוכל ממנו, ואולם ראיתי להרה"ג אופיר מלכא שליט"א בספר הליכות מועד חנוכה ופורים עמ' שיד שכתב שבכה"ג כיוש הוא כשרות מהודרת שרוב הציבור אוכלים ממנה ורק המקבל ובני ביתו לא אוכלים ממנה יצא ידי חובה, לטעם של ריבוי אהבה ואחוה אבל לטעם של צרכי סעודה אינו יוצא, אבל אם בני ביתו של המקבל אוכלים כשרות זו ורק המקבל מחמיר על עצמו יצא ידי חובה גם לטעם של צרכי סעודה, וכתב שם בהערה הטעם שהרי יש בזה גם הרווחת סעודה של בני ביתו של המקבל ודי בזה.

חובת משלוח מנות[קו].

משלוח מנות בבשר כשר ולא חלק

השולח בשר כשר שאינו חלק לבן ספרד אינו יוצא בכך ידי חובת משלוח מנות[קז].

אבל בן ספרד ששולח לבן אשכנז בשר כשר שאינו חלק יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות[קח].

משלוח מנות לכהן מתרומה

השולח לחבירו תרומה [לכשיבוא גואל במהרה] לא יוצא בזה ידי חובתו[קט].

משלוח מנות מטבל

אסור לשלוח לחבירו טבל במתנה, ואפילו תלמיד חכם לתלמיד חכם (חבר) אסור, ואף אם מודיעו שהוא טבול אסור, ומ"מ במקום צורך מותר לתלמיד חכם

~ מקורות ~

קו. לענ"ד נראה שבכה"ג יוצא ידי חובה לפי ב' הטעמים, ועיין עוד בזה בשו"ת מהר"ם שיק או"ח ס' שמ"א, וכן ראיתי בשו"ת מציון תצא תורה חלק א' תשובה שכב שהשיב בזה הגר"א נבנצל שליט"א לשאלה הנ"ל, שאם אינו חושש שהוא טרף מותר, ובהערה שע"פ מש"כ בשו"ת כתב סופר יו"ד סי' ע"ז, ועי' מנחת שלמה סימן מ"ד, ושיש להביא לזה ראיה מדברי המבי"ט ח"א סימן כא, ובדרכ"ת סי' קי"ט סקמ"ח ובשו"ת כת"ס יו"ד סי' ע"ז, וכן כתב לדינא בספר המועדים כהלכתם עמ' תנט יעו"ש, וכן בספר הליכות מועד שם, וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת כרמי יהודה עמ' רצו.

קז. כן כתב הגר"ע יוסף זצוק"ל בחזו"ע פורים עמ' קנג, שאם שולח לחבירו בשר כשר ולא חלק לבני ספרד, אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות, וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר אשרי האיש חלק ג' עמוד שי"א.

קח שו"ת קנין תורה בהלכה חלק ז' סימן נ"ה אות ה'.

קט. בשו"ת חסד לאברהם מהדו"ק או"ח סי' ס"ט כתב שהשולח לחבירו כהן תרומה למשלוח מנות, וכתב שם שבנותן תליא מילתא וכמבואר ברמ"א שמהני מחילה, ע"כ כמנות הלוי שעיקר משלוח מנות להרבות שמחה א"כ כששולח לו דבר שחבוה לא הוה שמחה ורעות יעו"ש, ולענ"ד יש לומר שהרי משמיא קא זכו ליה, והו"ל דבר שבחובה, וממילא נראה שלא יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות.

לתת לתת טבל לתלמיד חכם אחר ולומר לו שצריך להפריש ממנו תרומות ומעשרות, אבל לעם הארץ אסור בכל ענין. ובפורים ששולחין משלוח מנות ולפעמים שולחין חבילה שלימה ואין רוצים לפתחה, אם יש לו לעשר עליה ממקום אחר צריך לעשר, ואם לאו מורת לשלוח כן ובלבד שיודעיו שזה לא מעושר[ק].

שלח משלוח מנות לחבירו שהוא מודר הנאה ממנו

השולח לחבירו משלוח מנות, והוא מודר הנאה מחבירו, לא יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות[קיא].

משלוח מנות מפירות ערלה של חו"ל

השולח לחבירו משלוח מנות של פירות ערלה של חו"ל, נראה שבדיעבד יצא ידי חובה[קיב].

מקורות

קי .רמב"ם בהלכות מעשר פרק ו' הלכה ו' פסק כן, ובספר דרך אמונה שם בס"ק ע"א כתב דאסור לשלוח אפילו מחבר לחבר כיון שחששו שישכחו להודיעו שהוא טבל, ולצורך מותר כמו שמותר למכור, ע"ש מה שהאריך בזה בביאור הלכה שם ד"ה ואסור. וראה עוד מש"כ להאריך בזה בשו"ת דברי בניהו חלק כג סימן סז, ואמנם נראה שהנוהגים להחמיר לעשר מספק, אם שולח דברים שקונה בהכשר טוב, אין צריך לעשרו שוב, ועל המקבל לעשרו שוב, [וגם שי"ל שבלאו הכי הוא יעשרו שוב].

קיא. הנה בשו"ת פני מבין סימן רלו כתב על השאלה הנ"ל שלכאורה מצוות לאו להנות נתנו, וכתב שם להעיר שלכאורה מצוות לאו להנות נתנו וא"כ יכול לשלוח לו, אך כ"ז לפי הטעם של משלוח מנות לצרכי סעודה אבל לטעם של המנות הלוי כדי להרבות אחוה ואהבה ושלום הרי הוא מודר הנאה מחמת שונאה ולא יצא בזה ידי חובה.

קיב. כתב בחשוקי חמד עמ"ס מגילה דף ז' ע"א, שאלה. כתב השו"ע (יו"ד סימן רצד ס"ח) ערלה נוהגת בכל מקום ובכל זמן, בין בשל עובד כוכבים בין בשל ישראל, אלא שבשל ארץ ישראל היא מן התורה, ובחוצה לארץ הלכה למשה מסיני. ויש להסתפק השולח לחבירו משלוח מנות פירות ערלה של חו"ל, האם יצא ידי חובתו, תשובה. כתב המג"א (סימן תרמט סק"כ) אתרוג של

שלח בטעות אכל שאסור באכילה מדרבנן

מי שבטעות שלח לחבירו משלוח מנות ממאכל אסור באכילה מדרבנן, ואכלו המקבל יצא הנותן ידי חובה בכך[קיג].

מאכל שהמקבל אינו אוהב

השולח משלוח מנות לחבירו, והמקבל אינו אוהב את המאכל, יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות כיון שהמנה ראויה לו[קיד], אך לכתחילה ראוי להחמיר בזה.

מקורות

ערלה של חו"ל כשר, שהרי יכול לכתחילה להאכילו לחבירו שאינו מכיר בה. שאע"פ שהוא יודע שהוא ערלה, מותר לכתחילה להאכילו לחבירו, כיון שחבירו אינו יודע שהיא ערלה, כמבואר בקידושין (דף לט ע"א). ולפי זה כתב בשו"ת מחנה חיים (ח"ג סימן נג) שיש להסתפק אם שלחו במשלוח מנות אם יצא ידי חובתו, מי נימא כיון דערלת חו"ל אסור באכילה למי שיודע שאסור, א"כ לגבי המשלח אין כאן משלוח מנות, או דלמא כיון שלמקבל שאינו יודע שהיא ערלה, אין איסור לאכלו, אם כן יצא ידי חובתו, וסיים המחנה חיים בצע"ג. אלא שהבית יוסף (יו"ד סימן רצד) כתב ואיכא למידק על הרמב"ם, למה לא כתב דאפילו מי שיודע בפירות שהן ערלה מותר לספק לחבירו ולהאכילו, יש לומר דסבירא להו דזה דוקא למ"ד הסובר כשמואל דאמר ערלה בחוצה לארץ הלכות מדינה היא, אבל לרבי יוחנן דסבר הלכה למשה מסיני היא אסור. וכתב המג"א (שם) דאפילו הכי האתרוג כשר, הואיל ובגמרא משמע שיכול להאכילו לחבירו, יש לסמוך עליו לגבי אתרוג. ויש להסתפק מה שכתב המג"א לגבי אתרוג, היינו רק לגבי אתרוג, אבל באמת יש מקום להחמיר שלא לשלחו לחבירו, או שמא המג"א, הסכים להלכה, שאין שום חשש ליתנו לחבירו לאכלו. עכ"ד, ולכן נראה שבדיעבד יצא יד"ח משלוח מנות, וכה"ג יש לדון בחדש, [עי' ב"ח או"ח סו"ס תפ"ט] ואכמ"ל.

קיג. כן כתב לדינא בשו"ת בית אב"י חלק ד' סימן ס"ב, ובשו"ת חלקת יעקב או"ח סימן רל"ז, ואולם ראיתי בקונ' אוהל יעקב דיני משלוח מנות שכתב בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל שפסק שיתכן שלא יצא.

קיד כן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר יבקשו מפיהו פורים עמוד מ"ג, ואמנם נראה שלכתחילה מן הראוי להחמיר בזה, כי אם אינו אוהב את המאכל ממילא לטעם שכת בתרומת הדשן לספק לו צרכי סעודה אינו יוצא יד"ח, וכן לטעם של להרבות אהבה ואחוה ורעות נראה ג"כ שאינו יוצא יד"ח.

משלוח מנות שיזרק לפח

אדם ששולח לחבירו משלוח מנות, ויודע שהמקבל לא יאכלם אלא יזרקם לפח, יכול לשלוח לו, ואין לחוש בזה לאיסור בל תשחית כיון ששולח כן לחבירו, והוא מרבה אהבה ורעות[קטו].

משלוח מנות מנה בבוקר ומנה בצהריים

השולח מנה בבוקר ומנה אחרי צהריים יצא ידי חובת משלוח מנות, אבל לכתחילה יש לשלוח את שני המנות ביחד[קטז].

מקורות

קטו. כתב בשו"ת שבט הקהתי ח"א סימן רנג שהשולח משלוח מנות לחבירו ויודע שהמקבל לא יאכלם ולבסוף ישליכם אין לחוש לזה שגורם בל תשחית כיון שהוא שולח כדי לקיים את המצוה ולהראות ריעות.

קטז. יש לדון יש חיוב לשלוח את השתי מנות בפעם אחת או אפשר לשלוח אחד בבוקר ואחד בצהרים, והמהר"י אלגאזי בקונטרס חוג הארץ סימן ט"ו הסתפק בזה אם צריך לשלוח המנות בבת אחת, או אפילו בזה אחר זה מהני.

והחיד"א בספרו ככר לאדן דף כ"א, כתב והו"ד בספר יפה ללב חלק ב' סימן תרצ"ה ס"ק ט"ו כתב שיש לשלוח השתי מנות בבת אחת, ולא בזה אחר זה, מדלא כתיב ומשלוח "שתי" מנות איש לרעהו, דהויא משמע אפילו בזה אחר זה.

ובספר פסקי תשובה סימן קמ"ג הביא בשם חידושי מהר"א שנסתפק בשלח מנה א' ואח"כ שלח עוד מנה אם יצא, אבל בארחות חיים סימן תרצ"ה כתב שגם בשולח שתי מנות בזה אחר זה יצא ידי חובתו, ומ"מ נראה לדינא שלכתחילה יש לשלוח את השני מנות ביחד כיון שהסתפקו בזה באחרונים.

מתנה על מנת להחזיר

אם שלח משלוח מנות במתנה על מנת להחזיר, לא יצא ידי חובת משלוח מנות[קיז].

משלוח מנות בתנאי שהמקבל יתן לו משלוח מנות אחר

השולח משלוח מנות לחבירו על תנאי שיחזור המקבל וישלח גם הוא לו מנות, נראה שלא יצא ידי חובה[קיח].

~ מקורות ~

קיז. פרי מגדים סימן תרצ"ד משב"ז סק"א, וכן כתב בביאור הלכה שם.

ואולם בשו"ת בית שערים (סימן שפ) שלטעם של המנות הלוי גם במתנה על מנת להחזיר יצא. ויש לומר דלהכי כתיב 'ומשלוח מנות', ולא כתיב נתינת מנות, ללמד דין זה דיוצא אעפ"י שחבירו נותן לו במתנה על מנת להחזיר, והאריך בזה לדינא שאין יוצאין במתנה על מנת להחזיר, אלא כששלח תכשיטין או בגדים, ע"ש, אבל למעשה לא יוצאים יד"ח משלוח מנות בתכשיטין או בספרים.

קיח. במנחת שלמה סוף סי' כו, כתב שלא יצא ידי חובה משום שבכה"ג חשיב סחורה והוכיח כן מביר הגמ' בסוכה דף מא ע"א יעו"ש

שיעור משלוח מנות

שיעור משלוח מנות

מעיקר הדין נראה שצריך לשלוח במשלוח מנות מנות יקרות וחשובות לפי ערך הנותן, כדי להראות חיבה ורעות למקל, ואם המקבל עשיר ביותר טוב שיהיו גם לפי ערך המקבל, ולכתחילה מהיות טוב נראה שיש לשלוח משלוח כשיעור סעודה[קיט].

מקורות

קיט. הנה מצינו ג' שיטות מהו שיעור משלוח מנות.

א). יש אומרים שהיינו שיעור סעודה, שהוא ג' ביצים, כן כתב בשו"ת זרע יעקב סימן יא והוכיח כן מדברי הגמ' במגילה דף ז' ע"ב אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי, ומבואר שמשלוח מנות הוא שיעור סעודה, יעו"ש, וכן כתב בערוך השולחן סימן תרצה סקט"ו שנראה לו שאין יוצאים בכזית או ברביעית אא בעינן מנה יפה שזהו לשון מנות וכענין חתיכה הראויה להתכבד שהוא דבר חשוב והשולחים חתיכות קטנות לא יצאו יד"ח יעו"ש, וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן סה.

ב). בראש יוסף עמ"ס מגילה דף ז' ע"ב כתב שהוא כפי השיעור לכבד את חבירו באותו העיר, כן נראה ממש"כ בפרי מגדים שם משב"ז סק"ד ובמג"א בשם מהרי"ל דוקא מבושלים המנות משמע שיהא ראוי להתכבד כפי המקום והזמן ובחדשנו כתבתנו בזה עכ"ד,

וכן כתב באשל אברהם מבוטשאטש וכתב, אני מסופק בשיעור משלוח מנות אם הוא בכזית או ברביעית או שיעורו במה שראוי להתכבד לפני האורחים, או שיעורו בשוה פרוטה, ולכאורה נוטה לומר דגבי מתנות לאביונים השיעור בפרוטה, ולגבי משלוח מנות השיעור בסלע בראוי להתכבד או בכיזת יעו"ש, וע"ע בספר מאורי אור עוד למועד דף קכט ע"א שמשלוח מנות י בכזית כל שהוא יעו"ש, וכן הו"ד הגריש"א בספר יבקשו מפיהו פורים עמ' ששיעור המנה הוא לכל הפחות כזית, [ואמנם נראה שלכאורה אין דין בשוו"פ ועיין בפרדס יוסף החדש פרוים אות תרנז שכתב שמנה פחות משו"פ חשיב מנה וכמו שנראה להוכיח מב"מ דף מז ע"א יעו"ש].

מקורות

וכן נראה להוכיח בזה ממש"כ בלקט יושר פורים, בשם רבו בעל התרומת הדשן וז"ל: ואמר שיוצא אדם אם שלח אדם לחבירו בפורים תאינה אחת ותמרה אחת אע"פ ששניהם אינם שוים פרוטה אחת, ועיין בריש הזהב במרדכי, עכ"ל, והנה לכאורה אין בהנ"ל שיעור סעודה, וע"כ כיון שהיה השיעור לשלוח משלוח מנות באותו מקום וממילא נראה שיוצאים בזה ידי חובה.

ג) מנה יפה שראויה להתכבד לפי ערך הנותן , כן נראה ממש"כ בחידושי הריטב"א עמ"ס מגילה דף ז' ע"א וז"ל: שתי מתנות לשני בני אדם. ר' יהודה נשיאה שדר ליה לרב הושעיא אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא. גרש"י ז"ל שלח לו קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות, ופירש דהכא מנות איכא, ול"ג הדר שלח ליה איהו, אבל בכולהו נוסחי גרסינן קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים. פי' שלא היתה יקרה התשורה בעיניו ואמר שאינה מתנה לאדם כמוהו ולא יצא ידי חובת משלוח מנות איש לרעהו, הדר שלח ליה כלומר רבי יהודה נשיאה גופיה עגלא תליתאה ותלת גרבי יין שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו, כלומר שזו התשורה הראויה לך, ומסתברא דמתנות לאביונים היינו אפילו בב' פרוטות דשוה פרוטה חשיבא מתנה אבל לא בפחות כדאיתא בגיטין (כ' א') ובדוכתי אחריתי, עכ"ל, ומבואר מדברי הריטב"א ואמנם נראה בכ"ז שתלוי בטעמים דאם הוא לאכילה א"כ בעינן כזית בשר, ששיעור אכילה הוא בכזית שמקיימים בו מצוה שמחה, אבל אם הוא להרבות שמחה, א"כ כל אחד בשיעור שלו.

ולדינא כשיטה הג' כתב הגר"ע יוסף זצ"ל בחזו"ע פורים עמ' קכט, שלדינא צריך לשלוח במשלוח מנות מנות יקרות וחשובות לפי ערך הנותן, כדי להראות חיבה ורעות למקל, ואם המקבל עשרי ביותר טוב שיהיו גם לפי ערך המקבל, ובהערה כתב שם בחזו"ע, הריטב"א (מגילה ז.) כפי פירושו בירושלמי (פ"ק דמגילה ה"ד). וכיון לדבריו במראה הפנים (ירושלמי שם) ובפירושו פני משה. (והובאו לעיל בהערה ט). ע"ש. ובשו"ת בית אב חאו"ח (סי' קג אות ב) תמה ע"ד הפני משה, שלדבריו יוצא לנו דין חדש ששיעור המנות הוא לפי ערך כבוד השולח לרעהו וכו', והוא תמוה מאד, שא"כ נתת דבריך לשיעורים, ויהיה זה כקרבן עולה ויורד, עולה לעשיר ויורד לעני. לכן יש לפרש דברי הירושלמי כמ"ש הר"ח וכו'. ע"ש. ובאמת שפירוש הר"ח דמשקה לא חשיב בכלל משלוח מנות הוא בניגוד לדעת רוב הפוסקים. וגם לא זכר שר שתנא דמסייע ליה להפני משה הוא הריטב"א הנ"ל. אולם ביד דוד (מגילה ז:) מפקפק גם ע"ד הריטב"א, כי לא מצינו בזה חילוק בין עני לעשיר, ושכן הוא דעת רש"י שיוצא בכל גוונא. ע"ש. והמהרש"א בח"א (מגילה ז:) כתב, דמנה כל דהו משמע, לכך בעי תרי לאיש אחד, אבל מתנה בעי שיעור נתינה, מש"ה סגי מתנה אחת לאיש אחד. ע"ש. ולא זכר מדברי הריטב"א הנ"ל. (כי אז היו חידושי הריטב"א בכת"י). וע' בשו"ת קנין תורה ח"ג (סי' קב אות ג). ובשו"ת דברי ישראל (סי' רכא). ובשו"ת היכלי שן תליתאי (סי' יג). ואעיקרא יש להסתפק בלשון הריטב"א אי תליא מילתא בנותן או במקבל, שמתחלת דבריו שכתב "שלא היה התשורה יקרה בעיניו", משמע שתלוי הדבר במקבל. וסיים בסוף דבריו: "כלומר שזו התשורה הראויה לך". מוכח

שיעור השליחה לעשיר

ולעשיר יש אומרים שצריך לשלוח משלוח מנות, כפי שיעור חשיבותו, אך נראה

מקורות

דהאי מילתא תליא בנותן. וכן הבין בספר יד דוד שם בכוונת הריטב"א. ובאמת שהחיי אדם (כלל קנה סי' לא) כתב ג"כ בפירוש הירושלמי כדברי הריטב"א, ותלה הדבר במקבל, "שאם שולח לאדם עשיר דבר פחות אינו יוצא בזה י"ח משלוח מנות". ע"ש. וכתב עליו המשנה ברורה בביאור הלכה (סי' תרצה), שכן משמע בריטב"א, אכן שאר פוסקים לא הזכירו זה. ונכון ליזהר בזה לכתחלה. ע"כ. (וע"ע בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן קכו, בד"ה עוי"ל). והשדי חמד (מע' פורים סי' ו) תפס על החיי אדם בזה, שאין זה מובן, דמהירושלמי לא שמעינן אלא שאם עשיר שולח פחות מערכו אינו יוצא י"ח, כההיא דר"י נשיאה שלח לר' אושעיא חד עטס וכו', אבל אם הוא שולח לפי ערכו והשגת ידו אפילו אם לגבי המקבל נחשב כאין, אפשר שיוצא י"ח. וגם קשה על החיי אדם שלא זכר מפרש"י דלא ס"ל הכי וכו'. ע"כ. וע' בהר"ן (מגילה ז:) שכתב, משלוח מנות, ב' מנות לאדם אחד, היינו מיני מאכל ומשתה לעשירים, ולאביונים די במתנה אחת לכל אחד, שהיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול. ע"כ. משמע שהדבר תלוי במקבל. וי"ל. ואפשר דהא תליא בטעמי מצות משלוח מנות, שלד' התרומת הדשן (סי' קיא) כדי שיהיה לו לסעודת פורים, הדבר תלוי במקבל, אבל לפ"ד המנות הלוי כדי להראות חבה וריעות, (והובא ג"כ בשו"ת חתם סופר חאו"ח סי' קצו. ובשו"ת כתב סופר חאו"ח סי' קמא אות ב. ובשו"ת שבט סופר חאו"ח ס"ס כג. ועוד), הכל לפי ערך הנותן, וכפי השגת ידו. ומ"מ י"ל שאף להתרומת הדשן הכל תלוי בנותן, דהא אם המקבל עשיר, אין צורך לשלוח לו מנות, ורק משום לא פלוג, וכדי שלא לבייש מי שאין לו, יוצאים י"ח משלוח מנות לעשיר. (וכמ"ש החתם סופר שם). וא"כ ממ"נ סגי מיהא לפי ערך הנותן, שהרי א"א לומר שאם ישלח לבינוני יוצא י"ח לפי ערך הנותן. ואם ישלח לעשיר (שאינו אלא כדי שלא לבייש מי שאין לו) יצטרך למנות יותר חשובות, דאטו יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, (וראיתי במועדים וזמנים ח"ב (ס"ס נד) שתלה דבר זה בטעמים הנ"ל. וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' יד אות ה). ואינו מוכרח. וכמש"כ). ומ"מ טוב לחוש בזה לכתחלה, הואיל ונפק מפומיה דהריטב"א. ובספר שמחת יהודה נגאר (פכ"א ממסכת סופרים די"א ע"ג) הביא דברי הריטב"א שצריך לשלוח מנות יקרות "לפי ערך הנותן", ואם לאו [לא] יצא. ע"ש. וע"ע בספרו מועדי ה' (דף קט ע"א). ודו"ק. [וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"א (סי' צב) שהקשה על המהרש"א בח"א הנ"ל, שהרי בריטב"א מבואר דבעינן מנה חשובה. וצ"ע]. וע' להלן בסמוך. עכ"ד. וכן כתב בילקו"י פורים מהדורת תש"פ עמ' תשיט.

שלכו"ע שבזמנינו שגם העשירים אוכלים אוכל מתועש יוצאים ידי חובת במשלוח מנות כמו שיעור באדם רגיל[קכ].

מקורות

[קכ]. בחידושי הריטב"א עמ"ס מגילה דף ז' ע"א מבואר שצריך לשלוח מנות לפי התשורה הראויה לו, יעו"ש, ובחיי אדם כלל קנה סעיף יא כתב, וז"ל: נ"ל דמירושלמי פ"ק סוף הלכה ד' משמע דאם שלח לעני דבר מאכל יצא משום מתנות לאביונים ולא משום משלוח מנות דגרסינן שם ר' יודן נשיאה שלח לר' הושעיא רבה חדא עטם וחד לגין דחמר שלח וא"ל קיימת בנו ומתנות לאביונים חזר ושלח לו חד עיגל וחד גרב דחמר שלח ואמר לו קיימת בנו ומשלוח מנות משמע מזה דמתחלה ששלח לו מתנה קטנה הוא כדרך שנותנים לאביונים ואח"כ כששלח לו מתנה מרובה אמר דזהו משלוח מנות, משמע מזה שאם שולח דבר פחות לעשיר אינו יוצא בזה משום משלוח מנות, עכ"ל, ומבואר מדבריו שלמד מהירשולמי שאם שולח לעשיר דבר פחות לא מקיים מצות משלוח מנות אלא צריך לתת לו לפי עושרו

ובביאור הלכה סי' תרצ"ה כתב להביא לדברי החיי אדם הנ"ל, וז"ל: הח"א הוכיח מן הירושלמי דאם שולח לעשיר דבר פחות אינו יוצא בזה ידי משלוח מנות וכן משמע בריטב"א לפי גירסא אחת שם בגמרא. אכן ש"פ לא הזכירו דבר זה ונכון ליזהר בזה לכתחלה, עכ"ל. והעולה מדברי הביאור הלכה שלכתחילה נכון להחמיר בזה, ולשלוח לעשיר לפי עושרו.

ואמנם בשדי חמד מערכת פורים סימן ו' כתב להקשות על החיי אדם שכוונת הירושלמי שכיון שרבי יהדוה הנשיא שהוא הנותן היה עשיר ולכן צריך לתת מנות חשובות אבל אין ראיה שאם אדם רגיל שולח לעשיר צריך לתת מנות חשובות לפי המקבל עכ"ד

ובשו"ת ציץ אליעזר חלק ח' סימן יד כתב להביא דברי החיי אדם הנ"ל, וכתב להעיר בדבריו בזה"ל: והנה כד מעיינינן בגוף דברי הירושלמי חזינן דאין משם כל הכרע לכך לפרש כדברי החיי אדם שהחסרון בשם היה מפני שהמקבל היה עשיר, ויותר משמע לפרש דהחיסרון בשם היה בהנותן מפני שהוא היה עשיר ולגבי דידיה לא מיחשב נתינה כזאת למנה והר"ז רק כמתנה לאביון, ועוד זאת דממה ששלח ליה רבי הושעיה רבה מתחילה לומר לו קיימת בנו ומתנות לאביונים משמע שרבי הושעיה עני היה, וכך מפרש באמת בהדיא הקרבן העדה, וא"כ מאין הוכחה מכאן להיכא דהמקבל עשיר כדמוכיח מזה החיי אדם.

ובחידושי הריטב"א למגילה ד' ז' ע"ב, כפי גירסתו שמביא שם גם בגמ' דידן, מפורש בהדיא דביאר דמה דרבי הושעי' שלח ליה, הוא לומר לר' יהודה נשיאה שתשורה פעוטה כזאת אינה

מקורות

ראויה לאדם כמוהו ועל כן לא יצא בזה ידי חובת משלוח מנות איש לרעהו ע"ש. והיינו שהחיסרון בהנותן וכנ"ל.

וראיתי שכבר תפס את החיי אדם בזה השדי חמד במערכת פורים סי' ח', דאין כל הוכחה לכך מהירושלמי דמהתם לא שמעינן אלא דאם איש עשיר שולח פחות ממה שהוא ערכו דאינו יוצא ידי חובה, אבל אם הוא שולח לפי ערכו והשגת ידו אף אם לפי המקבל כאין נחשב אפשר דיוצא בזה ידי חובה ע"ש ומה שנדחק בישוב דברי הח"א. וכן מה שעומד בקושי גם על רישא דדברי הח"א, דמדוע אינו יוצא משום משלוח מנות אם שולח לעני דבר מאכל למה יגרע העני שלא יוכל לקיים בו מצות משלוח מנות דקרא כתיב רעהו ועני ועשיר חד שיעורא עיין שם. ועוד זאת דלפי דברי החיי אדם כפי שהם לפנינו יוצא דרישא לאו סיפא וסיפא לאו רישא.

וכתב שם בצי"א ליישב דברי החיי אדם, וכדי ליישב דברי החיי אדם היה נלפענ"ד דיש להגיה בסוף דבריו תיבה או אות אחת, והיינו דבמקום: שאם שולח דבר פחות לעשיר אינו יוצא בזה משל"מ צריך לומר: שאם שולח דבר פחות לעני אינו יוצא בזה משל"מ. או: שאם שולח דבר פחות העשיר. וגם רישא דדבריו וגם סיפא דדבריו מכוונים אל הלכה מחודשת אחת, והוא: לאשמיענו דאם אחד שולח לשני מתנה קטנה שאינה לפי ערכו של הנותן, ואין דרכו של הנותן ליתן מתנה פעוטה כזאת כי אם לעני אבל לחבירו היה מתביש לפי מעמדו ליתן דבר קטן כזה, אזי אינו יוצא בזה כי אם מתנות לאביונים בלבד ולא מצות משלוח מנות איש לרעהו. וזהו שמתחיל החיי אדם מיד עם רישא דדבריו להוכיח את זאת מן הירושלמי, ור"ל מפני שר' יודן לפי מעמדו היה מתביש לשלוח דבר כזה לא לעני משום כך הודיע לו ר' הושעיה שקיים בו בזה רק משום ומתנות לאביונים, ואל אותה הכוונה מכוונת גם דברי סיומו של החיי אדם בזה, דמשמע משם דאם שולח דבר פחות לעני שלפי עשירותו היה מתביש לשלוח כזאת למי שאינו עני ובתורת חברותא, אזי אינו יוצא בזה משלוח מנות, אבל אם ישלח לעני לפי ערכו, דהיינו שלא היה מתבייש לתת בכזאת גם לא לעני בתור משלוח מנות שפיר מודה החיי אדם דיוצא ידי משלוח מנות בתתו בכזאת גם לעני, ועני ועשיר חד שיעורא. ומיושבים היטב דברי החיי אדם.

ועוד כתב שם בשו"ת ציץ אליעזר, ע"ד הביאור הלכה הנ"לאלא שהמשנה ברורה בסי' תרצ"ה בביאור הלכה הבין דברי הח"א כפשטן כפי שכתוב לפנינו, דר"ל באם שולח לעשיר, וניחא ליה שם בההוכחה לכך מהירושלמי, ועוד מוסיף עלה לומר דמשמע כן גם מהריטב"א כיעו"ש, ודבריו תמוהים בכנ"ל ומהריטב"א משמע להיפך שפירש שהמכוון על הנותן, כיעוין בדבריו שם, וכן פירשו בפשטות את דברי הריטב"א בספר יד דוד על מגילה ובשדי חמד שם כיעו"ש.

מקורות

ועולה בדעתי לומר דדבר זה אי מביטים אנו בזה לפי עשירותו של הנותן או לפי עשירותו של המקבל, תלוי בב׳ הטעמים שישנן במצות משלוח מנות (עיין שו״ת ח״ס חאו״ח סי׳ קצ״ו ושו״ת כ״ס חאו״ח סי׳ קמ״א ע״ש), דאם נאמר כטעמו של התרומת הדשן שהוא משום הרוחה דמקבל, א״כ תלוי הדבר בעיקר במעמדו של המקבל ואם המקבל עשיר אין לו כל תועלת של ממש במתנה פחותה כזאת, אבל אם הוא עני אזי אף על פי שהנותן עשיר הרי מ״מ יש למקבל לפי מעמדו תועלת גם ממתנה כזאת ולכן שפיר יוצא הנותן ידי משלוח מנות בזה אף על פי שהוא עשיר, אבל אם נאמר כטעמו של הבעל מנות הלוי שהוא משום כדי להרבות השלום והריעות היפך מרגילתו של הצר שאמר מפוזר ומפורד, והיינו כדי שהנותן יראה בזה חיבתו למקבל, א״כ תלוי הדבר בעיקר במעמדו של הנותן, ואם הוא עשיר אזי כשנותן מתנה מועטת אין בזה בכדי להראות אחוה וריעות וחיבה של ממש, ולפי״ז יקוימו מסברא דברי הח״א כפי שהם לפנינו וכן דברי המ״ב לפי טעמו של הבעל מנות הלוי. עכ״ד הציץ אליעזר.

וכן כתב להחמיר הגר״מ שטרנבוך שליט״א בשו״ת תשובות והנהגות חלק ב׳ סימן שנ״ד וז״ל: מצות משלוח מנות היינו לשלוח לאדם אחד שתי מנות ויוצאים בכך, אבל השתי מנות צריך מדינא חשובות דוקא, ודבר נפלא מצאנו ברבינו חננאל מגילה ז. שרבינו יהודה נשיאה שלח לרבי הושעיא ירך של עגל שלישי לבטן וקנקן יין, שלח ליה קיימת בנו ומתנות לאביונים, כלומר נתינת אביונים נתתה לי מנה אחת והיא הירך, חזר ושלח לו עגל וג׳ קנקני יין ע״ש, וביאור דבריו שר״א אמר שבקבוק יין זהו רק מתנה לאביונים, אבל לא מספיק למנות לרעהו, ולכן חזר ושלח לו ג׳ קנקני יין מנות לרעהו.

והנה מדבריו נשמע חידוש גדול, שלא מספיק לקיום המצוה שיש מנה אחת חשובה רק צריך ששתי המנות יהיו חשובות, דאף שהעגל חשובה עדיין לא יצא עד שיהיה גם ביין שיעור חשיבות, וזהו הלכתא רבתא במשלוח מנות לשלוח שתי מנות חשובות דוקא. (ועיין עוד בבה״ל תרצ״ה בשם ה״חיי אדם״).

ומה שנסתפקו אם תלוי בחשיבות אצל הנותן שאצלו נקרא חשוב, והיינו שצריך לפי עשרו, או תלוי בחשיבותו אצל המקבל, יש לתלות בטעם מצות משלוח מנות, שלמפרשים שהוא מטעם ריעות תלוי בנותן שמגלה ריעות במנה חשובה אצלו, ואם הטעם שיהיה למקבל ברווח סעודת פורים אז תלוי במקבל, ולמעשה ראוי להחמיר כשתי הדיעות ואם אחד מהם עשיר ישלח לאדם אחד כפי הנאת עשיר.

קכח

שיעור השליחה במנות קטנות

אך אם נותן כמה מנות קטנות, נראה אף שכל דבר לעצמו אינו חשוב עצם המנה חשוב דבר חשוב.[קכא]

מקורות

ולפי זה למעשה מצות משלוח מנות היא לשלוח שתי מנות ושתיהן חשובות גם אצל עשיר (אם הנותן או המקבל עשיר), ומספיק לקיום המצוה באדם אחד לבד ודי בכך.

ולשון הרמב"ם שצריך לשלוח שתי מנות בשר או תבשיל או אוכלין, וטעמו דהסעודה חשובה טפי כשיש בה שני מיני בשר או שני מיני תבשילין (וכמו שמצינו לענין סעודה המפסקת בערב ת"ב), ומסתברא שהאוכלין דיוצא בהם היינו נמי בכה"ג שחשובים דוקא, ותמהני שלא מדקדקין לקיים המצוה כן שמדברי קבלה היא, עכ"ל התשובות והנהגות.

ואמנם מעיקר הדין וכמ"ש בביאור הלכה שהפוסקים לא הזכירו האי דינא, נראה שאין צריך להחמיר בזה, וכמו נראה ממש"כ הר"ן במגילה דך ג' ע"ב מדפי הרי"ף וז"ל: ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאדם אחד היינו מיני מאכל ומשתה לעשירים ולאביונים, די לכל אחד במתנה אחת שהיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול עכ"ל, ועיין עוד בזה בשו"ת התעוררות תשובה סימן תצ"ה סק"ב.

ושוב ראיתי להגאון רבי אבישי טהרני שליט"א בספר עסיס רימונים עמ' של כתב שהרי גם בזמנינו עשירים אוכלעם אוכל מתועש כמו פלאפל וכדו' וא"כ לדינא נראה שיוצאים בכל דבר מאכל שיש לו טעם ערב יעו"ש, וממילא נראה לדינא שבזמנינו שאני, וממילא לכו"ע אין להחמיר בזה.

ולפי"ז ה"ה עשיר אינו צריך לתת לעני כפי ערכו, וכן פסק הגר"ח קניבסקי זצ"ל והובא בקובץ תורת המועדים, מאחר שכתב הביאור הלכה שם שלכתחילה יש לתת עשיר כפי עושרו מנות חשובות ומכובדות, הרי יש לעיין האם דין זה לעשיר גם כן שלא יתן דבר פחות בגלל שזהו לא מכובד בשבילו לתת דבר פחות, יעו"ש, ויש לעיין עוד בכ"ז.

[קכא]. איתא בגמ' במגילה זף ז' ע"ב רבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא ומלי כסא קמחא דאבשונא וכו' ופירש"י טסקא דקשבא שק מלא תמרים קמחא דאבשונא שנתייבשו החטים בתנור בעודן כרמל וקמח שלהן מתוק לעולם עכ"ד, וכתב בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סימן תצוש מבואר מזה שהשלוח כמה דברים קטנים בכליה כלי מצרפן אע"פ שכל אחד כשלעצמו אינו חשוב מ"מ בצירוף כולם הוי מנה חשובה כדאיתא בשבת דף צא ע"ב יעו"ש. ויש שהסתפקו מה הדין במגש שאין לו תוך, ופשוט וברור דהכא אף במגש כזה יוצאים יד"ח משלח מנות

משלוח מנות במנה אחת למי שאין לו ב׳ מנות

מי שאין לו ב׳ מנות, ורק מנה אחת, ישלח מנה אחת משום שי״א שאף בחצי שיעור מקיים מצוה[קכב].

ריבוי משלוח מנות

אף שכאמור שמעיקר הדין יש חיוב לשלוח רק משלוח מנות לאיש אחד, מכל מקום אם שולח עוד משלוח מנות הוא מאותו מצוה, של משלוח מנות, וכבר נהגו לשלוח משלוח מנות להרבה רעים וחברים, כדי להרבות אהבה ורעות[קכג].

~ מקורות ~

קכב. כתב בחוג הארץ עניני פורים אות טו במי שאין לו לשלוח שתי מנות אלא מנה אחת אם יש בזה ענין לשלוח מנה אחת כמו שמצינו לגבי איסורים שיש איסור אפילו בחצי שיעור וא״כ ה״ה אף בחצי שיעור של מצוה שיש בו ממש או שיש דין מיוחד לאיסורים וחצי מצוה אין בה ממש והעלה שכשם שאין חצי שיעור במצוות כך אין מצוה לאכול חצי כזית מצה וה״ה במשלוח מנות עכת״ד, ואמנם בשע״ת או״ח סי׳ תעה סק״ב מצינו בזה מח׳ לגבי ליל הסדר, וראה עוד בזה בשו״ת חיים שאל ח״א סימן ד׳, וראה עוד מה שהאריך בזה הגאון רבי אבישי טהרני שליט״א בספר עסיס רימונים עמ׳ שיז בהערה שנראה שיש עניין אף לקיים חצי מצוה וה״ה במשלוח מנות, ומש״כ בזה בשו״ת ווי העמודים ח״ב תאו״ח סימן יב.

ואמנם לענ״ד יש מקום לבוא ולדון דהוא תלוי בב׳ הטעמים דלפי הטעם שכתב בתרומת הדשן שהוא לצרכי סעודה א״כ ששלח מין אחד אינו צרכי סעודה, אבל לטעם שכתב במנות הלוי שהוא כדי להרבות אהבה ורעות סו״ס הא אף במין אחד הרי הוא מרבה ורעות, והוא אומר ברצוני לשלוח ב׳ מנות, אבל אין לי רק מנה אחת.

ושוב ראיתי שכעי״ז כתב גם בחשוקי חמד עמ״ס מגילה דף ז׳ ע״א וז״ל: ויתכן שבמשלוח מנות לכו״ע יש ענין בחצי שיעור, כיון שהוא מצוה בין אדם לחבירו, וכי מי שאין לו לפרוע את כל חובו, לא יפרע חציו, הכי נמי מי שלא יכול לשמח את חבירו הרבה, לא ישמח אותו קצת, ומי שלא יעשיר את סעודת חברו בהרבה אוכל לא יעשירנו בקצת אוכל, עכ״ל.

קכג. הנה בעיקר הדין הנ״ל כתב לדינא בשו״ת עמק התשובה (ח״ז סי׳ מ״ד) וז״ל: הנה במשלוח מנות קיי״ל דבשני מנות לאיש אחד יצא וכדאיתא בשו״ע או״ח סי׳ תרצ״ה ס״ד. ולכאורה לפי״ז כיון דבשני מנות לאיש אחד יצא א״כ בשעה ששולח לאיש הראשון יצא ידי המצוה, ומה ששולח כבר

ממה אפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות

לכם במשלוח מנות

אין דין במשלוח מנות שיהיה לכם[קכד].

מקורות

אח"כ אין זה כבר בכלל המצוה, דהא יצא כבר משעת שליחת מנות הראשון דומיא דלולב דיצא ידי מצות מנטילה ראשונה, ותו אין כאן מצוה אח"כ, אך אפשר דנהי דיוצא במשלוח מנות הראשון, מ"מ אם משלח עוד מקיים ג"כ עדיין מצות משלח מנות, דמצוה זו אינה מוגבלת, כמו בנטילת לולב ואכילת כזית מצה, אלא כל המרבה לשלוח ממשיך לקיים המצוה, ולפי פשטות השו"ע שכתב דכל המרבה לשלוח לריעים משובח, והוא מהרמב"ם ז"ל משמע כדרך זה דמצוה זאת יש לה המשך וכו' אלא דיש לעיי' כיון דמצות משלוח מנות הוי בשני מנות לאיש אחד, א"כ לכאורה נימא דאם שולח לאיש אחד אין המצוה אלא במה ששולח שני מנות, אבל מה ששולח יותר מזה, אין זה בכלל המצוה דהא השיעור הוי רק שני מנות, אדרבה לכאורה יש לומר לפי"ז דאם שולח יותר הוי בל תוסיף כיון דהמצוה הוי בשני מנות והוא שולח שלשה, כמו אם מוסיף מין חמישי גבי ארבע מינים דלולב, וממה שהעולם מוסיפין גם במשלוח מנות, משמע דגם שיעור המנות אינה מוגבלת דוקא שנים, אלא כל המוסיף מנות הוי בכלל המצוה, אלא דאמרינן דפחות משני מנות לא יהי' וז"פ, עכ"ל, וכן השיב הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה תשנ"ג שמקיים רק מצוה אחת, וכן כתב בספר נטעי גבריאל פורים משולש סוף פרק יט יעו"ש.

ומ"מ כל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח, וכמ"ש הרמב"ם בפרק ב' מהל' מגילה הלכה ט"ו. וכן כתב בטור סי' תרצ"ה שיש מצוה להרבות במשלוח מנות, וכן כתב בשו"ע סי' תרצ"ה ס"ד, וממילא נראה לכאורה שכל משלוח מנות הוא עוד מצוה, וכמ"ש בברכ"י סימן תרצ"ד אות ג' וז"ל: דמילתא דמסתברא דכל כמה דשלח מנות טובא ומתנות טובא מצוה קעביד ואפושי שמחה ע"ש, וכן כתב בערוך השולחן סי' תרצ"ה סט"ו שזהו להרבות השמחה יעו"ש,

[קכד]. בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ז סימן יד, ובשו"ת בית אבי ח"ה סימן ס', ובשו"ת שרגא המאיר ח"ו סי' צ"ו, ובשו"ת להורות נתן ח"ב סי' נ"ד, ובשו"ת באר שרים ח"ב סי' כג, ובמה שכתב להאריך בזה בבית מתתיהו ח"ב סימן ט' אות יג, ושם הביא בשם הגרח"ק שהשיב שנראה לדינא שלא צריך לכם.

משלוח מנות מכספי מעשר

אי אפשר להשתמש בכספי מעשר למשלוח מנות, אך אפשר לתת ממעשר כספים לחבירו בשביל קיום מצות משלוח מנות[קכה]. אך שולח משלוח מנות יותר ממשלוח אחד יכול לשלוח את המשלוח מנות מכספי מעשר[קכו].

מקורות

קכה. כן נראה לפי מש"כ בשו"ת חת"ס (חיו"ד סימן רלא) כתב שיש לחלק בין מצווה שהאדם מחוייב לעשות גם אם אין לו כספי מעשר אזי אינו יכול להשתמש לצורך מצווה זו במעות מעשר לבין מצווה שאין האדם מחוייב לקימה ואם לא היו לא מעות לא היה מבעה כלל אז ניתן לעשותה מכספי מעשר יעו"ש, והו"ד לדינא בבאר הגולה (סימן רמט סק"ה) וז"ל: שבלאו הכי מחויב על כל פנים לעשות מצוה זו ורוצה לפטור ממנה במעשר אינו רשאי, אבל אי רוצה לעשות בו מצוה שאינו כבר מחויב רשאי עכ"ד, וכן כתב לדינא בשו"ת נשמת חיים סימן קז. יעו"ש, ואמנם בשו"ת פני יהושע (ח"א או"ח סימן ב) כתב להקל לקחת מכסף מעשר גם לדבר שבחובה יעו"ש. אך למעשה המנהג להחמיר בזה, וכן נראה ממש"כ בשל"ה דף רס ע"ב, וכן הו"ד ע"פ דברי המג"א בסי' תרצ"ד סק"א ובמשנ"ב שם סק"ג, וכן הו"ד דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר יבקשו מפיהו עמוד ס"ה ע"ש באריכות.

קכו. כן כתב לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א לדינא, וכן השיב לי גם כעת לדינא הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי שאפשר לקחת את התוס' ממעשר כספים. ושוב קבלתי בזה תשובה מהגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, וכתב לי ג"כ לדינא וז"ל: מה שנותן יותר ממה שחייב לאברכים שאין בידם די צרכם, שפיר יכול לתת מכסף מעשר עכ"ל, ואמנם נראה לדינא שאף אם נותן למי שאינו אברך משלוח מנות כיון שמקיים מצוה של להרבות אהבה ורעות ואין חייב לקיים בזה מצות משלוח מנות, ורק מקיים המצוה להרבות במשלוח מנות, לכן יכול לצאת בזה מכספי מעשרות.

ובעוד בעניין הנ"ל ראיתי להגאון רבי אבישי טהרני שליט"א בספר עסיס רימונים עמ' שפש שנראה שיכול לשלוח מעות לעני מכסף מעשר אף שיודע שהעני יחזיר לו ג"כ משלוח מנות ונמצא שהוא נהנה מכסף מעשר שאין לחוש לכך, וכתב שם להאריך בזה שכיון שאין חבירו חייב להשיב לו ממילא אפשר להשתמש מזה מכספי מעשר. וכן כתב בחשוקי חמד עמ"ס מגילה דף כז עמוד א' וז"ל בתשובה שם: נאמר במסכת חולין (דף קלא ע"א) מעשר עני המתחלק בתוך ביתו יש בו טובת הנאה לבעלים, וכך פסק הרמב"ם (פ"ו מהלכות מתנות עניים ה"י). וטובת הנאה פירושו דבר מועט, כלומר מותר לבעל הבית לקבל מחברו סלע, על מנת שיתן לקרובו העני את כל מעשרותיו, כמבואר שם בפירוש הרדב"ז על הרמב"ם. ולכן גם בנדוננו, אם התלמיד חכם

משלוח מנות מפירות שביעית

אין לשלוח משלוח מנות מפירות שביעית, כי נמצא משתמש בפירות שביעית לפריעת חוב[קכז].

מקורות

העני ישיב דבר מועט כנגד המצרכים מכספי מעשר שקיבל, אין זו אלא בבחינת טובת הנאה שמותר לבעל הבית לקבלה, אבל אם ישיב לו מתנה מרובה שאינה בכלל טובת הנאה, אין זו כי אם החזרת הצדקה לבעל הבית, ואז יצטרך נותן הצדקה לנכות מכספי המעשר את מה שקבל מהעני. אבל אם גם הנותן הוא עני מותר, כמבואר בשו"ע (יו"ד סימן רנא סי"ב) שני עניים שחייבים ליתן צדקה יכול כל אחד מהם ליתן צדקה שלו לחבירו. עכ"ל החשוקי חמד שם.

[קכז]. דנו בפוסקים לפי מש"כ ברמב"ם בהל' שביעית שאין משתמשים בפירות שביעית לפריעת חוב, וכמו שמבואר ברמב"ם בהל' שמיטה ויובל פרק ו' הלכה י' וז"ל: דמי שביעית אין פורעין מהם את החוב, ואין עושין בהן שושבינות ואין משלמין מהן תגמולין, ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת, אבל משלחין מהן דברים של גמילות חסדים וצריך להודיע וכו' עכ"ל, האם משלוח מנות חשיב כפריעת חוב.

וראשונה כתב בזה הבא"ח בשו"ת תורה לשמה סי' קצ"ג, וז"ל: שאלה ראובן הלך לארץ ישראל תוב"ב להשתטח על קברות הצדיקים זיע"א ונזדמן שם בפורים ושלח לשמעון אהובו משלוח מנות בפורים ושמעון הוא ג"כ צריך לשלוח לו מנות והיה לו פירות שביעית אם יוכל לשלוח לו מנות מפירות שביעית או"ד אסור דחשיב זה כפורע חובו מדמי שביעית כיון שכבר ראובן שלח לו והרי שמעון הוא עתה מוכרח ג"כ לשלוח לראובן כפי המנהג והנימוס של העולם. יורינו ושכמ"ה.

תשובה איתא בתוספתא דשביעית פרק ז' אחד שביעית ואחד מעשר שני אין פורעין מהם מלוה וחוב ואין משלמין מהם גומלין וכו' ע"ש, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בה' שמיטה ויובל פ"ו הל' יו"ד /י/ דמי שביעית אין פורעין מהם את החוב ואין עושין בהן שושבינות ואין משלמין מהם תגמולין ואין פוסקין מהם צדקה לעניים בבית הכנסת אבל משלחין מהם דברים של גמילות חסדים וצריך להודיע עכ"ל והנה ענין תשלום תגמולין הוא שאם ראובן גמל חסד עם שמעון אסור לשמעון לשלם לו גמולו לשלוח לו פירות שביעית דהוי כפורע חובו והנה תוספתא הנז' הובאה ג"כ בירושלמי בפ"ג דדמאי ושם הגירסא היא ואין משלמין מהן תשלומין ופירש המבאר שזה אוכל עמו היום וזה חוזר ואוכל עמו למחר והיינו הך וא"כ השתא בנידון השאלה ודאי אסור כי הדרך הוא מי ששולח מנות לחבירו מוכרח שחבירו חוזר ושולח לו ג"כ והרי זה שמעון ששולח לראובן

אך נראה שלהחזיר בחזרה יש לאסור[קכח].

מקורות

מנות מפירות שביעית נמצא בזה משלם מהם תשלומין ואסור ולאו דוקא פירות שביעית עצמן אלא גם בדמיהם אסור לעשות כן וכן ה"ה דאסור לשלוח מדמיהן מתנה לבית החתן והכלה בחופה לאותם שכבר הם שלחו לו מקודם בחופה שהיה אצלו כי הוא מוכרח לשלוח עתה להם כפי המנהג ונימוס העולם וה"ז כפורע חובו. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו. עכ"ל. וכן כתב בספר צפנת פענח ח"א על הרמב"ם בפ"ב מהל' מגילה הט"ו שאין לקיים מצות משלוח מנות מפירות שביעית, וכן כתב בספר משנת יעב"ץ או"ח סי' פ' יעו"ש.

וכן הו"ד הגר"ח קניבסקי זצ"ל נשאל בזה בשערי ציון ח"א עמ' שא והשיב שאסור לפרוע חוב מדמי שביעית, וכן כבר כתב בספרו דרך אמונה פ"ו משיטה ויובל בציון ההלכה ס"ק קכא שלשלוח מפירות שביעית אם עדיין לא יצא ידי משלוח מנות יש לזיהר שהוי כפורע חובו משביעית יעו"ש, וכן הו"ד הגריש"א בספר יבקשו מפיהו פורים, ובשו"ת שבט הלוי ח"ז סימן קפ"ד ובשו"ת משנת יוסף ח"א סימן כז ובח"ג סימן מא.

וכן כתב הגר"י טשזנר שליט"א בספר שערי ימי הפורים שער ג' פ"ז באורך, שהביא בזה מח' האחרונים והסיק לדינא, שאין לנו הכרעה בשתי המחלוקות האלו, והמיקל יש לו על מה לסמוך והמחמיר תע"ב, ומ"מ כתב שם שיש להמנע לשלוח מפירות שביעית לאבמשלוח הראשון ולא במה ששולח חזרה וכו' משום שמנהג העולם לשלוח מה שקיבלו מאחד לשני והמאכל יכול להתקלקל, והואיל ואנו מצווים לשמור על קדושת שביעית ולא לגרום קלקול יש להמנע מלשלוח דברים הקדושים בקדושת שביעית כדי שלא לגרום שיבואו לידי הפסד יעו"ש עוד.

ובאורחות רבינו ח"ב עמ' שלד מובא בשם הקה"י שהתיר בזה, וכן הו"ד הגרשז"ר בהליכות שלמה פורים פרק יט אות י' וכן הו"ד הגרנ"ק בחוט שני פורים עמ' תו שמותר לשלוח משלוח מנות מפירות שביעית כיון שכל האיסור לפרוע חובו מפירות שביעית הוא מצד איסור סחורה וזה שיך דוקא בחוב של אדם לחבירו ולא במצוה שמחוייב בה, יעו"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת מנחת יצחק ח"י סימן נז, וראה עוד מש"כ להאריך בכ"ז בספר מיני מעדנים עמ' שמב, ובשו"ת אשר לשלמה שביעית סימן יא.

[קכח]. כן הו"ד הגרח"ק וכן כתב שם, וכן כתב הבן איש חי בשו"ת תורה לשמה סימן קצ"ד שאסור להחזיר משלוח מנות בפירות שביעית משום דהוי כפורע חובו יעו"ש, ועיין בחוט שני ובשו"ת שבט הלוי שם, וע"ע בכ"ז, בצפנת פענח פ"ב ממגילה הט"ו ובשו"ת להורות נתן ח"י סימן נז ובשו"ת משנה הלכות חלק יח סימן שפ"ה, ובספר אשרי האיש ח"ג עמ' שיא, ובשו"ת רבבות אפרים ח"ז עמ' תמו, ובשו"ת מנחת פרי ח"א סימן צד, ובספר מעדני סופר ח"ב סימן קיג, ובספר בית מתתיהו ח"א סימן ב'.

וכמו כן נראה שאם כבר יצא ידי חובת משלוח מנות בנתינה לאדם בנוסף מותר לשלוח משלוח מנות מפירות שביעית[קכט].

משלוח מנות מפירות היתר מכירה

לנוהגים היתר בפירות היתר מכירה, יוצאים בהם יד"ח משלוח מנות, ולנוהגים איסור לא יצא בהם ידי חובתו[קל].

מקורות

קכט. ראה בפוסקים שם מה שהאריכו בזה, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך מס' 198.

קל. ומש"כ שיוצא בהם ידי חובתו, כן נראה פשוט לפי דעת הגרע"י זצ"ל, עי' בחזו"ע פרוזבול ושביעית, וילקו"י שביעית בארוכה, ואולם לדעת המחמירים בזה לא יוצאים יד"ל, וכן השיב בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תשסח, בשם הגרח"ק, ובספר נזר החיים עמ' קמח, וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"י סימן קלג, ובשו"ת דברי בניהו חלק כג סי' ס"ט, ובשו"ת תשובות ישראל ח"ה סימן נא, ובקונ' שערי יושר פורים עמ' 89.

דיני הנתינה במשלוח מנות

למי לכתחילה יש לשלוח משלוח מנות

לכתחילה צריך לתת את המשלוח מנות לרעהו הקרוב אליו ביותר[קלא] שאין לו כדי צרכי סעודת פורים, [ויכול לתת לו גם בתור מתנות לאביונים באופן המבואר לעיל בריש ההל'] ובזה מקיים מצות משלוח מנות, המהודר ביותר[קלב].

~ מקורות ~

קלא. כן נראה לענ"ד, כן ראיתי שהביאו שנהג הגרשז"א ששלח לרעיו הקרובים ביותר כמו הגר"ד מרצבך.

קלב. כתב בפלא יועץ ערך פורים, וז"ל: ומצות משלוח מנות איש לרעהו, אשריהם ישראל מקימין אותה יותר מהחיוב, אבל מה טוב לשלח למאן דאיתיקור מתיקר בה כגון גדול לקטן, ולמאן דאית לה קפידא עלוה כדי לשמח לב אמללים ולהחיות לב נדכאים, ולהרבות אהבה ואחוה שלום ורעות, דכיון דעביד מצוה חדא ליעביד מצוה אחריתי. וכן מצות מתנות לאביונים מקימין אותה, אבל מי זה ערב אל לבו דכדמבעי לה למעבד עבד דלפם גמלא שיחנא (כתובות סז, א). ומצות צדקה ביום הזה היא העולה על שאר ימים, שנלוה עמה גם מצות מתנות לאביונים. ולפי סודן של דברים בחנכה ופורים ראוי להרבות בצדקה עם עמלי תורה, שהימים האלה הם בסוד נצח והוד תמכין דאוריתא, כמבאר בדברי רבנו האר"י ז"ל. והערך בזמן הערך, חביבה מצוה בשעתה, כי מכמה זמן קדם פורים העניים לווים על סמך הכנסת פורים, ואחר הפורים ההוצאה מרבה לצרך פסח, הנה כי כן ראוי לרחם עליהם ולחשב שתהא הכנסה כיציאה, שעיניהם של עניים תלויות על העשירים, והעשירים תלויים במי שאמר והיה העולם, אם מוסיף מוסיפין לו, איש כמתנת ידו ברכת ה' היא תעשיר, ולכן החלש יאמר גבור אני לעזרת ה' בגבורים, והשם יעזר לו, עכ"ל.

וראה עוד בספר עתה באתי בקונ' תרי טעמי נפק"מ ל"ב כתב ידידי הגרי"ח אוהב ציון שליט"א לדון בנפק"מ בין התרומת הדשן למנות הלוי, דאי נימא דטעם התרומת הדשן הוא משום צדקה, איכא נפק"מ באדם ששולח משלוח מנות לעני דאי נימא כדברי התרומת הדשן יש ענין שישלשח מנות לעני שבעירו שעניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין כמבואר בשו"ע יו"ד סי' רנ"א ס"ג, אבל לפי הטעם שכתב במנות הלוי שגם אם נותן משלוח מנות לעני הוא משום להרבות

ואם לא ישלח אף למי שאינו מכירו, אבל אין לו צרכי סעודת פורים.

ואם לא ישלח לרעהו הקרוב אליו ביותר, ואמנם יש אומרים שיש דין קדימה לשונא, [וכמ"ש לעיל] שע"י זה ירבה אהבה ואחוה.

קדימה לכהן במשלוח מנות

ואין בזה דין קדימה במשלוח מנות לכהן, אלא שאם באופנים המהודרים ביותר, אם יש כהן שהוא נצרך והוא רעהו, ויש גם ישראל, נראה שיש דין קדימה לכהן[קלג].

מקורות

אהבה וריעות אין בזה עדיפות כיון שאינו מדין צדקה, וציין בזה למש"כ בשו"ת שאלת שלמה להמהרש"א ורטהיימר ח"ב סי' פב, שכתב בזה"ל: ואולי יש לומר דבזה לא שייך מה שאמרו חז"ל ע"פ את העני עמך עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמים כיון דהמשלוח הזה לא בתורת צדקה הוא אלא למען הראות חיבה לרעהו ולכן אף בשולח לרעהו עשיר יצא, עכ"ל, וממילא לדבריו א"ש.

קלג. הנה דין וקדשתו מבואר בגמ' במס' גיטין דף נט ע"א וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב וכו' ופירש"י נהוג בו קדושה לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה, יעו"ש, וא"כ נראה דיש דין קדימה לכהן, היכא ששניהם רעהו ונצרכים.

ושוב ראיתי בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' בתשובות הגרח"ק זצוק"ל שנשאל ע"י ידידי הגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א במח"ס עזרת אליעזר, ונשאל בזה"ל: אדם שנותן רק כמה משלוחי מנות האם יש דיני קדימה למי צריך ליתן קודם כגון לקרוביו לפני שכנים וחברים. והשיב בזה"ל: יתכן (ואולי כהן קודם). עכ"ד.

ושוב ראיתי ששוב הביא התשובה הנ"ל בגליון אליבא דהלכתא חלק קב עמ' פט כשנותן כמה משלוחי מנות האם דין קדימה למי ליתן קודם לכהן קודם, והשיב כנ"ל, וכתב שם בהערה, שבספר מעשה איש ח"ב עמ' קטז מובא שהחזו"א משלוח מנות ונתן ע"י שליח ואמר לו שיתן לכהן משום וקדשתו, ואולם כתב שם שבשו"ת דברי בניהו חלק לא סימן ט"ז כתב שליכא דין וקדשתו במשלוח מנות ליתן לכהן קודם כיון שאינו בפניו, ומש"כ בזה בשו"ת אורחותיך למדני ח"ו סימן קנ"א, ובשו"ת תשובות ישראל ח"ד סי' קל"ה, ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב ח"ה עמ'

משלוח מנות לאדם גדול

יש אומרים שאדם גדול ששולח לקטן יקדים לשלוח קודם לקטן, ואח"כ הקטן ישלח אליו[קלד].

משלוח מנות לאב"ד העיר

נהגו במקומות רבים לשלוח משלוח מנות לרב ואב"ד העיר[קלה].

מקורות

קלו, ומש"כ בקובץ המאור סיון תמוז תשע"ט עמ' עו, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה ח"ב סימן נט, ובספר אשא כפי פ"ח סכ"ד.

ושוב בדין הנ"ל ששאלתי למו"ר הגר"ע פריד שליט"א בזה"ל: האם יש דין קדימה לת"ח במשלוח מנות, וכן דין קדימה לכהן במשלוח מנות, או דלמא שמי שעני יותר הוא קודם. כתב לי זבה"ל: אם יש שתי עניים אפילו הת"ח פחות עני נותן לת"ח ואין בזה דין קדימה לכהן. עכ"ל, והגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי בזה"ל: מי שצריך יותר או למי שצריך להראות ריעות עכ"ל.

ושוב קבלתי בזה תשובה מהגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, וכתב לי בזה"ל: משלוח מנות לא קשור לעניים, ואין לערב בין מצוה זו למצות מתנות לאביונים, ונראה דאכן יש להקדים לת"ח ולכהן (בכהן מדין וקדשתו). עכ"ל.

ועתה יצא לאור ספר ראה ישר להגאון רבי שמעון ויסברג שליט"א בעמ' רעז, ששאל להגרח"ק זצוק"ל האם יש וקדשתו ליתן משלוח מנות לכהן תחילה, או שרק בסעודה אחת יש להקדימו, והשיב הגרח"ק זצוק"ל בזה"ל: יש עכ"ל, ויש לעיין עוד בזה.

קלד. כתב בשפת אמת עמ"ס מגילה דף ז' שמוכח מדברי הגמ' במגילה שם, שלכתחילה גדול וקטן או אב ובן שולחים זה לזה, תחילה ישלח הגדול לקטן ובאב לבן שאם הקטן ישלח לו קודם יהא נראה הקטן כאילו מחשיב את הגדול לרעהו ולחבירו, אבל כשהגדול שולח לו והקטן רק מחזיר לו אינו עושהו לרעהו ומותר יעו"ש והו"ד בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן יד ע"ש, ואמנם נראה דאינו חיוב לדינא, כיון דלא הובא בדברי הפוסקים לדינא.

קלה. כן כתב בילקו"י פורים עמ' תשכ"ט, וז"ל: במקומות רבים נגהו שללוח מנות בפורים להרב אב"ד שבעיר ולגדולי הרבנים שבעיר, ובהערה שם ציין שכן כתב בספר שבט בנימין פונטרימולי סי' רח שבעירו שמוה לחוק שללוח מנות בפורים לאב"ד, עכת"ד, ופחמע"ד.

משלוח מנות לשוטה

אין יוצאין ידי חובת משלוח מנות לשוטה, ויש מקילים[קלו].

משלוח מנות לשיכור

אם שולח משלוח מנות לאדם ששיכור כלוט יוצא ידי חובה, אך אם הוא אינו שיכור כלוט אלא מפוקח יצא ידי חובת משלוח מנות[קלז].

מקורות

קלו. הנה בעיקר הדין הנ"ל לכאורה הרי הוא תלוי בטעמים, ולמעשה מצינו שנח' בזה אחרוני זמנינו, שבספר משנת איש ח"א עמ' קח הו"ד הגריש"א שאין יוצאים יד"ח, וכן השיב הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה תשנ"ד.

ואולם בספר הליכות אבן ישראל (מועדים ח"ב פרק ס' סעי' ט', עמ' תנ"ג) כתב, שהשולח משלוח מנות לחרש שוטה וקטן שאינן מחויבים במצות יצא ידי חובתו, יעו"ש, ובשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' צ') כתב בזה"ל: והיה נראה לומר לפמ"ש בשו"ת מהרי"ל סי' קצ"ו דיצא מצות פ"ו בבן חרש ושוטה והטעם דאיכא לשבת יצרה ואי משום דר' אסי דמייתי התם עד שיכלו כל הנשמות שבגוף האי נמי נשמה יש לו ובר מצות הוא ופקחים מוזהרים עליו וכן לענין מצוה וגט הוי מהני שליחותייהו אלא דאין להם דעת וכן לענין חליצה פי' בתוס' משום דפומייהו כאיב להו ולכל מילי חשבינן להו כישראל ע"ש נראה דס"ל דשוטה בר מצות ואחרים מצוים עליו וא"כ אפשר לענין מ"מ אם שלחו לו נמי יצאו אלא שהוא בעצמו פטור משום שאין לו דעת אבל אחרים מצוים עליו ולטעם התה"ד כדי שיהא לו ריוח בסעודה אולי גם לו צריכים אנחנו ליתן סעודה הגונה וצ"ע, עכ"ד, ואמנם לדינא נראה שכיון ששוטה פטור ממצוות ממילא אף בצרכי סעודה אין חיוב, וע"ע במש"כ בזה בשו"ת ויען הכהן ח"א סי' סב.

קלז. בקובץ אליבא דהלכתא שם השיב הגר"א נבנצל שליט"א שיוצאים יד"ח במשלוח מנות לאדם ששיכור כלוט, וכן השיב לידידי הגרי"א סקוצילס שליט"א, ושכן הו"ד הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תשמ"ח

ובשו"ת משנה הלכות ח"ד סימן צ' כתב בזה"ל: ובד"ת אשר כבדני מה שעלה ונסתפק אם מקיים מצות משלוח מנות במי ששלח לחבירו וחבירו כבר הגיע לשכרותו של לוט ומבואר בגמ' עירובין

מקורות

ס"ה ור"מ פ"א דנזירות הי"ב דלזה אף אותו כוס מותר ומיהו אפשר דשאני הכא דהמצוה עד דלא ידע ע"כ.

ולפום ריהטא יש לדחות דאף דהמצוה עד דלא ידע מ"מ כיון דכבר הגיע ללא ידע ולשכרותו של לוט והרי הוא פטור מכל המצות וגם ממצוה זו שכבר קיים עד דלא ידע והוי כשולח לעכו"ם או שאר פטורים דלא קיים בזה המצוה דאטו יש חלוק בין פטור לפטור וכיון שכתב הרמב"ם דמשהגיע לשכרותו של לוט אינו בן חיוב כלל בשום מצות ולא בדבר אחר והוי דומה קצת להא דאמרו בגמ' ר"ה כ"ט ע"א שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא כפאו מאן אלימא כפאו שד והתניא עתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפיקח לכל דבריו כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו ועיין רמב"ם פ"ז מה' חו"מ ה"ג וא"כ כיון דכשבא לשכרותו של לוט אינו בן חיוב כלל והוי דומיא דשוטה בזמן ההוא ודינו כשוטה לכל דבריו ואינו יוצא כלל במ"מ.

ועיין רמ"א סי' תרצ"ה שכתב דאשה חייבת במשלוח מנות רק איש לא ישלח לה משום ספק קידושין ותמה עליו הפר"ח דמנין לו דאשה חייבת כלל דהא במגילה איש כתיב ולא אשה א"כ אפשר דמדינא לא ישלח ולא יצא והק"נ תמה אפר"ח דודאי נשים חייבות כמו שחייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו נס ע"ש ובאמת אי משום הא לא תקשה אפר"ח שהרי ידועים דעת רבינו הבה"ג ז"ל דאשה אינה חייבת בקריאת המגילה רק בשמיעה והכי מבואר בתוספתא כדבריו ז"ל ועיין או"ח סימן תרפ"ה דאשה שקראה לעצמה מברכת לשמוע מגילה נמצא דחיוב נשים במגילה משונה מאנשים ושפיר תמה הפר"ח דמנ"ל דחייבת במ"מ כאנשים די"ל דאיש לאשה אינו יוצא מדינא. ועיין שבו"י ח"א סי' מ"ה די"ל כמ"ש בקידושין איש אביו ואמו תיראו הרי שניהם אמורים והכ"נ כתוב קימו וקבלו והח"ס דחה זה דקבלו קאי אכלל היהודים שקבלו לעשות ותי' כק"נ דהשוה הכתוב אשה לאיש לענין מגילה וכבר הקשתי על זה לעיל מבה"ג וקושיא זו תקשה נמי להח"ס ז"ל ועיין ברכי יוסף שהקשה מתוס' פ"ק דקידושין ובשו"ת יעב"ץ סי' ק"כ הקשה אפר"ח כשבו"י, ובתשובה אחרת כתבתי די"ל דתלוי בטעם משלוח מנות דהתה"ד כתב בטעם מ"מ כדי שיהא ריוח לבעלי שמחות אולי לא יספיק לו סעודתו והמנות הלוי הביא בשם קדמון שהוא להרבות השלום, ולטעם המנות הלוי שהוא משום להרבות השלום א"כ אפשר דוקא איש לאיש דמה לו לבועז להסתכל בנשים ואין שואלין בשלום אשה כלל וכ"ש לשלוח לה מנות ולטעם התה"ד כדי שיהא סעודה בריוח גם לנשים איכא מצות מ"מ שגם הם צריכים סעודה ודו"ק. ולדידן עכ"פ נראה דאם נותן לאינו מחויב אינו יוצא בה וא"כ הכ"נ.

והיה נראה לומר לפמ"ש בשו"ת מהרי"ל סי' קצ"ו דיצא מצות פ"ו בבן חרש ושוטה והטעם דאיכא לשבת יצרה ואי משום דר' אסי דמייתי התם עד שיכלו כל הנשמות שבגוף האי נמי נשמה יש לו ובר מצות הוא ופקחים מוזהרים עליו וכן לענין מצוה וגט הוי מהני שליחותייהו אלא דאין להם

מקורות

דעת וכן לענין חליצה פי׳ בתוס׳ משום דפומייהו כאיב להו ולכל מילי חשבינן להו כישראל ע״ש נראה דס״ל דשוטה בר מצות ואחרים מצוים עליו וא״כ אפשר לענין מ״מ אם שלחו לו נמי יצאו אלא שהוא בעצמו פטור משום שאין לו דעת אבל אחרים מצוים עליו ולטעם התה״ד כדי שיהא לו ריוח בסעודה אולי גם לו צריכים אנחנו ליתן סעודה הגונה וצ״ע.

ואגב לא אמנע מלהזכיר מילתא דתמיה מדכרי אינשי מה שכתב המהר״ם חגיז בהק״ט סי׳ ל״ז דההורג חרש שוטה פטור והמנ״ח מצוה ל״ד כתב דלא מצא בשום מקום לפטור והאריך להביא ראיות ואישתמיטתיה מינייהו דהני גאוני במכ״ת דברי מהרי״ל הנ״ל שכתב בסוף התשובה וז״ל ולכל מילי הוי ישראל גמור וחייבין על הריגתו ואדרבה התורה הקפידה על קלקלתו ע״כ ע״ש מבואר דחייבין על הריגתו ובחידושי הארכתי בס״ד.

ונחזור לדידן, אמנם נראה דמצות מ״מ עיקר תלוי במקבל ולא בנותן ר״ל שצריך שיהי׳ מקבל בר חיובא ובשעת חיובא ואם הי׳ בר חיובא ולא קיבל בשעת חיוב או שקיבל בשעת חיוב ולא הי׳ אז בר חיוב לא קיים המצוה וראי׳ מבן עיר ששלח מנות לבן כרך והגיע לידו בי״ד אם לא אכלו עד ט״ו יצא בו השולח ואם אכלו בי״ד לא יצא דבתר שמחת המקבל אזלינן עיין א״א או״ח סי׳ תרצ״ד ובס׳ יד אהרן ועיין ד״מ יצא השולח והבעה״מ הביאו המג״א או״ח הנ״ל כתב דלא יתן לעניים קודם פורים דלמא אכלה לה קודם פורים ועיין בהגהת רמ״א סי׳ תרפ״ט דהשולח מנות לרעהו ואינו רוצה לקבלו יצא בזה ואף שגם בזה תמה הפר״ח דמנ״ל מ״מ לפמ״ש שכתבתי לעיל בשם מנות הלוי דהטעם משום חיבה פשוט דכל ששלח לו והראה לו חיבה כבר יצא ואפילו לטעם התה״ד אולי כיון שהחזיר לו והראה לו שיש לו כל ואינו צריך עוד להרוחה קיים המצוה וא״כ בשכור שהגיע לשכרותו של לוט כיון דלאו בר חיובא הוא כלל א״כ לאו בר קבלה הוא לא קיים המצוה וכן הדין בשוטה כנראה.

אלא דמ״מ נראה דכל זה כשהגיע לו המ״מ כשהיה שכור בשכרותו של לוט ואין לו שהות עוד ביום לצאת משכרותו אבל אם יהיה לו עוד שהות ביום לצאת משכרותו א״כ ודאי דיצא דלטעם התה״ד שהתקנה היתה להיות לו ריוח לסעודה הרי אכתי יכול לאכול לאחר שיצא משכרותו גם כי ודאי פשוט דאפילו הביאו לו לאחר הסעודה וקבל השולח מנות יצא בזה דמאחר דתקנו תקנו בין יש בין אין לו ובין אכל ובין לא אכל עדיין וכ״ש לטעם מנות הלוי משום חיבה אף דבעת שכרותו ליכא בזה חיבה לאחר שיצא משכרותו איכא חיבה וממילא יצא לכ״ע בכה״ג וזה פשוט.

ברם יש עוד טעם למצות מ״מ משכ״כ זקיני המהר״ל מפראג״ בפי׳ על מגילת אסתר והוא כדי להראות שהוא בשלימות גדול עד שיוכל להשפיע מטובו גם לאחרים כי כאשר האדם הוא שמח הוא יותר בשלמות וכאשר יש לו משתה הוא יותר בשלמות וכאשר יש לו יום טוב הוא יותר

משלוח מנות לאדם ישן

השולח משלוח מנות [ואחר כך התעורר בתוך הפורים] יצא ידי חובת משלוח

מקורות

בשלימות ולכך הוסיף לומר ומשלוח מנות כי כאשר האדם בשלימות לגמרי הוא ג"כ משפיע לאחרים מטובו ע"ש ולפי טעם זה נראה דהכל תלוי בהמשלח שהוא המשפיע ולפ"ז הי' אפשר דיוצא גם בשכור ושוטה דסוף סוף איכא בזה מההשפעה שהוא משפיע ודו"ק וצ"ע דיש לומר דגם מטעם זה צריך להיות להראות לאיש אשר הוא ג"כ מחויב בדבר. ועכ"פ מה שכתבתי בס"ד לעיל נראה עיקר.

וזאת למודעי דאם השיכור נפל לישן ובנתיים פג שכרותו אף שעדיין ישן מ"מ הו"ל סתם דין של ישן שנראה דיוצא דאף שהוא ישן כשקבלו בשבילו דזכין לאדם שלא בפניו. [ועיין סנהדרין מ"ז ע"ב אבל האי דממילא קא דחי אימא כישן דמי ובתוספות ד"ה אימא כישן דמי לאו לגמרי כישן דישן חזי אפילו בשעה שהוא ישן. ובגמרא גיטין ע' ע"ב מי שאחזו קורדייקוס במאי קמיפלגי ר"ל מדמי ליה לישן ור"י מדמי ליה לשוטה ור"י נמי לידמיה לישן ישן לא מחוסר מעשה האי מחוסר מעשה ור"ל האי סמיה בידן בישרא סומקא אגומרי ע"ש. מבואר דהיכי דמחוסר מעשה רפואה פשוטה הוא ולא דמי לישן ומבואר החילוק בין ישן לשיכור. ועיין יש"ש ב"מ פ"ג סי' ד' ובהגרע"א ח"מ סי' רל"ה ובמשנה הלכות ח"ה סי' ד' ו']. ויש להאריך בדין זכין לאדם לשיכור שאינו בר קנין לעצמו מ"מ אחרים זכין לו וא"כ הכ"נ כשקיבלו אחרים בשבילו וזכין לו ולא באתי רק להעיר. ובאמת נראה דהשולח מ"מ ונאנס בדרך אם שלח ע"י בר דעת יצא בזה ידי מ"מ מטעם זכין לאדם ומיד שבא ליד השליח זכה בו המקבל ודלא כמ"ש בסמוך דבנאנס השליח לא יצא השולח ועיין בי"ש או"ח סי' ש"פ. עכ"ל.

וראה עוד מש"כ לעיל בשם שו"ת אפרסקתא דעניא שהוא דין במקבל, וא"כ לכאורה המקבל כוונתו למשלוח מנות.

ואולם הו"ד הגריש"א בספר משנת איש שם שיש להחמיר בזה, וז"ל: אם הוא שיכור כזה שהוא לא בר דעת, הוא לא קיים את המצוה, הוא שוטה, מה שהתורה אמרה איש לרעהו, זה כשהשני בר חיובא, עכ"ל.

קמב

מנות[קלח].

משלוח מנות לגוי

אם שולח משלוח מנות לגוי, לא יוצא ידי חובה, כיון שאינו בכלל רעהו[קלט].

מקורות

קלח. בספר עושה שלום עמ"ס מגילה והו"ד בשדי חמד מערכת פורים סימן יז כתב להסתפק בדבר השולח מנות לישן, והניחם בחיקו והוא נשאר ישן עד מוצאי פורים אם יצא ידי חובתו, מי נימא דקיים דסו"ס נתן, או דילמא כיון דהוא לא ידע וליכא שמחה לגביה לא קיים מצות משלוח מנות, וכתב שבספר מחנה אפרים הל' קנין חצר סי' י"ב וסי' י"ד וט"ו כתב לדון לגבי הנותן מתנה לחבירו בעודו ישן והניח את המתנה בחיקו, האם קנאה, וכתב שיתכן שאם הניח נייר בתוך המשלוח מנות וכתב לו את שם השולח, כך שאם היה מתעורר ביום הפורים, היה יודע מי השולח יצא בזה יד"ח יעו"ש, וכן מש"כ לעיל בשם שו"ת אפרסקתא דעניא שהוא דין במקבל, וא"כ לכאורה המקבל כוונתו למשלוח מנות, וממילא יצא יד"ח משלוח מנות, אך יש לדון לטעם של המנות הלוי דאכתי ביום פורים לא ירבה אצלו אחוה ורעות, ועיין, וע"ע בדין משלוח מנות לישן בספר פרדס יוסף החדש פורים אות תרלז.

הנה ביפה מראה (סי' י"ב) כתב לדינא שאם שלח מנות לחבירו והמקבל ישן, וכן אם שלחם לו ומחל ואמר כאילו קבלתי, וכן אם שלח לו ואבדו כדרך, לא יצא ידי חובתו וצריך לשלוח שוב משלוח מנות בכדי לצאת ידי חובה יעו"ש, ואולם בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תש"ס והשיב שיצא יד"ח, ועיין עוד במש"כ בזה בספר משנת יוסף סוגיות הש"ס ח"ב סימן מ', ובספר בית מתתיהו ח"ב סי' ט' אות ט' ד"ה ונפק"מ.
ולמעשה לדינא נראה שיצא יד"ח רק אם אח"כ יתעורר ויראה את המשלוח מנות ביום פורים עצמו.

קלט. הנה לכאורה לפי ב' הטעמים אינו יוצא יד"ח משלוח מנות, וגם לטעם שכתב במנות הלוי שהרי אינו בכלל רעהו, וכמו שכתב במקור חיים סי' תרצ"ד סעי' ג' ד"ה ידי, כתב בזה"ל: "מצוה שלוח מנות לכ"ע לא יצא בגוים, דק"ל רעהו דווקא, ע' ב"ק פ"ד דל"ז ע"ב. ומ"ש איש מאת רעהו, שאני לפני מתן תורה", עכ"ל, וכן כתב לדינא בחזו"ע פורים עמ' קמב, וכן כתב בילקוט יוסף פורים עמ' תשמ"א אות מ', יעו"ש, וכן כתב בירור הלכה (או"ח סי' תרצ"ה על סעי' ד' ד"ה ובעיקר, עמ' ת"ז) יעו"ש מה שהאריך בזה, וכן כתב לדינא בשו"ת שבט הקהתי חלק ב' סימן רמ"ג נשאל בזה, והשיב דהרי זה פשיטא דאם שולח מנות לעכו"ם לא יצא, כיון דעכו"ם לא הוי רעהו, וכן איתא במקור חיים סימן תרצ"ד. ולמעשה לגבי החילונים מחללי שבת ר"ל, אם הם עושין כן להכעיס במזיד ודאי דינם כמומרים ולא הוי בכלל רעהו, אבל אם עושין בשוגג והוי תינוק שנשבו אין דינם כמומרים, ודן שם שאפילו אם הרבה מהם תינוקות שנשבו, מ"מ יש להחמיר כיון שיכול להיות שהם לא נחשבים כרעהו לגבי זה, ועדיין צ"ע. עכ"ל, וברור דגוים לא יוצאים בכלל מצוות משלוח מנות.

משלוח מנות לעבד כנעני

השולח משלוח מנות לעבד כנעני יוצא ידי חובת משלוח מנות[קמ].

משלוח מנות לרשע

השולח משלוח מנות לרשע שמכיר את ריבונו ומתכיון למרוד בו, אינו יוצא ידי

מקורות

קמ. כן כתב בפרי מגדים א"א ס"ק י"א, סי' קנ"ו א"א ס"ק ב', וכן כתב פתיחה כוללת ח"ב אות י"ח, וז"ל: סתפקתי אם עבד כנעני בכלל רעהו במשלוח מנות. ופסולי קהל הוי בכלל רעהו. ואשה, משום חשש סבלונות. ועבד חייב במשלוח מנות, מחלפי סעודה. ומתנות לאביונים, כשיש לו מאחרים באין לרבו רשות בו. ומבעי לי אם יוצא ידי חובתו בבן חורין ששלח לעבד כנעני. שוב ראיתי בראב"ם ז"ל פרשת משפטים (שמות כ"א כ') דעבד כנעני בכלל רעהו הוא. ובמשנה ג' פרק ח' דבבא קמא בעבד כנעני בושת, לרבנן אחיו הוה. ובמשנה א' פרק י"א סנהדרין בגונב חצי עבד וחצי בן חורין, לרבנן אחיו הוה, וכל שכן דהוה בכלל רעהו, והוא הדין בשור רעהו. עכ"ל, וכן כתב לדינא בשו"ת זכר יהוסף (ח"ד או"ח סי' ר"נ ד"ה ומה). וכן כתב לדינא בשו"ת שבט סופר (או"ח סי' כ"ח), וכן כתב לדינא בכה"ח סי' תרצ"ה (ס"ק נ"ז). וכן השיב הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה תשנ"א) שיוצאים יד"ח, אבל אין ראוי לעשות כן כמו לאשה]. יעו"ש.

אבל בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קמ"ד אות ד') כתב שאינו יוצא דלא הוה רעהו, וז"ל: "ובגוף הדין שכ' הפמ"ג בפתיחה ובסי' תרצ"ה דיוצא אם שולח מנות לעבד כנעני לא נהירא דזיל בתר טעמא דמשלוח מנות להצמיח מדות האחדות והאהבה בישראל ולא שייך זאת בעבדים דואהבת לרעך כמוך כתיב וסתם עבדים פריצים וחשודים כדאמרינן בירושלמי דאין מוסרין שבועה לעבד וע' בטו"ז ח"מ סי' פ"ז סעיף כ"ה ואיך צותה התורה לאהוב אותה. ולרבנן יש לעבדים בושת דהוא אחיו במצות ואין לביישם וגם מצוה לפרנסם כדאמרינן בגיטין י"ב אבל שיהי' מצוה לאהוב אותם ולעשות שלום ואחדות עמהם אין לנו ע"כ לענין משלוח מנות כל הראיות שהביא הפמ"ג בפתיחה כוללת ח"ב סי' ה"י יש לדחות ולענין מתנות לאביונים יותר סברא דמקיים אם נותן לעבד וע' רש"י סוכה ל"ט דעם הארץ לגבי חבר לא חבירו. ואף לתוס' שחולקים מ"מ לענין משלוח מנות לעבד דזיל בתר סברא גם תוס' יודו ואין להאריך בפרט זה והפמ"ג הוכיח מראב"ם פ' משפטים שכתב דעבד בכלל רעהו ושם לענין הכאה קאי ובודאי לענין זה מקרי רעהו אבל לענין ואהבת לרעך כמוך או לענין משלוח מנות עדיין צ"ע, עכ"ל, וע"ע בזה בפסקי תשובות (אות י"א), ובשו"ת יעלת חן (ח"א סי' ל"ט), ובספר עת"ה באתי (קונ' תרי טעמי נפק"מ ל"ז), ובספר פרדס יוסף החדש (פורים אות תרכ"ח, עמ' תנ"ח), ובשו"ת פני מבין או"ח סי' רכ"ח אות ד', ובחשוקי חמד עמ"ס מגילה דף כג ע"ב.

חובה כיון שאינו בכלל רעהו[קמא].

משלוח מנות למומר

אם שולח למומר להכעיס, נראה שאינו יוצא ידי חובה, שהרי אינו בכלל רעהו[קמב].

משלוח מנות לכופר

וכן הוא הדין השולח משלוח מנות לכופר, ומי שמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, שאינו יוצא ידי חובת משלוח מנות[קמג].

משלוח מנות לאינו שומר תורה ומצוות, [אך אינו מחלל שבת בפני רב חשוב]

אם שולח לאינו שומר תורה ומצוות אף שאינו מחלל שבת בפני רב חשוב, בדיעבד יצא ידי חובה, [ואף שמחלל שבת בפני רב חשוב י"ל שיצא ידי חובה

מקורות

קמא. שו"ת מהר"י אסאד ח"א סימן רד, ומש"כ שמכיר את ריבונו כוו' כן כתב בילקו"י פורים עמ' תשמא וז"ל: השולח מנות לאדם שאינו שומר תורה ומצות ומחלל שבת בפרהסיא, אם הוא בגדר יודע את רבונו ומורד בו, לא יצא, מאחר שדינו כגוי, עכ"ל, והיינו אחד שפרש מדרכי היהדות, ולא באחד שיש ספק עליו אם תינוק שנשבה כגון חילונים כמבואר לקמן.

קמב. כן נראה לענ"ד שהרי הוא בכלל רשע, וכן השיב הגר"א נבנצל שליט"א בספר ירושלים במועדיה עמ' תיג פורים שנשאל האם אפשר לשלוח משלוח מנות לוממר, והשיב שאינו יוצא ידי חובה שהרי נאמר ומשלוח מנות איש לרעהו ומומר אינו בכלל רעהו, עכ"ד, וציינו שם בהערה שבספר יבקשו מפיהו פורים הביאו דעת הגריש"א שיש לחלק בין מומר לתאבון שהוא בכלל רעהו לבין מומר להכעיס שאינו בכלל רעהו, וכן כתב בקונ' אילת אהבים בשם הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל, ואולם כתב שם שדעת הגרח"ק שאין חילוק בין מומר להכעיס לבין מומר לתאבון והרי הם כבהמה לעניין זה ואינו בכלל רעהו יעו"ש.

קמג. כן נראה ע"פ האמור לעיל, וראה עוד בספר ירושלים במועדיה פורים עמ' תיג שנשאל הגר"א נבנצל שליט"א האם במשלוח מנות לחילוני יוצא ידי חובתו, והשיב שתלוי אם הוא מומר דהיינו שהוא כופר בתורה ואינו מאמין בה אינו יוצא ידי חובתו, ואם לאו הרי מקיים מצוה.

כיון שיש לומר שהרי הוא כתינוק שנשבה, ויש מחמירים] אך לכתחילה אין לשלוח לן[קמד].

מקורות

קמד. בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן רלו אות ג' כתב שלא יוצרים יד"ח במשלוח מנות למחללי שבת משום שלא מיקרי רעך, ותו דאין לנהוג בו רעות וידידות, מיהו בתינוק שנשבה יש לדון שיוצאיין דדילמא כיון דאיכא למיחש שילמדו ממעשיו ע"כ אף שהוא אנוס אין להיות עמו ריע עכ"ד,

ואמנם הוא תלוי במח' דרבוותא בגדר החילונים בזמנינו האם דינם כתינוקות שנשבו או כמומרים, ונחלקו בזה גדולי עולם ורק אציין הדעות בזה, דעת מרן החזו"א (או"ח סימן פז אות יד, יו"ד סימן א' אות ו', סימן ב' אות כח) שחילונים דינם כתינוקות שנשבו מחמת שאבותיהם פרשו מדרך התורה והם גדלו על דעתם יעו"ש, וכן הו"ד החזו"א בספר מעשה איש ח"ה עמ' לב, וכן דעת הגרנ"ק בחוט שני שבת ח"ב פרק מ' יעו"ש, ואמנם דעת הגרנ"ק דכ"ז שא"א להקל, אבל להחמיר אסור, ומ"מ כדעת החזו"א דס"ל שהם תינוקות שנשבו כן כתב בשו"ת מנחת אשר ח"א סימן י' אות ה' מחמת התקשורת יעו"ש, וכן הו"ד הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א שתינוקות שהורעלו נגד הדת בגלל ההסתה האנטי דתית שהם חשופים לה הם בתמימות מצידם מקבלים תמונה מעוותת של חיי תורה יעו"ש, וכן נראה בשו"ת תשובות והנהגות ח"ו סימן רצא, וכן אמר לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שאינם שומרי תורה ומצוות בזמנינו יש להסתפק אם דינם כתינוק שנשבה לבין האומות (שבת סב:) מצד אחד יש לומר שדינם כמומרים, וכיון שרק בתינוק שנשבה לבין האומות שאינו יודע כלל שיש כזה דבר יהודים ויהדות, (כמו ברוסיה שהייתה סגורה שלא ידוע כלל יהודים ויהדות), אבל אינם שומרי תורה ומצוות שבזמנינו שיודעים שיש יהודים שומרים תורה ומצוות אך אינם חושבים שזה מחייב אותם, שמא דינם כמומרים, אך מאידך יש לומר שבגלל התקשורת המצויה היום הם חושבים שהשומרי תורה ומצוות הם אנשים משונים, ולא מנסים להתקרב לזה, ולברר מה זה, ולמעשה פסקינן כמ"ש בחזו"א (יו"ד סימן ב' ס"ק כח) נקט לדינא שהם נחשבים תינוק שנשבה, עכ"ד, ושוב הודפסו הדברים בגליון אזמרה לשמך מס' 167 בדיני לשון הרע על חילוני.

ואולם דעת המנחת יצחק שו"ת ח"ג סימן כו, ובח"ו סימן סח, ובשו"ת אז נדברו ח"ט סימן נט, ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סוף סימן כח, אבן העזר ח"ב סימן כ' ענף ד', והגרשז"א בשלחן שלמה יו"א סימן תקיב, מרן הגריש"א והו"ד בפניני תפילה עמ' קכט, והגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי ח"ב סימן קעב, שאין דינם כתינוקות שנשבו, ועיין עוד בשו"ת יביע אומר ח"י או"ח סימן נה, ובקובץ משנת יוסף חלק כד סימן קלט, ובגליון כה עמ' תטז.

מקורות

ובמק"א כתבתי בזה לידידי ורעי הרה"ג בנימין ראובן שלזינגר שליט"א בעמח"ס מנחת בנימין, ביתר עילית, בזה"ל: וכעת אומר לכת"ר מה שנראה לדין החילונים בזמנינו, וע"פ מה שעלה בדעתי ע"פ דברי הפוסקים, וכפי שנראה לענ"ד בחמלת ה' עלי. נראה דדין החילונים היום דינם מתחלק לכמה חלקים, יש חילונים שבאמת לא יודעים כלום, ונמצאים בכל מיני מושבים וכו', וכפי שאמר לי אאמו"ר שליט"א שמתעסק עם בע"ת, ולא יודעים כלום ומאומה מעניני היהדות, שהם חשיבי תינוקות שנשבו כפשוטו.

ויש דרגה שניה של החילונים שיודעים שיש השי"ת, אלא שאין להם כ"כ דרך לחזור וקשה להם לחזור בתשובה, וגם שיש להם גם השפעות מהתקשורת. שבזה יש להסתפק טובא, איך לדונם, ויש לקרבם ולכבדם בכיבודים שונים, אבל לא בעליה לתורה וכו'.

ויש דרגה שלישית של מומרים לכל התורה כולה, שהם להכעיס, ויודעים בהקב"ה ומכעיסים אותו, כדוגמת השמ', שהם כס"מ, והדברים ידועים. כן נראה לענ"ד. וכ"ז על היהודים החילונים בארץ הקודש, אבל בחו"ל יש לדעת ולדון בפנ"ע, ואין כאן מקומו, ע"כ ממש"כ לו, ויש עוד להאריך בכ"ז לכמה וכמה דינים בכל התורה כולה, ואין כאן המקום להאריך, ועוד חזון ליוסף.

וראיתי שבשו"ת אבני ישפה ח"א סימן כ' כתב בשם הגריש"א שהיום אין מצוי כלל תינוק שנשבה כיון שאיכא תקשורת בעולם והכל יודעים על מושג של שמירת תורה ומצוות יעו"ש, ואמנם כבר הבאתי בשם חכם אחד שאמר שהיום שיש תקשורת שמסיתה נגד החרדים הרי ממילא הם חשיבי כתינוקות שנשבו, וכן שאמרתי הסברא הנ"ל למו"ר הגר"ע פריד שליט"א הסכים בזה, אך שלמעשה לדינא מסופק בדינם.

ולמעשה נראה דיש מקום להקל בזה דכיון דבדרך כלל חשיבי כתינוקות שנשבו, ממילא חשיבי לרעהו לכו"ע, וכן הו"ד הגרנ"ק בספר יד בפורים פרק לב הערה פה, וכן כתב בילקו"י פורים עמ' תשמא.

ומש"כ שיש להקל אף אם מחלל שבת בפני רב חשוב שהרי הוא חשיב כתינוק שנשבה, אמנם הו"ד הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תשע"ב שיש להחמיר בזה, ולמעשה נראה דסו"ס הרי חשיב רעהו, ויש עוד לצרף בזה מש"כ בקובץ הלכות פורים שיש מקום להקל לתת משלוח מנות למחלל שבת שהרי מצינו שכתב בשו"ת אחיזער ח"ג סימן לז סק"ה ו' בדעת הרמב"ם שלשון רעהו יכול לכלול אפילו עכו"ם והא דדרשינן בכל מקום רעהו ולא עכו"ם זה אינו אלא היכא דאיכא יתורא דקרא ולפי"ז במשלוח מנות דליכא יתורא דקרא אפשר לצאת יד"ח משלוח

משלוח מנות לאינו שומר תורה ומצוות שמתקרב ליהדות

ונראה אם הוא מתקרב ליהדות אף שאינו שומר תורה ומצוות נראה שלכתחילה אפשר לשלוח לו, כיון שע"י כן יתקרב לשמור מצוות[קמה].

משלוח מנות למי שיאכלם ללא ברכה

אין לשלוח משלוח מנות למי שוודאי יאכלו בלא ברכה, ואם חייב לשלוח לו מפני דרכי שלום, ישלח לו כלים וכדו', ובשעת הדחק יכול לשלוח לו משלוח מנות, אך ירשום בפתק על כל מאכל מהו ברכתו[קמו].

מקורות

מנות במומר יעו"ש, והו"ד בפרדס יוסף החדש פורים עמ' רסב, וראה עוד מש"כ בזה בספר הברית לגבי רעהו בגוי.

ולכן נראה שבשעת הדחק שאין יהודים אחרים יכול לצאת יד"ח בו, וכן הו"ד הגר"ש דבילצקי זצ"ל בפסקיו בהל' פורים שהובאו בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' אות קח, ובשו"ת דברי בניהו חכ"ד ס' נ' ובשו"ת אבני דרך חי"א ס' ק"ו ובשו"ת נהרות איתן ח"ה עמ' רפ"ז. ובס' מקראי קודש פורים פי"ב ס' י"ג יעו"ש, ובשו"ת משנת יוסף חלק יג סימן רמ"ד.

קמה. כן נראה ממה שהו"ד הגרשז"א בספר הליכות שלמה פרק יט' בארחות הלכה הערה 31 שבודרי מצוה גדולה היא לתת משלוח מנות לחילונים אם מקרב ליבם ע"י זה, וכן כתב הגר"א נבנצל שליט"א במשנ"ב ביצחק יקרא סימן תרצ"ד וז"ל: אין לשלוח מנות למי שאינו שומר תורה ומצוות, כדי שלא להכשילו באכילה בלא ברכה, אבל אם הדבר יביא לידי שנאה, או אם הדבר מונע מאותו אדם לאכול מאכלים שאינם כשרים מותר, וכ"ש אם בזה יקרב אותו לשמור מצוות עכ"ל.

קמו. הנה בשו"ת אור לציון ח"ד פרק נט תשובה ה' שאין לשלוח משלוח מנות למי שודאי יאכלם בלא ברכה, אך אם אין זה ודאי שלא יברך מותר ליתן לו, ובמקום שיש משום דרכי שלום כגון שהוא שכן שלו יש להקל לתת לו וטוב שירמוז על הברכה עכת"ד, אך לענ"ד אפשר לומר שיתן לו כלים וכדו' דברים שאינם מאכל, ושוב ראיתי שכן כתב בשו"ת אבני ישפה חלק ו' סימן ק"י ענף א' גם כן שכתב לדון בזה, והשיב דהרי הפמ"ג א"א ס"ק י"א נסתפק לגבי עבד כנעני אם הוא בכלל רעהו, ולכן יש לדון אם להסתפק במחללי שבת שדינו כגוי, או שמא דינו כתינוק שנשבה. וכבר הביא שם בספרו אבני ישפה חלק א' סימן כ' בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהיום אינו מצוי

קמח

משלוח מנות למומר שיש לו ילדים קטנים

כאמור אין יוצאים ידי חובת משלוח מנות במומר, [וכן בכל האמור לעיל] אף אם יש להם ילדים קטנים לא יוצאים בהם ידי חובת משלוח מנות[קמז].

מקורות

כלל תינוק שנשבה מחמת שיש תקשורת בעולם וכולם יודעים שקיים מושג של שמירת תורה ומצות. ועוד לגבי חשש שמא לא יאמר ברכה שכתבנו בסמוך שיש חש לפני עור, ואין לומר להקל משום שיגרום על ידי זה שנאת חנם, כיון שהוא לא מצפה לקבל משלוח מנות ממך, ולכן עדיף לתת לאנשים כאלה חפצים שאינם דברי מאכל כדי שלא יכשל בשום איסור, עכ"ד. וכן השיב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א, [והקל רק במקום הצורך לשלוח לו אוכל] וכן הובא דעת הגריש"א בספר יבקשו מפיהו פורים שאסור לשלוח משלוח מנות למי שלא יאכל יעו"ש, וע"ע בזה בספר גם אני אודך תשובות הגאון רבי יקותיאל ליברמן שליט"א (סימן קי"ט), ובמש"כ להאריך בזה בילקו"י פורים עמ' תשל יעו"ש.

ובהליכות מועד פורים כתב שאם נצרך לתת משלוח מנות לחילוני ולאדם שאינו מברך, הרי ראוי שירשום לו על כל מאכל את ברכתו, יעו"ש.

קמז. ראיתי בשו"ת בנין יעקב חלק ב' סימן עב שכתב לדון נפק"מ בין התרומת הדשן להמנות הלוי, אם יוצאים ידי חובת משלוח מנות ע"י נתינה למומר ולפושע ישראל רח"ל שיש לו משפחה של ילדים קטנים בבית כי אע"פ שמומר אינו בכלל רעך, מ"מ כבר הורה החזו"א זצ"ל ורהב מטשעבין זצ"ל לגבי צדקה שאם יש לומר משפחה עם ילדים קטנים מצוה ליתן לו צדקה עבורם, כי האב חטא בניו מה חטאו, [ועיין מש"כ בזה בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן תס"ז] וכתב שלכאורה יהיה נפק"מ בין הטעמים הנ"ל, שלטעם הא' של התרומת הדשן כדי להספיק לו סעודתו י"ל דמצוה יש בזה לפחות עבור ילדיו שיהיה להם לאכול סעודת פורים כי מחוייבים מצד חינוך, משא"כ לטעם השני של המנות הלוי כדי להרבות באחוה וריעות י"ל דלא יצא, כי לפושעי ישראל אין ענין להרבות באחוה ורעות כי אינם בכלל רעך, כמו שכתב בהגהות מיימוניות פ"ו מהל' דעות ה"ה שמצות ואהבת לרעך כמוך קאי רק על רעך בתורה ובמצוות, ועי"ש במש"כ להוכיח בזה בשו"ת בית שערים או"ח סי' ס"ט, וכתב שגם אי נימא שאינו בכלל רעך לעניין מצות אהבת ישראל י"ל שגם לטעם התרומת הדשן אין לשלוח לו משלוח מנות משום שאינו בכלל לשון הפסוק ומשלוח מנות איש לרעהו יעו"ש.

משלוח מנות לאביו או לאמו

יוצאים ידי חובה, אף בנתינת משלוח מנות לאביו ולאמו, שגם אביו נקרא רעהו[קמח].

משלוח מנות לרבו

השולח מנות לרבו, וכן להיפך, יוצא ידי חובת משלוח מנות, שגם הם בכלל מה

מקורות

קמח. כן כתב לדינא בחזו"ע פורים עמ' קלו, וכתב שם בהערה בזה"ל: בשו"ת לבושי מרדכי תנינא (חאו"ח סי' ט) כתב, שאין להקפיד בזה משום דכתיב ומשלוח מנות איש "לרעהו", ומשוי לאביו כאילו הוא רעהו, שהרי גם השולח לרבו כתבו הפוסקים שיוצא. וכ"כ מהר"י אסאד (סי' רד). וא"כ ה"ה למי ששולח לאביו. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' יד). ולאפוקי ממ"ש הרה"ג נסים הכהן נר"ו בשו"ת מעשה נסים (סי' רכה), שהשולח מנות לאביו לא יצא, שכיון שהטעם של משלוח מנות כדי להרבות אהבה ואחוה בישראל, הרי השולח לאביו בלא"ה יש אהבה ביניהם, כרחם אב על בנים, הילכך לא יצא. ע"ש. וליתא, שגם באביו או ברבו הוא מוסיף אהבה על אהבתו, שאל"כ בא ונאמר שהשולח לרעהו שהוא אוהבו בכל לב לא יצא, וזה בודאי אינו, שכל ששולח לו מנות בפורים מראה לו בעליל חיבתו ואהבתו, ויהיו נקשרים בעבותות אהבה ביתר שאת ויתר עוז. וזה פשוט וברור. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ט (חאו"ח סי' עב). והנה בספר שפת אמת (מגילה ז:) כתב אהא דרבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי וכו', שמכאן יש להוכיח שהסדר הוא שהגדול שולח מנות לקטן מקודם, והטעם דלא ליחשביה הקטן לגדול כמו רעהו. ורק כשהגדול מקדים ושולח לו וחושבו לרעהו, הדר משלח ליה איהו, ומש"ה שלח מקודם רבה למרי שהיה בנו של רבה, דאביי קרי לרבה מר, ואח"כ אהדר ליה איהו וכו', שאל"כ מסתמא היה מר בריה מקדים לשלוח לרבה אביו שחייב בכבודו. ע"כ. והנה אף שבעיקר דבריו מצאתי תנא דמסייע ליה, הוא הגאון מהר"ש אלגאזי בספר גופי הלכות (דקי"ז ע"ב) שכתב במ"ש במגילה (ז:) קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו, כי אף שמתורת דרך ארץ ומנהג העולם הקטן שולח תחלה מנחה לגדול, כאן תיקנו שישלח הגדול תחלה, שזהו "איש" לרעהו, שכל איש חשוב הוא, וזהו כדי שיהיה שמח הקטן. וז"ש קיימת בנו רבינו וכו'. ע"כ. וכן הוא בספר דרכי הים (דקט"ו ע"ד). אולם מה שחשב דמרי בר מר הוא בנו של רבה, במחכ"ת ליתא, כי הלא אין זה מדבריו של אביי שקורא מר לרבה רבו, אלא מדברי הש"ס שקוראו כן, שכן היה שם אביו של מרי מר, וכן הובא בכ"ד ומהם ביבמות (עו.) ובגיטין (פו:) ועוד. (ע' סדר הדורות בערכו). ויש הרבה חכמים ששמם "מר" כגון מר בריה דרבינא, ומר ינוקא ומר קשישא בני רב חסדא. (ע' בפרש"י כתובות פט: ותוס' בבא בתרא ז:). ופשוט. עכ"ל.

שנאמר משלוח מנות איש לרעהו[קמט].

מקורות

[קמט] יש לדון אם יוצאים ידי חובת משלוח מנות לרבו, ולכאורה הרי הוא תלוי בטעמים, דלטעם של להרבות אחוה ורעות לא יוצא ידי חובה ברבו, אבל לטעם של צורכי סעודה יוצא ידי חובה, וכן כתב בשו"ת שבט סופר או"ח סי' כ"ח דתליא בטעמים הנ"ל, וז"ל: וחקרת אם יוצא תלמיד לרב במשלוח מנות יען דכתיב איש לרעהו כמבואר בהגהת רמ"א יו"ד סימן רמ"ב דאין לתלמיד לשאול בשלום הרב כדהביא הירושלמי ברכות ושקלים לקיים ראו נערים ויחבאו, והנה בודאי גם רבו נקרא רעהו דכמה מצות מצינו בתורה דכתיב רעהו והכל בכלל (ועיין בפרמ"ג או"ח תרצ"ב שמסופק אם יוצא בש"מ לעבד כנעני אי הוי בכלל רעהו והביא ראיות דאף אחיו מקרי וכ"ש רעהו), ועיין ברש"י שבת על מה דאמר הלל לגר "מה דעלך סני לחברך לא תעביד" כתיב רעך וריע אביך אל תעזוב זה הקדוש ברוך הוא מצינו שגם הקדוש ברוך הוא נקרא ריעך ואין להאריך בפשוט אבל אי נכון לשלוח מפני דהוי כמו דרישת שלום לרבו לכאורה זה תלי בטעמים של משלוח מנות לתה"ד דהטעם כדי שיהי' הרוחה אולי לא יספיק לו סעודתו הרי חבירו מסייע וכדי שאין לבייש את מי שאין לו תקנו לשלוח גם למי שיש לו ויוצא אף בעשיר א"כ אין זה שאילת שלום רק כמביא דורון לת"ח דאמרינן בכתובות דהוי כמביא בכורים וכ"ש אם שולח לרבו אבל אי הטעם כמנות הלוי דמשום להרבות שלום וריעות נגד מה שאמר המן מפוזר ומפורד בין העמים ולהראות חביבות איש לזה י"ל דלא נכון לרבו ויהורא הוי להראות לרבו דברי שלום ואהבות וריעות כמו שאין שואלים בשלום רבו ... ועוד לפי הטעם י"א אלו הטעם שלא יקדים התלמיד שום דיבור מפני מורא הרב כאשר כתב ברבינו יונה שם א"כ זה דווקא שייך בפניו אבל שלא בפניו לא וגם אם נותן מיד ליד רבו דיצא דלא צריך לשלוח דווקא עיין בד"מ סי' תרצ"ה מ"מ כיון דנותן תשורה ודורן לרבו לצאת ידי חובת מצוה אין זה נגד מורא רבו ולרבו ניחא ליה בכך שיתקיים המצוה על ידו ובוודאי מוחל על כבודו דגם הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, עכ"ל.

והנה בלקט יושר עמ' קנח כתב בשם רבו בעל התרומת הדשן בזה"ל: "וצריך לשלוח מנות לחבירו וכ"ש לרבו". עכ"ל, וא"כ ממילא נראה דה"ה דיוצאים יד"ח לרבו, ואמנם אפשר לומר שהתרומת הדשן לטעמו דס"ל דטעם משלוח מנות הוא משום צורכי סעודה, ומ"מ כן כתב לדינא בשו"ת זכר יהוסף (ח"ד או"ח סי' ר"נ), וכן כתב לדינא בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סי' כ"ה אות ב') וז"ל: ובדין מש"מ תלמיד לרבו שכתב כ"ת דברי' נכונים. והביא משו"ת מהריא"ס ז"ל חא"ח סי' ד"ר ושו"ת שבט סופר סי' כ"ח שהביאו ראי' דגם רב ותלמידו נקראים רעים. בזה אינני רק כמוסיף נופך, דמקרא מלא דבר הכתוב (משלי כ"ב י"א) אהב טהור לב חן שפתיו רעהו מלך ע"ש, ובאבות רפ"ו נקרא ריע. והביא המפרש שם המ"ק (תהלים קל"ט י"ד) ולי מה יקרו רעיך אל, ודעתו כדעת הת"י ורש"י שם דרעיך היינו הצדיקים שהם ר"עי ואוהבי ה', ובזוה"ק ויקרא ע"פ אכלו רעים, דרעים לא יתפרשין דא מן דא, ועיין בס' אהלי יהודה ערך ר"עה עכ"ל, וכן כתב לדינא בשו"ת לבושי מרדכי

מקורות

(או"ח מהדו"ת סי' ט' אות ג') וכן כתב לדינא בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' י"ד אות ה') וז"ל: "ומכאן פתח פתוח גם לפתרון הבעיא בדינא דתלמיד ששולח לרבו ובן לאביו, וכן להיפך, וששפיר יוצאים בזה בשופי ידי משלוח מנות מן המובחר, וכדהעלו באמת כן רבותינו האחרונים ז"ל ה"ה בספריהם, עיין בשו"ת מהר"י אסאד תאו"ח סי' ר"ד, שו"ת שבט סופר תאו"ח סי' כ"ח, שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת תאו"ח סי' ט', בית שערים תאו"ח סי' שפ"א ושו"ת אפרקסתא דעניא סי' כ"ה עיין שם, ויעוין מ"ש בזה גם בספר יפה ללב ח"ה סי' תרצ"ה אות ד' עיין שם, ואין להאריך כעת יותר, עכ"ל.

וכן כתב לדינא בחזו"ע פורים שם, וכתב שם בהערה לבאר האי דינא בזה"ל: כי גם הקב"ה קרא לישראל ריעים, ועיין בחגיגה (ז.) הוקר רגלך מבית רעך. ההוא בחטאות ואשמות. ופרש"י, מבית הקב"ה שקרא לישראל ריעים שנא' למען אחי ורעי. עכ"ל. והעיר המהרש"א, דהתם דוד אמר לישראל למען אחי ורעי, אבל בשיר השירים נאמר זה דודי וזה רעי. ע"כ. ובאמת שאע"פ שפשוטו של מקרא למען אחי ורעי כד' המהרש"א, אבל רז"ל דרשוהו בכ"ד לגבי הקב"ה, וכדאיתא בירושלמי (פ"ט דברכות ה"א), ובשוחר טוב (מזמור ד ומזמור קיח), ובתנא דבי אליהו (סדר א"ר ס"פ יח), ובשמות רבה (ר"פ נב), ישראל נקראו ריעים להקב"ה שנא' למען אחי ורעי. וע"ע בשמות רבה (ר"פ כז), הדא הוא דכתיב רעך ורע אביך אל תעזוב, רעך זה הקב"ה שנא' למען אחי ורעי. ע"ש. וכן הוא בזוהר הקדוש בפרשת משפטים (דקכ"ב ע"א) ובפרשת ויקרא (ד"ז ע"א ודכ"ב ע"א) ובפרשת שלח לך (דק"ס ע"ב). ובכ"ד. ובשבת (לא.) ואהבת לרעך כמוך, דעלך סני לחברך לא תעביד, זוהי כל התורה כולה. ופרש"י רעך זה הקב"ה כמ"ש רעך ורע אביך אל תעזוב. ע"ש. (ובשמות רבה פרשה כז סימן ח, בני אם ערבת לרעך, זה הקב"ה). ומה שאמרו (בב"ק לז:) רעהו ולא של הקדש, אינו ענין לכאן. וק"ל. ומעתה שפיר דמי לצאת י"ח משלוח מנות כששולח לרבו. וכן מבואר בלקט יושר (עמוד קנח) וזו לשונו: וצריך לשלוח מנות לחבירו "וכל שכן לרבו". וכ"כ מרן החיד"א בברכי יוסף או"ח (סי' רכה סק"א) וזו לשונו: הרואה את חבירו מברך שהחיינו, פשוט דכל שכן הרואה את אביו או רבו. וזכר לדבר בפ"ק דמגילה (ז:) קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו. ע"ש. וכן פסקו בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חאו"ח סי' רד). ובשו"ת בית שערים (חאו"ח סי' שפא). ובשו"ת שבט סופר (סי' כג וכח). ובשו"ת לבושי מרדכי מה"ת (חאו"ח סי' ט). ובשו"ת אפרקסתא דעניא (סי' כה). ובספר יפה ללב ח"ה (סי' תרצה אות ד). ובספר מקראי קודש (פורים, ס"ס לט). ע"ש. וע' בשו"ת פני מבין (סי' רכח אות ד) שגם השולח לע"ה יוצא י"ח, אפילו לרש"י (סוכה לט.) דע"ה אינו בכלל חבירו, דבלשון תורה כל ישראל ריעים, כמו לא תחמוד בית רעך, וכי יש לחלק בזה בין ת"ח לע"ה. ע"ש. [ובדין השולח לעבד כנעני כתב הפמ"ג (א"א אות יא) דמהני, דבכלל רעהו הוא. וע' בזה בשו"ת בית יצחק (ח"ב מיו"ד סי' קמד). ובשו"ת פני מבין חאו"ח (סי' רכח אות ד). ובשו"ת אמרי בינה (חאו"ח ס"ס יג). ובשו"ת משפטים ישרים (סי' קכ), ובשו"ת שרגא המאיר ח"ד (סי' לא). ע"ש]. וע"ע ב"נועם" ח"ח (עמוד קפב אות ח). ובמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ט (חאו"ח סי' עב). עכ"ל, ועיין עוד במש"כ בשו"ת יביע אומר חלק יא סימן פ"ד אות ד.

משלוח מנות לאשתו

יוצאים ידי חובת משלוח מנות לאשתו[קנ], אך נראה שלכתחילה יש להחמיר ושלא לשלוח משלוח מנות רק לאשתו, כיון שהרי היא סמוכה על שולחנו בסעודת פורים.

מקורות

וכן הו"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל בקובץ מה טובו אוהליך יעקב ח"ט עמ' ל, וכן השיב הגרח"ק בספר דרך שיחה ח"ב עמ' שה, וז"ל: יהודי הביא למו"ר שליט"א משלוח מנות ואמר הלה שאינו יוצא בזה יד"ח המצוה, כי נאמר בקרא 'איש לרעהו', ולא לרבו. ואמר לו מו"ר: כי יגח שור איש רעהו – וכי אם נגח את רבו פטור ...". עכ"ד, וכן השיב בשו"ת מועדי הגר"ח ח"א תשובה תשנ"ט. וכן כתב לדינא בשו"ת משנה הלכות ח"ז סימן צ"ד. וכן כתב בספר נטעי גבריאל פורים (פרק ס' סעי' ז') שיוצא אדם ידי חובת משלוח מנות כששולח לרבו, שזה ג"כ בכלל ומשלוח מנות איש 'לרעהו', ויש בו מ"ע דכבוד התורה לשלוח לרבו כפי כבודו, יעו"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת דברי סופרים סימן ז' יעו"ש. וכן כתב בילקו"י פורים עמ' תשכ"ח, וע"ע בזה בקונ' משנת פורים סי' כ"ו.

קנ. לכאורה נראה שהרי הוא תלוי בב' הטעמים, דלטעם שכתב התרומת הדשן שהוא משום סעודה א"כ אינו יוצא ידי חובה, כיון שהרי בלא"ה חובת הסעודה מוטלת עליו, אך לטעם של להרבות אהבה ואחוה הרי יצא ידי חובה, וכ"ש באשתו, אך י"ל בזה כמ"ש בשו"ת יביע אומר ח"ט או"ח סימן עב שהביא מש"כ בתשובות מעשה נסים הכהן סימן רכה שהשולח משלוח מנות לאביו אינו יוצא יד"ח כיון שהטעם של מצות משלוח מנות הוא כדי להרבות אהבה וחיבה בין איש לרעהו וא"כ עם אביו לא שייך בזה כיון שמסתמא יש אהבה ביניהם כרחם אב על בנים וכו', וכתב להעיר ע"ז ביביע אומר שם, שאדרבה בקרובים מצוה רבה להרבות אהבה ביניהם אהבה ואחוה וחיבה יתירה ולפעמים תקראנה דברי ריבות ועל כל פשעים תכסה אהבה, וכן אמרו ביבמות דף סב ע"ב האוהב את שכניו המקרב את קרוביו עליו נאמר אז תקרא וה' יענה עכ"ד, וכן כתב בחזו"ע' פורים עמ' קלו, וא"כ לכאורה יש מעלה בנתינת משלוח מנות לאשתו יותר משאר בני אדם.

ובקונ' חמדת משה פורים עמ' פד כתב שאכתי אפשר דאף לפי מש"כ בתרומת הדשן באשתו יוצא ידי חובה, שאף שהבעל חייב לזון את אשתו ולפרנסה, מ"מ אינו מחויב ליתן לה משמני הארץ תפנוקים ומעדנים, אלא כדי צרכה אשר יחסר לה, וכמש"כ מרן בש"ע (אהע"ז סי' ע ס"ג) וז"ל וכמה מזונות פוסקים לאשה, לחם שתי סעודות בכל יום, ופרפרות לאכול בה הפת, ושמן לאכילה ולהדלקת הנר, ומעט יין לשתות אם היה מנהג המקום שישתו הנשים יין, ובשבת שלשה סעודות ובשר או דגים וכו'. עכ"ל. ומבואר שאינו מחויב ליתן לה תפנוקים ומעדנים. וא"כ יש לומר, דה"נ יכול ליתן לה משמני הארץ, ולצאת בזה י"ח מצות משלוח מנות. ואמנם מדברי התרוה"ד (שם)

משלוח מנות לקרובים בנו ובת, אחי ואחותו

השולח משלוח מנות לקרובים כגון בנו ובתו, אחיו ואחותו יוצא לכתחילה ידי

מקורות

משמע שעיקר המצוה כדי שיהא לכ"א די סיפוקו לקיים הסעודה כדינה. וא"כ י"ל דכיון שגם אם לא יתן לה משלוח מנות, יכולה לקיים המצוה כדינה, שהרי חייב ליתן לה מזונותיה דבר יום ביומו. מ"מ הרי פשוט שגם אם יש לחבירו די סיפוקו לקיים הסעודה כדינה, יוצא י"ח לדעת התרוה"ד, והיינו משום דכיון דס"ס יכול לאכול דברים אלו בסעודה, יוצא ידי חובתו, וכמש"כ האחרונים הנ"ל.

ומ"מ כתב שם שאכתי י"ל שכיון שמבואר בגמ' ביטין דף ע"ז שה שקנתה אשה קנתה בעלה א"כ לא חשיב שהוציא הדבר מרושתו ולא מקיים משלוח מנות אך כיון שמבואר בגמ' בב"ב דף נא ע"ב שבעל שנתן מתנה לאשתו זכתה בה לגמרי וכמבואר בשו"ע אבן העזר סימן פה ס"ז וא"כ שפיר יכול הבעל לתת משלוח מנות לאשתו.

ואולם בספר מקור נאמן ח"א סימן תקע"ה כתב שאינו יוצא יד"ח כיון שאשתו כגואפו יעו"ש וכן כתב בשו"ת ויען הכהן ח"א סימן סא ובשו"ת מענה לשון ח"ד סימן עא ובשו"ת שערי יושר ח"ד או"ח סימן צא ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ה או"ח סימן ק' ובשו"ת מבית ישראל ח"ב סימן קיא, ובשו"ת דברי בניהו חלק כו סימן נ' יעו"ש, וכן נראה מדברי הטהרת השלחן סימן תרצ"ה.

ואולם במקדש ישראל פורים סימן רמב שיוצא יד"ח בנתינה לאשתו כיון שאינו מחוייב לה בהרווחה יעו"ש, וכן כתב בשו"ת משנת יוסף ח"ט סימן קפ שלשני הטעמים יצא שלטעם שיהא לו הרווחה בסעודה נהי דחייב לזון את אשתו מ"מ הרי יכול להוסיף מגדים שאינו חייב בהם וגם לטעם של המנות הלוי להרבות שמחה וריעות הן אמת שתמיד לכבד את אשתו מ"מ בפורים יוסיף כבוד וריעות ע"י משלוח יפה, וכתב שם שאין לומר בזה אשתו כגופו משום שלא אמרינן כן אלא לגבי עדות יעו"ש, וכן כתב בספר תורת המועדים פורים עמ' תיד שיוצא בזה יד"ח משלוח מנות לאשתו, וכן כתב בשו"ת אבני דרך ח"ו סימן צה אות ז', ובספר עתה באתי עמ' קט יעו"ש. וממילא נראה דה"ה לגבי בניו ובנותיו הסמוכים על שולחנו וראה בזה לקמן. ומ"מ נראה דלמעשה יש מקום להחמיר בזה.

משלוח לאשתו [בזוג פרודים] – הנה ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם אני אודך, כתב לחקור בפרדס יוסף החדש פורים אות תרמד האם יוצאים יד"ח משלוח מנות לאשתו בזוג פרודים רח"ל, יעו"ש מה שהאריך בזה, ולפי המבואר יוצאים בזה יד"ח משלוח מנות, ובזה נראה שלכו"ע יודו דיוצא ידי חובת משלוח מנות, כיון דעתה היא אינה סמוכה על שולחנו, ופשוט.

חובת משלוח מנות[קנא].

משלוח מנות לבנו ובתו הסמוכים על שולחנו

השולח משלוח מנות לבנו ובתו הסמוכים על שולחנו, [בין קטנים ובין גדולים] לכתחילה אין לצאת בזה ידי חובת משלוח מנות, ונראה שהוא הדין לבני ביתו הנשואים שסמוכים על שולחנו עתה בסעודת פורים שלכתחילה לא יוצאים

מקורות

קנא. הנה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רל"ו אות א') כתב להחמיר בזה וז"ל: "ויש לדון במשלוח מנות לקרוביו הקרובים ביותר כמו בנו, בתו, אביו, אמו, אחיו ואחותו אי יוצא, ואף שלענין דיני מזיק וכדומה נקרא רעהו, מ"מ כאן העיקר להראות ידידות, וכיון שזהו בנו או בתו אף הנשואים שאינם סמוכין על שלחנו אפשר דלא יצא, וכן בקרובים כמו אחיו ואחותו אין תוארם 'רעהו' שהם יותר מזה שקרובים בעריות וכ"ש באביו ואמו, וטעם מצות משלוח מנות הוא לקרב איש לרעהו אבל כה"ג שקרובים ועומדים ל"מ, ואין מקיימין בהם המצוה, כנלע"ד עיקר אף שלא מצאתי זה במפרשים. שוב העירוני שבשפת אמת מגילה ז: פירש הגמרא דרבה שלח מנות ל'מרי בר מר' דהיינו בנו של רבה הנקרא 'מר', הרי דיוצאין במשלוח מנות לבנו, מיהו לא ידעתי ההכרח דהכוונה לרבה, ואדרבה אם הכוונה לבנו של רבה הו"ל למימר למרי 'בריה', אלא משמע דהכוונה לאמורא הנקרא 'מרי בר מר' ". עכ"ל.

ואולם נראה לדינא שיוצא יד"ח, וכן נראה ממש"כ בב"ח סי' תרצ"ה סק"ו, וכן כתב לדינא בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהדו"ת סי' ט' אות ג') וז"ל: "וראיתי מה ששואל בענינו של יום אם מותר ויוצא בו מצות משלוח מנות בבן לגבי אביו, דאפשר דאסור משום דכתיב [אסתר ט, כב] איש לרעהו ומחזי דמשוי ליה כרעהו ופוגע בכבוד אביו. והביא עד"ז כמה הלכות דכתוב לענין כבוד אב ואם. והנה לא מצאתי כעת בתשובות בנידון זה רק כיו"ב לענין משלוח מנות לרבו, בתשו' מהר"א אסאד סי' ר"ד דעמד השואל בסברא זו דמשוי רבו ליה כרעהו, והשיב לו כמה ראיות מהפוסקים ומדרשות דשפיר שייך רעהו, ואין זה בכלל זלזול כבוד ח"ו. והביא ג"כ מקרא דמשלי [כז, י] רעך וריע אביך וגו' שהביא מעכ"ת. ומעתה הדברים נראין ק"ו, דהא קיימ"ל ביו"ד סי' רמ"ב [ס"א] דכבוד רבו קודם לכבוד אביו, רק אם אביו ג"כ חכם, עכ"פ לענין משלוח מנות יש ללמוד מזה לזה דאין במנות משום דכתיב רעהו שיהיה בזה איזה דבר נגד הכבוד" עכ"ל, וכן הו"ד האדר"ת בקובץ מקבציאל חלק ל' עמ' קיג וז"ל: "ס"ד. חייב לשלוח לחברו מנות כו'. לענ"ד נראה דאם אין לו למי לשלוח ישלח לאשתו דג"כ נקראת ריעו, כמש"כ חברתך ואשת בריתך - ויקנה לה על מנת שלא תהא לו רשות במתנתו". עכ"ל, וכן כתב בשו"ת צי"א שם.
וכן הוא הדין לגבי אחותו שיוצא יד"ח, ויכול לכתחילה לשלוח לה, וכן כתב בספר נטעי גבריאל פורים פרק ס' סוף סי"א, וכן כתב בשו"ת מקדש ישראל סו"ס רלב, יעו"ש.

בזה ידי חובת משלוח מנות[קנב], אך בדיעבד נראה שיצא בזה ידי חובת משלוח מנות.

משלוח מנות מאח לאחות שאוכלים סעודת פורים בבית

השולח משלוח מנות מאח לאחותו וכן להיפך שאוכלים סעודת פורים באותו בית נראה שיוצאים ידי חובת משלוח מנות.

משלוח מנות מבנים או בנות שסמוכים על שולחן אביהם להוריהם

בנים ובנות שסמוכים על שולחן אביהם, ושולחים משלוח מנות להוריהם, יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות.

מקורות

קנב. הנה בדין הנ"ל חזיתי להגאון רבי אשר חנניה זצ"ל בשו"ת שערי יושר (ח"ד סי' צ"א) שכתב לדון לגבי משלוח מנות בכה"ג, וכתב שתהיה נפ"מ לגבי משלוח מנות לבנו שסמוך על שולחנו, דלטעם שאשתו כגופו יוצא י"ח במשלוח מנות לבנו שסמוך על שולחנו, אבל לטעם שצריך להוציא את המשלוח מנות לרשות אחרת, א"כ בבנו שסמוך על שולחנו לא חשיב כהוציא לרשות אחרת, ולא יוצא י"ח משלוח מנות, ולדינא נר' שצריך לחוש לשני הטעמים, ובין אב ששלח לבנו הסמוך על שולחנו, ובין בעל ששלח לאשתו לא יצאו בכה"ג י"ח מצות משלוח מנות, עכ"ל, וכן כתב להחמיר בשו"ת מנחת אליהו ח"ב סי' מ"א יעו"ש.

ושוב שאלתי בזה למו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי האם יוצאים ידי חובת משלוח מנות לבנו ובתו הסמוכים על השולחנו, ולכאורה יש לומר שלא יוצאים יד"ח כיון שסמוכים על שולחנו ואין צריכים מזון לסעודת פורים עכ"ל, והשיב בזה"ל: לכתחילה אין יוצאין עכ"ל. וכן השיב לי מו"ר הפוסק הגאון רבי עמרם פריד שליט"א שאין יוצאין ידי חובת משלוח מנות בבניו ובנותיו הסמוכים על שולחנו.

ושוב שאלתי בזה להגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס וז"ל: יש צדדים לכאן ולכאן ועדיף שאת עיקר המצוה יקיים באחרים עכ"ל.

ואמנם לפי מש"כ לעיל שלדינא יוצא ידי חובת משלוח מנות במה ששולח לאשתו, א"כ ה"ה הכא יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות.

ואמנם נראה דלכו"ע אינו יוצא ידי חובת משלוח מנות לבנו ובתו הקטנים שסמוכים על שולחנו. [וראה בזה עוד לקמן].

קנו

משלוח מנות מאשה לבעלה

אשה ששלחה לבעלה משלוח מנות יוצאת ידי חובת משלוח מנות[קנג].

משלוח מנות לקטן

לא יוצאים ידי חובת משלוח לקטן[קנד].

מקורות

[קנג] כן נראה פשוט, דהרי אינה חייבת בסעודת פורים, וכן שמעתי לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א.

[קנד] יש לדון אם אפשר לתת משלוח מנות לקטן, שהרי לכאורה אינו בכלל רעהו, ובשו"ת יד סופר ח"א סימן כ"ג שהרי הוא תלוי בטעמים, וכתב שם שלפי הטעם שכתב בתרומת הדשן שהטעם של משלוח מנות הוא כדי שיהיה הרווחה לבעלי שמחות אולי לא יספיק לו סעודתו אם שולח מנות לקטן יוצא, שהרי ע"י ששלח מנות יש לו הרווחה, ולא דייקינן מלשון איש לרעהו למעט קטן, אבל לפי הטעם שכתב במנות הלוי שמשלוח מנות נתקן להרבות שלום ורעות והיות ואין דרך של איש לעשות ריעות עם קטן לכן צריך לשלוח לגדול דוקא דדוקא בכה"ג הרי יש בו משום רעות, ואם שלח לקטן לא יצא יד"ח. יעו"ש עוד מה שהאריך בזה.

ומאידך י"ל לענ"ד להיפך שלטעם של סיפוק סעודה אינו יוצא ידי חובה כיון שהוא חיוב על אביו והוא סמוך על שולחנו, אבל לטעם של רעות הרי גם בקטן שייך להרבות רעות.

וכן מבואר לדינא בערוך השולחן סי"ח שיוצאים יד"ח משלוח מנות לקטן, וז"ל: ויש להסתפק אם שלח לקטן אם יצא ונלע"ד שיצא דהא לרעהו כתיב וגם קטן בכלל כדמוכח מקרא דכי יגוף שור איש את שור רעהו והנוגח שור של קטן חייב, עכ"ל, וכן כתב בהליכות אבן ישראל מועדים עמ' תנג, וכן כתב בקובץ הלכות פורים פרק ט"ו ס"ז, וכן השיב הגרח"ק בספר שאלת רב ח"ב פרק לט אות כ' שמסתברא שיוצא, ובספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תשמז, השיב שיוצא לקטן שהוא בר דעת. יעו"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן רל"ו אות ד'.

ואולם במעם לועז אסתר עמ' רמט כתב שלא יצא יד"ח משלוח בקטן כיון שאינו רעהו יעו"ש, וכן מוכח ממש"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סימן קכ שקטן אינו בכלל איש לרעהו, שהיעב"ץ השיג על הפר"ח שכתב שאשה אינה חייבת במשלוח מנות מדכתיב איש לרעהו ולא אשה, וכתב היעב"ץ דזה אינו שהרי מצינו דבעלמא איש לאו למיעוטי אשה הוא דאתא אלא למיעוטי קטן שאינו איש, ומוכח מזה דס"ל שבא הכתוב למעט קטן ממשלוח מנות יעו"ש, וכן כתב הגר"ח

משלוח מנות לאונן

אין לשלוח משלוח מנות לאונן, ואף אם בדיעבד שלח לאונן יש אומרים שלא יצא ידי חובת משלוח מנות[קנה].

משלוח מנות לעוסק במצוה

השולח משלוח מנות לעוסק במצוה, [היכא שפטור מכל המצוות] נראה שיצא

מקורות

פלאג'י בספר מועד לכל חי (סי' ל"א אות פ"ו) כתב שלא יוצאים יד"ח משלוח מנות לקטן, ממש"כ בשו"ת אגורה באהלך דף כ' ע"א ושם כתב לבאר מדוע משלוח מנות שונה מכל התורה ששם רעהו לא בא למעט קטנים, וכן כתב בבית עובד ס"ט כתב שקטן אינו נחשב רעהו יעו"ש, וכן כתב בבן איש חי (שנה א' פר' תצוה, פורים אות ט"ז) וכן כתב בכה"ח סי' תרצ"ד סקי"ב, כיון שאינו בכלל רעהו, וכן השיב הגריש"א בספר אשרי האיש או"ח ח"ג פרק מז אות י', וכן כתב לדינא בחזו"ע פורים עמ' קמה, וכן כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ד פרק נט שרמז לדבר איש לרעהו גימטריא איש שיהיה איש כמוהו ולא קטן יעו"ש, וכן הו"ד הגר"ש דבילצקי זיע"א בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' בפסקיו פרק ל"ט, וכן כתב בספר נטעי גבריאל פורים עמ' תשמה, וכן כתב בפסק"ת סוף אות טו.

קנה. בספר תולדות יעקב (יו"ד סי' ל"א אות ג' ד"ה וכה"נ, סוף עמ' ס"ח) כתב בזה"ל: "לכן אם אירע אשר אחד שלח מנות להאונן ב"מ אין יוצא בזה ידי חיוב משלוח מנות איש לרעהו דהואיל דהאונן אינו ב"ח לאו רעהו מקרי דהא דהא אפי' לאבל בתוך יב"ח יש מקצת פוסקים שאומרים דלא יצא ידי שלוח מנות משום דלא נתקן בה רק משום שמחה ואבל לאו בר שמחה הוא וע' בח"ס או"ח בסי' קצ"ו וכ"ש גבי אונן בודאי הדעת נותן דלא יצא בו". עכ"ל, וכן כתב בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה תשנ"ב, וז"ל: שאלה: השולח משלוח מנות ונודע לו אח"כ שהיה המקבל אונן אם יצא יד"ח דסו"ס הרבה שמחה ורעות. תשובה: לא, עכ"ל, ואולם שם הביא בהערה שהגר"ש דבילצקי זיע"א בתשובה להגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א ס"ל שיוצא, ואמנם למעשה נראה שיש מקום שיוצא דהא סו"ס מרבה באהבה ורעות, אך לטעם דהתרומת הדשן שהוא מצרכי סעודה, נראה שלא יצא יד"ח משלוח מנות. ולכן נראה שיש לחזור ולשלוח שוב משלוח מנות.

ואולם שוב נראה בזה שאף אם שולח לאונן יוצא ידי חובת משלוח מנות, לפי מש"כ בשו"ע סי' תרצ"ו ס"ז שיש מי שאומר שאונן מותר בבשר ויין בפורים יעו"ש, וממילא י"ל שלטעם שכתב בתרומת הדשן, לכאורה אפשר לומר שיוצאים יד"ח משלוח מנות בנתינת משלוח מנות לאונן, ואמנם לדינא י"ל שכיון שמעיקר הדין פטור, וצ"ע לדינא.

ידי חובת משלוח מנות[קנו].

משלוח מנות לחולה אלצהיימר

השולח משלוח מנות לחולה אלצהיימר, לא מקיים מצות משלוח מנות[קנז].

משלוח מנות לחולה מחוסר הכרה

השולח משלוח מנות לחולה מחוסר הכרה אינו יוצא ידי חובת מצות משלוח מנות[קנח].

מקורות

קנו. יש לדון אם אפשר לשלוח משלוח מנות לעוסק במצוה שפטור מכל המצוות וי"ל שיוצא ידי חובה דהא אח"כ יראה המשלוח מנות או יאכל הסעודת פורים, ואם לא יספיק לאכול ולראות את המשלוח מנות בפורים יל"ע.

קנז כ"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א בספרו שעורי תורה לרופאים חלק ג' (עמוד 482), וטעמו דהרי הב' טעמים שנאמרו במצות מלשוח מנות, א' שיהא לו מזון לקיים מצות סעודת פורים, או להרבות אחוה ורעות, וכיון שאין עמו רעות ואחוה כיון שהוא חולה באלצהיימר, אין הוא יכול לקיים מצות סעודת פורים, כי הכוונה מעכבת כמבואר בפמ"ג. יעו"ש, וממילא נראה דלכו"ע אין יוצאים יד"ח דהא אף התרומת הדשן ס"ל כדברי המנות הלוי, ויש לעיין היכן שנמצאים שם עוד מבני המשפחה, ועיין.

קנח. הנה בדין הנ"ל נראה שלא יוצא יד"ח וכמ"ש לגבי חולה אלצהיימר, ושוב ראיתי שהו"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' אות צ"ד, שחולה שהוא מחוסר הכרה אולי יש ענין לתת בשבילו משלוח מנות ומתנות לאביונים אף שהוא פטור מן המצוות, יעו"ש, וכן כתב בספר עסיס רימונים פורים עמ' שסו שאם נותן משלוח מנות עבור חולה שמוחסר הכרה יכולים לתת בעבורו אבל מ"מ לדינא אין חייבים כיון שהרי הוא פטור ממצות משלוח מנות ומתנות לאביונים, וממילא לדינא נראה שאין יוצאים בו יד"ח מצות משלוח מנות.

משלוח מנות לאדם שאינו מכירו

אף אם שולח משלוח מנות לאדם שאינו מכירו יוצא ידי חובה[קנט].

משלוח מנות בעילום שם

אם שלח משלוח מנות לחבירו בעילום שם, שאין המקבל יודע מי שלח אליו את המנות לא יצא ידי חובה[קס].

מקורות

קנט. יש לדון אם אדם שולח משלוח מנות לאדם שאינו מכירו אם יוצא ידי חובה, וי"ל שתלוי במח' התרומת הדשן והמנות הלוי, שלטעם המנות הלוי לא יוצא ידי חובה שהרי אינו מכירו, אך לטעם התרומת הדשן יוצא ידי חובה שהרי סו"ס נותן לו סעודה, ואמנם ראיתי בספר שמעתא דמשה פסקי בעל האגרות משה סי' תרצ"ה כתב שהשולח משלוח מנות למי שאינו מכירו לא יצא ידי חובה, יעו"ש, וכן שמעתי שהגרשז"א היה הולך להביא משלוח מנות לר' יונה מרצבך באומרו שהרי הוא רעהו, ושוב ראיתי שבילקו"י פורים עמ' תשא ציין שכן כתב בספר כוכבי יצחק על הירושלמי ברכות פ"ה הלכה א' אות יח סק"ג.

ואולם הגרח"ק בספר שערי ציון ח"א עמ' שא נשאל בזה והשיב ישצא שהרי חברים כל ישראל, ואמנם לפי דברי המנות הלוי הרי אכתי אי"ז מרבה אחות ורעות, ואולם ראיתי שהו"ד הגר"ח קניבסקי זצ"ל מובא בקובץ בנתיבות ההלכה פורים עמוד 206 פסק דאולי לא יוצאים. ואולם בספר דולה ומשקה השיב שאין נפק"מ לשלוח דוקא לחבירו הטוב, ועוד מובא בחוברת שם דעת בעל הרבבות אפרים זצ"ל דאע"פ שמו"ר בעל האגרות משה זצ"ל החמיר בזה וקשה מאוד לחלוק עליו מ"מ מסתבר טפי שיוצא.

וכן כתב לדינא בשו"ת אבן השוהם סימן יד שאי"צ לשלוח דוקא למי שמכירו, וכן הוא עיקר לדינא, ומסתברא דאדרבא ע"י כך ירבה אהבה ואחות ורעות.

קס. יש לדון אם אדם ששולח לחבירו משלוח מנות בעילום שם יצא ידי חובתו, ובשו"ת כתב סופר או"ח סי' קמ"א כתב דתלוי בין ב' הטעמים וז"ל: מה שנסתפקת מי ששולח מנות לרעהו ואין המקבל יודע מי שלח לו אם יוצא המשלח מצות משלוח מנות לפום רהיטא נ"ל דתלי' בטעמא, לטעמא דתה"ד דמצות מ"מ כדי למלאות חסרון מי שאין לו מסתבר דיוצא גם כשאין חבירו יודע מי ששלח לו סוף כ"ס הגיע לתכלית המכוין ויש מצוה ביותר כעין מצות צדקה דאמר ר"ח ה"ד מצות צדקה שא"י ממי נטלה כדי שלא לבייש, אבל לטעמא משום חיבה שלום וריעות וכן משמע

וכן נראה שהוא הדין להיפך שהנותן לא יודע למי שלח, [כיון שבני הבית שלחו עבורו] והמקבל יודע למי שלח, לא יצא ידי חובת משלוח מנות, כיון שאין כאן ריבי אהבה מצד הנותן למקבל[קסא].

משלוח מנות שבעל הבית לא נמצא ובני ביתו קיבלו את זה

השולח משלוח מנות לחבירו, והמקבל אינו בביתו ולא יגיע לביתו עד מוצאי פורים, אך בני ביתו של המקבל נמצאים בבית וקבלו את המשלוח לא יצא ידי

מקורות

לשון איש לרעהו בוודאי א"י כשאין המקבל יודע מי המשלח דאין שלוח כזה דרך חיבה וריעות ואינו מקרב לבבות, וכיון שהחזקנו דינו של הרמ"א דיוצא כשאין מקבלו וכטעמא דמ"מ משום חבה וריעות ממילא נשמע דא"י כשאין המשלח יודע מי שלח לו כנלפע"ד, עכ"ל, ויעו"ש עוד מש"כ להאריך מדוע אין מצוה זו בשאר יו"ט, ואכמ"ל.

וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת נחלת בנימין סי' קלו שהסתפק בספר הנ"ל, וכתב שנסתפק אם שלח לחבירו משלח מנות ע"י שליח והשליח לא גילה למקבל מי הנותן אי יוצא או לא וכתב שאינו יוצא כיון שעיקר הטעם של משלוח מנות האו כדי להרבות אחוה וראיעות וא"כ צריכים הנותן והמקבל להיות מכירים זה את זה כדי שיתרבה עי"ז האחוה ביניהם וכתב שבזה ישתנה מצות משלוח מנות להיות ההיפוך ממצות מתנות לאביונים שבמתנות לאביונים יש להדר שלא ידע המקבל מי הוא השולח כי זהו מצוה מן המבוחר כמבואר בגמ' בכתובות דף סז ע"ב משא"כ במשלוח מנות יש לדקדק שכן ידע המקבל מי הוא המשלח עכת"ד, מבואר דבמשלוח מנות לדינא יש לדעת מי השולח.

וכתב בחזו"ע פורים עמ' קנב שבכה"ג לא יוצא ידי חובה כיון שכתב הרב מנות הלוי שטעם מצות משלוח מנות הוא להראות חיבה וריעות, וכיון שאינו יודע מי שלח לו אין כאן חיבה, ולכן לא יצא ידי חובה.

קסא דעת הגרשז"א זצ"ל מובא בקובץ פסקי שמועות הל' פורים עמוד קס"ד, וראה עוד בקובץ הל' פורים.

חובת משלוח מנות לא יצא ידי חובת משלוח מנות [קסב], אלא א"כ יודיעו לו בטלפון[קסג].

וכ"ש אם הניח את המשלוח מנות מאחורי הדלת, ואף אחד לא נמצא בבית, שלא יצא בזה ידי חובת משלוח מנות.

הניח משלוח מנות בחצר חבירו המשתמרת

השולח מנות לחבירו, ואין שם איש מאנשי הבית בבית, והניחו בתוך חצר חבירו המשתמרת באופן שזכתה לו חצירו, ולא הודיעו על כך, אם המקבל לא חזר

מקורות

קסב. הנה בערוך השולחן סי' תרצ"ה סעיף טז, כתב בזה"ל: ואם שלח מנות לשמעון ושמעון אינו בביתו אם הוא בעיר ויבא בעוד יום לביתו יצא אבל אם אינו בעיר שלא יבא היום לביתו לא יצא אף על פי שאשתו או בני ביתו קבלו בעדו שהרי כתיב משלוח מנות איש לרעהו ובעינן שיבא ליד רעהו שעכ"פ ידע מזה, עכ"ל,

ואולם ראיתי בספר קובץ הלכות הל' פורים, וטעמו משום דהנותן מנות לחבירו מן הסתם ה"ה נותנו לכל בני ביתו, שלכן די במה שקיבלם בני ביתו ונוצר קירוב לבבות על ידי ידיעתם. אמנם בערוך השלחן סעיף ט"ז כתב דאם שלח מנות לשמעון והוא לא בבית אם הוא בעיר ויחזור בפורים יצא, אולם אם אינו חוזר בפורים אף אם בני ביתו בבית לא יצא. יעו"ש, ואמנם הובא שהגר"ח קניבסקי זצ"ל הסתפק בזה. ועי' עוד בזה במועדים וזמנים חלק ב' סימן קפ"ו, ובשו"ת משנת יוסף חלק ז' סימן קמ"א.

קסג. שע"י כן ירבה אחוה ורעות, כן כתב בספר הליכות מועד עמ' שט"ז, וכן ראה בספר נטעי גבריאל עמוד שט"ו על פי מש"כ בשו"ת בית שערים או"ח סימן שפ"א שכתב שאם שולח לחבירו בפורים ומודיע לו בטלפון אף שמגיע בלילה יוצא יד"ח יעו"ש, ואמנם לדינא לפי הטעם שכתב בתרומת הדשן שהוא משום צורכי סעודה כיון שלא יאכל את זה ביום פורים, וכן נראה עיקר לדינא.

קסב

לביתו מבעוד יום ולא נודע לו כלום מן המתנה עד אחר הפורים, לא יצא השולח מצות משלוח מנות בנתינה זו[קסד].

מקורות

[קסד] יש לדון אם אדם שולח שליח למשלוח מנות או שהולך להביא משלוח מנות והאדם לא נמצא בעת קבלת המשלוח מנות, ורק חצירו קונה, ובערוך השולחן סימן תרצ"ו ס"ג כתב שהשולח שלא בפניו לאו כלום הוא, וז"ל: וגם הנוסע בדרך והוא מוכרח לעמוד באיזה מקום לקריאת המגילה יראה לעמוד גם איזה שעות ולקיים סעודת פורים ומשלוח מנות ומתנות לאביונים ואינו מועיל מה שבביתו נותנים בשבילו ואפשר דבמתנות לאביונים יצא אבל בשילוח מנות שלא בפניו וודאי דלאו כלום הוא, עכ"ל, ואמנם יש לעיין דלדבריו אי אפשר לצאת אף במשלוח מנות על ידי שליח אי אפשר, ושוב ראיתי שבספר מקראי קודש סימן לט כתב לבאר החילוק בזה בין מתנות לאביונים למשלוח מנות שמתנות לאביונים הם כשלוחים, אבל במשלוח מנות שהוא כדי להרבות אהבה וחיבה בין איש לרעהו כמ"ש במנות הלוי לכן כשהוא בעצמו אינו שולח אלא אחר מזכה אין כאן קירוב לבבות בין המשלח למקבל, אבל לטעם של התרומת הדשן שהוא משום הרווחת בסעודת פורים יצא יעו"ש, ואמנם לדינא שגם התרומת הדשן ס"ל כטעם המנות הלוי, ממילא לכו"ע אינו יצא.

והוא נפק"מ גדולה לנמצא בבית האסורים או חולה בבית חולים וכדו' שיהיה אפשר לזכות לו, לדינא כתב בשו"ת מהר"י אסאד או"ח סי' רז שאם זיכה המשלוח מנות ע"י אחר שפיר מהני אע"פ שאין המקבל יודע מזה, יעו"ש, וכן כתב בלקט שאלות המצויות חנוכה ופורים עמ' 87 בשם הגרנ"ק שאפשר לצאת בזה יד"ח. וכן כתב בחשוקי חמד עמ"ס מגילה דף ז' ע"ב.

כן נראה שהוא לכו"ע, וכן הו"ד הגר"ש קמנצקי שליט"א בספר קובץ הלכות הל' פורים, ואע"ג שהמקבל זכה בהמנות מ"מ לא יצא ידי חובתו כיון שעיקר הטעם של המצוה משום קירוב לבבות, וכמו דקיימא לן אם שלח ולא נודע להמקבל מי שלחו דלא יצא כין דליכא קירוב לבבות ה"ה הכא כיון שחבירו לא ידע בפורים מן המנה בכלל.

במי יוצאין ידי חובת משלוח מנות

משלוח מנות לאדם שחייב לו טובה

יוצאים ידי חובת משלוח מנות באדם שחייב לו הכרת הטוב, אך נראה שאדם שיש לו חוב, ונותן לו את המשלוח מנות בתור פרעון חוב שאינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות[קסה].

~ מקורות ~

קסה. בצפנת פענח על הל' מגילה דף לח ע"ב כתב, שמי שחייב לחבירו חוב כספי, ושולח לו משלוח מנות כפרעון חובו, אינו יוצא בזה ידי חובת מצות משלוח מנות, וה"ה אם עשה לו חבירו טובה ונותן לו בשכרו משלוח מנות אינו יוצא, דמשלוח מנות יש לקיים בחבירו כשאין לחבירו עליו שום תביעות וזכויות, וכתב להביא ראיה לדבריו דמנות היינו חינם ממש, ממה שמצינו במס' סוכה דף לט ע"ב בכדי מן שנו, ומבואר בתוספתא פ"ג דבכורות דמן נקרא דבר הניתן בחינם, כמו המן במדבר שהיה בחינם מן השמים, וא"כ בעינן שישלח בפורים מנות שאין בהם טובת הנאה להמשלח עי"ש,

ולפי החידוש הנ"ל אי אפשר לשלוח משלוח מנות להורים או לרבה בחיידר או למורה בית ספר וכדו' ולחבריו שעושים לו טובות, וא"כ לא מצאנו ידינו ורגלינו בקיום מצות משלוח מנות, [ועי' ספר נטעי גבריאל פורים עמ' רסו לגבי משלוח מנות לאביו אבל שמותר כיון שהוא פריעת חוב, ולפי"ז לכאורה מותר לתת, אך אין לצאת בזה יד"ח] אך י"ל דדוקא היכא דאיכא תביעה, וכן נראה מדברי הפסקי תשובות סימן תרצ"ה אות י', שמשלוח מנות יש לקיים בחבירו כשאין לחבירו עליו שום תביעות וזכויות, וממילא רק באיכא עליו תביעות, וכן כתב לי בזה הגר"י אוהב ציון שליט"א, ואמנם י"ל דלדינא מדברי הרמב"ם והשו"ע לא נזכר דין זה, וא"כ י"ל שלא פסקינן כן לדינא.

וראה עוד לידידי הגאון רבי שמואל כהן שליט"א בספרו דברי שמואל על המועדים סימן כ"ח מש"כ להאריך בדין ובגדר הפריעת חוב במשלוח מנות.

ואמנם לדינא נראה מדבריו דכל היכא שיש הכרת הטוב, לא מקיימים בו מצות משלוח מנות, וכן כתב לי הגרי"מ מאיר שליט"א במח"ס עיטורי מרדכי להקשות ע"ד הצפנת פענח וז"ל: ויש להקשות על דבריו שכתוב בפסוק משלוח מנות איש לרעהו, ועיין בבח שצריך לתת לרעהו

מקורות

שקשור אליו מאוד, וכן נהג הגריז מבריסק לתת לרעהו שהיה לו קשר גדול מאוד איתו. וקשה הלא תמיד יש חיוב הכרת הטוב לחבר גדול עכ"ד.

ושוב ראיתי שכתב לדון בזה בשו"ת בנין שלום חלק ה' סימן טו, כתב שאכתי דברי הצפנת פענח הנ"ל תליא בטעמים, שלפי הטעם שכתב בתרומת הדשן שטעם המצוה הוא כדי שיהא לחבירו כדי סעודה, וא"כ לכאורה אפשר לומר שיוצא בזה ידי המצוה, שהרי בשליחות זו גורם שיהא לחבירו די צרכי סעודה, אבל לפי הטעם שכתב במנות הלוי שפורע חובו אין בזה משום מרבה ריעות, וכן במכיר טובה לחבירו ובא על שכרו במה שעשה לו טובה, לכאורה אין בזה משום מרבה ריעות, ורק עשה כדין ולא לפנים משורת הדין.

וכתב שם עוד להביא מש"כ בספר עיר מבצר תשובה לה שהאריך במי ששלח לכהן בפורים מתנות זרוע לחיים והקיבה והאריך בדין אין עושין מצות חבילות חבילות, וכן הביא דברי השל"ה והמהרי"ל סי' נ"ו המובא במג"א סי' תרצ"ד סק"א שאין אדם יכול לצאת משלוח מנות ומתנות לאביונים ממעות מעשר שלו.

ושוב ראיתי שכתב בספר מיני מעדנים בהל' משלוח מנות שהביא גברי הצפנת פענח הנ"ל שהובא גם בספר נטעי גבריאל, וכתב להעיר שא"כ לא שבקת חי לכל בריה, וכתב שם שאפשר שכוונת הנטעי גבריאל באופן שנותן לו המנות רק מחמת הטובה שעשה לו דלא יצא יד"ח, אבל אם בלא"ה היה נותן לו המנות יצא ידי חובה, יעו"ש עוד, ואולם י"ל דכמו שאין איסור לשלוח למלווה אלא א"כ לא היה רגיל לשלוח לו.

ואמנם יש לדון ממש"כ הפוסקים האם שונא מתנות יחיה, ומצינו בזה כמה ביאורים, בשו"ת משנה הלכות חלק ט"ו סי' רט"ו שבמתנה של חתונה אין בזה משום שונא מתנות יחיה שהרי גם החתן יתן לו מתנה בעת שמחתו וא"כ גם במשלוח מנות המנהג ששולחין לו בחזרה יעו"ש, וכן כתב בספר ברכת חיים מגילת אסתר ט' כב שהקשה כן בשם החת"ס ושכן יישב האדמו"ר מגור זצ"ל, ועוד כתב בספר אוצר פסקי המועדים ח"ג עמ' רעד שכתב ע"פ דברי הפרישה חו"מ סי' רמ"ט ס"ה שטעם ששונא מתנות הוא שלא יוכל המקבל להוכיח את הנותן שמתעבד לו ע"י קבלת המתנה, וכיון שכולם נותנים משלוח מנות זה לזה אין בזה משום השתעבדות למקבל להנותן, עכ"ד, ובקובץ נזר התורה (כסלו תשס"ט) כתב הרה"ג חזקיה דחבש שבמשלוח מנות אינו מתנה אלא מצוה, וכתב לדייק במגילת אסתר דבמתנות לאביונים כתיב לשון מתנה, ובמשלוח מנות לא כתיב לשון מתנה, ומשמע שאינו בגדר מתנה יעו"ש, וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב או"ח סי' רל"ה שגם משום שונא מתנות יחיה ליכא בזה כיון דעיקר המצוה כן הוא, יעו"ש, וכעי"ז מצינו בפ' ר' יעקב סקילי לתלמיד הרשב"א (סוף פ' ויקרא) שכתב, וחיוב שמחת אחרים הוא במתנות דכתיב

משלוח מנות לדיין

בעל דין יכול לשלוח משלוח מנות לדיין שלו, אם מנהג אנשי העיר לשלוח לו,

מקורות

ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים עכ"ד, וראה עוד בפיר' ר"ש אודיה למגילת אסתר שכתב שנס פורים הוא הצלה למעלה מדרך הטבע, ולכן תיקנו משלוח מנות אף שהוא מתנה וסיבה למיתה כמו שכתוב שונא מתנות יחיה, אפ"ה יום הפורים הוא למעלה מדרך הטבע, ודווקא המתנות הם הסיבה לתחיה עכ"ל,

ואולם בספר חיים שיש בהם (עמ' רעט) שכתב ממרן הגרי"ז זצ"ל שסמוך לשקיעת החמה נכנס אחד אל הגרי"ז ובידו משלוח מנות, יצא הרב לראות אם שקעה השמש, כל כך למה שאלו לו מקורביו, והסביר הגרי"ז מבריסק איני חפץ בשום אופן במתנת בשר ודם אלא שבפורים יש דין של משלוח מנות איש לרעהו, וקבלת המתנה נובע מדין משלוח מנות, אבל עתה בערוב היום עליו לברר האם עדיין זמן המצוה הוא, שהרי אם שקעה השמש אין הדבר בגדר משלוח מנות אלא בגדר מתנה ומתנות איני מוכן לקבל עכ"ל. והרי הוא תליא בהנ"ל מה הגדר של המשלוח מנות אם הוא מתנה או מצוה.

ועוד יש לדון בזה לפי מש"כ לעיל לדון אם חייבים להחזיר למי שנותן לו משלוח ומנות, וכמו שהסתפק בזה הגר"ש קלוגר בספר החיים.

וראיתי למו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א בשו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' רמ שכתב שכיון שיתכן שחייב להחזירו הוי כעין חוב, ואינו מקיים מצות משלוח מנות כיון דאינו מראה בזה ריעות וחיבה, ולכן הרוצה לצאת המצוה כראוי עדיף שישלח קודם הוא לחבירו עכ"ל.

למעשה, נראה לא חוששים לזה ויוצאים יד"ח ורק אם חייב לו חוב שיש עליו תביעה ממונית אין לו לשלוח לו, ושוב שאלתי בזה למו"ר הגר"ע פריד שליט"א והשיב לי שלמעשה לא פוסקים כדברי הצפנת פענח, וכן השיב לי בזה מו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי, ששפיר יוצאין יד"ח לדינא אף במי שיש לו הכרת הטוב.

וכן כתב בקובץ יתד המאיר מס' 197 עמ' 318 שכן הסכים עמו הגר"א נבנצל שליט"א שהשולח משלוח מנות למי שחייב לו הכרת הטוב יצא ידי חובה.

ושוב קבלתי בזה תשובה מהגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, וכתב לי בזה"ל: אם מתכוין לשם מצות משלוח מנות בודאי יוצא בכל מקרה, וכי אם ישלח מנות להוריו לא יצא יד"ח, והרי אין מי שחייב להם הכרת טוב יותר מהוריו עכ"ל.

[או שרגיל לשלוח לו בכל שנה] ולבו לשמים[קסו], אבל אם לולי הדין לא היה שולח לו, או שמרגיש שעושה כן לתועלת יש בזה חשש שוחד, [וכמו כן מלבד זה אינו יוצא ידי חובת משלוח מנות במשלוח הנ"ל[קסז]].

מקורות

קסו. כן כתב בעולת שמואל הל' פורים, והו"ד בספר יוקח נא סי' תרצ"ה סקל"א, וז"ל: בעל דין א' שבא לקיים בפורים עם הדיין מצות משלוח מנות ומתנות אם המנהג הוא באותה העיר כמנהג רוב ערי ישראל שכל א' מרבה בדורנות ליודעיו ולמכיריו ובפרט לבעלי תורה וכוונתו רצויה לשמים וגם אינו ניכר כלל מתוך מעשיו שהוא לתכלית אחר כי אם לשם מצות פורים שפיר דמי, אמנם אם נראה דהמשלח משתף שם שמים ודבר אין צריך לקבל הרב עכ"ד.

בחשוקי חמד עמ"ס מגילה דף ז' ע"א כתב שאין יוצאים יד"ח משלוח מנות וז"ל: סיפר מרן הרב שך זצ"ל מעשה בראש הקהל שהביא לרבנו האבן האזל משלוח מנות, פרה שמניבה חלב, ויכולה לפרנס את בעליה, ר' איסר זלמן קיבלו. בחול המועד פסח בא הראש הקהל וביקש מר' איסר זלמן שיואיל בטובו לקבל את קרובו כשוחט לעיר סלוצק, ר' איסר זלמן שמע את הבקשה, ומיד נכנס לרפת והוציא את הפרה והשיבה לראש הקהל, כי הבין שמראש הוא נתנה למען שוחד, כדי שיקבל את קרובו לשוחט. ונראה שבכה"ג לא יצא ידי חובת משלוח מנות, כי נתנו מראש עבור שוחד, ולא עבור משלוח מנות. עכ"ד, ועוד י"ל כמו שמצינו כה"ג לגבי ריבית, והתבאר כאן בארוכה.

ובשו"ת דבר שמואל אבוהב סימן קצ"א נשאל בענין בעל דין בהא לקיים עם דיין שלו ביום פורים מצות משלוח מנות איש לרעהו, וכתב שהם מן הדברים המסורים ללב מראית העין של בני האדם שאם המנהג הוא בואתה העיר כמהג רוב ערי ישראל שכל אחד מרבה בדרונות למכיריו וליודעיו ובפרט לבעלי תורה ובכונתו הרצויה לשמים, וגם אינו ניכר כלל מתוך מעשיו שהוא לתכלית אחר, כי אם לשם מצות פורים אין בו איסור כלל, וילפינהן יתי' מעוברא דפרק ב' דייני גזירות ממהוא נברא דאייתי ליה לר"י בן אלישע ראשית הגז א"ל מהיכא את א"ל מדוך פלן, ומהתן לאהכא לא הוה כהן למתבא ליה וכו' א"ל' פסילא לך לדינא וכו', משמע דמאי דמפסיל במתנת ראשית האז אע"ג שהוא מצוה הוא משום דמוכחא מילתא דבעי לקרובי ביה לגבי דעתא דדיינא כיון שהביא אותו ממקום רחוק והוי כהנים אחרים קרובים אליו יותר, אבל אם באותו מקום עצמו שדר בו הבעל דין היה דר הכהן הדיין ולא היה נותן לתת מתונתיו לכהן אחר אלא היה משנה מידי פעם בפעם לתת למי שירצה לא היה לו להחמיר בקבלתו, וסיים שם לדינא, אמנם אם יש שום אומדנא כפי המנהג או כפי הדורון המשתף שם שמים ודבר אחר בכוונת המשלח,

משלוח מנות למלמד בת"ת

אך אם הורי התלמידים שולחים משלוח מנות למלמד שהוא הכרת טובה, יכולים לשלוח לו כסף במשלוח מנות[קסח].

מקורות

יש לו לדיין הירא את דבר ה' לחוש בקבלתו ולזות שפתים ירחיק ממנו עכ"ל. וכן פסק לדינא בחזו"ע עמ' קלד בהערה.

ובספר כי בא מועד סי' תרצ"ה סעיף קה כתב להביא דעה הנ"ל וכתב שלא ראינו שמדקדקין בזה ונתנים אף משום טובת הנאה עכ"ד, ואמנם נראה דהעיקר להחמיר בזה.

קסז. דבשלמא לפי הטעם שכתב בתרומת הדשן שהוא לצרכי סעודה י"ל שיוצא ידי חובה, אבל לפי הטעם שהוא להרבות אהבה ורעות אינו יוצא ידי חובה במשלוח זה כיון שהוא ניתן לשם שוחד, וכן הו"ד הגר"י זילברשטיין שליט"א בספר והערב נא שאם שולח לשם שוחד י"ל שאינו יוצא יד"ח משלוח מנות.

קסח. הנה בעיקר הנידון הנ"ל ראה עוד מש"כ כיוצא בזה בערוך השולחן סי' תרצ"ד ס"ד וז"ל: יראה לי דהנה המנהג ליתן דמי פורים לכל עובדי עבודת הקדש הרבנים והחזנים והשמשים וכיוצא בהם ונכון הוא דעיניהם של אלו נשואות לדמי פורים ומ"מ אינו יוצא בזה ידי חובת מתנות לאביונים ולא מיבעיא אם אינם אביונים אלא אפילו הם אביונים לא יצא מפני שזהו אצלם כדבר קבוע והתחייבות ואין זה שייכות למתנות לאביונים של חיוב פורים ויש טועים בזה ולי נראה ברור כמ"ש, עכ"ל, ומוכח שלמעשה המנהג הנ"ל יש לו כבר יסוד קדום.

ובחזו"ע אבילות ח"ב עמ' רנג כתב שמותר לשלוח מתנות יקרות לרב המלמד את בניו כדי לעודדו שיתמסר יותר ללמד את בניו ביתר שאת ויתר עוז, ומשו"ה מותר לתת למלמד אבל משלוח מנות.

ובספר כאיל תערוג מועדים עמ' תרל הו"ד הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל בזה"ל: על המנהג לתת כסף בפורים למלמדים של הבנים וסיפרו שאחד אמר שפעם נשאל היו המלמדים עניים וההורים פעמים שהיו גבירים גדולים והיום הרבה פעמים הוא להיפך שלמלמדים יש משכורת יפה וההורים אברכים דחוקים וחייך רבנו לשמע הדברים ואמר אעפ"כ בדרך כלל גם היום המלמדים אינם עשירים גדולים בפרט שעל פי רוב יש להם משפחות גדולות ויוקר המחיה היום הוא קשה מאד נשאל המלמד של אחד מילדי יושב כעת שבעה ל"ע ואמרו בשם הגר"ש ואזנר עוד שמתיר לשלוח מנות למלמד בימי אבלו משום שאצלו זה כמו משכורת ואמר רבנו מסתמא

מקורות

הוא יותר ישמח אם תתן לו כסף מאשר דברים אחרים ושאלתי האמנם מותר לשלוח כרגיל, ואמר רבינו כסף בוודאי שאין שום שאלה, עכת"ד.

ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' בתשובות הגרח"ק בעניני פורים לידידי הגר"א קרביץ שליט"א נשאל בזה"ל: שאלה, מנין המנהג לתת כסף לרבנים המלמדים את בניו בפורים, והאם דוקא כסף או גם מתנה חשובה מספיק. תשובה: כל דבר (אבל אין יוצאין בזה משלוח מנות). שאלה: יש מקומות שנותנים למלמד בחידר שמלמד את הילד תורה שבפורים מביאים לו כסף חוץ ממשלוחי מנות. מה הטעם למנהג זה ומדוע בפורים. תשובה: כל הפושט יד. שאלה: פעם נהגו לשלוח כסף מיוחד עבור המלמדים בפורים ע"י ההורים וכנראה שזה היה תוספת על מה ששילמו ההורים כל חודש. יש לעיין כיצד בזמנינו שההורים משלמים כל חודש לת"ת, והנהלת התלמוד תורה משלמים מחיר מסוים למלמד, משכורת גבוהה, האם גם צריך להמשיך במנהג הזה וההורים יצטרכו להוסיף עוד כסף מיוחד פרטי למלמד ולהביא לו בפורים. תשובה: מנהג ישראל. שאלה: מלמד בחידר שההורים שלחו לו כסף בפורים, האם שייך בזה שונא מתנות יחיה, כי זה סתם מתנה ולא מדיני משלוח מנות ומתנות לאביונים, ובפרט כשיש מלמדים שיש להם משכורת יותר גבוהה מהמשכורת של אברך רגיל בכולל. תשובה: יכול לקבל. שאלה: יש נוהגים ליתן כסף בפורים למלמד של הילד בחידר חוץ ממשלוח מנות, האם צריך לנהוג כן. תשובה: למה לא. שאלה: האם מכיון שלא כולם נוהגים ליתן כסף עבור המלמד בחידר, א"כ מי שכן נותן, האם יוכל ליתן זאת מסכפי מעשר. תשובה: לא. [א.ה לענ"ד נראה שאם המלמד נצרך אפשר להקל לתת לו מכספי מעשר, וכמו שהארכתי בכל דיני מעשר כספים ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א בקובץ פסקים והוראות יו"ד] שאלה: אם מותר ליתן מכספי מעשר למלמד בחידר, האם צריך לבדוק כל מלמד בחידר האם נחשב לעני שמותר לו לקבל כספי מעשר, או כל מלמד בחידר שמחתן בס"ד ילדים, רשאי לקבל. תשובה: ודאי שלא. שאלה: הורים שרוצים בכל אופן לשלוח כסף למלמד, והמלמד לא רוצה לקבל מהם, ובפרט שיודע שיש אברכים שקשה להם ליתן כסף, בקושי גומרים את החודש, האם חייב לקבל מהם או שיכול לומר בערב פורים שלא ישלחו לו כלל כסף. תשובה: יכול. שאלה: מלמד שקיבל כסף בפורים מכל ההורים, ורוצה להחזיר את הכסף שקיבל מאברכים, שלא נעים לו שאברכים שיש להם בנים בכיתתו יתאמצו לתת לו כסף, ולשאר ההורים מוכן לקבל, האם נאה לעשות בחשאי, שלחלק מחזיר ולחלק לא, או שלא צריך להחזיר. תשובה. יכול להחזיר. שאלה: מצינו בחז"ל שמזנותיו של אדם קצובין לו חוץ מהוצאות בניו לתלמוד תורה. האם הסכום כסף שנותן למלמד בפורים עבור שמלמד את בנו תורה, ג"כ נכלל בהוצאות בניו לתלמוד תורה. תשובה: כן. ע"כ לשון תשובות הגרח"ק זצוק"ל בדינים הנ"ל.

מקורות

בקובץ ווי העמודים מס׳ 6 עמ׳ מו נשאל הגר״י זילברשטיין שליט״א בזה״ל: מעשה שהיה מלמד בתלמוד תורה קיבל מהורי התלמידים משלוח מנות ובתוכו היו מעטפות עם סכומים שונים המלמד הוציא מכל המעטפות את הכסף ולא הסתכל כמה יש בכל מעטפה וכמה כל אחד נתן אלא עשה רשימה מי נתן אבל לא יודע כמה כל אחד נתן הוא רק יודע שחלק מהורים נתנו שקל וחלקם נתנו שקלים המלמד עשה זאת כי לא רצה להיות מחויב להורים שהביאו שקל שאם יעשה בנם אח כ משהו הוא יהיה מוגבל לעשות מה שחושב משום שההורים יאמרו נתנו לך שקל תתחשב בבננו כשסיפר על הנהגה זאת לתלמיד חכם אחד אמר לו התלמיד חכם שהיה אסור לו לעשות כך דההורים שהתאמצו לתת שקל עשו כך משום שרצו שהמלמד ידע שהם נתנו וזה יעזור להם ולבנם ואם היו יודעים שהמלמד לא ידע שנתנו שקל לא היו מתאמצים ונותנים סכום כל כך גדול נשאלת השאלה א׳ האם המלמד התנהג כראוי או לא ב׳ אם לא התנהג כראוי האם צריך להחזיר את הכסף להורים.

והשיב בזה״ל, הנה בעצם הענין לתת שוחד׳ למלמד יעוין בילקוט שמעוני ריש ויגש קונטרס אחרון שצריך להחניף לשלשה ואחד מהם הוא רבו שילמד עמו תורה ויעוין בארחות צדיקים שער החניפות שכתב ומצוה גדולה להחניף לתלמידיו ולחבריו כדי שילמדו ושישמעו לדבריו לקבל תוכחתו לקיים המצוות הרי לפנינו שמותר ומצוה להחניף לרבו ואם כן לכאורה מותר לשלוח לרב סכום גדול של כסף כדי לשחדו ללמוד נתנו סכום גדול מאוד של כסף שהוא יותר מהמקובל שמעתי מגיסי מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט א שיש להחזיר את הכסף לאחר הפורים שאמנם להורים יש מצוה לשלם אך לרבי יש מצוה להשיב לאחר הפורים את המתנה הגדולה שקיבל ולא ישיב בפורים עצמו כי בפורים לא ראוי לבייש את משלוח המנות אך לאחר הפורים מצוה להשיב ועל פי זה נראה שבאופן רגיל ההנהגה הראויה היא לראות כמה כסף כל הורה נתן שהרי יש מצוה עליו לשחד את הרב ואם יהיה סכום גדול מידי יוכל להשיב ואין לו לחשוש שאולי יש הורים שאין להם כסף לתת שהרי יש עוד דרכים להחניף לרב ולא רק על ידי מתן כסף אלא גם על ידי אמירת שבחים רבים במהלך השנה וכיוצא בזה והוא כעין המבואר בבבא מציעא דף ס ע״א רבי יהודה אומר לא יחלק החנוני קליות ואגוזין לתינוקות מפני שהוא מרגילן לבא אצלו וחכמים מתירין דאמר ליה אנא מפליגנא אמגוזי ואת פליג שיסקי יעו״ש וה״ה בענינו על כל אבא יש מצוה לשחד ולהחניף לרב של בנו ואם אין לו כסף יעשה כן באופנים אחרים אכן כל זה אם הרב מרגיש שהדבר לא יפגע בתפקידו אבל אם חושש שהדבר יגרום לפגיעה בילדים אחרים או שחושש שבגלל שקיבל סכום גדול של כסף מילד אחד הוא עלול להעלים עין מדברים לא טובים שהילד עושה בכה ג אדרבה עדיף שלא יראה כמה כסף כל אחד נתן ולא צריך להשיב את הכסף מפני שאדרבה ההורים מעריכים מלמד עוד יותר כשנזהר לעשות מלאכתו נאמנה אכן מלמד שמרגיש את ההרגשות הנ״ל שהמתנה הגדולה תשחד אותו היה מן הראוי שלפני פורים היה מודיע להורי התלמידים שהוא אינו מסתכל על כמות הכסף

משלוח מנות לפקיד בעיריה או חבר כנסת

פקיד בעיריה או חבר כנסת וכדו׳ יכול לקבל משלוח מנות, שניתן לו ע״מ שיעזור לו בעיריה או בכנסת לנותן, ואין בזה משום שוחד[קסט].

משלוח מנות למלווה

אסור ללווה לתת משלוח מנות למלווה בפורים בגלל שהלווהו, אם לא נתן לו

✍ מקורות ✍

שיש במעטפות שלא לגרום להורים לתת יותר מכפי יכולתם כדי לשחדו שילמד את בנם טוב יותר

לסיכום בכל מקרה אין צורך להשיב את הכסף ולענין כשורה נהג אם השאלה תלוי הדבר לכתחילה בהרגשה של הרב אם מרגיש שלא יעשה עוול ורק יכיר טובה יסתכל כמה כל אחד נתן איך מרגיש שילמד טוב יותר ולכתחילה מלמד שיודע שלא יסתכל במעטפות יש להודיע על כך מראש וכל זה רק במלמד אבל בקבלת מתנות כמו מתנות חתונה וכיוצא בזה ודאי שיש לראות כמה כל אחד נתן כדי שיוכל להכיר טובה על כך לכל אחד. ע״כ דברי הגר״י זילברשטיין שליט״א.

קסט. עוד כתב שם בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט׳ ששאל להגרח״ק זצוק״ל בזה״ל: שאלה הבעל הטורים בפרשת תולדות מביא טעם שיצחק לא יכל לראות, כיון שיצחק לקח שוחד מעשו, וכתוב כי השוחד יעור. הרי שאף לאבא אסור לקחת שוחד, הגם שאין זה נוגע להטיית דין תורה. מעתה יש לעיין, ראש עיר או חברי כנסת חרדיים שמקבלים מתנות בכל מיני הזדמנויות כשוחד ע״מ שראש העיר יעשה להם כל מיני טובות, האם רשאי לקבל. תשובה רשאי. ועוד נשאל שם הגרח״ק בזה״ל: שאלה,. כמו כן מצוי ישיבות ששולחות משלוח מנות לראש העיר או חברי כנסת חרדיים כדי לסדר כל מיני דברים לטובת הישיבה, ובפרט כשיש קשיים במשרדים של הממשלה, ויש צורך שחבר כנסת יפעל לטובת הישיבה, ולכן מידי פעם שולחים מתנות או משלוח מנות יוקרתי, האם יחשב כשוחד שלא יקבלו, דלא גרע מיצחק. תשובה, מותר ומצוה. ע״כ דבריו.

עד היום. ואם היה נותן לו עד היום, מותר לתת לו משלוח מנות, כמו שהיה רגיל בכל שנה[קע].

להחזיר למלוה ששלח ללווה משלוח מנות

אם המלוה שלח להלוה משלוח מנות, מותר לו הלוה לשלוח בחזרה, אע"פ

מקורות

קע. עי' שו"ע יו"ד סי' קס ס"ז, וכן כתב לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בפסקים והוראות יו"ד הל' ריבית. וכן כתב בספר אהל יעקב פסקי הוראה סימן קפח, וז"ל: ההוראה המקובלת לגבי לשלוח מנות למלוה היא שאם היה שולח לו אפילו בלי ההלואה כך כתב לי מרן הגר"א נבנצל שליט"א וכן כתב במח"ס שבט הקהתי שליט"א בספרו אורח כהלכה (הל' פורים סימן ג) כתב שמותר ללוה לשלוח משלוח מנות להמלוה אם היה רגיל לשלוח אליו קודם שהלוהו, אבל לא ירבה במתנות יותר ממה שהיה שולח לו קודם לכן, משום איסור רבית. אבל אם לא היה רגיל לשלוח אליו משלוח מנות, אסור עתה לשלוח אליו, משום איסור רבית.

וראיתי בספר שושנת ישראל הל' פורים עם פסקי הגר"ש מילר שליט"א עוד כמה פסקי הלכות הנוגעים לחשש רבית לגבי משלוח מנות ונעתיק מדבריו לתועלת הענין. אם על ידי ההלואה נהיו חברים טובים מותר כמו ששולח לשאר ידידיו, אבל לא ישלח לו דבר היוצא מן הרגיל.

הורה הגאון רבי אליהו הענקין זצ"ל שאם הלוה הביא מנות לבית המלוה, והדבר נודע למלוה אחרי שמצא המנות בביתו, יכון שלא לזכות בהן ויכול להניח לאשתו ובני ביתו ליהנות מהן. אם המלוה לא ידע הדין וכבר זכה בהן יכול לסמוך על המקילין שאין צריך להחזיר אבק רבית כשהלוה אין תובען בחזרה. ראה בט"ז (סימן קס"א) ונו"כ שם.

והנה הזכרנו במקום אחר לגבי ההיתר שלוה יכול להחזיר שלום למלוה שהקדים לו שלום, ולפי זה נראה שאם המלוה הקדים לשלוח ללוה מותר ללוה להחזיר ולשלוח לו אפילו אם לא היה רגיל לשלוח מקודם, שהרי אינו שולח מחמת ההלואה, כי אם מפני הנימוס לחזור ולשלוח למי ששלח לו. ואם הלוה שולח לכל אחד משלוח מנות בערך מסויים מותר לשלוח כן גם להמלוה למרות שזה שוה יותר מהמשלוח מנות של המלוה. אך אסור לו לשלוח משהו מיוחד כגון צלחת יקרה וכדומה.

על פי המבואר בסימן ק"ס סעיף ד' בדיני רבית מאוחרת נראה שלאחר שהלוה פרע את הלואתו מותר ללוה לשלוח משלוח מנות להמלוה אע"פ שלא היה רגיל שלוח לפני כן, אבל לא יפרש בדיבור או בפתק שמשלח לו בשביל הטובה שעשה עמו, וגם בכה"ג אין לשלוח לו דבר היוצא מן הרגיל אא"כ כבר עבר זמן רב מן ההלואה. ע"כ ממש"כ בספר אהל יעקב שם.

שלא היה רגיל לשלוח אליו קודם ההלואה, משום דהוי כפריעת חובו, ששולח לו בחזרה על מה ששלח לו הוא[קעא].

אין ללוה למי לשלוח אלא המלוה

אם אין ללוה למי לשלוח המנות אלא להמלוה מותר לו לשלוח אליו משלוח מנות, למרות שבהשנים שעברו הוא לא היה שולח לו[קעב].

החייב כסף למכולת האם מותר לתת לו משלוח מנות

מי שחייב כסף לבעל מכולת ורוצה לשלוח לו משלוח מנות מיוחד או לתת לו תודה וכדומה, אם ההמתנה שלא שילם אותו משום דחיית התשלום, יש להחמיר ולהמנע מכך[קעג].

מקורות

קעא. כן הו"ד בעל שבט הקהתי שליט"א בקונ' אהל יעקב דיני משלוח מנות.

קעב כן כתב לדינא בשו"ת שבט הקהתי חלק ו' סימן רנ"ז וטעמו על פי הפוסקים שנקטו דיכול המלוה לומר להלוה לעשות לו סוכה או לתקן לו קשר של תפילין, וכן מותר לו ליתן להמלוה להשתמש בטלית ותפילין שלו, או לברך על לולבו, מטעם שכל הדברים שרגילים בהם שכנים או ידידים לעשות אחד עם חבירו הרי שמה שעושה לו טובה אין זה בשביל ההלואה, ואם כן, הכא נמי הרי הדרך לשלוח מנות למי שיהיה כשאין לו אחר, ועושה כן כדי לקיים המצוה. ועוד אע"פ שבשו"ע הרב הלכות ריבית כתב דאם המלוה הוא עני ונותן לו הלוה צדה שלא היה רגיל ליתנה לו קודם שהלוהו שאסור, מ"מ יש לומר דצדקה אין אדם נותן לכל עני משום הכי אסור אם לא היה רגיל ליתן לו, אבל לשלוח משלוח מנות הדרך הוא לשלוח אם אין שם אחר אפילו אינו רגיל לשלחו מותר.

קעג ספר ברית פנחס קיצור הלכות רבית פרק י"א סעיף י"א.

משלוח מנות לשונא

יוצאים ידי חובת משלוח מנות לשונא[קעד], ואדרבא יש מעליותא לשלוח לשונא. ועיין בהערה.

מקורות

קעד. יש לדון אם יוצאים ידי חובת משלוח מנות לשונא, ולכאורה הוא תלוי בטעמים דלפי הטעם להרבות אחוה ורעות, א"כ בשונא לכאורה לא יצא ידי חובה, אבל אם כדי שיהיה לו צרכי סעודה יוצא ידי חובה, ואולם אדרבא נראה שיש לתת משלוח מנות לשונאו, ויתבאר להלן.

ואמנם בב"ח סי' תרמ"ד ד"ה צריך, נראה שהוא משום שמחת אוהביו ורעיו, וכן כתב במור ואהלות אוהל ברכות והודאות סוף מא שעדיף לשלוח משלוח מנות לאוהבהו, והו"ד באורחות חיים ספניקא סי' תרצ"ה, שהנה הקשה מדוע אין מברכים על מצות משלוח מנות שהרי מבואר בשו"ת הרשב"א ח"א סימן יח שהטעם שאין מברכים על מצות צדקה הוא משום שמא העני לא יקבל ויהא כאן ברכה לבולה, וא"כ במשלוח מנות שכתב הרמ"א סי' תרצ"ה ס"ד שאם שולח משלוח מנות לרעהו ואינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא א"כ יש לברך, וכתב לתרץ שכיון שהמצוה לתת לרעהו וכיון שאינו בטוח בזה השמקבל הוא רעהו שוב אינו יכול לברך יעו"ש, וראה עוד בשלמי תודה פורים עמ' רעו שהביא מעשה מהגרי"ז מבריסק זצ"ל שנסתלק ידידו הגאון מחרקוב זצ"ל אמר שמעתה יקשה עליו יותר לקיים מצות משלוח מנות

ומבואר מכ"ז שיש לשלוח משלוח מנות לחבירו ואוהבו, וכלשון הפסוק שיש לשלוח משלוח מנות לרעיו, וכן מבואר בארחות חיים סי' תרצ"ה סק"א שמי ששולח מתנות לשונאו לא מקיים מצות משלוח מנות, וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת פני מבין סי' רלג ובמשמרת חיים ח"א עניני פורים אות ה' וברבבות ויובלות ג' ג' א' יעו"ש.

ואולם בפלא יועץ ערך פורים כתב שטוב לשלוח למאן דאית ליה קפידא עליו, יעו"ש, וכן כתב בספר קול דודי ח"א עמ' רג למקובל רבי דניאל כהן וז"ל: מצות משלוח מנות איש לרעהו, עיקר המצוה היא עם אנשים שאתם האו ברוגז, כי הסיבה שאדם כועס על חבירו שעושה לו כך וכך, נובע מחסרון באמונה כוו' יעו"ש.

ועיין עוד בזה בשו"ת קנין תורה ח"ז סימן נה ובשו"ת שרגא המאיר ח"ח סימן עז, ובמשנת יוסף סוגיות ח"ב סימן נ', בושלמי תודה פורים סימן כז אות ג', ובספר נטעי גבריאל פורים פרק ס' הערה 6 יעו"ש.

משלוח מנות מתלמיד חכמים לעם הארץ

תלמיד חכם ששולח משלוח מנות לעם הארץ יוצא ידי חובתו, שהרי הוא בכלל רעהו[קעה].

מקורות

וכן יש שכתבו להביא ראיה ממה שכתוב בתורה "וכי יהיה איש שונא לרעהו", ועי' בגמ' ב"מ דף לב ע"ב, ובאהבת חסד מצות הלואה פרק ד' יעו"ש.

וכן כתב בילקו"י פורים עמ' תרצ"ט וכתב להביא בשם הרד"ק (כו ב' אות קלה) שיכול לתת משלוח מנות גם לשונאו שהרי עי"ז יכול להגיע לידי אהבה כפי שהיה אהרן הכהן יעו"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת משנת יוסף ח"ו סימן קמא אות ח' שאדרבא יש מעלה לשלוח לשונאו שמא עי"ז יתהפך אליו לבבו לטובה ויעשה אוהבו יו"ש, וכן כתב בספר מיני מעדני על' הל' משלוח מנות עמ' שכ בשם הגר"מ מאזוז שעדיף לשלוח לשונא יעו"ש, וכתב שם שכן עשו בממשרת השלום לחזק את השלום יעו"ש, וכן השיב הגרח"ק בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תשנ"ח שיוצא ידי חובת משלוח מנות בשונא, וכן הו"ד הגריש"א בהלכות והנהגות פורים עמ' 26, ובקונ' מעשה נסים פורים.

ושוב ראיתי שכתב בספר שערי ימי הפורים שער ג' פ"ז ה"ה בשם הגה"צ רבי משה שוואב זצ"ל שאדרבא מנהג המדקדקים הוא לשלוח משלוח מנות מכובד, דוקא למי שאינו שוה איתו כדי לנצל את ההזדמנות זו לקרב אחוה ורעות יעו"ש.

קעה. כן כתב לדינא בשו"ת פני מבין (או"ח סי' רכ"ח אות ד') וז"ל: הנה כתבת להסתפק אם ת"ת שולח לעם הארץ משלוח מנות אס יצא דרש"י כתב בסוכה ל"ט דאפי' עם הארץ לגבי חברו לא מקרי חבירו ותוס' חולקים שם ובתשו' מהרי"ט ח"א סי' ל"ב ד"ה מה כתב שלשון הסכמה שלא יאמר לחבירו אין ת"ח בכלל בעלי בתים שאין חבירו שהרי הקפיד מנשה על ר' יהודה שאמר עלי' נפתח בחברין עי' פרק חלק בסנהדרין וא"כ כיון דכתיב משלוח מנות איש לרעהו דילמא ת"ת וע"ה לא מקרי רעהו ... ובאמת בלשון התורה וכי בלא תתמוד בית רעך נאמר לחלק ח"ו בין אדם מישראל דכל ישראל בכלל רעים הם ובפרט משלוח מנות הכל היו בכלל הנס והוי בזה אחים ורעים. עכ"ל, וכן כתב בילקו"י סי' תרצ"ה סכ"ח, וז"ל: גם השולח מנות לעם הארץ יוצא ידי חובת משלוח מנות, דאף שלדעת רש"י עם הארץ אינו בכלל רעהו, מכל מקום בלשון תורה כל ישראל ריעים, כמו לא תחמוד בית רעך. [כ"כ בשו"ת פני מבין (סי' רכח אות ד)], עכ"ד, וראה עוד מש"כ בספר פרדס יוסף עה"ת (פר' בא סוף אות כ"ה).

משלוח מנות לאדם חשוב

השולח מנות לאדם חשוב, אין המקבל יוצא ידי חובת משלוח מנות בקבלתו[קעו].

מקורות

[קעו]. יש לדון במי ששולח משלוח מנות לאדם חשוב ונהנה בכך שהאדם השחוב מקבלם ממנו, האם אדם חשוב מקיים מצות משלוח מנות בעצם ההנאה, וכמבואר בגמ׳ בקידושין דף ז׳ ע״א שמהני לגבי קידושין, וכתב לדינא בספר פסקי תשובה סי׳ קמ״ד כתב לחדש שהשולח מנות לאדם חשוב יצא המקבל ידי משלוח מנות כמו שמצינו בגמ׳ בקידושין דף ז׳ ע״א שהנותנת פרוטה לאדם חשוב מקודשת מחמת ההיא הנאה דקיבל מיניה, וכן הוא במקח וממכר, וחזינן שנתינת פרוטה לאדם חשוב נחשב כאילו קיבל שו״פ, אך מ״מ נראה לדינא שאינו יוצא יד״ח כיון שאין צורך לסעודת פורים.

ובספר עת״ה באתי עמ׳ סט נפק״מ ה׳ כתב שיש לדון במי ששולח משלוח מנות לאדם חשוב ונהנה מכך, וכתב להביא שהגרי״ח סופר שליט״א בספר טוב להודות ח״ג סימן ג׳ האריך בזה והביא מש״כ בקובץ תורני כרם שלמה דבאבוב שנה ט׳ גליון פה עמ׳ כא תשובת הגאון המפורסם מהרש״א רזעכטא זצ״ל בעל הביכורי שלמה שדן בעניין אם שלח מנות לאדם חשוב האם גם האדם חשוב קיים המצוה ע״י קבלתו, וכתב שם בתו״ד לתלות הדברים בטעמים הנ״ל דלפי הטעם של התרומת הדשן הרי לכאורה לא יוצא יד״ח אבל לפי הטעם שכתב במנות הלוי לכאורה הרי הוא יוצא יד״ח יעו״ש מה שהאריך בזה, ואמנם לדינא אחר דפסקינן כב׳ הטעמים ממילא לא יוצאים בזה יד״ח משלוח מנות.

וכן כתב לדינא בשו״ת זכר יהוסף (ח״ד או״ח סי׳ ר״ג ד״ה ומ״ש) וז״ל: עיקר סברתו לא נ״ל דהרי אין יוצאין י״ח שילוח מנות רק במיני מאכל, וא״כ נהי דחשוב ממון לענין קידושין בהנאת קבלתו וכה״ג מ״מ פשיטא דלא חשיב כאלו אכל בעצמו, ולא עדף משילוח מעות ואף דיכול לקנות ממנו מאכל בעבורו ולא שיהיה חשיב כאוכל בעצמו ע״י מה שחבירו האוכל קיבל ממנו, עכ״ד, וכן נשאל הגרח״ק בספר מועדי הגר״ח ח״ב תשובה תשסג, שיתכן שלא, ויעו״ש בהערות מה שציין בזה בארוכה, והאריך בדבריו בספר בית מתתיהו ח״ב סימן ט׳ אות כב.

וכן כתב לדינא הגר״ע יוסף בחזון עובדיה פורים ה׳ משלוח מנות סי״ז וז״ל: השולח מנות לאדם ״חשוב״, אין אותו המקבל יוצא ידי חובת משלוח מנות בקבלתו, מפני הנאתו של השולח מנות אליו, שעל כל פנים אין כאן אלא הנאה בלי אכילה עכ״ל, וכתב שם בהערות וז״ל: כן כתבו בשו״ת זקן אהרן (סי׳ ריד). ובספר מועדי ה׳ (דק״ט ע״ב). ובערך השלחן חו״מ בספר הזכרון (מע׳ מ אות יב). ובשו״ת שאילת יעקב (סי׳ סא אות ב). ואע״פ שלפי טעמו של הרב מנות הלוי להרבות אהבה ושלום וריעות, י״ל דשפיר מהני, מ״מ לטעמו של התרומת הדשן, שהוא לצורך הרווחת סעודת הפורים, בודאי

משלוח מנות מבן י"ד לבן ט"ו ולהיפך

בן י"ד השולח מנות ביום י"ד לבן ט"ו והמקבלם יאכלם רק ביום ט"ו, או שיגיע לידו רק ביום טו, יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות[קעז], אך כיון שלכתחילה צריך

מקורות

דלא מהני. ויש לחוש גם לטעם זה. הילכך נראה שלא יצא. וע"ע בשו"ת שרגא המאיר חלק ח (סי' עז אות א). ע"ש. וע"ע בילקוט הגרשוני (סי' תרצה סק"ו וסקי"א) שכתב כן מדנפשיה, ודחה מה שכתב בשו"ת חלקת השדה (סי' ב) דמהני לאדם חשוב כאילו נתן. ע"ש. (וע' בהר"ן קידושין ז.). ואף שבספר דרכי הים (דף קטו סע"ד) נראה דעתו דמהני, ופירש בזה מה שאמרו קיימת בנו רבינו. י"ל שלא להלכה קאמר אלא דרך דרש בעלמא. ע"ש. וע"ע בספר ערך שי (סי' תרצה). ובספר דברי ישראל וועלץ ח"ב (בהגהות לאו"ח שבסוף הספר דף כד ע"ד). (וכל זה בהניח דלא קי"ל כמ"ש הרש"ש בקו"א להטורי אבן (במגילה ז:) שהמקבל שותף במצות משלוח מנות שנעשתה על ידו, וגם הוא יוצא י"ח בקבלתו. ע"ש. וכבר דחהו מהלכה בשו"ת באר חיים מרדכי ח"ג סי' ג). עכ"ל.

וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת דברי משה (סי' ל"ח אות ב' ד"ה מיהו) וז"ל: מש"כ הערוה"ש להסביר דעיקר המ"מ הוי משום שמחה וכו', לכאורה צ"ע בביאור דבריו, דאיזה שמחה שייך בשולח המנות, בשלמא גבי המקבל, שייך לומר דהוא שמח בקבלת המשלוח, אבל בשולח את המ"מ, מאי שמחה שייכא ביה, וראיתי שנתקשו בדבריו, ולכאורה נראה לומר דהמשלח יש לו שמחה מעצם הדבר שהוא שולח מנות לחבירו, וחבירו מקבל ממנו, ומזה גופא יש לו שמחה, וכההיא דמבואר בקידושין (דף ז' ע"א) דהנותן מתנה לאדם חשוב חשיבא ליה הנאה לנותן, וה"נ הכא, אפילו בשולח לאינש דעלמא, וכאשר כבר ביאר כן בארוכה בטו"ט בספר תשו' כנף רננה (או"ח סי' פ"ז), והעלה דבמשלוח מנות יש שמחה גם לשולח את המנות, ואין חילוק בזה בין שולח לאדם חשוב או לסתם אינש דעלמא, עכ"ל.

קעז. הנה בשו"ת תשובות והנהגות חלק ג' סימן רלו אות ה' כתב שהרי הוא תלוי בטעמים, וז"ל: בן כרך ששלח בט"ו מנות לבן עיר וכן להיפך, נראה שתלוי בטעמי המצוה אם החיוב הוא מדין ריעות יוצאין גם בשולחין לאלו, אבל אם הגדר הוא כדי להספיק לו סעודת פורים ברוות, כדמשמע ברמב"ם ובתה"ד, נראה שתיקנו ביומו דוקא. ונראה עוד דבאופן שחבירו כמוהו, רק שאינו אוכל היום סעודת פורים, יש לחוש שלא לשלוח לו, כגון הגר בבני ברק ומחמיר לנהוג גם בט"ו, ואם ישלח לו יאכל בסעודת ט"ו, אזי ישלח מנות דוקא למי שנוהג כמוהו שאוכל היום סעודת פורים, וכן בעיה"ק המחמירים שם לקרוא גם בי"ד ישלחו אז דוקא למי שנוהג סעודת פורים כמוהו, שעיקר המצוה הוא שיהיה לו ברווח לסעודה. ואין להקשות מהא שיוצאין יד"ח משלוח מנות גם אם שולח לאחד שכבר אכל הסעודה או לאחד שאינו צריך למנות אלו (כך מסתבראא), דהתם חבירו שייך בעיקר חיוב הסעודה ולא דמי לנ"ד שחבירו מפקיע עצמו מהחיוב סעודה. [וע"ע בדברינו בח"א סימן שנ"ד שהבאנו בשם החזו"א שהחמיר בזה]. עכ"ל, ואולם לדינא

מקורות

נראה דאחר דפסקינן כב׳ הטעמים, ממילא יש להחמיר בזה, וכן מבואר בחידושי רבינו מאיר שמחה לבעל האור שמח עמ״ס מגילה סוף ד׳ ע״ב, וז״ל: נ״ל שמשלוח מנות הוא דוקא למי שמחוייב כמוהו בשמחת היום, בן י״ד לי״ד, ובן ט״ו לט״ו. ואם שולח מנות לחבירו ממרחק, שלא יגיע לחבירו אלא ביום ט״ו, אפילו אם חבירו הוא בן ט״ו לא יצא. ושוב ראיתי באשל אברהם שכתב להיפך, עכ״ל, וכן הו״ד הגרי״ש אלישיב זצ״ל להחמיר בזה בספר אשרי האיש או״ח ח״ג פרק מז סי״ג, וכן הו״ד הגרח״ק בספר מועדי הגר״ח ח״א תשובה תשפ״ו.

ואמנם בשו״ת ציץ הקודש סימן נו כתב שבן כרך שלח לבן עיר בט״ו לא יצא כיון שכבר עבר זמן שמחתו של בן העיר, אבל בן עיר ששלח לבך כרך באופן שיאכלנה בט״ו יצא, וכן נראה ממש״כ בדינים והנהגות בשם החזו״א שבן עיר איו יוצא ידי״ח במתנות לאביונים אם נותן לעני דמוקפין, וא״כ נראה דה״ה לגבי משלוח מנות, וכן כתב בספר הליכות אבן ישראל (מועדים ח״ב פרק ס׳ סעי׳ ב׳, עמ׳ תנ״א) להקל בזה.

וכן כתב בחזו״ע פורים דיני משלוח מנות אות כד כתב לדינא בזה״ל: תושב עיר פרזות שקוראים המגילה בי״ד, ששלח מנות לרעהו אשר בירושלים, שקוראים המגילה בט״ו, (וכגון השולח משכונת רמות שקוראים בי״ד, לרעהו אשר בירושלים שקוראים בט״ו), ויודע שמקבל המתנות יאכלם בט״ו, יצא ידי חובתו עכ״ל. וכתב שם בהערה, להביא מש״כ בספר יד אהרון [שהו״ד לעיל], וכתב שם להאריך שלפי״ז נראה שהוא הדין אם שלח משלוח מנות מבן י״ד לבן ט״ו שיאכלם ביום ט״ו שיצא ידי חובתו, ואמנם לענ״ד אין ראיה דהיד אהרן מיירי שישלח את המשלוח מנות לפני פורים, ומגיע ביום י״ד וממילא סו״ס איכא שמחה למקבל ביום של הנותן, אבל הכא אינו אותו יום, וממילא מהכ״ת לומר שיוצאים בזה יד״ח משלוח מנות, וממילא נראה דאף היד אהרן יודה להחמיר בזה.

ועוד כתב להאריך בזה בחזו״ע שם מדברי האחרונים שמהני, ושכן כתב בשו״ת אהל יוסף או״ח סימן טו הביא דברי היד אהרן הנ״ל שמזה שלמדנו שהכל תלוי בשמחת המקבל לכן בן עיר ששלח ביום י״ד לבן כרך ויודע שאינו אוכל אותם אלא בט״ו פשיטא שבזה יוצא ידי חובה יעו״ש, ואמנם אכתי יש לחלק בזה, וכמ״ש ששמחה בזמנה ליכא.

וכתב שם בחזו״ע דכ״ז דלא כמ״ש בשו״ת תורה לשמה, ועוד כתב בזה בזה״ל: שו״ר בשו״ת שאלת שלמה ח״ב (סי׳ פב) בסוגרים, שכתב, שממה שכתוב ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו, משמע שהמשלוח יהיה בימים האלה דוקא, ולא שישלח מקודם ויגיע אליו בפורים. ע״ש. וכ״כ בערוך השלחן (סי׳ תרצה סעיף יז). ולא זכרו דברי כל האחרונים הנ״ל. וממשמעות הכתוב אין הכרח כלל. הילכך העיקר לדינא כדברי הרב יד אהרן וסיעתו. עכ״ל.

לשלוח מנות ביום פורים, ושיגיע למקבל ביום פורים, יש לשלוח משלוח מנות מבן י"ד לבן י"ד ולא לבן ט"ו, אך בדיעבד אם עשה כן יצא ידי חובתו.

משלוח מנות מבן ט"ו ששלח לבן י"ד

בן ט"ו שגר בירושלים, ושולח משלוח מנות ביום י"ד למי שגר בבני ברק, יצא ידי חובתו, אך אם שלח משלוח מנות ביום ט"ו לא יצא, ואולם לכתחילה בן ט"ו צריך לשלוח משלוח מנות לבן ט"ו[קעח].

מקורות

ושוב ראיתי שבספר הליכות מועד חנוכה ופורים עמ' של כתב הרה"ג אופיר מלכה שליט"א להעיר בזה ע"ד החזו"ע הנ"ל, בהערה שזהו חידוש גדול היות ואצל הנותן אינו פורים לא בזמן הנתינה ולא בזמן הקבלה, משא"כ בן י"ד שהתן ביום י"ד לבן ט"ו בזמן הנתינה הוא יום פורים אצל הנותן וכשם שבן י"ד הנותן משלוח מנות לבן ט"ו ביום ט"ו לא יצא ידי חובה אף שאצל הנקבל הוא יום פורים מכל מקום אצל הנותן אינו פורים לא בנתינה ולא בקבלה הכא נמי בן ט"ו שנתן ביום י"ד לבן י"ד. עכ"ד, ולכן העלה לדינא שלא יוצא יד חובה ורק ציין שהחזו"ע היקל בזה, וכן נראה לכאורה עיקר שיש להחמיר בזה, ושוב נראה מדברי החזו"ע שס"ל שרק בדיעבד יצא ידי חובתו, אבל אינו לכתחילה.

ושוב ראיתי שכן כתב להעיר בכ"ז ידידי הגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א בספר גם אני אודך מתשובתיו חלק ד' סימן כה, וכתב שראה בספר יוקא נא סימן תרצ"ה סקל"ג שהביא דברי מהר"י מולכו הנ"ל וכתב שכל ראיותו אינם ראיה לנידונו ובודאי הדבר פשוט דמצות משלוח מנות לרעהו הוא לשמחו באותו היום ממש שיהיה שמח כמותו באותו יום, אבל בן עיר ובן כרך הם נכרכים זה לענין זה עי"ש, ושכן כתב להעיר בשו"ת ברכת יהודה ח"ד סימן נא אות ב' ד"ה אולם שכתב לתמוה בזה ע"ד האהל יוסף הנ"ל יעו"ש, ושכן כתב בספר חוג הארץ אות יג שבן עיר ששלח מנות לבן כרך ביום י"ד לא יצא יד"ח כיון דתרוויהו לאו בני חיובא נינהו ביום אחד שהרי זמנו של זה לא כזמנו של זה יעו"ש, ויעו"ש מה שהאריך בזה שנראה שהעיקר לדינא שלא יצא ידי חובה.

וכן כתב לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בספר אזמרה לשמך מועדים הל' פורים בדיני משלוח מנות, וז"ל: לכתחילה בן כרך יתן לבן כרך, וכן בן פרזים יתן לבן פרזים. עכ"ל.

קעח. כתב בחזו"ע פורים הל' משלוח מנות אות כה, תושב ירושלים ששלח מנות ביום י"ד לשאר ערי הארץ שקוראים המגילה בי"ד, יצא ידי חובתו. אבל אם שלח מנות להם ביום ט"ו, לא יצא, שאצלם אינו יום שמחת פורים, עבר יומו בטלה שמחתו. עכ"ד, וכתב שם בחזו"ע בהערות, כן

משלוח מנות לאדם שיש לו סעודת פורים

אף השולח משלוח מנות לאדם שיש לו סעודת פורים, יוצא ידי חובת משלוח מנות, ע"י שישלח לו מיני מתיקה וכדו' שיכול לאוכלם בסוך סעודת פורים[קעט], ועיין בהערה.

מקורות

מתבאר מהנידון שבסעיף הקודם. ופשיטא שאם מגיעים המנות אחר פורים שלא יצא. שהמשלוח שיצא מידו בפורים אינו אלא הכנה למצוה, וכמ"ש בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חאו"ח ס"ס רד), וגמר המצוה הוא בהגיע המשלוח ליד המקבל, וכיון שלא קיבלו עד אחר הפורים, לא יצא. שהכל תלוי במקבל המנות. וכן כתב להדיא בשו"ת אהל יוסף מולכו (חאו"ח סי' טו) וז"ל: ומיהו בן כרך ששלח לבן עיר ביום ט"ו לא יצא, ואפילו אם אכלו בו ביום, שמכיון שאינו יום שמחה בשבילו, עבר יומו בטלה שמחתו. ע"כ. ולאפוקי ממ"ש בספר סנסן ליאיר (עמוד רח), שאם השולח ירושלמי ונותן ביום ט"ו לפרוז יצא י"ח, שבנותן תלא רחמנא. ע"ש. ולפי האמור ליתא. ודו"ק היטב. עכ"ל, ואמנם לדינא נראה להחמיר בזה ע"פ מש"כ לעיל, וכ"ש שאינו לכתחילה, וכן כתב להחמיר בזה בספר הליכות מועד שם, וכן נראה לפי מש"כ בהערה לעיל דמעיקר דינא העיקר דיש להחמיר בזה, וכן הוא דעת מו"ר הגר"ע פריד שליט"א וכמ"ש בהערה לעיל.

[קעט]. יש לדון באדם שיש לו כבר סעודת פורים והמנות שישלח לו יהיו רק תוספת לסעודת פורים של המקבל לא יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות, שלכתחילה אין לו לשלוח משלוח מנות, כיון שכבר יש לו כדי סעודה, וממילא אינו לצורכי סעודה, ואמנם לדינא מבואר לקמן שאף אם שלח משלוח מנות לאדם שנמצא בתוך סעודת פורים יוצא ידי חובת משלוח מנות.

ואמנם לאידך גיסא מצינו בדרשות חת"ס (פורים דרוש א) שכתב שר' אושעיא בא לאשמעוינן כי היה בטעמא דעגלא וגרבי דחמרא כדי מזון לו ולאשתו ונשאר עוד עודף וא"כ קיים ר"י נשיאה בר"א ואשתו ב' מתנות לב' אביונים, שעי"ז יש להם סעודת פורם וכיון שיש להם כבר סעודת פורים לאכול א"כ בעודף קיים מצות משלוח מנות משום דלא מקיימים משלוח מנות אלא במי שיש לו כבר סעודה מוכנת, והמנה היא נוסף על הסעודה, אבל מי שאין לו סעודה א"כ כל מה שנותנים לו הוי מתנות לאביונים עכ"ד.

ומבואר מדברי החת"ס שאדרבא יש מעליות לשלוח משלוח מנות לאדם שכבר שיש לו סעודת פורים, וממילא המנות יהיו רק לתוספת סעודת פורים של המקבל, אבל אם שולח מנות לאדם שאין לו אוכל לסעודת פורים, הנותן מקיים מצות מתנות לאביונים, ואינו מקיים מצות משלוח מנות. ואמנם בעיקר דברי החת"ס הנ"ל כתב במשנת יוסף סוגיות הש"ס ח"ב סימן מ' כתב

דיני נתינת וחיוב משלוח מנות באבל

חיוב משלוח מנות לאבל בתוך שבעה

אבל חייב במשלוח מנות, אפילו בתוך שבעה, שהרי הוא חייב בכל המצוות, אך

מקורות

להאריך בדברים הנ"ל וכתב שהם חידוש לדינא, וראה עוד מש"כ לדון בדבריו בספר עיטורי מרדכי פורים, ולמעשה שאלתי בזה למו"ר הגר"ע פריד שליט"א ואמר שלא פוסקים כדברי החת"ס הנ"ל, ושוב שאלתי בזה למו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושא"ס, וכתב לי בזה"ל: בגמרא משמע שיוצאין שניהם, אך תלוי בגירסא הד"ח והגר"א מגילה ז' ע"ב עכ"ל.

ושוב קבלתי בזה תשובה מהגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, וכתב לי בזה"ל: בגמרא יש סברא לומר שיוצא במשלוח מנות גם מתנות לאביונים, מ"מ להלכה נוהגים לקיים את זה לחוד ואת זה לחוד עכ"ל.

לא ישלח תפנוקי מעדנים ומיני מתיקה, אלא מנות של מאכל או משקה[קפ], ויכול לשלוח רק לאדם אחד[קפא], ואם יש צורך ישלח לעוד אדם אחד[קפב].

מקורות

קפ. הנה בטור בסימן תרצ"ו ס"ד כתב בשם השאליתות שאם מת לו מת בפורים אסור להספידו ולא לנהוג אבילות ואת קודם פורים ופגע בו פורים בתוך שבעה בטלה ממנו גזירת שבעה ודוקא פורים משא"כ חנוכה עי"ש, אולם עי"ש שהביא בשם הר"מ מרוטנבורג שהדין הוא שאין מבטלין את האבילות ומ"מ אבילות אין נוהגת בהם לא בי"ד ולא בט"ו אלא רק דברים שבצנעא עי"ש.

ומרן בבית יוסף כתב בשם הרא"ש שאבל אפילו בתוך שבעה חייב לשלוח משלוח מנות משום דקי"ל שאבל חייב בכל מצוות שבתורה, וכדאיתא במס' ברכות דף יא ע"א, ועי"ש שהביא שכן כתב המרדכי.

ותב בדרכי משה שאף שאבל צריך לשלוח מנות מ"מ הדין הוא שאין שולחין לו, והביא שם שכן כתב מהרי"ל בתשובה סימן ל"א, דאין משלחין לאבל כל י"ב חודש, ועי"ש שהביא שכן כתב מהרי"ב וכתב שם שאף שאבל חייב לשלוח משלוח מנות, מ"מ הדין שאין שולחין לו עי"ש עוד. (והנה יש שהעירו שהרי יש שנוהגים שלא ליקח שום דבר מבית האבל כל שבעה, הנה כתב הגשר החיים (ח"א פרק כא ס"ז אות י') שמשלוח מנות מותר לקחת מבית האבל תוך שבעה, חדא שהוא בר מצוה, ועוד שפורים דומה לשבת, ובשבת אין נוהגים דין זה).

והנה בהאי טעמא צריך להבין מה החילוק בין דין משלוח מנות בין שחייב לשלוח לשלוח לו, הרי ידוע ב' טעמים מה הטעם למשלוח מנות א' כדי להרבות אחוה ושלום ורעות, ב' כדי שיהיה מה לאכול בסעודת פורים. אולם למעשה דין זה לא מוסכם כי בט"ז (שם סק"ז) כתב להקל ושם כתב שאין לסמוך ע"ז כי אם בכה"ג שהאבל עני.

והנה בין לשני הטעמים כדי להרבות אחוה ורעות אז אם האבל צריך לשלוח אז צריך גם לקבל, כי החלק הזה הוא מקביל בין אחד לשני, וכן לטעם של שיהיה מה לאכול אם הוא נותן אז הוא גם צריך לקבל, וצ"ב מה הגדר בזה.

והנה בספר חסידים כתב והביאו במשנ"ב (סימן תרצ"ו סקי"ח) מי שמת אביו בפורים לשנה הבאה ישלח מנות, ובאותו שנה ישלח מעות או בשר לעניים, רק לא תנפוקים העשויים לשמחה, וא"כ מבואר דיכול לשלוח מנות, אך לא בכדי שיביא לידי שמחה, אך צריך ביאור מה הגדר בזה.

וכן מצינו עוד גדר דהנה הדין הוא שצריך לשלוח ב' מנות, לאדם אחד וכן משמע בראשונים ובמשנ"ב שהדין הוא כן גם לאבל, אולם בבן איש חי (שנה א' פרשת תצוה הלכות פורים אות יח)

מקורות

כתב שהאבל אין צריך לשלוח אלא לאדם אחד, ולא לשלוח להרבה בני אדם. וכן מבואר מתוך דברי הפרי מגדים בשו"ת מגידות (סימן נח) שכתב שם שבתוך י"ב חודש מותר לשלוח אף יותר מן החיוב, ועי"ש עוד במגד יהודה (אות ג') מה שדייק שם מדבריו. וכן דעת מרן הגרי"ש אלישיב בס' אשרי האיש (ח"ג פרק מ"ז אות ג') שראוי שהאבל ישלח מנות רק לאדם אחד ולא יותר. והנה כ"ז נראה דוקא באבל בתוך שבעה, אבל בתוך השלושים כן יכול לשלוח ב' מנות. ובשו"ת מגידות מבואר לדינא לא כמו האי סברא שכתבנו, אלא שהאיסור הוא עד שלושים והיינו שמהשלושים האבל מותר בשאילת שלום.

אולם גם זה אינו מוסכם וכמו שכתבנו שלא מוכח מהראשונים שכתבו הכי, גם בספר דברי סופרים (אבילות יו"ד סימן שפה עמק דבר ס"ק נג) שהביא שם מכמה ראשונים שמותר לאבל לשלוח מנות לשנים או לשלשה בני אדם. וא"כ מוכח שבפורים אן נוהג דין אבילות, ואם רגיל להביא לכמה אבלים אפשר שיהא כאבילות בפרסהיא.

עוד יש לעי' בהלכה זו, דהנה הרי הבאנו שאסור לשלוח לאבל משלוח מנות, מצינו בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן קמא) שמותר לאבל לקבלו, וטעמו דכיון השולח שאל בשלומו של האבל ע"י זה שהוא שלח לו את המשלוח מנות, אין בקבלתו כבר תוספת של שאילת שלום, ומדבריו משמע שכל היסוד של קבלת משלוח מנות הוא משום שאילת שלום.

וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (חלק י' סימן קז אות ג') שמותר, שהרי מבואר שמי ששאל בשלום האבל, מותר לאבל לענות לו, עי' בשו"ע יו"ד סימן שפ"ה ס"א, ולכן הדין הוא שמותר לאבל לקבל את המשלוח מנות. וכן פסק הגרנ"ק והו"ד בשלמי תודה פורים (עמ' שלו). ויש להוכיח שהגדר הוא משום שאילת שלום, דהנה במשנה ברורה (שם סקכ"א) פסק שאם שלחו לו דבר של שמחה אסור לקבלו, ומוכח דכל הגדר בזה הוא רק משום שאילת שלום, ולכן אסור לקבל דבר של שמחה.

וכן מוכח ממה שכתב בכף החיים (תרצו סקל"ה) בשם הא"ר שמותר, רק שלא יהיה דבר שמחה, והיינו דאיכא איסור לאבל לשמות. ולכן הדין הוא שלא יהיה דבר שמחה.

והנה בזה צריך להבין דנכון שהדין הוא שהאבל צריך לתת משלוח מנות, הרי סו"ס עיקר הטעם הוא גם משום להרבות אחוה ושלום ורעות, וא"כ סו"ס איכא שמחה בזה, וידוע גם מה שכתב הגרא"א דסלר זצוק"ל משגיח בישיבת פוניב'ז, בספרו מכתב מאליהו, שהנתינה מעוררת אהבה כלפי הנותן, וא"כ סו"ס זה מעורר שמחה, ויל"ע.

משלוח מנות לאבל על קרובים בתוך שלושים ולאבל על אביו ואמו בתוך י"ב חודש

מי שהוא אבל על קרוביו בתוך שלושים, או על אביו ואמו בתוך י"ב חודש, נראה שמעיקר הדין יכול לשלוח יותר ממשלוח מנות אחד[קפג], ויש מחמירים שיכול לשלוח רק משלוח מנות אחד.

מקורות

ועוד דהא כיון דחייב במצוה זו בנתינת מתנות לאביונים, הרי איכא שמחה על המצוה, ובעצם לכאורה ניתן לשאול את זה על כל המצוות, מדוע קי"ל דהאבל אסור רק בלימוד תורה משום שהתורה מביאה לידי שמחה, אלא א"כ הוא להוט אחר התורה כמבואר בירושלמי, וא"כ מדוע לקיים מצות, הרי גם שהאדם עושה רצון ה' הוא שמח ע"ז שהוא עושה רצון ה', ויש לבאר שהשמחה על עשיית המצוות היא שמחה שמגיעה אח"כ, כלומר אחרי עשיית המצוה, אבל שמחה של לימוד התורה, זה שמחה בעצם הלימוד, בגישמעק של הלימוד, ולכן אסור ללמוד, וכמו שנאמר בפסוק "פיקודי ה' ישרים משמחי לב" התורה משמחת מיד, מאש"כ במצוות, שהאדם שמח שהוא עשה רצון ה' רק לאחר עשייתן ודו"ק.

קפא. טור ושו"ע סי' תרצ"ז ס"ו, ובמשנ"ב סקי"ח ובבא'ח פרשת תצוה סי"ח, ואמנם בלשטי גיבורים כתב בשם הריא"ז שאבל בתוך שבעה פטור ממשלוח מנות והו"ד בכה"ח סקל"ג אבל לא פסקינן כן לדינא

קפב. כן כתב בבא"ח שם וכן כתב בפרי מגדים שו"ת מגידות סוף סימן נח, והו"ד בחזו"ע פורים עמ' קצג, ואולם בספר דברי סופרים אבילות יו"ד סי' שפ"ה עמק דבר סקנ"ג כתב להוכיח מכמה ראשונים שאפשר לשלוח משלוח מנות לאבל לשניים או שלשה בני אדם יעו"ש,

קפג. ראה מה שהתבאר בהערה לעיל, ושנראה שלמעשה יש מקילים בזה.

נתינת משלוח מנות לאבל בתוך שבעה

אין לשלוח משלוח מנות לאבל בתוך שבעה[קפד]. ואם נתנו לו יכול לקבל[קפה].

נתינת משלוח מנות לעני אבל בתוך שבעה

אם האבל הוא עני מותר לשלוח לו כסף או דבר מאכל אף בתוך שבעה, משום שנחשב כצדקה[קפו].

נתינת משלוח מנות לאבל על קרובים בתוך שלושים ולאבל על אביו ואמו בתוך י"ב חודש

יש אומרים שאין שולחים משלוח מנות לאבל על אביו ואמו תוך י"ב חודש ועל שאר קרובים שלושים יום[קפז], ויש מבני ספרד נהגו להקל בזה ולשלוח משלוח

מקורות

קפד. כן כתבו בפוסקים לאסור כדין שאילת שלום שאסור באבל כמבואר בשו"ע יו"ד סי' שפ"ה, ובזה הוא לכו"ע, ואמנם יש לדון שלכאורה יהיה מותר לתת משלוח מנות לפי הטעם שכתב בתרומת הדשן שהוא משום צרוכי סעודה והרי הוא שייך אף באבל, אבל לפי הטעם שכתב במנות הלוי שהוא להרבות אהבה ואחוה ורעות א"כ אולי באבל תוך שבעה, אין את הטעם הנ"ל, אבל בלא"ה כיון דפסקינן כב' הטעמים, וגם לפי מש"כ בשו"ת חלקת השדה שגם התרומת הדשן ס"ל כמנות הלוי, ממילא כתבו בפוסקים להחמיר בזה.

קפה. ויתבאר מקורו בהרחבה להלן.

קפו. כן נראה פשוט וכן כתב בספר הליכות מועד פורים עמ' שלא.

קפז רמ"א סימן תרצ"ז סעיף ו', ובמשנה ברורה שם. והטעם כדין שאלת שלום, ולכן במקום שנהגו לומר שאלת שלום מותר לשלוח להם מנות. ובספר אגרת הפורים עמוד ע"ב כתב להסתפק במי שקיבל משלוח מנות מאבל אם מותר לו להחזיר מש"מ לאבל כדרך שמותר להחזיר שלום לאבל. ועכ"פ במקום שהוא מרגיש צורך להחיזר לו בגלל הנימוס מסתבר דשרי, וצ"ע.

מנות לאבל על קרובים בתוך שלושים, ולאבל על אביו או אמו בתוך י"ב חודש[קפח]. ונראה שהיכא שנולד בן זכר במשפחה יש מקום יותר להקל בזה[קפט].

מקורות

קפח. הנה בבן איש חי פרשת תצוה סעיף יח כתב בזה"ל: אבל תוך י"ב חודש של אב או של אם יקיים משלוח מנות, אך לא ישלח להרבה בני אדם, אלא יקיים המצוה הזאת באדם אחד דוקא, ולו לא ישלחו אחרים כלל, עכ"ל, ואולם בשו"ת גדולת מרדכי ח"ב חיו"ד סימן כא כתב שנוהגים לשלוח מנות לאבל ושכן הוא מנהג תוניס, וכן כתב בחזון עובדיה פורים עמ' קצג, וכתב שם בהערות, שהטעם להתיר בזה מחמת שאין אבילות בפורים, וז"ל: והרמ"א בהגה כתב, אבל אין שולחים מנות לאבל כל י"ב חודש (על אביו ואמו). וסיים, וכמו שיתבאר ביו"ד סי' שפה. וכתב ע"ז הגר"א (ס"ק יד), שהוא מדין שאין שואלים בשלום האבל עד תום י"ב חודש. ומשלוח מנות הוא כשאלת שלום. והט"ז (סי' תרצו סק"ג) כתב, שמכיון שהרמ"א ביו"ד כתב שמנהגינו להקל בשאלת שלום, מותר ג"כ לשלוח לו מנות, ויש לסמוך על זה כשהאבל עני. והמג"א (ס"ק יב) כתב, שכוונת הרמ"א להורות שכל זה לדעת האומרים שכל דיני אבלות נוהגים בפורים, אבל במקום שאין נוהגים אבלות בפורים, דין פורים כדין שבת, ובמקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת, מותר לשלוח אליו מנות. ע"כ. ולפי מה שהעלינו במסקנא דלעיל, שהעיקר כמו שפסק מרן ביו"ד (סי' תא ס"ז) שאין אבלות בפורים לא בי"ד ולא בט"ו. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף, ושכן הורה הלכה למעשה. וכן כתבו אחרונים רבים, (וכמבואר לעיל הערה כ), לפי זה יש להורות שיכולים לשלוח מנות לאבל לשמחת פורים. ולפי מה שמבואר ג"כ בירושלמי ברכות (פ"ב ה"ז), שבכל ארץ יהודה היו נוהגים לשאול בשלום אבלים בשבת, וכן המנהג כיום בארץ ישראל. לפ"ז מותר לשלוח מנות לאבל שהוא בתוך י"ב חודש לאביו ולאמו, או בתוך שלשים לשאר קרובים. והרב שהוא אבל אפילו הוא מיוצאי אשכנז, מותר לשלוח אליו משלוח מנות דרך כבוד, שאין זה אלא כתשלום חוב, וכמבואר בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה (סי' רלז). וע"ע בשו"ת כתב סופר (סי' קמא), ובשו"ת לחם שערים (סי' לו), ובשו"ת משיב הלכה ח"א (סי' שט-שי), ובשו"ת תרשיש שהם (סי' כח), ובשו"ת ויען דוד (חאו"ח סי' קה). ובשו"ת פסקי תשובה (סי' קמט). ואם האבל עני מצוה לשלוח לו מנות בעין יפה, להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. ולא גרע מצדקה. וכ"כ המג"א וא"ר. וע"ע בשו"ת איש מצליח ח"א (חיו"ד סי' נא) שכתב, שכל החומרא של הרמ"א היא כששולח מנות דרך חיבה ורעות, כגון תפנוקי מעדנים, לאפוקי השולח דברי מאכל שהם חיי נפש, אין זה ענין לשאלת שלום כלל. וע"ע בספר נהר מצרים (הל' פורים אות ז). ודו"ק. עכ"ל.

וצ"ע ממש"כ בחזון עובדיה אבילות ב' (עמ' רנב ס"ח) וז"ל: "אין לשלוח דורון לאבל תוך שלשים יום לאבלו, או בתוך שנים עשר חודש על פטירת אביו או אמו, שדבר זה הוא בכלל שאלת שלום. (הרמ"א סי' שפה סעיף ג). ובשבת שנוהגים היתר בשאלת שלום, מותר לשלוח לו דורון. (הרמ"א שם). וכן

מקורות

בפורים למאי דקימ"ל שאין אבלות נוהגת בפורים, מותר לשלוח מנות לאבל הנזכר. (מג"א סי' תרצו ס"ק י"ב). ומכל מקום לא ישלחו לו מנות של תפנוקים ודברי מתיקה, אלא כגון בשר ודגים פירות וירקות וכיו"ב. (מטה משה סי' תתריז) ואם האבל עני מותר לשלוח לו מעות או בגד או דברי מאכל בתורת צדקה, (מג"א סי' תרצו ס"ק יא). ואם הוא תלמיד חכם המרביץ תורה, מותר לשלוח לו בפורים דורון דרך כבוד, שאינו אלא כתשלום חוב, ולא משום שמחה. (שו"ת דברי מלכיאל ח"ה סי' רלז)". עכ"ל. ושוב כתב כן בסעי' שלאחרי זה (ס"ט עמ' רנה): "...וטוב שישלח מנות של בשר ודגים וכיוצא בהם , ולא תפנוקי מעדנים ומיני מתיקה". ייעו"ש עוד ונראה מדברי החזו"ע דלדינא יש להחמיר בזה ודלא כמ"A בחזו"ע פורים.

ובשו"ת מעין אומר (חלק ד, פרק ו, סימן נג, עמוד קצ) מש"כ בזה, ומכ"ז נראה שלמעשה יש מקום להחמיר בזה, ועיין עוד בספר תורת המועדים פורים (עמוד רפא), כתב ששמע ממנו שמנו שמותר לשלוח לאבל. וכן במשיעורי מרן הראשון לציון חלק ב (עמוד רפ) וחלק ד (עמוד רמה), ע"ש. וכן כתב בילקו"י פורים עמ' תשצט שמנההג בני ספרד להקל בזה שהאבל יכול לקבל משלוח מנות,

ובשו"ת אור לציון ח"ד עמ' שמו כתב שאבל אחרים לא ישלחו לו כלל וכמ"ש הרמ"א, יעו"ש, ובספר הליכות מועד פורים עמ' שלב כתב להעיר בזה שכיון שהפוסקים לדינא לא התירו שאילת שלום לאבל בשבת וא"כ ממילא יש להחמיר בזה שלא לתת משלוח מנות לאבל יעו"ש, אבל למעשה מבואר בפוסקים דמעיקר דדינא יש להקל בשאילת שלום אף ביום חול, והארכתי בזה בכמה דוכתי, ולכן נראה עיקר שיש מקום להתיר בזה, וכ"ש למנהג בני ספרד שלא נהגו שאין לאסור לשלוח משלוח מנות לאבל.

קפט. ועוד נראה דהיכא דנולד בן זכר במשפחה, כמו שמצינו בפוסקים שיש להקל בשאילת שלום, ה"ה בנתינת משלוח מנות לאבל, דהנה בעיקר דינא איתא בירושלמי מו"ק פרק ג' הלכה ז' "שכל אותה השנה הדין מתוח כנגד המשפחה דאמר ר' יוחנן כל שבעה החרב שלופה עד שלושים היא רופפות לאחר שנים עשר חודש היא חוזרת לתערה, למה הדבר דומה לכיפה של אבנים, כיון שנתערערה אחת מהן, נתערערו כולן, ואמר ר' לעזר אם נולד בן זכר באותה המשפחה נתרפאית כל אות המשפחה עכ"ד, וכתב שם בקרבן העדה ד"ה שנולד, כתב הטעם ע"פ המשל שם לגל של אבנים שאם נפלה א' נתערערו כולן, ולכן אם נולד בן זכר נתרפאת המשפחה שהרי הוא משלים החיסרון עכ"ד, וכן כתב ביפה תואר על הירושלמי שם, ובטור יו"ד סימן שצד כתב להביא את דברי הירושלמי, וכתב שם בפרישה סק"ו שמשמע שאף שמתה נקבה לא נתרפאה כל המשפחה עד שיוולד בן זכר כי מאחר שנתעוררה צריכין דבר חזק לתקן את המעוות, אבל לא מבואר מה המעלה דוקא בבן זכר.

מקורות

וכדברי הירושלמי כן הובא במדרש רבה (בראשית רבה ק׳ ז) וז״ל: תני חבורה ומשפחה כך הן דומים לכיפת אבנים את נוטל ממנה אבן אחת וכולה מתרועעת את נותן עליה אבן אחת וכולה עומדת, כך כל שבעה ימים חרב שלופה ועד שלשים יום היא מתרפרפת ואינה חוזרת לנדנה עד י״ב חודש א״ר אלעזר נולד בן זכר במשפחה מיד היא רפה עכ״ל, וכתב שם במתנות כהונה שם דהיינו שמידת הדין המתוחה כנגדם נעשית רפה, ובספר אות אמת הגיה בדברי המדרש נתרפאת, וראה עוד במצודות דוד (שמואל א׳ ד׳ כ) עה״פ וכעת מותר ותדברה הנצבות עליה אל תראי כי בן ילדת, וכתב שם במצודות דוד, אל תראי היות חשבו שמתפחדת שלא תמות גם היא בעבור רוע המזל וכמו שאמרו רז״ל אחד מן המשפחה שמת ידאגו וכו׳ ולזה אמרו לה כי בן ילדת ושוב אין לך לפחד, כי אם נולד בן זכר נתרפאת כל המשפחה, עכ״ד. ומדוע הוא דוקא בבן זכר, כתב שם בעץ יוסף שעל המדרש רבה כתב, ודוקא זכר דחשוב ועוד דאית ביה מצוות מילה אי נמי משום דבא זכר לעולם בא שלום וכו׳ עכ״ד, ומדבריו נראה דהוא משום המילה, לפי פירוש א׳ אבל לפי הפירושים האחרים אינו דין דוקא בזכר, ואמנם ביפה תואר כתב שם שהטעם שבעינן דוקא לידת זכר משום דחשוב.

והנה מצינו בדרישה שם סק״ו כתב בשם המהרש״ל שכתב בשם הרוקח, אדם שמת לו מת ובתוך ל׳ נולד לו בן אין עושים שמחה ומשתה ביום המילה, והו״ד בש״ך שם סק״ב, וסיים וכמדומה שאין נוהגין כן, ובהגהות יד שאול כתב ע״ז תמהני דהרי אמרו נולד זכר נתרפאה כל המשפחה וכ״ש כשנולד לו בן למה לא ישמח ויעשה משתה ושמחה שזה חיוב ולמדו כן ממ״ש ויעש משתה ביום הגמל ומש״כ הש״ך ואין נוהגין כן, לענ״ד אסור לנהוג כן עכ״ד, ואכן בשדי חמד אבילות (אות ג) כתב בשם החקרי לב והפאת ים שמותר לעשות סעודה בביתו אפילו בתוך שבעה, וכן כתב ביעב״ץ במגדל עוז נחל יג אות ו׳ שאבל השייך לברית מותר לאכול עמהם בתוך ביתו אפילו בתוך ז׳ אבל לא ישב אצל השולחן עכ״ד, וכן כתב בגשר החיים בשם שו״ת זרע אמת יו״ד סימן קנח, ובזכור לאברהם אבל אות א׳.ובשו״ת מהרש״ל סימן ע׳ כתב לגבי הדין שמי שהוא אונן על אמו ויש לו בן למולו שיקדים את המילה לקבורה ,

וכמו כן מצינו עוד נפק״מ אם מותר לומר לאבל מזל טוב, ובשו״ת שלמת חיים סימן תרכב השיב בזה הגרי״ח זונלפד זצ״ל שנראה שמותר שהרי אמרו חז״ל אם נולד זכר נתרפאה כל המשפחה, יעו״ש, והו״ד בספר נטעי גבריאל אבילות ח״ב סוף פרק יא להתיר שאילת שלום, וכן כתב בספר מעיין החיים עמ׳ תב. וכן נראה ממה שמקור האיסור לומר שלום הוא ממה שמבואר במס׳ מו״ק דף כב ע״ב אין שואלים וכו׳ שאינו שרוי בשלום, ובשו״ע יו״ד סו״ס שצד שם, אבל כיון שמידת הדין אינה מתוחה כבר שפיר דמי.

וכן כתב לדינא בחזו״ע אבילות ח״ב עמ׳ רמז, כתב שמכיון שאמרו בירושלמי פ״ג דמו״ק ה״ז שכאשר נולד בן זכר נתרפאה כל המשפחה אין יותר איסור שאילת שלום ומותר לשאול אותם בשלומם, והנה בילקו״י אבילות סימן כג, כתב בזה בזה״ל: במועד קטן (כב ב) וכל י״ב חודש על אב

מקורות

ואם אין שואלין בשלומו משום שהוא אינו שרוי בשלום, וכן פסק בשלחן ערוך (סימן שפה). ויש להסתפק אם נולד לו בן זכר דקיימא לן בירושלמי (פרק ג' דמועד קטן הלכה ז) דנתרפאה המשפחה. וכן פסק בשלחן ערוך (יורה דעה סוף סימן שצד), אם מותר לשאול בשלום האבלים, שהרי מה שאינו שרוי בשלום היינו שמדת הדין מתוחה כנגדו כל י"ב חודש, כמ"ש בירושלמי שם, וכן הביאו בתוספות, אבל כשאין מדת הדין מתוחה שנתרפאה המשפחה אפשר לשאול בשלומה, או דילמא לא שנא. וממה שמרן הביא זאת בשלחן ערוך, משמע שפירוש נתרפאה המשפחה, נתרפאה ממה שאסרו לשאול בשלום, ואינו הלכתא כלפי שמיא בלבד, וכן שמעתי מאאמו"ר שליט"א, בעת שישב שבעה על אביו ר' יעקב ז"ל, ובא לנחמו הגר"ש זלמן אויערבאך זצ"ל, ויבדלח"ט מרן אאמו"ר שליט"א הציג בפניו הספק, והוא ע"ה נטה להחמיר, אבל מרן אאמו"ר שליט"א סבר, שנראה יותר שמשום כן כתב זאת מרן בשלחן ערוך, ולכן העיקר להקל. עכ"ד.

ועוד כתב שם בילקו"י וז"ל: והנה הלכה זו נתפרסמה בזמנו בילקוט יוסף על הלכות אבלות [שיצא לאור בשנת תשמ"ט], וקיבלנו מכתב מהגאון רבי שריה דבליצקי (שליט"א) שכתב בזה"ל: למע"כ וכו' הנה קניתי אתמול ספרו ילקוט יוסף על הלכות אבלות, והוא ספר מלא וגדוש הלכות ומקורות הנצרכות לכל רב ומורה הוראה, והלואי שיהיה רק ללמוד בו, ונשלמה פרים שפתינו. ומידי פתחי הספר ראיתי מה שכתב בסימן יד סעיף ד', בענין נולד בן למשפחה נתרפאה המשפחה, במחילת כבוד תורתו של כת"ר ושל אביו מרן הגאון הגדול שליט"א אני שולל זה בהחלט, ולא זו הדרך ולא זו העיר וכו' והנני דורש שלום כת"ר שליט"א ואביו הגה"ג שליט"א יד"ע, שריה דבילצקי. [וכנראה כוונתו דמה שאמרו נתרפאה המשפחה אינו אלא דרך אגדה ולא שייך לעניני הלכה]. אולם אחר העיון מצאתי סייעתא למרן אאמו"ר שליט"א בדברי הגהות יד שאול (סימן שצט) שכתב ע"ד הש"ך (סק"ב), דכיון שנולד בן זכר הרי נתרפאה המשפחה, ואם כן ודאי דשרי לילך לסעודת משתה ושמחה של המשפחה, וכל שכן שנולד לו עצמו בן. ואף שהלכה זו שאין ללכת לסעודת משתה מפורשת בסימן שצט סעיף ב'. ע"ש. ואם חשב להקל ללכת לסעודת משתה ושמחה, בגלל מה שאמרו נתרפאה המשפחה, בודאי שיהיה אפשר להקל לענין אמירת שלום. ובצירוף הסברא הנ"ל שכיום שאין שואלים בשם ה' מותר לשאול בשלום האבל. עכ"ד.

ואמנם בעיקר דברי החזו"ע הנ"ל כתב להעיר בספר ברכת אבלים עמ' רלו בהערה שלא לכאורה אף שאין מידת הדין מתוחה על אותה משפחה, שהרי דיני שאילת שלום הם מדיני אבילות, ומנין לנו שקשורים הם למידת הדין שהייתה שרויה על אותה משפחה, ועוד שדין שהוא כ"כ מצוי היה צריך להיות כתוב בראשונים ובשו"כ ואין גם אחר שכתב להקל ע"פ סברא זו, ועוד שלפי טעם זה יש לנו להקל גם בדיני שמחה שאסור האבל כל השנה ולא רק באיסור שאילת שלום, ועוד כתב שם במש"כ בחזו"ע להביא דברי היד שאול, כתב בספר ברכת אבלים לדחות דבריו שאין ראיה מדברי היד שאול שהוקשה לו דהלא קי"ל מדברי הראשונים ובשו"ע שסעודת מצוה מותרת לאבל להסביר דבריהם דאף דמותר לאבל להיות נוכח בסעודת מצוה, מ"מ אין

עבר ושלח מנות לאבל אם מותר לו לקבלם

כאמור יש מחמירים שלא לתת משלוח מנות לאבל, מ"מ מי שנתן משלוח מנות לאבל, מותר לו לקבלם ואינו צריך לסרב[קצ].

לתת משלוח מנות לרב שהוא אבל

מותר לשלוח מנות לרב שהוא אבל אם רגילין בכך, דהוי כשילום חוב ואין זה מצד שמחה והוא דבר האבוד דודאי שרי[קצא], וכן ה"ה שמותר לתת משלוח מנות למלמד בחיידר וכדו' שהוא בתוך שנת אבל על אביו ואמו, ואף בתוך השבעה מותר להביא לו מעטפה של כסף כמו שרגלים לתת לו בכל שנה[קצב].

מקורות

חובה בכך ועדיף להחמיר וע"ז השיב היד שאול שאין טעם להחמיר משום שאין מידת הדין שורה על אותה משפחה ובפרט שסעודה זו היא חובה ולא רשות, אבל בודאי שלא בא לומר שאבל שנולד לו בן בטל ממנו דיני אסור שאילת שלום, עכת"ד, אבל אמנם לדינא קימ"ל הלכה כדברי המיקל באבל, וכיון שהוזכר האי דינא בשו"ע, ונתרפאה המשפחה ממילא האבל שרי בשאילת שלום.
וכן ע"פ היתרא הגרע"י לגבי אמירת שלום, ראיתי שכתב בקובץ כתר דוד עמ' קכו ששמע מהגרה"ג ישראל מאיר יונה שליט"א שהגר"ע יוסף זצוק"ל היה מורה לדינא שהיכא שנולד בן במשפחה מותר לאבל לקבל משלוח מנות כמו שהותר בשלום.

קצ שו"ת כתב סופר סימן קמ"א סוף אות א', ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק י' סימן ק"ז אות ג', בתשובה להגרש"א שטרן שליט"א, וכן כתב בחוט שני או"ח ח"א עמ' תיב, וכתב שם שיש לדון אם ע"י הסירוב הוי אבילות בפרהסיא.

ושוב ראיתי שבשו"ת שיכיל עבדי ח"ח חאו"ח סימן כ' אות מג הוסיף שבמשלוח מנות בפורים שיש עגמת נפש למי ששולח ואין האבל רוצה לקבל נראה שאין לו רשות להחמיר על עצמו בזה ועכ"פ אפילו למרן מה שאחרים עושים לו, לית לן בה, וסיים שם שלדינא שמותר לשלוח למי שאשתו אבלה ואין להחמיר יעו"ש.

קצא שו"ת דברי מלכיאל חלק ה' סימן רל"ז, שהרי אין זה כשאילת שלום אלא כפריעת חוב ומצד הכרת הטוב, ובפסק"ת (סי' תרצ"ו אות י') ע"פ הכה"ח (שם סקל"ה) מבואר שאפשר לצרף למעטפה מיני מאכלים או בקבוק יין כדי שיהיה הנתינה דרך כבוד.

קצב. כן השיב הגרח"ק להגר"א קרביץ שליט"א והו"ד בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט'.

לשלוח לאשתו או למשפחתו של אבל

מותר לשלוח משלוח מנות לאשתו של האבל, מותר, ואע"פ שמה שקנתה אשה קנה בעלה, מ"מ אין שום איסור להבעל לקנותו אלא רק לשלוח לו, ומכיון שלא שלחו לו מותר[קצג].

בנים לשלוח מנות לאביו או אמם כשהם באבלות תוך ל'

מותר לבנים ובנות [ואף לחתנים וכלות] לשלוח לאביו ואמם [או לחמיו וחמותם] כשהם אבלים אפילו תוך ל' יום[קצד].

ביום יארצייט אם מותר לשלוח מש"מ

אף ביום היארצייט חל בפורים, אין חשש לשלוח או לקבל משמלוח מנות.

מקורות

קצג כן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר פני ברוך עמוד שכ"ב בהערה, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ד עמ' שמו, כן כתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סימן שכ"ו). וכן פסק הגר"ח קניבסקי והו"ד בתורת המועדים על השונה הלכות (סי' תרצ"ה סקי"ב אות ב') ושם ביאר שאע"פ שהקשר והסיבה ששולחים למשפחה הוא משום האבל עצמו, משום שסו"ס למעשה אינו שואל בשלום האבל.

ואולם בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' סימן תרצ"ב כתב דדוקא לאשתו מותר, אבל לשלוח לבני ביתו של אבל מוכח דהוי הערמה ואסור.

קצד בהנה שו"ת שבט הקהתי חלק ד' סימן קפ"ח נשאל בזה, והשיב דהרי דנראה דאין חשש לשלוח להם משלוח מנות דהא אבל חייב לשלוח מנות משום דחייב במצות. והנה מה שיש איסור לשלוח לאבל משום שאלת שלום לאבל, ונראה לכאורה דבן להוריו מותר ליתן להם שלום אם הם אבלים משום דכיבוד אב ואם מותר להם שלום כשפוגשים ואם לא יתן להם ודאי יצטערו. ואע"ג דהם יודעים הדין שהוא לא יכול לומר שאלת חכם, מ"מ יש לומר שיצטערו על זה שהבן שלהם לא אומר להם שלום, ולכן מצות כיבוד אב ומניעת צער דוחה איסור של שאלת שלום לאבל. ועוד טעם להקל משום דלא גרע מדעת הדברי מלכיאל חלק ה' סימן רל"ז שהתיר לשלוח לרב שהוא אבל כיון דהוי כשילום חוב ואין זה מצד שמחה, וה"ה הכא. וכן הובא דעת הגר"ש קמנצקי שליט"א בספר קובץ הלכות הל' פורים.

ואע"פ שיום היארצייט יש לו דין י"ב חודש אפילו הכי מותר לשלוח משלוח מנות[קצה].

מקורות

[קצה] עי' במגן אברהם סימן תרצ"ו ס"ק י"א ובפמ"ג, ומשנה ברורה שם, ובספר אורח כהלכה לבעל שבט הקהתי הל' פורים סימן ג', וכן כתב לדינא הגרי"א סקוצילס שליט"א בקונ' אהל יעקב דיני משלוח מנות.

דיני משלוח מנות מאיש לאשה

משלוח מנות מאיש לאשה

איש לא ישלח לאשה משלוח מנות, כדי שלא יבוא לשלוח לאלמנה ויבואו לידי ספק קידושין[קצז], והאיסור הוא לתת להם משלוח מנות לכל הנשים[קצח]. ובדיעבד אם שלח יצא ידי חובה[קצט].

משלוח מנות מאשה לאיש

וכן אשה לא תשלח מנות לאיש, ובדיעבד אם שלח משלוח מנות יצא ידי חובה[קצט].

מקורות

קצז. כתב ברמ"א סי' תרצ"ה סוף סעי' ד' וז"ל: "ואשה תשלח לאשה, ואיש לאיש אבל לא בהפך, שלא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבואו לידי ספק קידושין". עכ"ל.

ובעיקר דברי הרמ"א הנ"ל יש לעיין, שלפי מש"כ בתרומת הדשן שבעצם המצוה שיוצא אף באיש השולח לאשה, דמסתפק לה צרכי סעודה אבל לפי מש"כ במנות הלוי שטעם המצוה הוא להובות ריעות מה לו לאיש להרבות ריעות בבית אשה והרי אין שואלין בשלום אשה כלל, וממילא נראה דזה טעם הטעם שכתב במנות הלוי.

קצז ערוך השלחן שם.

קצח. כן נראה ממש"כ בילקו"י לקמן, וכן כתב לי הגר"י יוסף שליט"א במח"ס ילקוט יוסף, לדינא וז"ל: ומה ששאל אם שלח לדודה שלו משלוח מנות אם יצא י"ח, יצא י"ח שגם בן ששולח משלוח מנות לאביו יצא. עכ"ל.

קצט. כן כתב ברמ"א שם, ובטעם הדבר כתב בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' מ"א) וז"ל: קשה למה לא תשלח אשה לאיש דמה חשש קידושין שייך כיון דהוא אינו שולח לה כי יקח איש אשה כתיב ולא להיפך כדאית' בפ"ק דקדושין וצריכן לומר דגזרינן הא אטו הא והוא חששא רחוקה ונפלאה אכן לטעם שכתבתי הכל ניחא [מהדו"ב: עי"ל דה"ק דאשה תשלח לאיש כיון שהוא א"צ לחזור

משלוח מנות מאיש לאשה ענייה

במקום הצורך כגון שיש אשה ענייה, יכול לשלוח איש לאשה ענייה[ר].

מקורות

ולשלוח לה משא"כ בשלוח מנות שמחלפין זה עם זה ויש לחוש לקידושין]. עכ"ל, ועיין עוד מש"כ בזה בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א ריש סי' קכ"ו)..
ואולם יש מקילים בזה, וכמו שכתב במעם לועז (אסתר עמ' רמ"ט אות ר"ד) "גם הנשים חייבות במשלוח מנות ושולחות הן לאנשים והן לנשים". ומ"מ לדעת הרמ"א שמחמיר בזה מ"מ בדיעבד אם שלח לאשה יצא יד"ח, וכן כתב בשו"ת בית שערים או"ח ריש סי' ש"פ, וז"ל: על דבר אשר נסתפקת לדעת רמ"א סי' תרצ"ה דאשה חייבת במשלוח מנות רק איש לא ישלח לאשה משום ספק קידושין האיך הדין באשה ששלחה לאיש אם יצאה או לא. וכתבת דזה תליא בשני טעמים שיש במשלוח מנות. לטעם תה"ד כדי שיהיה לחבירו בריווח יצאה. אבל לטעם מנות הלוי משום חיבה וריעות לא יצאה. הנה ספק זה יצא לך ממה שלא דקדקת בדבריך וכתבת דלא ממעטינן אלא איש לאשה משום ספק קידושין. וז"א דאי משום ספק קידושין אתאינן עלה לא ממעטינן אשה כלל מדכתיב איש וגם איש כששלח לאשה יצא רק שצריך ליזהר לכתחילה שיקיים מצוה זו באיש ולא באשה. וממילא יובן דלא תליא בב' טעמים הנ"ל שהם על עיקר קיום מצות שילוח מנות שהם בין באיש לאשה ובין באשה לאיש. עכ"ל.

ר. כן כתב בחזו"ע פורים עמ' קמא, וז"ל: וחומרא יתירה היא, דהא לכ"ע אין חוששין לקידושין אלא אם כן נשתדכו תחלה. וכמ"ש הרמ"א באה"ע (סי' מה ס"א), בשם הרשב"א בתשובה (סי' אלף ורכג). וכן הובא בב"י שם. אלא שבבית שמואל שם כתב, שמדברי התוס' קידושין (נ:) ד"ה חוששין, לא משמע כן. וכ"כ מהרשד"ם (חאה"ע סי' טז). ומכל מקום הרי כבר כתב מרן (סי' מה סעיף ב): "דהאידנא נהגו בכל מלכות ארץ ישראל ובמצרים ובכל מלכות תוגרמה שלא לחוש לסבלונות כלל". גם ראיתי להרב תורה תמימה (אסתר, ט, אות כב) שהעיר, לפי מ"ש המהרי"ט (חאה"ע סי' כח), דלא חיישינן לסבלונות במיני מאכל ומשתה, שכיון שעתידים להתקלקל אין האשה מקבלתם לסבלונות של קידושין, אלא החשש הוא רק בשמלות ותכשיטים וכיו"ב. ושכן מוכח במהר"י קולון (שרש קעא). והרי משלוח מנות הם אך ורק במיני מאכל ומשקה. ע"ש. אולם הרא"ם בשו"ת מים עמוקים (סי' לח), וכן בשו"ת הרא"ם (סי' יז) כתב, שאף במיני מאכל ומשקה חיישינן לסבלונות. וע' אוצר הפוסקים (חלק יד דף קלג ע"ד). ואכמ"ל. ומ"מ נראה שחומרא יתירה היא, ובמקום צורך יש להקל לאיש לשלוח גם לאשה, בפרט כשהיא עניה סוערה לא נוחמה, להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. וכמו שכתוב (איוב כט יג), ולב אלמנה ארנין. וע' בשו"ת שבות יעקב ח"א (סי' מא). ובשו"ת זכר יהוסף (חאו"ח סי' רנב). ובשו"ת התעוררות תשובה ח"א (ר"ס קכו). ע"ש. וע"ע בשו"ת בית יצחק (ח"ב מיו"ד סי' קמד). ע"ש. עכ"ל,

מקורות

וכן כתב להעיר בהגהות איש מצליח ע"ד המשנ"ב שם, וכן כתב להאריך בילקו"י פורים עמ' תשל"ז שבמקום צורך יש להקל לשלוח איש לאשה ובפרט שהיא ענייה יעו"ש.

וכן כתב בחשוקי חמד עמ"ס מגילה דף ז' ע"א וז"ל: שאלה. כתב הרמ"א (סימן תרצה ס"ד) ואשה תשלח לאשה ואיש לאיש, אבל לא בהיפך, שלא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבאו לידי ספק קידושין. ויש להסתפק כאשר אין לו למי לשלוח אלא לאשה, האם ישלח לה, או שמא גם בכה"ג אל ישלח.

תשובה. בעיקר הדבר שכתב הרמ"א שאשה חייבת במשלוח מנות נחלקו בזה הפוסקים, דהנה הפרי חדש (סימן תרצה) הקשה דהא איש כתיב ולא אשה, ומנין לו זה, וכתב בשם הריק"ש ששום פוסק לא כתב כן. אולם בשערי תשובה (סימן תרצה סק"ט) הביא הרבה פוסקים שחולקים וסוברים שגם אשה חייבת במשלוח מנות. והקרבן נתנאל במגילה (פ"א סימן ז אות ט) תמה על הפר"ח הפוטר נשים ממשלוח מנות, דהלא הן מחוייבות בזה, כמו שחייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו נס, עיין שם.

והרע"א (גליון סימן תרצה) כתב דלפי מה שכתבו התוספות במגילה דף ד ע"א (ד"ה שאף) דסברא שאף הן היו באותו הנס, לא מחייבא אלא מדרבנן, וכתב שם הטורי אבן שי"ל דלענין מגילה שהוא כמו דאורייתא, ומעיקר הדין לא היו נשים מחוייבות, אלא דחז"ל חייבו אותן משום דהיו באותו הנס, וא"כ י"ל הא דכתיב ומשלוח מנות איש היינו דהחיוב ברוח הקודש באמת לא היה על הנשים, אבל אח"כ כשחז"ל חייבו אותם במקרא מגילה חייבו אותם אף במשלוח מנות, אלא שבתוס' רע"א (על המשניות מגילה פ"ב מ"ד) הוכיח מהתוס' בפסחים (דף קח ע"ב ד"ה שאף) שעל מצוות החייבים מדאורייתא ונשים פטורות, לא חייבום חז"ל אף שהיו באותו הנס, דלא כהטורי אבן.

וכתב בשו"ת בית שערים (סימן שפ) דלפי התירוץ הראשון שכתבו התוספות דסברא שאף הן היו באותו הנס, לא מחייבא אלא מדרבנן, והאיש חייב מדברי קבלה שהם כדברי תורה, וא"כ כיון דכתיב איש לרעהו ילפינן דצריך לשלוח למי שמחויב במצוה זו כמותו, וא"כ אם איש שמחויב מדברי קבלה שולח לאשה שאינה במצוה זו אלא מדרבנן, אינו יוצא בזה, ולא צריך לזה טעמא משום שלא יבואו לידי ספק קידושין, ושפיר תמה הפר"ח על הרמ"א שכתב ואשה חייבת במשלוח מנות כאיש, דמשמע שמחויבת מדברי קבלה כאיש, ומנין לו כן הא איש כתיב. וגם למה צריך לטעם דספק קידושין.

ואפילו לתירוץ הראשון שבתוס' דסברא שאף הן היו באותו נס היא סברא דאורייתא, מ"מ כבר כתבו התוס' שם (ד"ה נשים) דנשים אינן יכולין להוציא אנשים, ועיין בשו"ע (סימן תרפט ס"ב) דאם אשה קוראת לעצמה מברכת לשמוע מגילה דאינה חייבת בקריאה, ועכ"פ מבואר מזה דגם במגילה

בעל שנותן משלוח מנות עבור אשתו לנשים

מותר לבעל להיות שליח אשתו למסור משלוח מנות לנשים, אפילו הן פנויות. ולכן מותר לבעל לשלוח משלוח מנות עבור אשתו שמלמדת בסמינר כיון שהוא לא השולח את המשלוח מנות[רא].

בעל שנותן משלוח מנות עבור אשתו לאיש

אף שצריך המקבל לדעת ממי קיבל את המשלוח מנות, מ"מ מותר לבעל לשלוח עבור אשתו לאיש, אך צריך לומר שזה מאתנו, דהיינו ממשפחה למשפחה, ולא מאיש לאשה[רב], או שימנה אותה שליח[רג].

מקורות

אין עליהם חיוב כמו באיש, וא"כ הכא נמי בשאר מצוות היום, וממילא י"ל דאיש לאשה מדינא אינו יוצא במשלוח מנות, ושפיר תמה הפר"ת. ויעו"ש שהאריך לתרץ את דברי הרמ"א.

והנה אף להפוסקים שאשה חייבת במשלוח מנות כמו האיש, כתב הערוך השלחן (תרצה סעיף יח) עוד טעם למה האיש לא ישלח לאשה, דלא נאה להיות קירוב דעת בין איש לאשה, וממו"ח מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) שמעתי, דאם אין אפשרות אחרת ישלח לה באופן שלא יהיה בזה שום קירוב הדעת. עכ"ד.

רא. כן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר יבקשו מפיהו עמוד ע"ב.

רב כן הו"ד הגרשז"א זצ"ל בספר הליכות ביתה פרק כ"ד הערה נ"ה. והו"ד הגר"ע אוירבאך שליט"א בקובץ בנתיבות ההלכה דכשבעל שולח משלוח מנות עבור אשתו שלא יתן לאיש אחר ויאמר שזה משלוח מנות מאשתו דאשה אין לה לשלוח משלוח מנות לאיש אלא יאמר דזה משלוח מנות מאתנו לכם דהיינו ממשפחה למשפחה ע"ש, וכן הובא בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' בפסקי הל' פורים מאת הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א.

רג. ובשו"ת אבני ישפה חלק ח' או"ח סימן קיד ענף ז' כתב, העיצה שאף שהאשה תעשה בעלה שליח כאשר הוא שולח משלוח מנות, ואין צורך לזכות לה את המשלוח מנות שהרי אין צריך להיות בעלים במשלוח מנות לקיים המצוה כי לא נאמר בו לכם, כדי שצריך בעלות, וכיון שהבעל הוא יהיה שליח למצוה, אף שאין לאשה שום בעלות במשלוח מנות שפיר מקיימת את המצוה, אבל צריך גם שהבעל יאמר שהמשלוח מנות הוא גם ממנו וגם מאשתו, וטעם הדבר ע"פ המנות

השלוח למשפחה האם צריכים להקפיד לשלוח דוקא לבעל הבית

אם שולחים משלוח מנות לכל בני המשפחה אין קפידא שהבעל דוקא ישלח לבעל הבית ואשה לבעלת הבית, משום שלא שולחים את המנות במיוחד עבור האשה או הבעל, ולכן אין להקפיד בזה[רד].

איש ששולח לרבנית שבעלה נפטר

מותר לשלוח משלוח מנות לרבנית שבעלה הרב נפטר, משום שאין זה דרך קירוב הדעת אלא כעין פריעת חוב[רה].

אח ששולח לאחותו

מותר לאח לשלוח לאחותו משלוח מנות[רו], וכן לשאר נשים שאין קידושין תופסין[רז].

מקורות

לוי שהובא בשו"ת חת"ס שטעם המשלוח מנות הוא להרבות שלום ורעות, וממילא צריך ידיעה מי שולח המשלוח מנות כדי לצאת המצוה.

ומהגר"ע פריד שליט"א שמעתי שיש לשלוח ע"י בעלה, שבעלה יתן לה, ואף אם אין הדבר לא שייך כ"כ קשה להקל בזה.

רד דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר אשרי האיש עמוד שי"ב.

רה דעת הגר"ש קמנצקי שליט"א מובא בספר קובץ הלכות הל' פורים, והוי כעין סברת הדברי מלכיאל חלק ה' סימן רל"ז שהתיר לשלוח לרב שהוא אבל משום שהוא כעין דרך שילום חוב ואינו דרך שמחה.

רו כך פסק בשו"ת התעוררות תשובה בהערותיו לסימן תרצ"ה, ועי' בשו"ת שאילת יצחק חלק ג' סימן ס'.

רז כן הו"ד דעת הגרשז"א זצ"ל, אמנם בספר ישמח ישראל הל' פורים עמוד קי"א הביא שכתב לו הגר"ח קניבסקי זצ"ל דאין לשלוח לשום אשה.

אשה לשלוח לבעלה

לכתחילה אין לגרושה לשלוח למגרשה שהיה בעלה משלוח מנות, וכן להיפך[רח].

משלוח מנות מחתן לכלתו בין האירוסין לחתונה

מותר לחתן לשלוח משלוח מנות לכלתו בין האירוסין לחתונה, ויש אומרים שעדיף שמשפחתו של הכלה תקבל את המשלוח מנות[רט].

מקורות

רח. כן הורה לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א, ופלא עמש"כ בפרדס יוסף החדש פורים אות תרמב בשם אחיו הגר"א הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס כרם אליעזר שאם נתן לאשתו המגורשת יצא יד"ח, ולא כתב לדון מצד הנ"ל.

רט. הנה הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל נשאל בזה בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' ע"י הגר"א קרביץ בזה"ל: שאלה: בהלכה בסימן תרצה' מבואר לגבי משלוח מנות שאיש לו ישלח לאשה וכן אשה לא תשלח לאיש. כיצד הדין בבחור מאורס בשעטו"מ שרוצה לשלוח מנות לארוסתו בתקופה שבין האירוסין לנשואין וכן להיפך, האם מותרים לשלוח מנות זה לזה או אסור, הגם שרגילים לתת מתנות זה לזה בתקופה זו. תשובה: לא נהוג. שאלה: באופן ששולח החתן המאורס משלוח מנות להורי הכלה, האם יכול בתוכו לשלוח גם משהו מיוחד לכלה שלו. תשובה: חלילה. עכ"ל.

וכתב הגר"מ גרוס שליט"א בספר מילי דבי הילולא עמ' כד שבין האירוסין לחתונה יכול לשלוח לכלתו משלוח מנות, וכתב שם שצריך לומר שבמשלוח מנות שמטרתו להרבות ריעות אסרו דחיישינן לקידושין וסיבת הנתינה הוא קישור וחיבה שע"י כן מקרבא דעתא כמ"ש בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן מא ואדרבא בלא סיבה דריעות לא הוי אסרינן כיון שמוכח שנותנים לקיים מצות משלוח מנות וכו' ומהאי דטעמא י"ל נמי דלמשודכת שרי ליתן משלוח מנות כיון דידעי דנותנים לקיים המצוה ולא לענין אחר דהא דנותנים משום דבלא"ה איכא ביניהם קשר ומשו"ה שרי לשלוח לה מנות, ומ"מ כתב שם שעדיף שיהיה באמצעות אמו של החתן יעו"ש עוד. וכן הובא בקונ' אהל יעקב דיני משלוח מנות בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל להחמיר בזה.

ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' בפסקי הגר"ש דבילצקי זצ"ל בהל' פורים אות קז, הסתפק בזה אם יכול לשלוח משלוח מנות לכלתו, ויעו"ש בקובץ הנ"ל שהביא ידידי הגר"ג הכהן רבינוביץ

צורת שליחת משלוח מנות

משלוח מנות על ידי שליח

אין צריך לשלוח משלוח מנות על ידי שליח[ר], אך ישנם המהדרים לשלוח על

מקורות

שליט"א בפסקי הגר"ע אויערבאך שליט"א שלדינא נראה שחתן לפני החתונה יכול לשלוח משלוח מנות לכלתו אך לא ימסור לה ביד יעו"ש.

והגר"ע פריד שליט"א אמר לי לדינא שחתן יכול לשלוח משלוח מנות לכלתו בין האירוסין לחתונה, ולמעשה נראה שיש מקום להחמיר בזה.

ר. הנה בשו"ת בנין ציון סימן מ"ד שנסתפק אם הביא ע"י שליח אם יצא, כיון שכתוב "משלוח" א"כ בעינן נמי רק ע"י שליחות, ולמעשה כתב שמסתימת הפוסקים משמע שאין להקפיד לשלוח משלוח מנות ע"י שליח, ומ"מ כתב שטוב לשלוח ע"י אחר, והו"ד במשנ"ב סימן תרצ"ה ס"ק י"ח שכתב להסתפק בזה, ולא כתב במשנ"ב ההכרעה בזה.

ואולם שדי חמד הגאון רבי חיים מדיני (ח"ה בסופו שו"ת דברי חכמים סימן מ"ד עמ' 348, ח"ט מערכת הפורים סימן ו' ד"ה ואם), כתב שבספר יפה ללב, ומשמעות דברי הפוסקים שזה יהא ע"י שליח, [ונפק"מ אם ישלח בעצמו ואז יהיה מצוה בו יותר מבשלוחו, וע"ע בקונטרס שער יוסף בדין מצוה בו יותר מבשלוחו ואכמ"ל], ויש שכתבו (מקור חיים סימן תרצ"ד ס"ג ד"ה משלוח, ובד"ה ונראה לי), שאם שולח את המשלוח מנות יש ע"י כן פירסום הנס, ע"ש.

וכתב במקור חיים (שם), שלכאורה מצוה בו יותר מבשלוחו, מ"מ כתב שאפשר לשלוח משלוח מנות ע"י קטן וע"י קוף אפילו שהוא אינו בתורת שליחות, וזה לכאורה כמו הסברא כמ"ש הכא, ובביאור הדברים יש לבאר ע"פ מש"כ הגרש"ש זצוק"ל בשערי יושר שער ז' פ"ז (עין מש"כ בקונטרס שיעורי ר"י פרק האיש מקדש דף מא ע"א, ובריש קונטרס שיח יוסף ח"א), שיש ב' דיני שליחות יש שליחות של חלות כגון קידושין וגירושין ולזה נאמר שגוי פסול וכן קטן דאין להם כח להחיל חלות, ע"י כוונת מעשיהם, אבל שליחות מעשה זה הלכה אחרת, וא"כ ה"ה הכא נאמר את אותו יסוד שסגי להא אפילו מעשה קוף. וכדברי המקור חיים כ"כ בחתם סופר (ליקוטי חבר בין חיים ח"א עמ' לו ד"ה שם ש"ה עוד

מקורות

העלה, ובחידושי חת"ס גיטין כב ע"ב ד"ה והא לאו בני דעה), שכיון שהמצוה היא דוקא ע"י שליח ולא ע"י עצמו, א"כ שפיר יכול לשלוח גם ע"י נכרי וגם ע"י קוף, וכ"כ בשו"ת מהר"י אסאד (ח"א תשובה רז ד"ה וזה ימים).

ויש להוסיף שלפי מש"כ לעיל דלכאורה יהיה שרי, הרי כתב בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן שפ"ג), שאם השליח חזר למשלחו וא"ל שעשה שליחותו נאמן מדין ע"א נאמן באיסורין (גיטין דף ב ע"ב ועוד).

אמנם באשל אברהם (בוטשאטש, ס"ג ד"ה כמדומה) ביאר השיטה שצריך להביא את המשלוח מנות ע"י עצמו, וקשה הרי כתוב ומשלוח, וא"כ לכאורה משמע דבעינן ע"י שליח, וכתב שהחידוש שבמצוה זו אין ענין של מצוה בו יותר מבשלוחו. ודבריו תמוהים דהרי כיון שלפי דעת הגאון רבי שלמה אלקבץ בספרו מנות הלוי על מגילת אסתר, שכתב שהטעם הוא משום להרבות אחוה ורעות א"כ י"ל דעדיף שהוא יביא את המשלוח מנות בעצמו אל המקבל, אלא בע"כ שהכוונה דמצד דין מצוה בו וכו' אינו שייך ורק מדין להרבות רעות, אלא דזה אינו משמע ודחוק.

ובמהר"י אסאד (שם) כתב שכיון שהמשלוח הוא לקרב את הלבבות א"כ עדיף לשלוח ע"י שליח שהוא דרך כבוד, אך זה קצת יותר מובן, דכאשר מגיע משלוחן לדוגמ' נראה שהמשלח השקיע וטרח וישלם כסף לשליח, אלא דזה לכא' רק בדרך כבוד ולא ע"י קוף או קטן, [ובהם א"א לומר כמ"ש בשו"ת האלף לך שלמה שע"א נאמן באיסורין, וע"כ יצטרך להודיע], וא"כ כל היכא ששולח ע"י רחפן לכאורה איכא בהא כבוד, ואינו בדרך זלזול משא"כ ששולח ע"י גוי, עם הדומה לחמור, או ע"י יקטן.

ובכף החיים (ס"ק מ"א) כתב ביאור אחר למה מה שנאמר משלוח במגילה אינו בדוקא ע"י שליח. וכתב שהרי מצינו כמה פעמים בתורה שמשלוח מנות זה לא ע"י שליח, וכמו שכתוב "וכי תשלחנו חפשי עמך" וכהנה רבות, ולמעשה נראה מדברי הכה"ח שאין צריך שליח, וכן דעת הו"ד החזו"א בס' דינים והנהגות פכ"א אות ח', וכן הו"ד הגרי"ז מבריסק זלל"ה בס' עובדות והנהגות ח"ב עמ' קב', שאין לתת משלוח מנות ע"י שליח. וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה פורים פי"ט ארחות הלכה הערה 44, וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בהליכות והנהגות פורים, שאין צריך שליח, יעו"ש, וכן כתב בחזו"ע פורים עמ' קמד, ובשו"ת יביע אומר ח"ט סימן ע', ובשו"ת אור לציון ח"ד פרק נט תשובה ה', ועיין עוד ביפה ללב ח"ב סקי"ט, ובשו"ת ויען אברהם סימן מח.

ידי שליח. והמקבלים משלוח מנות ע"י שליח, נכון לכבדם באיזה דבר מאכל ומשקה[ריא].

משלוח מנות ע"י גוי או קטן

ואם שולח ע"י גוי או קטן יוצא ידי חובה[ריב], אך צריך לברר אם המשלוח מנות ליעד[ריג].

משלוח מנות על ידי הדואר

נראה שמי שרוצה לקיים ההידור לשלוח על ידי שליח, אם הוא שולח על ידי הדואר אין הידור בזה אלא אם הדואר מביא את המשלוח מנות לבית המקבל, אבל אם הבית דואר שולחים למקבל פתק לבוא לקחת המשלוח מנות, אין בזה שום הידור של שליחות[ריד].

מקורות

ריא. כן כתב הגר"ע יוסף זצ"ל בפירוש עטרת זהב על המגילה בסוף חזו"ע פורים עמ' שלז שכן יש ללמוד מדברי הגמ' במגילהש רבה בר נמני שלח משלוח מנות למרי בר מרף בידו של אביי תלמידו וסיפר אביי כשיצאתי מביתו של מורי ורבי רבה הרגשתי שנאי שבע, וכשהגעתי אצל מרי בר מר הגישו לפני מאכלים שישים מיני מאכל של מעשה קדירה ואכלתי מהם לשובע יעו"ש, ומזה יש ללמוד שהשליח שמביא את המשלוח מנות יש לכבד אותו במאכל ומשתה ומיני מתיקה ולא ישלחנו ריקם.

ריב. ראה מה שהתבאר בהערה לעיל, וכן כתב בחזו"ע פורים עמ' קמה, ובשו"ת יביע אומר ח"ט סימן ע', ובשו"ת אור לציון ח"ד פרק נט תשובה ב'.

ריג. ראה מה שהתבאר בהערה לעיל, וכן כתב בשו"ת יביע אומר שם סימן ע"א, ועי' עוד בשו"ת תבואות שמש ח"ג סימן פ"ט אות א.

ריד שו"ת משנת יוסף שם, ולא הוי דרך כבוד כלל אם לא מביאים את המשלוח מנות לבית המקבל.

משלוח מנות על ידי רחפן

אפשר לשלוח משלוח מנות ע"י רחפן[רטו], אך צדיך לבדוק שאכן הגיע המשלוח מנות ליעדו.

מקורות

רטו. הנה בדין הנ"ל נשאלתי ע"י הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים. בזה"ל: הסתפקתי השולח משלוח מנות לחבירו על ידי "רחפן" הפורח באויר, ומגיע למקום היעד ששולחו. האם יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות לכתחילה. ודו"ק בשאלה הן לסוברים שלא צריך שליח למשלוח מנות והן לסוברים שצריך שליח למשלוח מנות, והן מצד אם זה לא פגיעה שלא מביא לבד המשלוח מנות. וכן יש לדון עוד מכמה צדדים. ודו"ק היטב. ע"כ לשון השאלה.

הנה במה שכתב מצד הפגיעה, הנה כיון שדבר זה אינו מצוי כלל, ועכשיו הולכים להתחיל דבר זה בלונדון, (וגם אז זה יעלה מחיר יקר, ורק אחרי שנים של שימוש יהיה מחיר רגיל), וא"כ אדרבה אם ישלח לו עכשיו ע"י רחפן, ברור שאין בזה זלזול כלל, ואדרבה כבוד הוא לו, וע"י זה מרבה שמחה ורעות אצל חבירו, כאשר שהוא רואה שמכבדו ע"י זה ששולח לו ע"י רחפן, ולכן לכאורה יוצא בזה יד"ח, מצד ספק זה.

וראה מש"כ בזה בהערה לעיל אם בעינן להוגיע למשלח, ומ"מ ה"ה הכא אפש"ל שכיון שיודע שהגיע המשלוח מנות ע"י הרחפן [ע"י מה שמנהלו ומנהיגו באויר השמים] שוב יוצא מספק זה ודו"ק.

ולפי מש"כ בהערה לעיל בשם המקור חיים שאם שולח את המשלוח מנות יש ע"י כן פירסום הנס, א"כ נראה לענ"ד דלהאי טעמא, ברור דאיכא פרסום הנס, כיון שהרחפן לא מצוי, אלא א"כ בכה"ג שהוא כבר מצוי ואינו דבר שגרתי, ע"כ עדיף ע"י שליח, דאז גם אצל השליח נתפרסם הנס, [אלא דבעיקר דבריו, צ"ב וכי נתפרסם הנס ע"י זה, השליח המשלח מקיים מצות משלוח מנות ע"י השליח, ועוד דהרי עיקר הטעם הוא משום דבעינן משלוח ואכמ"ל].

ועוד דאף אי נימא הטעם הפשוט דבעינן משלוח, לכאורה הטעם הוא דיש כאן דין שע"י שיעשה ע"י שליחות, והשליחות הזאת לכא' הוי כמעשה קוף, א"כ מה לי שולח ע"י האדם, ומה לי שולח ע"י הרחפן, ואוסיף סברא שעלתה בלבי, דהרי לו יצוייר ששולח לשכינו הקרוב אליו שהוא ידידו

הזמנת משלוח מנות מהחנות למקבל

המזמין משלוח מנות מהחנות לבית המקבל, וכן אם מזמין דרך הטלפון מהחנות לבית המקבל משלוח מנות, יוצא בזה ידי חובה, אף אם שילם על המשלוח מנות בהקפה יוצא ידי חובה.[רטז]

מקורות

ורעו [דהלא לענין שונא הבאת בספרך הגדול פרדס יוסף על פורים אריכות גדולה בענין זה], ע"י הרבוט שיש לו בביתו, גם מיקרי שליחות, [אע"פ שהוא גר בקרבת מקום קרובה ממש], וא"כ ה"ה הכא שלכאורה יצא יד"ח.

ועוד יש להוסיף הרי לפי הטעם להרבות אחוה ורעות וזה דוקא ע"י עצמו, א"כ נראה דבכה"ג דאם ישלח לאדם השולחו אין זה נראה כמילתא דתמיהה שע"י כן ירבה אצלו אחוה ורעות וירא לו שאוהבו, א"כ שפיר דמי, עדיף בעצמו, אבל אכתי היום שאין הרחפן מצוי אם ישלח לו את הרחפן שפיר דמי יוצא יד"ח, ואדרבה ע"י כן מרבה שמחת פורים ודו"ק.

ושוב ראיתי מש"כ בזה הגר"מ מאזוז שליט"א בגליון בבית נאמן (פורים תשע"ט) שאמר שיש ששאלו אותו כן, וע"כ אמר דתלוי בטעמים עי"ש, אך לענ"ד לב' הטעמים יכול לשלוח ע"י רחפן, [וראה מה שהובא לקמן בשם הגר"מ מאזוז].

וראה עוד מש"כ לדון בזה בספר גם אני אודך תשובות הריחמ"א חלק ו' סימן ז', ובשו"ת אבני דרך חלק טו סימן קלט, ובקובץ אליבא דהלכתא מס' עמ' קמט, ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב ח"ט עמ' נה בתשובת הגר"צ כהן זצ"ל שיוצא ידי חובה, ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק יא עמ' שלא, ובשו"ת אמרי יעקב ח"ב סימן נב, ובשו"ת תשובות ישראל ח"ד סימן סז, ובגם אני אודך תשובת הגרמ"ר שעיו ח"ב סימן פ, ובגם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה חלק יח סימן יז, ובגם אני אודך תשובות הגרח"ש סגל ח"ג סימן מו, ובגם אני אודך תשובות בעל האורחותיך למדני ח"א סימן לא, ובגם אני אודך תשובות הגר"ח פדלון ח"א סימן כד, ובגם אני אודך תשובות הג"ר אדיר כהן ח"ב סי' כ"ט, בשם הגר"מ מאזוז שאפשר להקל יעו"ש, ובמש"כ בגליון בארות יצחק מס' 15,

רטז. כן כתב בחזו"ע פורים עמ' קמה , וז"ל: מי שניגש לחנות ומזמין מנות לשולחם לחבירו, יוצא ידי חובתו, לא מבעיא אם שילם תמורתם לבעל החנות, אלא אפילו בהקפה יוצא י"ח. ודלא כמי שרצה להחמיר בזה. וע' בתשובות והנהגות ח"א (סי' תו). עכ"ל,

והנה בשו"ת תשובות והנהגות שם כתב בזה"ל: שאלה: אם יוצאין במשלוח מנות כשמשלמין

מקורות

ושולחים דרך חנות

רב אחד הזהיר שאין יוצאין יד"ח משלוח מנות כשמזמין על ידי חנות לשלוח לחבירו, כיון שעדיין לא שילם לא זכה ולא נעשית שלו, ולכן לדעתו אין יוצאין בזה מצות משלוח מנות, ובעל חנות חייב לזכות את המתנות למקבל על ידי אחר ורק אז יוצאין עכ"ד, הנה לפי דבריו אפילו שילם הואיל ולא משך אין כאן אלא קנין דרבנן, ואם נחמיר כשיטות שדברי קבלה לדאורייתא לא יצא א"כ אפילו שילם לא היה מהני וזה ודאי ליתא.

ונראה ודאי שאין הדין כן, שמצות משלוח מנות היא מצוה לתת משלוח מנות ולא נאמר כלל שחייב שיהיה לו קנין ממוני בהם, רק שעל גופו מוטלת החובה לשלוח, וודאי יכול אחר לעשות בשמו עבורו, וכמו דשוקל אדם שקלו של חבירו ומקריב קרבנותיו, כך יכול בעל חנות ליתן משלו עבורו משלוח מנות של חבירו, ועוד דמבואר בפוסקים טעמא דהמצוה כדי שיהיה לחבירו ברווח על ידו או לאות ידידות, וכאן לתרי הטעמים צ"ל דמהני דהא חבירו זכה על ידו שיהיה לו ברווח וגם הראה ידידות במה שדאג לשלוח עבורו והתחייב ממון עבור זה, ולדעתי אין ספק שיוצאין במצות משלוח מנות כה"ג ופרסמתי זה ברבים.

וגדר הדין נראה פשוט דמהני מדין עבד כנעני, דבעל החנות נותן משלו עבור חבירו, ובזה מראה ידידות שהלוא משלם אף שחבירו השולח, ואף לשיטת הרמב"ם שלא מועיל בכסף דקנינים מדין עבד כנעני עיין היטב בפ"א דמכירה בכ"מ ולח"מ, כבר ביארנו שיטתו במועדים וזמנים ח"ד (רע"ה) שדבריו הם רק במקח שצריך דוקא כסף שיווי ע"ש, ולא שייך לנידון דידן כמתנה שודאי מועיל אף אם עדיין לא זכה הנותן כיון שישלם עבורו.

וביותר כיון שבעל החנות נותן והמזמין נתחייב עצם ההתחייבות הוי כקנין כסף, ואף שלא מועיל כסף מדרבנן התחייבות עדיף וכמו הנאה דמועיל גם מדרבנן שע"ז לא גזרו, עיין היטב במחנ"א בקנין כסף, סוף דבר נראה ברור שמקיימין בזה מצות משלוח מנות וכמש"נ. עכ"ל.

ושוב ראיתי שהגרשז"א בספר הליכות שלמה פרק יט סעיף יד שמשלוח מנות הנעשה ע"י בעלי נות או מוסד וכדומה ע"פ צווי המשלח והתחייבות לשלם שווי המנות יוצאין בו ידי חובה עכ"ל, והיינו משום שהמקבל קיבל מנות דמזון בפועל בצווי המשלח, וכן נראה מדברי החזו"ע דהא סו"ס הרי המנות נשלחו מטעם המשלח,

וכן כתב בקובץ יתד המאיר מס' 197 עמ' 318 שכן הסכים עמו הגר"א נבנצל שליט"א שהמזמין בחנות משלוח מנות בתשלום על מנת שינתנו לפלוני ביום פורים יצא לכתחילה ידי חובת משלוח מנות, ואם יש עומס של הזמנות יכול ליתנם קודם פורים, ויתנה עם המקבל שהמשלוח מנות ניתן לו בתורת פקדון אצלו עד פורים בבוקר ויצא ידי חובה.

אך טוב לכתחילה לבקש מבעל החנות שיקנה את המשלוח מנות[ריז]

שלח משלוח מנות ונאנסו או נגנבו

שלח משלוח מנות ונאנסו או נגנבו בדרך אינו יוצא ידי חובת משלוח מנות, וצריך לשלוח שוב משלוח מנות[ריח].

מקורות

ריז. כן כתב לדינא בשו"ת ציץ אליעזר חלק יא סי' סז אות ד' שהטוב ביותר שיבקש מבעל החנות שיזכה לו ע"י אחר חאותה אחד שרוצה לשלוח לו יעו"ש, וכן כתב לדינא להחמיר בזה בספר עסיס רימונים פורים עמ' שפז שטוב לזכות ע"י השליח שבא לקחת את המשלוח

ריח. כתב בספר בני חיי סימן תרצ"ז, ששאל לדוד במשלוח מנות אם שלחן ונגנבו אם חייב הוא באחריותן פעם אחרת לקיים המצוה, וכמו שכתב הרמב"ם בפרק י' מהל' ביכורים שהמפריש ראשית הגז ואבד חייב באחריותן עד שיתן לכהן וכו' ופירש שם מרן הטעם משום דכתיב ונתן לכהן ולא מיפטר עד שיתן לו וכו', ויש לחלק בכל זה, דהכא עיקר התקנה משום שמחה, וכיון שנגנבו או חוזר ונוטלן ליכא שמחה עכ"ד, ומבואר דלא יצא ידי חובה, וכן הו"ד בשערי תשובה סימן תרצ"ה סק"ד בשם הבני חיי, וכן מבואר בא"א סימן תרצ"ד מהדו"ת סק"ד שאם שלח מנות ונאנסו ולא יצא דהכל, וכן כתב בשו"ת משאת משה ח"ב או"ח סימן ד', וכתב ג"כ שכיון שעיקר מצות משלוח מנות הוא משום שמחת המקבל ולכן השולח לא יוצא ידי חובה, וכן כתב בשו"ת אוהל יוסף סימן טו שכתב שלא יוצא ידי חובה, וכן כתב בברכ"י סימן תרצ"ה סק"ו.

ובספר עיטורי מרדכי פורים עמ' רצז כתב להעיר בזה שהרי לכאורה מה ההו"א שיועיל, הרי למעשה לא יצא מרשות הנותן, אך לכאורה י"ל כיון דסו"ס הרי הוא עשה מעשה ההפרשה והנתינה, ורק בשליחות איתרע, וזה קמ"ל כיון שליכא שמחה למקבל ממילא לא יצא ידי חובה.

וכן כתב לדינא בחזו"ע בדיני משלוח מנות הלכה כב, וז"ל: השולח מנות לחבירו ונגנבו או נאבדו צריך לשלוח מנות אחרות תחתיהם עכ"ל, ובהערות שם כתב להביא דברי הבני חיי הנ"ל, וכתב שם עוד בחזו"ע, שכן הסכים בשו"ת משאת משה ח"ב (סימן ד). גם בשו"ת אהל יוסף מולכו (חאו"ח סי' טו) בד"ה וכאמור, כתב, שמכיון שעיקר השמחה של משלוח מנות תלויה בשמחת המקבל, אם נאנסו בדרך, ולא הגיעו בפורים ליד המקבל, ולא שמח בהן, המשלח לא יצא י"ח, וצריך לשלוח לו מנות אחרות. ע"ש. ומר בריה דרבינא הגר"א ישראל בספר כסא אליהו (סי' תרצה סק"ג) כתב לצדד בזה. וע"ע בספר ברכי יוסף (שם סק"ז). ע"ש. גם בשו"ת בית שערים (חאו"ח סי' שפ) ד"ה ואשר,

מקורות

כתב לצדד שאפשר שקיום המצוה היא בשילוח, כלשון הפסוק "ומשלוח מנות", אע"פ שלא הגיעו ליד המקבל וכו'. ע"ש. וע"ע בשו"ת ציץ הקודש (ס"ס נו). ודו"ק. ומכל מקום נראה עיקר שהכל תלוי בשמחת המקבל, וכיון שלא קיבל אותן לא יצא המשלח. וכן פסקו בשו"ת פעולת צדיק (סימן צט), ובתשובה מאהבה ח"ב (דף מט סוף ע"ג), ובשו"ת שערי רחמים ח"א (חאו"ח ס"ס יא). ע"ש. ותבט עיני להרה"ג ר' יצחק פלאג'י בשיירי יפה ללב (שבסוף ספר פדה את אברהם, סי' תרצה), שהביא מ"ש הרמ"א שהשולח מנות לרעהו, ולא רצה לקבלם, או שהוא מוחל לו, יצא. וכתב וז"ל: מכאן נראה ראיה דמי ששלח מנות לרעהו ונגנבו או נאבדו בדרך ולא באו ליד רעהו, דיצא השולח י"ח, ואינו חייב לשלוח מנות אחרות. ודלא כמ"ש הרב בית עובד (דקע"ו ע"ב), דלא יצא. ומטי בה בשם הרב מהרח"א בהגהות בני חיי, והרב משאת משה ח"ב (סי' ד). ע"ש. דהשתא ומה במנות שנשארו ביד הנותן שלא רצה לקבלם האחר, עכ"ז יצא, כ"ש במנות שיצאו מרשות הנותן שלא נשארו בידו דפשיטא שיצא השולח י"ח. עכ"ל. ותמיהני עליו דמה דמות יערוך נידון זה לנידון הרמ"א, שהרי בנידון הרמ"א ראה המקבל את חיבתו של המשלח אליו, במה ששלח לו משלוח מנות כמו ריעים אהובים, אלא שמחל לו עליהם, ולטעמו של הרב מנות הלוי מיהא יצא, כמו שהסביר החתם סופר (חאו"ח סי' קצו) את דברי הרמ"א וטעמו כאמור. ואילו בנ"ד שנגנבו או נאבדו קודם שהגיעו לתעודתם, ולא נראו כלל למי שנשלחו לו, ואין כאן חיבה כלל, והרי נאמר בכתוב "לרעהו", וכאן נגנבו בטרם יגיעו לרעהו, באופן שבין לפי טעמו של הרב מנות הלוי בין לפי טעמו של הרב תרומת הדשן לא יצא. פוק חזי להרב יפה ללב עצמו בח"ב (סי' תרצה ס"ק יט), שהביא מ"ש בשו"ת בנין ציון (סי' מד), שנראה לו טעמו של הרמ"א במ"ש שאם מוחל לו המשלוח מנות יצא, משום שכתוב ומשלוח מנות, ולא כתוב, ונתון לרעהו מנות, כמו שכתוב (בשמואל א) ונתן לפנינה וכו' מנות, ולחנה יתן מנה אחת אפים, כמו שכתוב ומתנות לאביונים, מוכח שלא הקפיד הכתוב אלא על השילוח, דהיינו שיצא מרשות המשלח, אבל מתנה לא אקרי אלא רק אם באה לידי המקבל, ולכן במתנות לאביונים שנכתב לשון מתנה, אם אין העני רוצה לקבל, או שמוחל לו, לא יצא, ואפילו אמר הריני כאילו התקבלתי, כיון שלא קיים כמו שכתוב ומתנות לאביונים, ויקיים המצוה בעניים אחרים. אבל כאן לא כתוב אלא ומשלוח מנות, שאין המצוה אלא השילוח מן המשלח, משום הכי במוחל לו יצא. ע"כ. וכתב עליו ולא ידעתי איך נתישבה דעתו בזה, והרי כתב בברכי יוסף (סי' תרצה סק"ו) בשם המהרח"א בהגהותיו לספר בני חיי, והרב משאת משה, שאם נגנבו המנות או נאבדו חייב לשלוח מנות אחרות, ואם איתא לדברי הבנין ציון שאין החובה אלא רק מצות שילוח בלבד, למה בנגנבו או נאבדו יתחייב לשלוח מנות אחרות, הרי מששלח יצא. ובאמת יציבא מילתא שלא יצא, שהרי עיקר מצות משלוח מנות איש לרעהו היא להרבות בשמחה, שתלה הכתוב דבר זה בשמחה ומשתה, דהכי כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, וכמו שאין האביונים שמחים אלא כשתגיע לידם המתנה לשמוח בה, כמו כן השולח מנות לרעהו לא יצא כל שלא הגיעו המנות לידו, ששמחה למקבל בעינן. וכמ"ש ג"כ באהלי יהודה נג'אר (דקכ"ה ע"ג). עכת"ד. וא"כ יש לתמוה על הרב יפה ללב

משלוח מנות שהגיע ליד המקבל ובא גוי וגזלו

אך אם שלח מנות והגיעו ליד המקבל וזכה בהם, אם בא גוי וגזל את המנות מיד מאת המקבל והמקבל לא אכל את המנות יצא המשלח ידי חובת משלוח מנות כיון שהמקבל שמח בעצם קבלת המנות[ריט].

משלוח מנות הגיע ביום הפורים אך המקבל לא אכלו ביום הפורים

אם שלח לחבירו מנות, ומקבל המשלוח לא אכל את המנות ביום הפורים, יצא

מקורות

בשיוריו, שאיך שכח מ"ש בעצמו בספר יפה ללב ח"ב הנ"ל, שהצדיק את הדין של האחרונים שבנגנבו ונאבדו חייב לשלוח מנות אחרות, ולא מהני שילוח לבד, דזיל בתר טעמא, שהוא משום שמחת המקבל, והרי לא שמח מאחר שלא הגיעו כלל לרשותו. ולא אכחד כי גם מהר"א הכהן (בעל טהרת המים) בספרו יוקח נא (סי' תרצה ס"ק לח) כתב, שיש לצדד ולומר שאם שלח משלוח מנות, ונגנבו או נאבדו, בעוד שעדיין לא הגיעו לידי המקבל, דשפיר יצא י"ח דמדכתיב משלוח מנות ולא כתיב ונתון מנות, משמע שהכל תלוי בשילוח, ומכיון שכבר קיים מצות שילוח יצא י"ח. ע"כ. ובמחכ"ת אין דבריו מחוורים, שהרי הכתוב אומר משלוח מנות איש "לרעהו", ואם כי שלח המנות אבל לא נתקיים "לרעהו". מאחר שלא הגיעו לידו. הילכך לא יצא. והן עתה ראיתי ביפה ללב ח"ב שם, שרצה לתלות דין נגנבו ונאבדו בשני הטעמים של מצות משלוח מנות, וכתב שלדעת הרב מנות הלוי יצא בשילוח מנות, שהראה חיבתו, ורק לטעם התרומת הדשן לא יצא, והשוה דין זה למ"ש החתם סופר (סי' קצו), בדעת הרמ"א שאם מחל לו יצא, ובמח"כ זה אינו, שלא קרב זה אל זה, שגם לדעת הרב מנות הלוי, בנגנבו ונאבדו שלא נראו ברשות המקבל כלל, לא יצא. עכ"ד החזו"ע שם.

ריט. שו"ת אהל יוסף סימן טו, אך בכסר אליהו סימן תרצ"ה סק"ג כתב להסתפק בדין זה אם נגנבו הממנות מיד אחרי שהגיעו ליד המקבל האם הנותן יצא ידי חובה ומסיק שהנותן יצא ידי חובה משום שיסוד מצות משלוח מנות משום שמחת המקבל ועיקר השמחה היא קבלת המנות ולא אכילת המנות יעו"ש מש"כ בזה, וי"ל שהרי הוא תלוי במח' התרומת הדשן והמנות הלוי דלטעם התרומת הדשן הרי סו"ס ליכא ליה הרווחה לסעודת הפורים וממילא אינו יצא ידי חובתו, אך לטעם המנות הלוי סו"ס איכא ליה שמחה, אלא דאיכא למימר דאף לבעל התרומת הדשן הרי סו"ס זכה בזה המקבל וממילא הנותן יצא ידי חובת משלוח מנות.

הנותן ידי חובה[רכ].

שלח משלוח מנות ונפל המאכל לארץ

אם שלח משלוח מנות של מאכלים על ידי שליח, ונפל המאכל על הארץ והתקלקל שאינו ראוי לאכילה לא יוצא ידי חובת משלוח מנות[רכא]. אך אם עדיין ראוי לאכילה יוצא ידי חובה[רכב].

מקורות

רכ. שו"ת שערי רחמים או"ח סימן יא, וכתב ללמוד כן ממש"כ בבני חיי הנ"ל שהסתפק אם שלח מנות ונגנבו בדרך לפני שהגיע ליד המקבל האם נותן יצא ידי חובה או לא, והוכחיח שמבואר מדבריו שאם המנות נגנבו אחרי שהגיעו ליד המקהל הנותן יצא ידי חובה אפילו שהמקבל לא אכל את המנות, יעו"ש והטעם כיון שוא חיוב על הנותן ועל המקבל לאו על דידיה רמיא, וכמ"ש בשו"ע סי' תרצ"ד לגבי מתנות לאביונים שביד העני להשתמש לאיזה דבר שירצה כמבואר במשנ"ב שם, והתבאר בדיני מתנות לאביונים.

רכא. כתב בשו"ת בנין שלום ח"ה סימן טו הסתפק אם שלח משלוח מנות יפות ע"י שליח ונתקל השליח באמצע הדרך ונפל המאכל על הארץ והתקלקל עד שאינו ראוי לאכילה והמשולחן המשיך כך עד לבית המקבל ונתנו לו ואמר לו הנעשה עם המשלוח מנות שהיה משלוח מנות מאוד נאה, אבל הוא נפל על הארץ עם המשלוח מנות וע"י כן נתקלקל הכל.

וכתב שם, שכל זה לטעם של התרומת הדשן כיון דסוף סוף אין הוא יכוללואלכו לא יצא ידי מצוה והרי כמו נשרף וכדו' קודם שהגיע ליד המקבל, כמו כן הכא שלא הגיע למעשה כלום ממידי דאכילה לספק לו צרכי סעודה ליד המקבל אמנם לטעמו של המנות הלוי הרי חבירו רואה בעיניו שחבירו הטריח בעדו לשלוח לו מנות יפה, ורק באונס השליח נתקלקל הכל, ואדרבה מעורר עוד רחמנות על חבירו שהטריח בעדו ואינו יכול אף להנות מטירחתו ועכ"פ גרם בזה אהבה וריעות ויצא.

וכן ראיתי שכתב הגרי"א סקוצילס שליט"א בקונ' אוהל יעקב דיני משלוח מנות שאם שלח משלוח מנות על ידי שליח, והוא אבד אותם או שהתקלקל על הדרך קודם שהגיע להמקבל, לא יצא, וכתב שם שכן דעת בעל השבט הקהתי שליט"א. עי"ש, וכן אמר לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שאם לא הגיע אליו לא יוצא ידי חובת משלוח מנות.

רכב. כן השיב הגר"א נבנצל שליט"א להגרי"א סקוצילס שליט"א ושאלו בזה"ל: שלח משלוח מנות על ידי שליח וכשהביא המשלוח ראה שנתכווץ לו המנות ברכב שלו ונפסד מאכילה האם המשלח עדיין יוצא משלוח מנות כן, והשיב בזה"ל: אם זה עדיין מכובד-כן. עכ"ל.

שלח מנות על ידי שליח ופשע ונאבד למי חייב השליח לשלם

שלח מנות על ידי שליח ופשע השליח בדרך ונאבדו המנות, חייב השליח לשלם למקבל המשלוח ולא לשולח[רכג].

שלח משלוח מנות ע"י שליח וטעה ונתן לאדם אחר

אם שלח מנות ע"י שליח לפלוני, וטעה השליח והביאם לאלמוני, לא יצא ידי חובת משלוח מנות[רכד].

מקורות

רכג 1. כן כתב הגאון רבי בנימין חותה שליט"א בקונטרס כי בא מועד הל' פורים עמוד קי"א.

רכד. יש לדון באדם ששלח משלוח מנות ע"י שליח לראובן, וטעה השליח והביאם לשמעון, לכאורה י"ל שהרי הוא תלוי בטעמים דלפי הטעם שכתב במנות הלוי לא יצא יד"ח, אך לטעם שכתב בתרומת הדשן הרי המשלח יצא בזה ידי חובה כיון דהיה לו סעודה, ולכן נראה שלדינא לא יצא בזה ידי חובת משלוח מנות, כיון דחישיינן לחומרא כב' הטעמים, ובחשוקי חמד עמ"ס מגילה דף יב ע"א כתב בכ"ז באריכות, ואעתיק את דבריו וז"ל: שאלה. מעשה בראובן שאחד ממשפחתו חלה, ועברה עליו תקופה קשה מאד, שהיה צריך לדרוש ברופאים, וגם לשהות ליד מטת החולה, וגם לדאוג להמשך ניהול הבית השוטף, והנה שמעון איש חסד, בא לעזרתו בשעתו הקשה, ועזרו בכל הצריך, והחליט ראובן לשלוח לו בפורים משלוח מנות מפואר, והכין לו משלוח מנות גדול הכולל את כל סעודת פורים, חלות דגים ובשר, והזמין ראובן שליח שיקח את המשלוח מנות ויעבירם לשמעון, אולם באותו בנין ששמעון גר, גר שם גם לוי, ששם משפחתו זהה לשם משפחתו של שמעון, וגם לוי הוא ידידו של ראובן, והשליח טעה ובמקום להביאו לשמעון הביאו ללוי, וכשהגיע המשלוח מנות ללוי שמח מאד, שהנה יש לפניו את כל סעודת פורים ואכלם, ראובן שהמתין לשיחת טלפון משמעון כאות תודה על המשלוח מנות, וכשזה בושש לבא, התקשר לשליח ושאלו אם העביר את המשלוח המנות, ואז התבררה הטעות, ובנתיים לוי אכל את כל המשלוח מנות. ועתה יש להסתפק האם חייב לוי לשלם לראובן את דמי המשלוח מנות, או שמא השליח שטעה הוא חייב לשלם, עוד יש להסתפק האם יצא ראובן ידי חובת משלוח מנות, כיון שלא נתכוון לשולחם ללוי. עוד יש להסתפק אם לוי שאכל את המשלוח מנות, יצא ידי מצות סעודת פורים, כיון שאכל דבר שאינו שלו.

תשובה. לגבי השאלה הראשונה מי חייב לשלם את המשלוח מנות, נראה שכיון שלוי נהנה מהמשלוח מנות, חייב לשלם דמי בשר בזול, ודומה הדבר להמבואר בשו"ע (חו"מ סימן שמא ס"ד)

~ מקורות ~

יתומים שהניח להם אביהם פרה שאולה, וחשבו שהיא של אביהם, וטבחוה ואכלוה, משלמים דמי בשר בזול, שהוא שני שלישים, והעור ישלמו כולו. והשליח ישלם את השליש הנותר. ולענין אם יצא לוי בסעודת פורים, בשו"ת מחנה חיים (או"ח ח"ג סימן נג) דן בכעין שאלה זו, וכתב דיתכן שלא יצא לוי בסעודת פורים, כיון שהסעודה אינו שלו הוה ליה מצוה הבאה בעבירה, אולם יתכן שכיון שלעסיה קניה בשינוי, אם כן קיים מצות סעודת פורים, ודחה שכיון שכשאכלו לא ידע שאינם שלו, לא נתכוון לקנותם, וסיים: שכיון שאדם רוצה לעשות מצוה בממוניה, דיהיה אוכל מסעודה שלו, סתמא דעתו לשלם מה שנהנה משל חבירו, כדי שיהיה המצוה נעשית בשלו, ולכן יצא בסעודת פורים.

ולגבי השאלה אם ראובן יצא במשלוח מנות, נראה כיון שלוי והשליח חייבים לשלם לראובן דמי המנות, לא יצא ראובן ידי חובתו, שהרי לא נתן משלוח מנות.

האם אפשר לומר שיצא במשלוח מנות למפרע, שאלה. יש להסתפק במעשה שלעיל מה הדין כאשר נודע לראובן רק לאחר פורים שהשליח נתנו ללוי, וראובן לא שלח עוד משלוח מנות, מי אמרינן ניחא ליה לאינש למעבד מצוה בממוניה, ואיגלאי מילתא למפרע שראובן קיים משלוח מנות, ולוי אין צריך לשלם לו, ולשני הטעמים יצא, לשיטת התרומת הדשן (סימן קיא) שהטעם הוא משום שיהיה לו סעודה, הרי ללוי היה סעודה, וכן לטעם המנות הלוי (מגילת אסתר, ט יט) שהטעם כדי להרבות חיבה ואהבה בין איש לרעהו, הרי קיימו עם לוי, או שמא כיון שלוי קיבלו בטעות, וראובן לא התכוון לשלוח לו, ובאותו שעה לא יצא ידי חובתו, אין ראובן יכול להחליט במוצאי פורים, שהוא רוצה שיהיה משלוח מנות כדי שיצא ידי חובתו. והנפקא מינה אם לוי צריך לשלם לו, שאם נאמר שקיים ראובן משלוח מנות, אם כן אין צריך לוי לשלם לו, כיון שראובן רוצה לקיים המצוה, אבל אם נאמר שראובן ממילא לא קיים המצוה, אם כן צריך לוי לשלם לו מה שנהנה.

עוד יש להסתפק אפילו אם נאמר שיצא ראובן משלוח מנות למפרע, האם יכול ראובן לומר ללוי, אל תשלם לי על שתי מנות, אבל על שאר המשלוח מנות ששלחתי לך, תשלם לי, או שמא כיון ששלח בפעם אחת משלוח מנות מכובד, הרי כל זה הוא משלוח מנות אחד גדול, ואי אפשר להפריד ביניהם.

תשובה. בשו"ת משפטים ישרים (סימן קכ) מסתפק מה הדין כאשר שלח מנות על ידי שליח, ואכלם השליח בדרך, וכששמע השולח אמר ליהוי משלוח מנות בשביל השליח, האם יצא השולח, ולא פשט. והנה כתב הש"ך (חו"מ סימן שנח סק"א) שמדברי התוס' בבבא מציעא (דף כב ע"א ד"ה מר זוטרא) והגהת אשר"י והגהת מרדכי שם מבואר דאם אדם נותן לאכול לחברו מדבר שאינו שלו, אלא של חבירו, אף על פי שיודע שחבירו יתרצה, אסור לאכלו, דהלכה כאביי דיאוש שלא מדעת לא

שלח משלוח מנות על ידי שליח ואכלם השליח

אם שלח משלוח מנות על ידי שליח ואכלם השליח בדרך, וששמע השולח אמר ליהוי משלוח מנות בשביל השליח, אינו יוצא ידי חובת משלוח מנות[רכה].

שלח משלוח מנות לראובן בשמו של שמעון שונאו

אם שלח משלוח משלוח מנות לפלוני בשמו של אלומני כדי להשלים ביניהם, נראה שאינו יוצא ידי חובת משלוח מנות[רכו].

מקורות

הוי יאוש, ואף על גב דהשתא ניחא ליה מעיקרא לא הוי ניחא ליה, ועיי"ש בש"ך מה שכתב בזה. וכתב הקצוה"ח (שם סק"א) שגם לשיטת התוס' במקום מצוה, אמרינן דניחא ליה מעיקרא, וכעין זה כתבו התוס' (שם ד"ה אם יש), עיין שם.

ומסתבר שאם נאמר שיצא ידי חובתו, פטור לשלם את כל המשלוח מנות, שאי אפשר לחלק ביניהם, [ויעוין מש"כ כעין זה לעיל בדף ז ע"ב לגבי לחתוך עוגה לשנים כדי שיהיה שתי מנות]. ועוד שעם ישראל קיבלו עליהם את הפורים לנהוג בו בנדיבות עם חביריו, ולא בדקדוקי עניות.

רכה. הנה בדין הנ"ל לכאורה י"ל שלא יצא לטעם של המנות הלוי, וכמו כן י"ל שלא יצא לכו"ע אי נימא שבעינן במשלוח מנות שיהא שלו, והכא הרי אין המשלוח מנות שלו, ובשו"ת משפטים ישראים סימן קכ נסתפק במקרה הנ"ל ונשאר בצ"ע, ובגיליוני הש"ס עמ"ס מגילה דף ז' ע"א כתב שאין מקום לספק שהרי כשאכלם השליח הוא היה גזלן ונתחייב ממון וכשאומר עתה שיהיה משלוח מנות עבורו אין זה רק מחילה לשליח על הממון שנתחייב לו עי"ש, וציין לדבריו בילקו"י בנפק"מ מ"ד עי"ש, וכן נראה עיקר לדינא שלמעשה לא יצא בזה ידי חובת משלוח מנות.

רכו. בחשוקי חמד עמ"ס מגילה דף יח ע"א כתב לדון בשאלה הנ"ל, וכתב לדינא בזה"ל: יתכן לומר שיצא ידי חובה, שהטעם שכתב הכתב סופר שאינו יוצא חובה, הוא משום שכתב המנות הלוי (מגילת אסתר, ט יט) שטעם משלוח מנות הוא כדי להרבות שלום אחוה וריעות, והכא הרי הרבה שלום בצורה המהודרת ביותר, וגם לטעם התרומת הדשן (סימן קיא) שטעם משלוח מנות הוא כדי שיהיה לו לסעודת פורים הרי נתן לו, ואכל סעודה דשנה לכבוד פורים. ומ"מ יתכן דלא יצא ידי חובתו, אף על פי שקיים מצוה גדולה של הבאת שלום בין אדם לחבירו, מ"מ מצות משלוח מנות הוא להרבות שלום בין השולח לבין חבירו, ולא בעולם, וצ"ע. עכ"ל, ולענ"ד נראה עיקר לדינא שלא יצא יד"ח משלוח מנות לטעם המנות הלוי, וכיון דפסקינן כב' הטעמים, יש לו ליתן שוב משלוח מנות.

לראות מה ששלחו במשלוח מנות

יש מקפידים לראות מה שלחו להם במשלוח מנות, כדי להרבות אהבה ואחוה ורעות, אך לדינא אינו חיוב[רכז].

מקורות

רכז. בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן קז כתב הגרמ"ש שהגרי"ז מבריסק זצ"ל נהג להביט במשלוח מנות ששלחו לו, ובע"כ שחשש לטעם של המנות הלוי דלטעם של התרומת הדשן לכאורה אין לחשוש לזה, יעו"ש, ואמנם לדינא נראה מדברי הפוסקים דלא חשו לדינא לחומרא הנ"ל.

זמן משלוח מנות

זמן משלוח מנות

זמן משלוח מנות הוא, רק שנותנם ביום י"ד [ולמוקפים בט"ו], מעלות השחר ועד השקיעה[רכח], והנותן לחבירו משלוח מנות בליל פורים אינו יוצא ידי חובתו.

משלוח מנות לפני התפילה [אחרי קריאת המגילה]

מעיקר הדין מותר לשלוח משלוח מנות לפני התפילה, אחרי קריאת המגילה, כיון שהוא מצוה, אך לכתחילה יש לתת משלוח מנות לאחר התפילה[רכט].

משלוח מנות קודם קריאת המגילה

לכתחילה יש לשלוח מנות אחר קריאת המגילה, כדי להקדים זכירה לעשייה, וגם משום לכיון בברכת שהחיינו בקריאת המגילה גם על משלוח מנות.

אך אם רואה עני או רואה את חבירו לפני קריאת המגילה ולפני ברכת שהחיינו,

מקורות

רכח. שו"ע סי' תרצ"ד ס"ד, ונראה פשוט שדינו שוה כקריאת המגילה, כמבואר במשנ"ב שם.

רכט. יש לדון אם אפשר לשלוח משלוח מנות לפני התפילה אחרי קריאת המגילה, ולכאורה יש להתיר מצד עשיית צרכיו לפני התפילה כיון שהוא צרכי מצוה ושרי כמבואר בשו"ע או"ח סי' פ"ט, ובשו"ת בצל החכמה חלק ו' סימן פ"א הביא מספר דרכי חיים ושלום שהגאון בעל המנחת אלעזר זצ"ל היה שולח מנות הרבה זמן קודם התפילה, [וראה עוד מה שהרחיב בדבריו בשו"ת מקדש ישראל הל' פורים סימן ר"ס] ובספר דולה ומשקה הביא דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאין לתת המשלוח מנות קודם התפילה אלא בשעת הדחק. יעו"ש, וראה עוד מה שיתבאר בזה בארוכה בהערה הבאה בדין משלוח מנות קודם קריאת המגילה, ומשום ברכת שהחיינו, ומ"מ נראה שלמעשה ראוי שלא לתת משלוח מנות לפני תפילת שחרית לפי הטעם שכתב בתרומת הדשן שהוא משום צורכי סעודה, אבל לטעם שכתב במנות הלוי שפיר נראה שמעיקר הדין מותר לתת לפני תפילת שחרית, ויל"ע עוד בכ"ז.

ולא יראוהו אח"כ, שיכול לתת לו משלוח מנות או מתנות לאביונים, אבל לכתחילה יש לתת משלוח מנות ומתנות לאביונים רק אחר התפילה[רל].

מקורות

רל. כן מצינו שהאריכו בפוסקים לדינא, משום ברכת שהחיינו, ומשום שלא להקדים עשייה לזכירה, ומשום להקדים עשייה לזכירה, הנה בספר תיקון משה דף צב כתב שאם הקדים משלוח מנות ומתנות לאביונים קודם קריאת המגילה לא יצא, יעו"ש, ואמנם לדינא נראה שאינו מעכב, וכן נראה מדברי הדרכי חיים ושלום שם, וכן ראיתי שהשיב הגריש"א בשו"ת ידון משה עמ' פב שנשאל בהנ"ל, והשיב בזה"ל: לא לעיכובא, ואפשר גם קודם המגילה לתת את המשלוח מנות וכן מתנות לאביונים עכ"ל, ובביאור השיטות הנ"ל נראה דאינו דין רק לפני פורים, אבל אחר שקוראים את המגילה ממילא אינו בכלל האיסור הנ"ל.

ומ"מ נראה שמשום ברכת שהחיינו יש להקדים קודם את קריאת המגילה, וכמו שכתב בקיצור שו"ע סי' קמ"א סי"ב, ובשל"ה מס' מגילה פרק נר מצוה אות ו', ובא"ר סי' תרצ"ב אות ב', ובמג"א סק"א, ומשו"ה מצינו באחרונים שאין לתת מתנות לאביונים לפני קריאת המגילה, וכמו שהו"ד האבן ישראל בהליכות אבן ישראל מועדים עמ' תמד, ובשלמי תודה פורים עמ' רפ, כן השיב הגר"י רוטה בספר מראות יחזקאל עמ' שצח שצריך להקדים קריאת המגילה למשלוח מנות כדי שתקדים זכירה לעשייה, וכמו שהאריך בזה בשו"ת עמק התשובה ח"ו סימן שא.

ואמנם הגר"א נבנצל שליט"א נשאל בקובץ אליבא דהלכתא שם האם אפשר לתת משלוח מנות לפני קריאת המגילה שפוגש משהו שלא יראה אח"כ, והשיב שכן, וכתבו שם בהערה שלכאורה יש מקום לומר שאין לתת משלוח מנות לפני קריאת המגילה מאחר שבמג"א ריש סימן תרצ"ב הביא בשם השל"ה הקדוש שיש לכוון בשעת ברכת שהחיינו בקריאת המגילה ביום שיעלה גם על מצות משלוח מנות וסעודת פורים ולכן אם ישלח לפני הקריאה יפסיד דבר זה, ואכן בחוט שני פורים עמ' עו הו"ד הגרנ"ק שהמנהג לשלוח מנות אחרי קריאת התורה ולא קודם לכן כיון שברכת שהחיינו בקריאת המגילה כוללת גם על מצוות משלוח מנות, וכן אמר לי הגר"ע פריד שליט"א שיש לתת משלוח מנות רק אחרי ברכת שהחיינו.

ואולם שוב ראיתי להגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' סימן רלד אות ד' וז"ל: ראיתי מי שפירש שיש לדקדק שלא לשלוח מנות קודם קריאת המגילה, דכיון שיוצאין בשהחיינו דקריאת המגילה גם על משלוח מנות, ראוי להקדים הברכה למצוה, ולע"ד כיון שממשיך בהמצוה אחרי קריאת המגילה, מועיל שהחיינו שאומר אח"כ על המצוה שקיים קודם כל זמן שעודו עוסק בה. [ואפשר דכיון דהא שבלילה אין יוצאין מצות משלוח מנות, היינו משום שדינה כסעודה שאין יוצאין בלילה שנאמר יום משתה ושמחה, והנה בסעודה איתא בגמ' סעודת

לאכול לפני קיום מצות משלוח מנות

נכון לכתחילה שלא לאכול סעודת פורים לפני קיום מצות משלוח מנות ומצות מתנות לאביונים, אבל טעימה מותרת, ויש מתירים אף לאכול סעודה לפני קיום מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים, אך אינו לכתחילה וכ"ש בסעודת פורים שיש חשש שמא ישתכר וישכח לקיים מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים[רלא].

מקורות

פורים שעשאה בלילה לא יצא ידי "חובתו", ומדויק דמצוה קעביד ורק חובתו עוד לא קיים אלא כשאכל סעודה ביום, וכן מבואר בגאונים, וא"כ הוא הדין במשלוח מנות מקיים המצוה כששולח בלילה ורק שלא יצא ידי חובתו רק כששולח גם ביום, ומ"מ נראה למנוע לעשות כן כיון שעלולים לחשוב שיוצאין בלילה גם את עיקר המצוה]. עכ"ל.

ושוב מצאתי שכן כתב בשו"ת נשמת חיים לרבי חיים ברלין (סימן עו) שכתב, עוד זאת דהכי חזינא למר אבא הגאון הכ"מ [הנצי"ב מוולוז'ין] שהי' מנהגו לקיים מצות מתנות לאביונים קודם תפילת שחרית וכן אני נוהג מעודי כי היכי דיהא לעניים מיקרבא הנייתיהו, ויעו"ש שהוכיח שאין בעיה להקדים מצוות פורים אחת לשניה, ומשמע שלא חשש שברכת שהחיינו של המגילה לא תהני למצות מתנות לאביונים, יעו"ש בכ"ד, ולכן נראה עיקר לדינא שאין חשש בזה, אם רואה עני או רואה את חבירו לפני קריאת המגילה ולפני ברכת שהחיינו שיתן לו משלוח מנות או מתנות לאביונים, אבל לכתחילה יש לתת משלוח מנות ומתנות לאביונים רק אחר התפילה.

רלא. בלקט יושר או"ח עמ' קנו כתב טוב לשלוח מיני מאכל קודם אכילה, ייעו"ש ונראה מזה שלכתחילה אין לאכול קודם קיום מצות מתנות לאביונים ומשלוח מנות, וכ"ש לפי הטעם שמשלוח מנות הוא צרכי סעודה, [וראה עוד מה שיתבאר בזה בהערה הבאה] וי"ל דס"ל לשיטתיה שמשלוח מנות הוא לצורך הסעודה, וכן כתב ביפה ללב סי' תרצ"ה אות יח שלפי התרומת הדשן עדיף להקדים את המשלוח מנות, וכן כתב באורחות יושר פרק יט יעו"ש.

וכן כתב בהליכות שלמה ח"ב פרק יט ס"ט שראוי שלא לאכול לפני קיום מצות משלוח מנות כמו שאר מצות דרבנן שאסור לאכול קודם קיומן יעו"ש, ובספר לקט הלכות ח"ג עמ' רכג כתב שיש להביא בזה ראיה מהא דחזינן מדברי הרמב"ם בפ"ב הט"ו שהקדים לבאר דיני חובת הסעודה והדר דיני משלוח מנות וז"ל: כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה, כפי אשר תמצא ידו, שוותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות, וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר או שני מיני אוכלין לחבירו עכ"ד, וכן ראה מדברי השו"ע בסימן תרצ"ה, יעו"ש, ונראה מכ"ז שאינו אלא ראוי אבל אינו איסור, וכן כתב בשו"ת פאת שדך עמ' צט אות יד שאין לאכול סעודה קודם

זריזין מקדימין למצוות

זריזין מקדימין למצוות, ולכן יש לשלוח משלוח מנות אחרי קריאת המגילה בלא

מקורות

מצות משלוח מנות יעו"ש. וכן כתב הגר"א נבנצל שליט"א בשו"ת מציון תצא תורה ח"א תשובה קלב.

ואמנם במועדים וזמנים ח"ב סי' קפ"ו שאסור לאכול קודם כמו שאסור לאכול לפני קריאת המגילה יעו"ש, וכן הו"ד בשו"ת משנת יוסף ח"ה סי' קיז אות ה' וכתב שלמעשה יש להתיר רק טעימה יעו"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת שרגא המאיר ח"ג סי' קיג שאין לאכול לפני קיום מצוות משלוח מנות, ושכן נראה ממש"כ בפסוק במגילת אסתר "משתה ושמחה ומשלוח מנות" ומוכח שהאכילה והסעודה קודמת למשלוח מנות יעו"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת אז נדברו ח"ו סי' סה, ובשו"ת צי"א חלק טו סימן לב אות טו יעו"ש.

ואמנם נראה לדינא עיקר שאינו איסור, אלא שאינו ראוי לאכול סעודה, וכן כתב חזו"ע פורים עמ' קלה, וכתב בזה"ל: טוב שלא לעשות סעודת פורים עד לאחר שיקיים מצות משלוח מנות, ומתנות לאביונים, אבל לטעום מעט לפני כן מותר ואין בכך כלום, עכ"ל, עי"ש עוד, ועיין עוד בשו"ת משנה הלכות חלק ו' סימן קכב שכתב שמותר לאכול לכתחילה לפני משלוח מנות יעו"ש מה שהאריך בזה, וכעי"ז מבואר בספר יסוד ושורש העבודה שער יב סוף פרק ו' שמותר להתחיל סעודת הבוקר קודם משלוח מנות מהא דכתב שילך לשלום לביתו לאכול סעודת מצוה של דברי קבלה והדבר כתב אח"כ יזרז את עצמו לקיים ג"כ מצות עשה של קבלה ומשלוח מנות איש לרעהו יעו"ש, ובספר מאורות נתן פורים סימן ל"ד, ובספר כנסת יעקב עמ' כא, ובשו"ת שואלין ודורשין ח"ג סימן מב, ובשו"ת קב ונקי או"ח סי' רלא בשם הגריש"א, ובספר קיימו וקבלו עמ' פד בשם הגראי"ל שטיינמן זצ"ל ובשו"ת אבני ישפה ח"ד סימן פב ענף ג' יעו"ש, ולכן נראה שהעיקר לדינא שיש להקל בזה. וראה עוד מש"כ בזה בספר מיני מעדנים עמ' קמו, וביוסף לקח מועדים ח"ב לח.

ויש נוהגים לשלוח מנות בתוך הסעודה, ואמנם לדינא יש לשלוח מנות קודם הסעודה ודלא כמ"ש במנהגי מוהרי"צ הלוי דינר, וכמו שראיתי שנשאל הגרח"ק בקונ' חידושי מרן הגרח"ק בהל' פורים עמ' סד, שנשאל מה הזמן הנכון לשלוח מנות האם קודם הסעודה או לאחריה וכתב שראה למי שכתב שיש לעשות הסעודה קודם משום הסדר בפסוק דכתיב משתה ושמחה ואח"כ משלוח מנות, וקצ"ע בזה דהרי לפי הטעם ששולחים מנות בשביל צורך הסעודה א"כ יש לשלוח קודם, והשיב בזה"ל: המנהג קודם עכ"ל.

שהות[רלב].

נתינת משלוח מנות או מתנות לאביונים

לכתחילה נראה שיש לתת קודם מתנות לאביונים ואחר כך משלוח מנות[רלג], ועיין בהערה.

מקורות

רלב. כתב בספר אורחות יושר פרק יט שטוב לשלוח את המנות מיד בבוקר בבוקר שהוא מצוה מן המובחר, וכתב בספר יפה ללב ח"ב חאו"ח סי' תרצ"ה אות חי ששייך שפיר לפי הטעם שכתב בתרומת הדשן בשילוח מנות שהוא משום שאולי לא יספיק לו סעודתו והוא מסייעו במשלוח המנות, וא"כ כשהוא שולח לו את המנות בבוקר סמכא דכתיה מהמקבלו וכ"ש מתנות לאביונים שנותן לו מעות שכל כמה שמקדים ליתנם בבוקר היא מצוה מן המבוחר כדי שיהיה לו שעות להוציא את המעות לצורך סעודה, וע"ע מש"כ בכה"ח סי' תרצ"ח אות יח שג"כ נראה שיש להקדים את המשלוח מנות, והו"ד לקמן, ונראה שמה שיש שנוהגים לאחר את המשלוח לפי מה שנהוג בזמנינו לאכול את הסעודת פורים אחר הצהרים, יעו"ש.

וראה מש"כ להאריך בדיני זריזין מקדימין למצוות, בקונ' שערי יוסף בדיני ברית מילה , וממילא י"ל שכיון שזמנו כל היום זריזין מקדימין למצוות, כיון שהוא בכל המצוות, וכן הובא שנהג החת"ס וכן הובא במנהגי מהרי"ו, וכן כתב במקור חיים סי' תרצ"ה ס"ב שמצוה להקדים מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים כמו כל מצוה דזריזין מקדימין למצוות יעו"ש. וכן כתב בספר יבקשו מפיהו שכן נהג הגריש"א.

ושוב ראיתי בספר נטעי גבריאל פורים עמ' שג שהביא מספר שיר מעון עה"ת שכתב שבהיות ומשלוח מנות חלק מהסעודה ע"כ יש לשלוח עד שש שעות שהוא זמן סעודה, וזריזין מקדימין למצוות, יעו"ש, וכן נראה ממש"כ בספר דרכי חיים ושלום ששלח משלוח מנות קודם תפילת שחרית יעו"ש.

רלג. ובעיקר הנידון הנ"ל יש להוכיח בזה ממה שיש לעיין מדוע דין משלוח מנות הובא בסימן תרצ"ה אחר חיוב לעשות סעודת פורים, וכמ"ש לעיל בריש דין משלוח מנות, שמוכח מדבריו שדין משלוח מנות הוא משום הסעודה, והוא הטעם העיקרי למשלוח מנות כמ"ש בתרומת הדשן, וא"כ לכאורה מזה יש ללמוד שיש דין להקדים מתנות לאביונים למשלוח מנות, ונראה עוד שאפשר לעשות סעודת פורים קודם ורק אח"כ באמצע הסעודה לקיים מצות משלוח מנות.

~ מקורות ~

ושוב ראיתי שבליקוטי מהרי"ח ח"ג דף קכא ע"א ד"ה משלוח מנות כתב שמה שיש להקדים משלוח מנות משום שכן נראה כוונת הטור שהעתיק דין מתנות לאביונים בסימן תרצ"ד תיכף אחר תפילת שחרית, ודין משלוח מנות ביסמן תרצ"ה אחר סעודת פורים ואילו בקרא כתיב משלוח מנות ואח"כ מתנות לאביונים היינו משום דכיון שמצד הסברא הוי בעינן להקדים מתנות לאביונים קודם הפורים אך לא אפשר דביום הפורים דוקא בעינן, אך עכ"פ מה דאפשר להקדים מקדימין ולא משגחינן בסדרא דקרא, לכן תיכף אחר התפילה יש ליתן מתנות לאביונים, משא"כ לגבי משלוח מנות דאין לנו סברא נקטינן כסדרא דקרא, משתה ושמחה ואח"כ משלוח מנות עכ"ד, וראה עוד בספר פורים המשולש להגר"ש דבילצקי זצ"ל בפרק ב' הערה לח בשם תלמיד חכם גדול שהיה נוהג תיכף אחר ששמע ברכת שהחיינו היה מכניס לקופת מתנות לאביונים או מעביר מכיס לכיס שתתחלק בו ביום את המתנות שיתן כדי להסמיך אך המתנות לאביונים לשהחיינו יעו"ש. ולפי"ז י"ל שזהו כוונת השו"ע שהזכיר הך דינא דוקא בסימן תרצ"ה דינים הנוגעים לסעודת פורים, ודלא כמתנת אביונים שמובא בסימן תרצ"ד, עי' בשו"ת שבט הקהתי חלק א' סימן ר"ג.

ויש להוכיח בזה עוד ממש"כ ברש"ש פורים שכתב לאכול סעודת אחר תפילת שחרית, וכן בשפ"ע הרש"ש אות ד' כתב שהוא הדין למצות מתנות לאביונים שיש לעשותה ישר אחר תפילת שחרית, ואילו משלוח מנות נראה בדבריו שהוא אחר סעודת פורים, [וראה בקובץ גליונות מריח ניחוח תשע"ז עמ' 1061 שנכן דייק ידידי הגרש"ב גנוט שליט"א במח"ס ויאמר שמואל ושא"ס, ומש"כ שם הריחמ"א בהערה, ואולם שוב ראיתי להגאון רבי בן ציון מוצפי שליט"א בספר פורים בציון עמ' רפח שע"פמ הקבלה יש צורך להקפיד בסדר המצוות והסדר הוא, מקרא מגילה, מתנות לאביונים, משלוח מנות וסעודת פורים, כי במקרא מגילה מתגלית הארת יסוד דאבא היא סוד עטרת מרדכי וצריך מיד לאחריה לתת הארה זו ברחל והיא השכינה לצורך בניינה וזה נעשה ע"י מתנות לאביונים כי הנקראת בגלות עני ואביון ומקבלת הארה לבניינה, ואח"כ יתן יסוד דתפארת אור ליסוד דנוקבא והם הנקראים איש לרעהו ולאחריהם סעודת פורים, כדי לקיים ההארות הללו כולם משך כל היום, וכמו שמבואר דבברי הגר"ח ויטאל זצ"ל בשער הכוונות דף קט ע"ג יעו"ש. וממילא אין ראיה בזה.

ומאידך יש להוכיח בזה ממש"כ הפוסקים לדון במי שאין לו די כסף, ויש לו כסף או למשלוח מנות או למתנות לאביונים מה עדיף, שנראה לכאורה לדינא שמתנות לאביונים עדיף, וכמו שיתבאר לקמן.

ובספר מקור חיים (סי' תרצה ס"ד) כתב, שיש לשלוח קודם משלוח מנות לרעהו ואח"כ לתת מתנות לאביונים, והטעם משום שמשלוח מנות קודם בפסוק למתנות לאביונים כדכתיב ברישא "משלוח

מקורות

מנות איש לרעהו" והדר "ומתנות לאביונים". וציין לסימן ריא. ע"ש. וכוונותו למה שמבואר שם בסעיף ד', שכל הקודם בפסוק של שבעת המינים קודם לברכה. והכא נמי יש ללמוד מדאקדמיה קרא למשלוח מנות, לו משפט הבכורה. וכן כתב בספר מור ואהלות (אהל ברכות והודאות ס"ס מא) ג"כ מטעם זה שקודם בפסוק. ע"ש.

ואולם בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"ב שער המפקד פ"ו) כתב שיקדים לתת מתנות לאביונים קודם תפלת שחרית, בכדי שיוכל העני להכין צרכי הסעודה וכו', ולאחר שיתפלל וילמד וכו' ילך לביתו לאכול סעודת מצוה, ואח"כ יזרז עצמו לקיים מצות משלוח מנות. ע"ש. וכן מוכח ממש"כ בסידור יעב"ץ בסידורו (דף שפג ע"א אות כ) שכתב, וקודם תפלה יקיים מתנות לאביונים. ואח"כ (דף שפה ע"א אות כד) כתב, ויכוין בסעודת שחרית לצאת ידי חובה וכו', ולומד מעט ומקיים משלוח מנות וכו'. ע"כ. וכן הוא בס' ליקוטי מהרי"ח (סי' תרצד) דכל כמה דאפשר להקדים מצות מתנות לאביונים מקדמינן ולא משגחינן בסדרא דקרא. ע"כ.

ואמנם ראיתי בחזו"א או"ח סי' קנ"ה סק"א שמשתה ומשלוח מנות ומתאנות לאביונים אין בהם סדר, שהגרח"ק השיב שאין נפק"מ, וכן הביא בשמו בקונ' אהל יעקב דיני משלוח מנות, ואמנם עתה יצא לאור ספר שמענו כן ראינו פרק טו סימן לג ושם הובא שנשאל הגרח"ק בזה"ל: יש טוענים שכיון שבספוק כתוב תחילה משלוח מנות ואח"כ מתנות לאביונים, לכן יש להקדים משלוח מנות תחילה, והשיב הגרח"ק בזה"ל: סדר הפסוק הוא לאו דוקא עכ"ל, ובהערות שם כתבו, אף בכ"ד פשוט שיש עניין בסדר המקראות הכא שאני, וכמ"ש בטעמא דקרא פ"ט פי"ט שמתחילה רצו לתקן יו"ט גמור ולכן לא נתקן אלא משלוח מנות, ורק אח"כ שלא קיבלו יו"ט נתקן מתנות לאביונים, וע"כ שאין הסדר בדווקא שהרי מתנות לאביונים עדיפא כמבואר ברמב"ם.

ולענ"ד מתנות לאביונים דהא עיניהם נשואות למקרא מגילה, וגם משלוח מנות לטעם התרומת הדשן הוא מטעם סעודה ובד"כ רובא דעלמא לא מקיימי הסעודה בשחרית. [וראה עוד מש"כ להאריך בזה הגר"א ולר שליט"א בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט'].

ושוב שאלתי בזה לגדולי הפוסקים, מה לדינא יש להקדים מתנות לאביונים או משלוח מנות, והאם צריך לתת משלוח מנות בתוך הסעודה כיון שבשו"ע סי' תרצ"ה כתב דין משלוח מנות בתוך הסעודה, וכן נראה מדברי הרמב"ם. והגאון רבי אליהו שזלינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס וז"ל: בשו"ע כתב דין משלוח מנות בתוך הסעודה, מכיון שזה תלוי זה בזה, ביום שחייבים בסעודה חייבים גם במשלוח מנות, והרי יש דעה שמשלוח מנות הוא כדי שיהיה לשני מה לאכול, ואילו מתנות לאביונים תלויים בזמן קריאת המגילה, ולכנין קדימה אין נפק"מ בזה, ושניהם ממצוות היום דפורים עכ"ל, וכן כתב לי מו"ר הפוסק הגאון רבי עמרם פריד שליט"א וז"ל: אין דין להקדים אחד מהם. עכ"ל.

קדימה למשלוח מנות או למתנות לאביונים שאין לו די לשניהם

מי שאין לו די כסף, ויש לו כסף או למשלוח מנות או למתנות לאביונים, מתנות לאביונים קודם למצות משלוח מנות[רלד], ונראה שיכון לצאת במתנות לאביונים גם יד חובת מצות משלוח מנות.

מקורות

רלד. יש לדון באדם שאין לו אפשרות לקיים גם משלוח וגם מתנות לאביונים, הי מנייהו עדיף, והנה כתב ברמב"ם בפרק ב' מהל' מגילה הלכה יז וז"ל: מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים עכ"ל, והו"ד לדינא במשנ"ב סי' תרצ"ד סק"ג, וכתב בשו"ת חמדת אריה סימן כג שמדברי הרמב"ם הנ"ל מוכח שמי שאין לו אפשרות לקיים את שניהם מתנות לעניים עדיף.

ובשו"ת תירוש ויצהר סימן קעב כתב והו"ד לעיל [לגבי מדוע אין ברכה על מצות משלוח מנות] שמשלוח מנות הוא מדין צדקה, ותקנו משלוח מנות לכולם ואף לעשירים, כדי שהעניים לא יתביישו לקבל, וממילא י"ל לדבריו שיתן משלוח מנות לעני, ויקיים משלוח מנות ומתנות לאביונים. ויסוד דבריו ממה שיש להקשות, [וכן כתב להקשות בספר אפריון] ע"ד הרמב"ם נ"ל מהא דכתיב במגילת אסתר (ט כא) לקיים עליהם וגו' ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, וכיון שבודאי מצות מתנות לאביונים גדולה יותר ממצות משלוח מנות איש לרעהו א"כ לכאורה היה ראוי להקדים בקרא את העיקר והו"ל למימר ומשלוח מתנות לאביונים ואיש לרעהו, וכתב שם לתרץ שמאחר שהרגישו שכל הצלת כלל ישראל מגזירת המן להשמיג ולהרוג ולאבד, לא היתה אלא בזכות הצדקה, ולכן ראו לתקן אשר ביום זה ירבו בצדקה באופן היותר טוב ומעולה, וידוע כי הטוב שבצדקה הוא שהצדקה לעני באופן שלא יתבייש, ואיתא במשנה בתענית דף כו ע"ב, אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו, וא"כ י"ל שעל דרך זה תיקנו גם הצדקה בפורים, לשלוח מנות גם איש לרעהו, וע"י זה לא יתבייש האביון ג"כ בקבלת המתנות, מאחר שדרך היום בכך, ולכן הקדים בפסוק מנות איש לרעהו, כי זאת היא ההקדמה הנכונה לשלוח ג"כ מתנות לאביונים.

ושוב ראיתי בשו"ת קרן לדוד (או"ח סימן קסד) כתב להסתפק, מה הדין במי שאין לו כדי לקיים ב' מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים, איזה מהם קודם, וכתב שם דלכאורה מדהקדים הכתוב משלוח מנות והדר מתנות לאביונים משמע דקדים כמו דאיתא בגמ' בפסחים דף כב ע"ב יעו"ש, אבל כתב להביא בראיה מהגמ' במגילה דמצות מתנות לאביונים קדים, ולפי"ז תמה שם מדוע

משלוח מנות או סעודת פורים

מי שאין לו די כסף, ויש לו כסף או למשלוח מנות או לסעודת פורים[רלה], נראה שיקיים מצות סעודת פורים, וצ"ע.

מקורות

הקדים הכתוב משלוח מנות דהול"ל מתנות לאביונים קודם, וביאר דמתנות לאביונים אין צריך ליתנו לצורך פורים אלא לתנו כמו שאר צדקה, וכיון שהוא בתורת צדקה אפשר לקיימו בכל יום ואם לא אפשר לקיימו היום יקמו מחר יעו"ש דלכן הקדימה הכתוב, וראה עוד בס' סוכת חיים פורים מש"כ בזה, ולענ"ד י"ל דבכה"ג יש להקדים את העניים וכמ"ש ברמב"ם שהבאנו לעיל, וכ"ש שבמתנות לאביונים יש אומרים שמקיימים משלוח מנות, וכמ"ש לעיל.

ושוב ראיתי לחכם אחד שליט"א שציין בזה שבפרי מגדים א"א סימן תרפ"ז סק"ג כתב שדיבר בזה בסי' תרצ"ד ותרצ"ה ושם לא כתב בזה, ובספר אוצר הזמנים עמ' קפז בהערה כתב בזה בשם הג"ר בצלאל טוביה וועטענשטיין מו"ץ בעלזא מאנסי, שכוונת הפרי מגדים הוא לסדר הסמינים בוש"ע שבסימן תרצ"ד הל' מתנות לאביונים קודם לסי' תרצ"ה הלכות משלוח מנות והוא להיפוך מסדר הפסוק במגילה משמע שמתנות לאביונים קודם למשלוח מנות, ויעו"ש עוד מה שהוסיף בזה שבב"י או"ח סי' תרצ"ד ס"א כתב, תרצ"ד, חייב כל אדם ליתן מתנות לעניים וכו' בפ"ק דמגילה תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו, שני מנות לאיש אחד, ומתנות לאביונים ב' מתנות לשני בני אדם, וכאן כתב רבינו דין מתנות לאביונים ובסימן תרצ"ה כתב דין משלוח מנות איש לרעהו עכ"ד, ולאמור מבואר שמתנות לאביונים קודם למשלוח מנות וזה מה שרמז בב"י, וראה עוד מש"כ בארוכה בכ"ז בשו"ת דברי ישראל או"ח סי' רכ"ד,

ובפסקי תשובה סימן קמח ובשו"ת משנת יוסף חלק ו' סין קמ"ז, נראה שעדיף מתנות לאביונים, וכן הו"ד הגר"ח קניבסקי זצ"ל בקונ' אהל יעקב דיני משלוח מנות.

ולכאורה נראה לפי מש"כ בטורי אבן נראה שיכון לצאת במתנות לאביונים גם יד חובת מצות משלוח מנות.

רלה. בשו"ת ידון משה עמ' קא נשאל הגרישא"א מה יותר חשוב משלוח מנות או סעודת פורים, וכתב שם שנפק"מ לאדם שאינו יכול לקיים את שניהם אלא או משלוח מנות או סעודה מה עדיף, והשיב הגרח"ק שמשלוח מנות יותר חשוב עכ"ד, והעיר שם בהערה שהרי לכאורה הוא צ"ע שהרי כל הענין שלש משלוח מנת לדעת הרמ"א הוא בשביל הסעודה וממילא נראה שעיקר המטרה זה הסעודה וא"כ למה משלוח מנות עיקר, ואמנם נראה לענ"ד לומר דארבא שלטעם התרומת הדשן עיקר מצות משלוח מנות הוא ע"י הסעודה, וממילא בדרך כלל ע"י שנותן משלוח מנות מחזירים לו בחזרה וממילא יהיה לו משלוח מנות, וראה עוד מש"כ בזה הגר"א טהרני שליט"א בספר עסיס רימונים פורים עמ' תה.

לשלוח משלוח מנות לעני שכבר נתן לו מתנות לאביונים

אף אם שולח משלוח מנות לעני שנתן לו כבר מתנות לאביונים יוצא ידי חובה בכך[רלו].

משלוח מנות אחר השקיעה

בדיעבד אפשר להביא עד י"ג דקות מהשקיעה.

משלוח מנות בסוף הסעודה

אף אם שלח משלוח מנות לאדם שכבר סיים את סעודת פורים בדיעבד יצא ידי חובה, אך נראה שלכתחילה יש לשלוח את המשלוח מנות לפני סעודת פורים[רלז].

מקורות

רלו. כן כתב לדינא בכף החיים ס"ק מ"ט, וכתב שם שכן מוכח מדברי השו"ע שכתב ואם אין לו כוו' שגם לעני יוצא אם שולח לו בתורת משלוח מנות, ושכן משמע מדברי הירושלמי במגילה דף ו' ע"ב רבי יודן נשיא שלח לרבי הושעיה רבה חדא עטם וחד לגין דחמר, שלח ואמר ליה קיימת בנו ומתנות לאביונים חזר ושלח ליה חד עיגל וחד גרב דחמר, שלח ואמר ליה קיימת בנו ומשלוח מנות איש לרעהו עכ"ל, ונמצא שאע"פ שהיה עני ששלח לו מתנות לאביונים אפ"ה יצא ידי חובה במה ששלח לו אח"כ משלוח מנות עכת"ד.

רלז. יש לדון אם שלח מנות אחרי שאכלו כבר את הסעודה, ונראה שלכאורה לפי הב' הטעמים יצא ידי חובה, וכי יעלה על הדעת שכל השולחים מנות ולא נשתמשו בהם בסעודה לא יצאו ידי חובה, אלא כל שיש אפשרות להשתמש בהם בסעודה יצאו ידי חובה, וכן לפי הטעם להרבות אהבה ואחוה יכול לצאת ידי חובה, וכן כתב בשו"ת באר חיים סימן ס"ו שתלוי בטעמים הנ"ל, ואולם ראיתי בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' שהובא שם תשובת הגרח"ק להגר"מ גבאי ששאלו האם יוצא ידי חובה במשלוח מנות היכא שחבירו כבר אכל סעודת פורים, ואין צריך כבר למשלוח מנות, והשיב לו שיוצא יד"ח.

וכן כתב בשו"ת משנת יוסף חלק יד סימן שע"א הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל בתשובה להגר"מ גבאי שליט"א, שיוצא ידי חובה, אף לטעם שכתב בתרומת הדשן, וכתב שם הטעם, שהרי כתב בשו"ת חת"ס או"ח סי' קצ"ו שלטעם שכתב בתרומת הדשן י"ל שאפילו אית ליה להמקבל טובא לצורך הסעודה מ"מ תיקנו כך שלא לבייש את מי שאין לו ויצא המשלח יד"ח עי"ש, וא"כ י"ל

משלוח מנות אחרי צאת הכוכבים שחבירו עדיין בסעודת פורים

בדיעבד יכול לשלוח משלוח מנות אחרי צאת הכוכבים, שחבירו עדיין נמצא

מקורות

דה"ה נמי אם שלח לאחד שכבר סיים סעודתו שיצא יד"ח שהרי עדיין יש אחרים שלא גמרו את הסעודה ולא היתה תקנת חז"ל לפי זמן האכילה של כל יחיד ויחיד, אלא תיקנו כך שבכל היום כולו ניתן לשלוח מנות.

ועוד הוסיף שם, שאולי י"ל עוד שאף דמלשון התרומת הדשן נראה שהמנות הם לצורך הסעודה בלבד שהיא חובת היום, מ"מ אפשר שכיון שכל היום כולו הוא יום משתה ושמחה, ויש בו חיוב לשמוח בכל רגע, לכן הן אמנם שאת חובת סעודת היום כבר יצא, אבל עדיין יכול להרבות במשתה ושמחה ביתר שאת וא"כ גם ע"י משלוח מנות אלו איכא הרווחה לבעלי שמחות, ונתרבה בכך שמחת המקבל שיש לו די סיפוק אוכלין לשמחת היום, וסיים שם במשנת יוסף שיל"ע עוד בזה. עכת"ד.

ולענ"ד יש להוסיף בזה שלמעשה יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות שהרי סו"ס משלוח מנות יכול להתקיים אף במיני מעדנים ומיני מתיקה, וממילא נראה שיוצא בזה יד"ח.

וכן כתב בשו"ת מנחת פרי ח"ו סימן פה אות ב', וכן כתב בשו"ת תשובות ישראל ח"ד סימן סו, ושכן כתב לו הגר"א נבנצל ושכן כתב בשו"ת דברי בניהו חלק כט סימ ן מז, ומש"כ בזה האורחותיך למדני בקובץ יתד המאיר אדר תשע"ז סי' צ"ט, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו חו"מ סו"ס יג, ובמש"כ להאריך בזה בספר בית מתתיהו ח"ג עמ' רכו.

ושוב ראיתי שבשו"ת מעיין אומר ח"ג עמ' שצה תשובה יג הו"ד הגר"ע יוסף זצ"ל שלכתחילה אין לשלוח מנות כמה דקות לפני השקיעה, כדי לצאת יד"ח השיטות שבכה"ג לא יוצא יד"ח. יעו"ש, וכן כתב לי הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי שבדיעבד יוצאים יד"ח.

ושוב קבלתי בזה תשובה מהגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, ושאלתיו בזה"ל: האם יוצאים ידי חובת משלוח מנות, אחרי שכבר חבירו אכל את סעודת פורים, וכן מה הדין אם נותן לו משלוח מנות שלא יאכל מזה בפורים, האם יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות. ע"כ לשון השאלה, וכתב לי בזה"ל: מכיון שיש דעה שמשלוח מנות הוא לא כדי שהמקבל יהא לו מה לאכול, כדי לשמח אותו, לכן בכל מקרה חייב עכ"ל, וכן כתב לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בזה"ל יוצאים עכ"ל.

באמצע סעודת פורים[רלח].

מקורות

רלח. הנה בעיקר הדין הנ"ל כן ראיתי שכתב להסתפק הגרי"א דינר שליט"א בקונ' לקט שאלות המצויות חנוכה ופורים עמ' 87 שיש לדון אם נותן משלוח מנות לחבירו במוצאי פורים כשהוא עדיין באמצע סעודתו וגם צריך לומר על הנסים משום שזוהי סעודת פורים, וחבירו כבר בירך ברכת המזון ולדידו נגמרו מצוות היום, והרי תכלית משלוח מנות הוא לצורך הסעודה האם עדיין יכול לצאת בו או לא עכת"ד, ולכאורה היכא שהמקבל כבר סיים את הסעודה, ממילא נראה שלא יכול לצאת יד"ח, ורק היכא שהמקבל לא סיים יצא יד"ח, אך יש לדון כיון שלדינא פוסקים גם כמ"ש במנות הלוי שהוא משום להרבות אהבה ואחוה ורעות וזה מצד הנותן, והנותן כבר הוציא את פורים, וא"כ י"ל שלכאורה לא יצא בזה ידי חובה.

ובספר דברי הנסים (פורים עמ' תרסה) לידידי הגאון רבי אריה ברינגר שליט"א כתב להאריך בזה, וכתב להביא שבספר לבסומי בפוריא עמ' צז הסתפק האם יכול לצאת ידי חובת שתיית יין בסעודתו שנמשכת לתוך הלילה. ודן שלכאורה אי אפשר לצאת ידי חובת שתיית יין כשנהיה כבר לילה, שהרי עבר זמנו, כשם שלא יעלה על הדעת לשמוע קריאת המגילה במוצאי פורים אף באמצע הסעודה. והא דאמרינן על הנסים במוצאי פורים אינו משום שבלילה מקיים עדיין חובת משתה ושמחה אלא משום התחלת הסעודה שהיתה בפורים. אלא שיש שרצו לחדש ולומר שלסוברים שמצות משתה ושמחה היא דווקא בסעודה אולי יש מקום לומר שכל זמן שעוסק בסעודת פורים יכול לקיים גם מצות שמחה ביין שהיא אחד מפרטי הסעודה, ולא דמי לקריאת המגילה שא"א לקיימו אז כיון שאינו קשור כלל לסעודה. אמנם טובא יש לעיין בסברא זו דהרי אין שתיית יין באה כדי להחשיב את הסעודה אלא היא מצוה בפני עצמה שזמנה היא בסעודה, ודחוק לומר שתיגרר אחר תחילת הסעודה, וצ"ע, ועיין שם עוד שהאריך לברר אם דינא דחייב איניש נגרר אחר תחילת הסעודה, כשם שמצינו בכמה דינים שדין המשך הסעודה נגרר אחר תחילת הסעודה.

והביא עוד שבקובץ בנתיבות ההלכה (לד עמ' 244) כתב שיש לדון אם נותן משלוח מנות לחברו במוצאי פורים כשהוא עדיין באמצע סעודתו וגם צריך לומר עה"נ משום שזוהי סעודת פורים וחברו כבר ברך ברכת המזון ולדידו נגמרו מצוות היום, והרי תכלית מ"מ הוא לצורך הסעודה האם עדיין יכול לצאת בו או לא.

ועוד כתב שם שכתב לו בזה הגר"י ליברמן זצ"ל דיום הפורים נגמר ולא שייך להשלים המצוה בלילה שאחרי הפורים, ושאני מהזכרת מעין המאורע דאזלינן בתר תחילת הסעודה וקאי עליה, ועוד כתב שם שכן כתב לו הגר"ח קניבסקי במענה לשאלה הנ"ל האם שייך ליתן משלוח מנות

מקורות

במוצאי פורים כשעוד לא גמר סעודת פורים, דהא למעשה אומר בברכת המזון על הנסים וא"כ נראה שעוד לא נגמר שמחת הפורים, ובמיוחד בבני ברק לנוהגים בה כמנהג החזו"א שעושים בה מצוות היום גם ביום שושן פורים, וענה: יכול, דהיינו שנחשב עוד כלא נגמר שמחת פורים.

וכתב שם עוד שהגר"י זילברשטיין השיב לו על שאלה זו, בזה"ל: יעוין בחשוקי חמד (מגילה דף כ עמוד ב) מה שכתבנו בזה לגבי השאלה מי שנאנס ולא היה יכול לשלוח משלוח מנות קודם צאת הכוכבים, האם יש ענין לשלחם לאחר צאת הכוכבים, והשבנו, בשו"ת ארץ הצבי (סימן קכא) כתב שיען שמצוי שכמה אלפים מישראל נוהגין לשלוח מנות אחר צאת הכוכבים, הנני כותב קצת לימוד זכות עליהם, דהנה כתב הרא"ש שהיום שאין לומדים מתוך ספר תורה, אין מצוה בכתיבת ספר תורה רק בכתיבת ספרים שלומדים מתוכם, והטעם שעיקר הוא שיהיה מתקיים תכלית המצוה, ואף שגוף המעשה אינו כל כך בטוב. ולכן כיון שנוהגים להמשיך סעודת פורים בלילה, נמצא שהמקבל אז משלוח מנות עדיין יוכל לקיים בו סעודת פורים, שהרי נמשך אחר התחלת הסעודה, וכל שתתקיים תכלית המצוה שפיר דמי, אף שהמעשה אינו בזמנו, וכיוצא בזה מצינו ביבמות (דף סב ע"ב) שמי שהיה לו בנים בהיותו נכרי ונתגייר, קיים פריה ורביה, אף שהמעשה היה בפטור, דמכל מקום נתקיים התכלית של המצוה דשבת בעינן, אך כל זה אינו אלא לטעם התרומת הדשן (סימן קיא) הסובר שטעם משלוח מנות הוא כדי שיהיה לו לסעודת פורים, אבל לטעם המנות הלוי (מגילת אסתר ט יט) שטעם המשלוח מנות הוא כדי להרבות אחוה ורעות, לא יצא כלל. אך למעשה כתב שלא לסמוך על זה, ולכן סיים שמצוה על כל רב להזהיר את בני קהילתו לשלוח מנות לפני השקיעה. ע"כ תשובת הגר"י זילברשטיין שליט"א, וראה עוד מה ציין למש"כ להאריך בזה בשו"ת מקדש ישראל סי' רע"ד.

ואמנם בעיקר מש"כ הגר"י זילברשטיין בשם השו"ת ארץ צבי דחשיב עדיין יום פורים, מחמת מה שנוהגים להאריך את סעודת פורים עד הלילה, הנה בספר מעשה רב מובא על הגר"א שהיה מנהגו לשמוח הרבה ביום פורים, אך תיכף בצאת יום פורים, סיים את סעודתו ושב מיד ללימודו כיון שכבר עבר יום פורים.

ואולם מנהג העולם [ופחמע"ד] להמשיך את סעודת פורים הרבה זמן לאחר צאת הכוכבים, וכן מוכח ממש"כ בתרומת הדשן סי' קי וז"ל: שאלה: בהרבה מקומות נהגו בעלי בתים וגם ת"ח לעשות עיקר סעודת פורים בערב. והולכין לבהכ"נ ומתפללין מנחה ולא ערבית, וחוזרין לבתיהן ומתחילין בסעודה ביום ונמשכין בה עד הלילה, ורוב הסעודה היא בלילה. יש טעם למנהג או לאו, תשובה: יראה דיש למצוא טעם וסמך קצת למנהג זה. מצאתי הועתק תשובה אחת וז"ל: שמעתי מה"ר טוביה בשם ריב"א, שכל מאכל שלוקחים הבחורים זה מזה אפילו שלא ברשות, משום שמחת פורים משעת קריאת המגילה עד לילה סעודת פורים, שהן שני לילות ויום אחד,

מקורות

אין בהם משום גניבה ולא משום גזילה. ואין להזמינו לבית דין ואין חוששין עליו, ובלבד שלא יעשו שלא כהוגן על פי שבעה טובי העיר, עכ"ל מתשובה זו. משמע להדיא דלילה שנייה עיקר היא לסעודת פורים. ועדיין לריב"א גופיה תקשה מהאי טעמא דהא ודאי לילה שנייה ליל ט"ו, והיאך יוצאין בה ידי סעודת יום י"ד, לדידן דבני עיירות אנו שהרי קורין רק בי"ד. וכתב רמב"ם דדוקא י"ד לבני עיירות, ולבני הכרכים ט"ו במשתה ושמחה, אף על גב דלענין הספד ותענית שוין זה בזה. ונראה טעם לדבר משום דבארבעה עשר שחרית צריך שיהוי בקריאת מגילה, ואח"כ הוא טרוד ושולח מנות ומתנות לאביונים, ואין פנאי לאכול בסעודה בשמחה ובתענוג. ולכך קבעוה קדמונינו מקצתה בערב ולהתחיל מבעוד יום, ג"כ קודם תפילת ערבית, כדי לקיים מצות סעודה ביום שהוא עיקר. ונמשך ביה מאז בפנאי ובתענוג עד הלילה ובלילה עצמה. וחשיב הכל סעודה אחת וכו' יעו"ש עוד מה שהאריך בזה, ומבואר שמנהג העולם להמשיך את הסעודה עד הלילה. [ואולם ממש"כ הרמ"א בסי' תרצ"ה ס"ב נראה דלא כדברי התרומת הדשן, ונראה שאין להמשיך את סעודת פורים עד ליל ט"ו אלא עיקר סעודת פורים בי"ד יעו"ש, ומ"מ ראה במשנ"ב שם שלכו"ע איכא שמחה גם בט"ו].

והנה יש לעיין במנהג העולם, שנוהגים להמשיך את שמחת הפורים למוצאי פורים, וראיתי שמבארים בזה שהנה בחידושי המאירי עמ"ס מגילה דף ז' ע"ב מבואר שהמיעוט של ימי משתה ושמחה בא גם למעט את הלילה שאחרי פורים, ובחידושי הריטב"א עמ"ס מגילה שם כתב שהלילה שאחרי פורים מלא יעבור נפקא ע"ש, ולכאורה יש לעיין מדוע צריך לפסוק שלא ינהג בלילה שאחרי זה פורים הרי כבר עבר יום פורים, ונראה בזה שהרי חזינו שפורים שונה משאר מועדים שאינו נוהג בלילה, ובע"כ שצורת השמחה כמו שהיה אז, וא"כ בלא הפסוק היה צד שה"ה שינהג בלילה שאחרי פורים, ומשו"ה יש לומר שנהגו להמשיך את הסעודה במוצאי פורים היינו שמחוייב לשמוח גם ביום, אבל עכ"פ יש קיום מצוה גם בלילה שאחריו כמו ששמו אז יעו"ש.

ובדרשות חת"ס לפורים דף רב ע"א כתב בזה"ל: עיקר יו"ט הוא ביום ט"ו מנוחת שושן כי מה יועיל מנוחת כל העולם אם בבירת המלך עדיין אש מלחמה בוער ע"כ' אין שמחה לכל ישראל אלא ביו"ם ט"ו, יעו"ש.

עוד ראיתי שכתב בחידושי הרי"ם (קכד) לבאר בזה שהרי איתא במדרש (במדבר פרק כא) שופך שם רשעים כאילו הקריב קרבן, ובקדשים נאכלים ליום ולילה של אח"כ וה"ה בסעודת פורים יעו"ש, ובספר מקרא קודש כתב שהוא כמו שלמים שהרי פורים היה קבלת התורה באהבה, ולכן מאריכים בסעודת פורים יום ולילה, יעו"ש, ובספר מחשבת חרוץ לרבי צדוק הכהן מלובלין (בד"ה ובכל) כתב לבאר בזה"ל: ידוע דכל קדושת הזמנים אע"פ שהתגלות הקדושה הוא רק באותו זמן, מכל מקום יכולים להמשיך קדושה מזמן ההוא גם לשאר הימים וזהו ענין יום אסרו חג שאחר

מקורות

הרגלים, לקשור קדושת אותו חג בשאר ימות השנה, וכן סעודת מלוה מלכה במוצאי שבת, וכן בפורים ממשיכים מפני כן הסעודה בלילה שהוא מוצאי פורים, שבזה ממשיכים התגלות קדושה זו דפורים לשאר ימות השנה ג"כ, וכשיזכו לזה כל ישראל להקגשת קדושה זו בלבד ביום הפורים, וממילא יזכו ג"כ להמשיכה לשאר הימים, אז נזכה למסמך גאולה לגאולה דבניסן עתידין ליגאל במהרה בימינו. עכ"ד.

ושוב ראיתי שבספר משנת יוסף סוגיות ח"ב עמ' רעא בהערה כתב להאריך בדברי הארץ צבי הנ"ל, וכתב שם לדינא שאין טעם זה יכול להתיר לקיים מצות פורים בלילה שלאחריו ולכן היותר יכולין בטעם הזה להביא מנהגן של ישראל להמשיך הסעודה מהיום לתוך הלילה ואפילו בעת שסועדים עדיין הסעודה בלילה כבר עבר זמן מצוות היום, ומ"מ כתב שם שלפי התרומת הדשן יהיה יכול לשלוח מנות אבל לפי הטעם שכתב במנות הלוי לא שייך לשלוח אח"כ יעו"ש, ומ"מ נראה מדבריו שבאמצע בסעודה כן יש לשלוח, וכן כתב הגר"מ גבאי שליט"א בשם בעל הרבבות אפרים, והביא שכן כתב לדינא בספר בירור הלכה ח"ג סי' תרצ"ה.

ושוב ראיתי עוד בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' בפסקי הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א בהל' פורים באות קיא, שהשולח משלוח מנות בפורים לאחר צאת הכוכבים כשהמקבל עדיין באמצע סעודת פורים, מ"מ אין יוצא יד"ח, אף שתכלית משלוח מנות הוא לצורך הסעודה ואומר על הנסים כשמברך במוצאי פורים, ובבין השמשות יל"ע אם יצא יד"ח עכ"ד.

ובשו"ת אבני דרך חלק יח סימן קח, כתב בדין הנ"ל וכתב שם להאריך בזה שנראה לדינא שמועיל לשלוח משלוח בסעודת בפורים אף שלא סיים את הסעודה, ושכן העלה בספר עורה שחר מערכת פ' אות טז, ובשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"ט סימן כא, ובשו"ת עד שידע סימן כב, ובשו"ת השואל ח"ה סימן מח, ובקובץ אליבא דהלכתא חלק קב עמ' עה, וכתב שם לדינא שנקטינן לדינא שמי שהביא משלוח מנות במוצאי פורים לא יצא ידי חובה אף שנאנס.

ושוב שמעתי בזה בשיעור בהל' פורים (ב' אדר תשפ"ג) ממורי ורבי הפוסק הגאון רבי עמרם פריד שליט"א, שדן בהנ"ל ואמר שלאחר צאת הכוכבים אי אפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות ומתנות לאביונים, כיון שכתוב ולא יעבור אי אפשר לצאת ידי חובה, עכת"ד.

ואמנם בעיקר דברי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שאי אפשר לשלוח אח"כ משום ולא יעבור, לכאורה נראה שהוא רק בט"ז שע"ז נאמר ולא יעבור, וכן מוכח מדברי התרומת הדשן הנ"ל, וכן נראה ממש"כ בשו"ת דברי שלום (ח"ה סימן קיח) וז"ל: ודע שאם נאמר דאיתנהו בתשלומין משום דקרא 'ולא יעבור' לא קאי אלא דוקא על מצות קריאה, איתנהו בתשלומין עד סוף החודש, כמו

שליחת משלוח מנות עם שליח לפני פורים שמגיע בפורים

אם מסר לשליח מנות לפני פורים שיתן לחבירו ביום פורים, אם השליח מסר את המנות ביום פורים, יצא ידי חובת משלוח מנות[רלט].

מקורות

שכתב הירושלמי שיכול האנוס לקרוא המגילה אפילו מתחילת החדש, ואף שאמרו בירושלמי ובלבד עד ט"ו, משום דכתיב 'ולא יעבור', יש לומר לפי"ד הר"ן דמפרש דלא קאי 'ולא יעבור' על מצות שמחה, א"כ הו"ל אחרי ט"ו עד סוף החדש כדין תחילת החדש, דאמרינן שאפילו מתחילת החודש הוי זמנה, כדכתיב 'והחודש', הכי נמי לאחר ט"ו עד סוף החודש הוי זמן לגבי משלוח מנות ומתנות לאביונים ומשתה, כיון דלא קאי 'ולא יעבור' עלייהו אלא אקריאה בלבד. עכ"ל, וראה בגם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה שליט"א חלק יז, ע"ש, ועוד י"ל ע"פ מש"כ בספר האשכול שאם בא לתורת תשלומים אין דין ולא יעבור.

ואמנם עתה בלבי לדון לפי מש"כ לדון לעיל שיוצאים יד"ח שנותן לבן ט"ו, שיתן לבן ט"ו, ושמא יש לדון אם יש ליסוע לירושלים כדי להתחייב במצות משלוח מנות ומתנות לאביונים אם לא נתן, ועיין.

רלט. שו"ת יהודה יעלה או"ח סימן רד, וכתב שם שבין במשלוח מנות ובין מתנות לאביונים שפיר דמי לשלוח החל מי"א אדר ושיגיע ביום פורים דכתיב והימים האלה נזרים ונעשים ואם אי אפשר שפיר דמי אפילו מתחילת החודש דכתיב והחודש אשר נהפך ווג' ואיפכא כשיגיע לאחר פורים לא מהני אפילו אם שולח בפורים דגם לגבי משלוח מנות כתוב ולא יעבור, מיהו אם מזכה ע"י אחר בפורים יצא יד"ח אף שלאדם עצמו יגיע לאחר פורים משום דזכין לאדם שלא בפניו יעו"ש, וע"ע בערוך השולחן סי"ז, ובאשל אברהם סי' תרצ"ד כתב בפשיטות שבתר שמחת המקבל אזלינן כויון שיקבלו בפורים נפיק ע"ש.

ושוב ראיתי שבספר יד אהרן או"ח סי' תרצ"ז והו"ד בבאר היטב שם סק"ד נסתפק במי ששלח לחבירו שבמדינת הים שני מנותק ודם פורים באופן שהגיעו בפורים ליד המקבל אי יצא ידי חובתו או לא, והספק הוא אי נימא דכיון דבעשה ששלח לא היה חייב במשלוח מנות כי לא היה אצלו פורים לא יצא או דילמא כיון דבפורים עצמו שהוא שעת החיוב הגיעו לידו יצא, וכתב שדבר זה מאוד מצוי בזמנינו במי שמזמין אצל חנות קודם פורים שיביאו לחבירו בפורים משלוח מנות, וכתב ביד אהרן שם לדקדק מדברי בעל המאור ריש מס' מגילה שיצא שכתב שלא יתן משלוח מנות קודם פורים שמא יאכלוהו קודם פורים, ומשמע שבלא חשש זה יוצא ידי חובתו עכת"ד,

מוסר לחבירו לפני פורים בתורת פיקדון

אם מוסר לחבירו בתורת פיקדון עד פורים יוצא ידי חובת משלוח מנות[רמ].

מקורות

רמ. יש לדון אם אפשר לשלוח משלוח מנות כמה ימים לחבירו ושעד פורים יהיה אצל חבירו בתורת פקדון, ולכאורה הרי הוא תלוי בטעמים דלפי מש"כ במנות הלוי להרבות אהבה ורעות וא"כ אם שולח לפני פורים הרי חסר בלהרבות אהבה ואחוה ורעות ביום פורים כיון שרואה שחבירו שלח איו כבר כמה ימים לפני פורים, אבל לפי התרומת הדשן נראה שיצא ידי חובה, והנה ממש"כ הרמ"א סי' תרצ"ה ס"ד "ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה". נראה שיש להביא את המשלוח מנות דוקא ביום, ואולם כתבו באחרונים שעיקר הקפידא שאז לא יוכל את המשלוח מנות בלילה, [ולכאורה נראה מזה שעיקר קיום מצות משלוח מנות הוא באכילה ולא בנתינה, ולפי"ז אם המקבל לא יאכל את המשלוח מנות ביום הפורים ועי"ז לא ירבה אצלו אהבה ואחוה ורעות לא יצא יד"ח, ואמנם לא מצינו כן בדברי הפוסקים, ואי"ה להלן יתבאר] וכן כתב לדינא בבאר היטב סי' תרצ"ה סק"ז ובכה"ח סי' תרצ"ד סקט"ו ובאחרות חיים שם סקי"א בשם האחרונים, וכן כתב בפרי מגדים א"א סקי"ד.

ואמנם בפרי מגדים בריש סימן תרצ"ד הקשה ע"ז שלכאורה הרי עצם הנתינה צריך להיות ביום, וכן כתב בערוך השולחן סימן תרצ"ה סי"ז, וז"ל: ויש להסתפק כששלח מנות לרעהו שבמרחקים קודם פורים ויגיעו לו בפורים אם יצא בזה ידי משלוח מנות ויש מי שאומר דיצא [באה"ט סק"ח בשם י"א] ולי נראה דלא יצא דבעינן משלוח מנות בפורים עצמו ועוד דהא עיקר המשלוח מנות הוי משום שמחה ואיזה שמחה היא לו עתה מה ששלח מקודם, עכ"ל.

וכן כתב בשו"ת תורה לשמה סימן קפ"ח שלפי המנות הלוי נראה שלא יצא יד"ח וז"ל: שאלה מי ששלח לחבירו מעיר אחרת משלוח מנות קודם פורים כי חשב שתגיע לידו ביום פורים וכן היה שהגיע לידו ביום פורים אם יצא י"ח בזה דאזלינן בתר המקבל שקבלם בפורים או"ד אזלינן בתר השולח ששלחם קודם פורים ולא יצא י"ח. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה. תשובה הנה דבר זה תלוי בפלוגתא שיש בטעם של משלוח מנות בפורים כי ב' טעמים יש בזה והם הא' הטעם שכתב בתרומת הדשן ז"ל והוא כדי שיהיה הרוחה לבעלי שמחות והב' הטעם שכתב במנות הלוי ז"ל והוא להרבות שלום וריעות היפך מן המלשינות של המן שאמר מפוזר ומפורד במחלוקת ולכן תקנו משלוח מנות והנה לפי טעם תרומת הדשן ז"ל נראה דיוצא י"ח דעיקר התקנה היתה בשביל

~ מקורות ~

אדם שנשלח אליו כדי שיהיה לו הרוחה בפורים וכבר הגיע לידו בפורים וריעות הנה זה נוגע למשלח שצריך לשלוח כדי וריעות הנה זה נוגע למשלח שצריך לשלוח כדי להראות אהבה וריעות ולפ"ז בעינן שתתראה האהבה והריעות מאת המשלח ביום הפורים עצמו ולא מהני ליה מה שעשה קודם פורים כי החבה הנראית מצידו היא בעת שיצא מידיו המנות והנה מפסק הרמ"א ז"ל שפסק בש"ע בהגה סי' תרצ"ה דאם שלח מנות לרעהו ואינו רוצה לקבלו או מוחל לו יצא משמע דס"ל כטעם הרב מנות הלוי ז"ל יען דלפי טעם של הרב תרומת הדשן ז"ל למה יצא איך שיהיה בנידון השאלה לא נפיק זה י"ח אליבא דכ"ע דלפי מנות הלוי לא יצא. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו. עכ"ל. בשו"ת שמש ומגן ח"ג חאו"ח סי' פ"ט אות ב' כתב להביא דברי התורה לשמה הנ"ל, וכתב שלמעשה נראה מהבא"ח שמעיקר הדין יוצאים בזה יד"ח, אך לכתחילה ראוי לעשות את המצוה אליבא דכו"ע.

ואולם כתב בלקט יושר הל' פורים אות כח וז"ל: והשיב שאין לשלוח שום מנה קודם פורים, כי שמא יאכל המנה קודם פורים, ואין לו שום דבר חידוש לאכול בפורים עכ"ל, ומבואר שאם נותן לחבירו לפני פורים לא יוצא ידי חובה.

וכן יש לדייק ממש"כ במג"א סי' תרצ"ד סק"א שכתב שם בעל המאור שלא יתן מתנות לאביונים לפני פורים דילמא אכלי להו קודם פורים, ולא יהיה לעניים במה לשמוח ביום פורים עכ"ל, ונראה שדוקא במתנות לאביונים שהעניים כיון שאין להם כסף השתמשו בכסף של המתנות לאביונים משא"כ במשלוח מנות.

ואולם בספר יד אהרן סי' תרצ"ד בהגהות בית יוסף כתב, שאם שלח לחבירו מנות קודם יום הפורים והגיעו ביום הפורים, יוצא ידי חובה כיון שהגיעו למקבל בשעת החיוב של שמחה, אע"פ שבשעה שנתן לא היה עדיין חייב במצוה זו, והביאו בבאר היטב סי' תרצ"ה אות ז', וכתב שם שה"ה אם נותן את המשלוח מנות קודם פורים ואומר לו שיאכלם רק בפורים שיוצא בזה וכמו שמוכח ביד אהרן מהוכחתו מבעל האמור עי"ש, וכן בשיירי כנסת הגודלה סי' תרצ"ו כתב בזה"ל: אמר המאסף בתשובה או"ח סי' רמ"ה דקדקתי מדברי הר"ן ז"ל וכו' דמה שנהגו בקושטא יע"א לשלוח מנות בערב פורים אינו נכון, וכל שכן המקדימין יום או יומים, אלא החיוב הוא לשלוח ביום פורים עצמו, כמו שנוהגין במקומות הללו עכ"ל.

ואולם לדינא כתב בספר חוג הארץ אות יג וז"ל: לענין דין משלוח מנות הדבר פשוט שאם אמר אדם לחבירו לפני הפורים המנות האלה יהיו בידך להיות לך למנות לפורים, דודאי מהני ויצא ידי חובה וכו' אבל במנות פשיטא ודאי דבעינן שיהו המנות קיימות בעין בעיצומו של יום פורים

מקורות

שהוא עיקר השמחה, ולפני פורים יהיו פקדון בידו עכ"ל, ומבואר דלמעשה יוצא בזה יד"ח, וכן נראה ממש"כ בשו"ת כנף רננה או"ח סי' פ"ז יעו"ש באריכות.

וכן בספר ערך שי או"ח סי' תרצ"ד כתב שאם מסר משלוח מנות לשליח קודם פורים ע"מ שיתן בפורים יצא כיון שבסתם מתנה הולך ותן לאו כזכי וממילא נחשב שלוחו ליתן בפורים אבל במתנות לאביונים לא מהני כה"ג דקי"ל בצדקה הולך כזכי וכמ"ש בחו"מ סי' קכ"ה ס"ה וא"כ כבר נתן לעני קודם הפורים, יעו"ש, ובערוך השולחן סי' תרצ"ה סט"ז ובספר יבקשו מפיהו פורים עמ' סג בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

וכן ראיתי בקונ' חידושי מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל הל' פורים עמ' סג, נשאל בהנ"ל והשיב שאפשר להקל, וכן השיב להגר"מ גבאי שליט"א בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט', וכן השיב בספר דולה ושמקה עמ' רנא יעו"ש וע"ע מש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ב סימן ט' אות י' יעו"ש, ואמנם לענ"ד יש לעיין בזה שהרי לטעם התרומת הדשן שפיר יצא ידי חובה, אבל לטעם המנות הלוי שהוא להרבות אהבה ואחוה ורעות הרי לכאורה כבר היה כן לפני פורים, וממילא לא יצא. ושוב ראיתי בשו"ת לבושי מרדכי או"ח סי' קח כתב שבכה"ג לא יוצאים יד"ח משלוח מנות, וכן כתב בערוך השולחן סי' תרצ"ה סי"ז, וז"ל: ואם העמיד שליח קודם פורים שביום הפורים ישלח בעדו מנות לפלוני יצא דשלוחו של אדם כמותו וכו' ויש להסתפק כששלח מנות לרעהו שבמרחקים קודם פורים ויגיעו לו בפורים את יצא בזה ידי משלוח מנות ויש מי שאומר דיצא [באה"ט סק"ח בשם י"א] ולי נראה דלא יצא דבעינן משלוח מנות בפורים עצמו ועוד דהא עיקר המשלוח מנות הוי משום שמחה ואיזה שמחה היא לו עתה מה ששלח מקודם, עכ"ל, וכן הו"ד החזו"א בספר דינם והנהגות שלא יוצאים ידי חובה כיון שאין לנותן שמחה ביום פורים. [וצ"ב מדוע הגרח"ק לא ס"ל כהחזו"א בזה].

ואמנם אכתי יש לדון דלמעשה יצא ידי חובה, כיון שמרבה אבה ורעות אצל המקבל, וגם הנותן שמח ביום פורים שיודע שעתה הגיע אליו המשלוח מנות, וכמו שנראה מדברי החזו"ע פורים עמ' קסב שפסק לדברי היד אהרון הנ"ל, וכן כתב לדינא בשו"ת בית אבי ח"ד סימן סא [והתבאר גם בהערה הבאה בארוכה], וע"ע בזה בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קכ"ג, ובשו"ת אז נדברו ח"ו סימן פ.

וכן השיב הגרשז"א להגרי"א דינר שליט"א שאם שלח משלוח מנות מהחנות יוצא ידי חובה הואיל ומתחייב מדין ערב הרי זה חשיב כאילו הוא שולח לו וחשיב כשולח ע"י שליח דעדיף טפי ושפיר יוצא בזה ידי חובה, וכן כתב בשו"ת אבני ישפה או"ח סימן קלד שאם מסר לחבירו בתורת פיקדון יצא ידי חובה, וכן כתב בספר עיטורי מרדכי שכן שמע מהגרמ"ש קליין שליט"א לדינא.

ושוב ראיתי בספר שימושה ולימודה או"ח בהל' משלוח מנות נשאל מו"ר הגר"ע פריד שליט"א, האם אפשר לתת משלוח מנות בתורת פיקדון לפני פורים ושהמקבל יזכה בו בפורים, והשיב בזה"ל: א. לכתחילה יש לתת בפורים עצמו. ב. אם נתן לפני כן (או בשעת הדחק) יצא ידי חובה, עכ"ד.

תשלומין למשלוח מנות

אין תשלומין למשלוח מנות[רמא].

מקורות

רמא. הנה הגיע לפני מעשה באדם אחד שמרוב טרדות יום הפורים שכח לתת ביום הפורים מתנות לאבינונים ושאלתו בנפשו אי איכא השלמה למצוה זו. וכתבנו בזה דהנה כתב הרמ"א סו"ס תרצ"ה ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה ובמג"א ס"ק י"ג ובמ"ב שם כתבו דה"ה מתנות לאביונים מבוא' דבתרוייהו איכא חד טעמא דזמן קיום המצוה הוא רק בפורים עצמו ולא בלילה ובזמן אחר. והנה בנימוק"י שהביא דין זה מהמרדכי פ"ק דמגילה וכ"כ האו"ח בה' פורים סי' ל"ד והכלבו סימן מ"ה וכ"כ הלבוש בס"ד ע"ש ועיין בסידור בית יעקב לה' יעב"ץ בדיני פורים סי' ח' ס"ז שכתב במקום שאין עניים מעכב מעות פורים בידו עד שיבואו לידו ויתנו להם עכ"ל ע"ש. וכ"כ החי"א (כלל קנ"ה סכ"ח) ואם הוא במקום שאין עניים שם יכול לעכב מעות פורים עד שיבואו עניים או שישלחם למקום שירצה עכ"ל.

ועיין בביאור הגר"א ז"ל שכתב ע"ז מקור מגמ' חולין קל"ב ע"ב ועיין דמש"א והיינו כיון דכתיב ומתנות לאביונים דהוא מלשון נתינה וחייב לתת אפילו שאין מצויין עניים ויתן להם כאשר ימצאו ע"ש, וכ"כ בקיצור שו"ע (סי' קמ"ב ס"ג וה') ובערוה"ש ס"ז ע"ש, ועיין בלשון החיי אדם כלל קנ"ה סעיף כ"ח וז"ל: ואם הוא במקום שאין עניים יכול לעכב מעות פורים עד שיבואו עניים וכן הוא בקיצור שו"ע ומוכח דבודאי ליכא תשלומין למצות מתנות לאביונים.

וכמו שכתב בשדי חמד בשם בספר דברי מנחם להגאון רבי מנחם ס"ט שאלוניקי (תרכ"ט סי' תרצ"ד אות ח"י) שנסתפק במי ששכח ולא שלח מנות ולא מתנות לאביונים אם חייב להשלים במוצאי פורים כיון שבתוך הזמן הוא חייב להשלים או נימא עבר יומא בטל חיובו, ויפה העיר עליו השד"ח (מערכת פורים סי' ו') דאין לו תשלומין שבמצות היום אין לו תשלומין. וכן נקט לדינא בספר מעם לועז על מגילת אסתר (עמוד רמט) שאין תשלומין למתנות לאביונים.

אולם בשו"ת דברי שלום (ח"ה סימן קיח) כתב, שאם נאנס ואל שלח או הזיד יתן מתנות לאביונים ויאמר אם טוב מתנות לאביונים ואם לא יהא לצדקה, וא"כ מוכח שפסק שכיון שהו"ל ספק יתנה על המעות. וכן ראה בספר בנוי לתלפיות (עמוד קנט) שכתב לבאר דברי הגאון על מה שכתב בשו"ע בסי' תרצ"ד ס"ד כ' "ע במקום שאין עניים יכול לעכב מעות פורים ונותנם במקום שירצה [ועיין מה שפי' במשנ"ב שם בב' אופנים או דהיינו מה שגבו כבר לצורך עניים ואין מוצאין למי לחלקם או מה שרגיל ליתן בכל שנה לצורך עניים] וכתב בביאור הגר"א על השו"ע שם שציין לחולין קלד ב' והתם איתא לוי זרע בכישר ולא הוו עניים למשקל לקט אתא לקמיה דרב ששת אמר ליה לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולא לעטלפים ומקשי ומאי שנא גבי מתנות כהונה

מקורות

דתנן דאם אין שם כהן מעלין אותן בדמים ואוכלן מפני הפסד כהן ומשני שאני מתנות כהונה דנתינה כתיבא ביה ופירש"י דעליו ליתנן לכהן ופי' בדמשק אליעזר דמתנות לאביונים נמי תקנהו חכמים בגדר נתינה וע"כ עליו להשלימו. וביאר שם שיש דין השלמה משום שבדין מתנות לאביונים באים להרחיב את החיובי הנתינה שלא רק החיובים הרגילים אלא עוד ב' מתנות. וא"כ י"ל שיתן מעות ויתנה שלדעות שאין השלמה מועיל המעות אלו מדין צדקה.

וכן בקונ' שער יוסף פורים תשע"ט הבאנו בסופו תשובת הגאון רבי יצחק יעקב פוקס שליט"א מח"ס תפילה כהלכתה, הכשרות ועו"ס, ושאלנו לו בזה"ל: האם מהני השלמה למתנות לאביונים למי שכח, שיתן לעני אח"כ. עכ"ל, וכתב לן בזה"ל: בהחלט! ורצוי שיועבר בחודש אדר. עכ"ד.

ועוד בענין זה כתב לן הראש"ל הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א ונדפס במילואים לילקו"י (פורים תש"פ, מכתב כג) וז"ל: ומה ששאל מי ששכח לתת מתנות לאביונים ביום פורים, האם יש לו השלמה לתת אחר פורים כיון שהוא צדקה, הנה מצות מתנות לאביונים תיקנו רז"ל לתת אותם ביום פורים דוקא, שזו היא מצוה מחלק ממצוות היום, ולכן אין לתתם קודם פורים, וכמבואר בילקו"י שם (סי' תרצ"ד ס"ג), דמצוה זו דוקא בפורים, ואע"פ שמבואר בש"ע (סי' תרצ"ד ס"ד) דבמקום שאין עניים יכול לעכב מעות פורים שלו אצלו, ונותנם במקום שירצה, היינו שמ"מ מפריש הוא אותם ביום פורים, רק שהוא אנוס שאינו מוצא עני לתת לו, לכן יכול לתת אחרי פורים, אבל מי שכלל לא הפריש ולא נתנם לא קיים את המצוה. ומ"מ בהיות וזה צדקה יתן אותם לעניים לאחר הפורים בתורת צדקה, כעין שלא יהיה גזל השבט. ע"כ לשון תשובתו אלי.

ושוב הראוני מש"כ עוד בזה הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א, וז"ל :נשאלתי בשם מעלת כ"ק האדמו"ר מגור שליט"א, האם יש תשלומין למצוות הפורים, בפרט בשנה של פורים משולש לכרכים המוקפים חומה מימות יהושע, שבלאו הכי מצוות משלוח מנות וסעודת פורים נדחו ליום ט"ז אדר.

ראשית יש לדון במצוות מקרא מגילה שהיא עיקר מצוות הפורים, האם שייך בה תשלומין, ומסקנת ההלכה שאם נאנס ולא קרא המגילה בלילה אין לה תשלומין ביום לקוראה פעמיים, וכמ"ש מהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (סי' מח), וכן העלה בארוכה מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תרפז סק"א), ושכן מצא בתשובה כת"י למהר"י מולכו. ע"ש. וכ"כ בתשובה מאהבה ח"ב (דף מה). ובשו"ת מי באר (ס"ס סג). וכיו"ב כתב בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ג ס"ס קל"ה) שאם שכח לומר הלל אין לו תשלומין למחר, דדמי לתפלת מוסף דעבר יומו בטל קרבנו. ואם כן ה"נ לגבי מגילה דקריאתה זו הלילא. וע' בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סי' שלה). ובמשנ"ב (סי' קלה ס"ב) לדעת הגר"א. וע' בריטב"א (סוכה כז.) ובפני יהושע שם.

מקורות

ומהר"ם בן חביב שם, הביא ראיה מנר חנוכה שאין לו תשלומין ביום, וכמ"ש הרוקח (סי' רכו) ואם לא הדליק לילה אחת, לא ידליק למחר או לילה האחרת מה שהיה לו להדליק אז. ולא דמי לקריאת שמע ותפלה דאמרי' בריש תפלת השחר (דף כו.) שיחזור ויקרא ויתפלל. עכ"ל. ויש לדחות ראיה זו, דהתם שרגא בטיהרא מאי אהני. וע"ע בראבי"ה (תשובות סי' תתקעב) שיש תשלומין לנר חנוכה כל הלילה, אף אם זמנה הוא רק בחצי שעה, שיש ללמוד דין חנוכה מדין תפלה, שכל שלא פשע יש לו תשלומין.

ומרן בב"י (א"ח סי' ז) הביא מ"ש מהר"י אבוהב ז"ל, שכתוב באורחות חיים (הל' נט"י סי' יב) בשם גאון, שאדם שהטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים והטיל פעם אחרת, שמחוייב לברך שני פעמים 'אשר יצר', והביא ראיה ממה שאמרו (ברכות כו.) טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים. ע"כ. ויש סברא לחלק, שגם החולקים בברכת אשר יצר, יודו בשאר מקומות, דש"ה די"ל דדי בברכה אחת כשמברך על פעולה שעשה, הן שעשה פעם אחת או שעשה כמה פעמים, וכמ"ש בהגהת של"ה (חולין פרק דרך חיים), ובב"ח (א"ח שם), שבברכת הודאה אחת יוצא על כל הפעמים, כמו אם אכל כמה אכילות. וע"ע במג"א שם (סק"א), ובביאור הגר"א (שם) ובש"ע הרב (שם).

ומרן בב"י (או"ח נח) כתב בשם הכלבו (סי' י): טעה בק"ש של שחרית, יש אומרים שאין לה תשלומין בערבית ולא של ערבית בשחרית. ורבינו חיים כתב דק"ש שוה לענין תפלה. עכ"ל. והנה ז"ל הכלבו שם: טעה בק"ש של שחרית י"א שאין לה תשלומין, שחרית לא מטכסיסי של ערבית וערבית לא מטכסיסי דשחרית, וכן דעת בעל ההשלמה ז"ל, ורבינו חיים ז"ל כתב דק"ש שוה לענין תפלה, אע"פ שאינן מטבע אחד. ע"כ. וכ"ה בארח"ח (הל' ק"ש אות כג) והלשון שם "דברכות דק"ש שחרית לא מטכסיסא דערבית וכו'". ובפמ"ג (שם בא"א אות ח. ולהלן בסי' קח) הביא שהפר"ח (סוף אות ד) והנחלת צבי (סי' קח ס"ח) והא"ר העלו דק"ש יש לה תשלומין אבל לא הברכות. וע"ש במשנה ברורה (סי' נח ס"ק כח), שגם למ"ד שיש לה תשלומין, אין הכוונה שיצא בזה ידי ק"ש, מאחר שכבר עבר זמנה ואינו אלא כקורא בתורה, רק שלכתחילה צריך להשלימה כמו תפילה, וע"כ מיבעי ליה לאקדומי חובת שעתא ברישא, ותיכף אחר מעריב יקרא עוד שמע בשביל זה הפעם שחיסר, אם בשוגג חיסרה. עכ"ד. אולם אפשר שאינו מוכרח.

וע"ע בשו"ת האלף לך שלמה (אורח חיים סי' קצה), דליציאת מצרים מהני השלמה כמו לקריאת שמע. אולם כל זה בדבר ששייך בכל יום, אבל בהלל לא מועיל תשלומין, ואפילו אם הם ב' ימים של ראש חודש, או בימי הסוכות, דקריאת שמע שאני, דאף דאינו מחוייב בקרא כבר פעם אחת, מכל מקום אם קורא עוד ליכא עבירה דהוי כקורא בתורה. וכן בתפלה לחד מאן דאמר בגמרא הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו, דתפלה רחמי נינהו, ולכך שייך ביה עכ"פ תשלומין, אבל בהלל כיון דאמרו חז"ל כל האומר הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף, א"כ נהי דביו"ט הוי החיוב לומר הלל פעם אחת,

מקורות

מכל מקום אין להוסיף עליו ולומר ב׳ פעמים ביום הלל, וכל המוסיף גורע, לכך אין בו תשלומין גם כן. עכ״ד. ויש לפלפל בזה.

ובאור זרוע (ח״א סימן שכט) אחר שהביא דעת בה״ג שאם לא ספר ספירת העומר לא יספור ביום בברכה, כתב, ומורי הראבי״ה היה אומר שלולי שקשה בעיניו לחלוק על בעל הלכות גדולות היה נראה לי שיוכל לספור ביום ולברך, כדקיי״ל (ברכות כו.) טעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתים, ומיהו דוקא בשוכח ולא בביטל, כדאיתא התם. ע״כ. וכן הוא בראבי״ה (סי׳ תקכו, עמ׳ קעה). ע״ש. ומשמע דסבירא להו ששייך תשלומין במצוות, אף על פי שאינם בקשת רחמים. וכמו שהעיר בזה בשו״ת יביע אומר (ח״ה או״ח סימן לה). ועיין עוד בחידושי הריטב״א (סוכה כז.) שאם לא אכל מצה בליל פסח אין לו תשלומין, דאיתקש מצה לפסח, ומשמע דהא לאו הכי, הוה אמינא שיש תשלומין למצות. ויש לדחות.

ולענין הלכה, כתבו האחרונים שדעת מרן שאין תשלומין לק״ש. ומכל מקום לענין מעשה אפשר שראוי לחוש לחומרא, וכיון שדעת הרוקח ורבינו חיים שמועיל השלמה לקריאת שמע, ושמא כן הוא גם כן דעת הראבי״ה והאור זרוע, לכן אם שכח לקרוא קריאת שמע, יקרא פעמיים לתשלומין, ויש לו שכר כקורא בתורה לפי שיטה זו. וצ״ע.

והנה לפי דברי רבינו חיים והרוקח והפרי חדש, שמועיל השלמה לקריאת שמע, לכאו׳ הוא הדין יש לדון בשאר מצוות, ובלבד שעדיין שייך זמן המצוה. וכמו תשלומי מגילה של לילה ביום. אך יש לומר דקריאת שמע שאני למאן דאמר שאין לה זמן קבוע מן התורה. ואי נמי, משום שהכל מצוה אחת לקרוא פעמיים ביום, אחת בלילה ואחת ביום. [וכמו שכתב בשו״ת דברי יציב (או״ח סי׳ סב) ע״ש. וזה דוחק לגבי אם שכח ביום שמשלים בלילה, שהרי הוא כבר ביום אחר]. וגם יש סברא לומר דקריאת שמע ותפלה שאני, שאין להם זמן קבוע, ובכל יום ויום זמנם הוא, ולא חשיב שעבר זמנו, אלא משלים וממשיך את הסדר הקבוע של קריאת שמע ב׳ פעמים ביום, וג׳ פעמים תפלה.

ולפי זה גם למצות משלוח מנות ומתנות לאביונים לא שייך תשלומין, ואפילו לדעת הראשונים ששייך תשלומין לקריאת שמע, יש לומר כנ״ל, שהתורה נתנה חיוב לקרוא פעמיים ביום, בכל יום ויום, ושייך בזה יותר ענין של השלמה.

והנה מרן בש״ע (או״ח סי׳ תרצד ס״ד) כתב, שבמקום שאין עניים יכול לעכב מעות פורים שלו לעצמו ונותנם במקום שירצה, ומקורו במרדכי (פ״ק דמגילה) ובאו״ח (הל׳ פורים סי׳ ל״ד) ובכלבו (סימן מה), וכ״כ הלבוש (ס״ד) ע״ש. ועיין בסידור בית יעקב להרב יעב״ץ (בדיני פורים סי׳ ח׳ ס״ז) שכתב במקום שאין עניים, מעכב מעות פורים בידו עד שיבואו לידו ויתנו להם. ע״כ. אמנם אין זה מדין תשלומין, אלא

מקורות

שמפריש את המעות בפורים עצמו, וכבר עתה בפורים מקיים מה שיכול לקיים, ואחרי כן נותן מתי שמתאפשר לו.

ובשדי חמד (מע' פורים סי' ו) הביא מהרב דברי מנחם (סי' תרצ"ה אות טו"ב) שבספר יד נאמן (דף ל"ח ע"ג) נסתפק בשגג או נאנס או הזיד ולא שלח מנות ולא מתנות כל יום פורים, האם חייב להשלים במוצאי פורים, מי אמרינן כיון דממון הוא, חייב מדברי סופרים לעניים, או דנימא עבר יומו בטל חיובו, ויש לעיין באהל יוסף (סי' ט"ו), עכ"ל. [ע"ש באהל יוסף, שכתב להלכה דבן כרך ששלח לבן עיר בט"ו לא יצא, ואע"פ שאכלו בו ביום, הא אינו יומו ועבר יומו בטל שמחתו. ואולי דייק דס"ל דאין להם תשלומין, דאל"כ לא גרע זה מדין תשלומין ששולח לחבירו משלוח מנות אחרי שעבר יום פורים וכבר עבר יומו בין לגבי השולח ובין לגבי המשלח. אם לא דמיירי שכבר יצא ידי חובתו].

וכתב השד"ח, ולענ"ד נראה דבין לטעם הראשון ובין לטעם שני שהזכיר החת"ס (או"ח סי' קצו) במצות משלוח מנות (פירוש, שיהא הרוחה לסעודת פורים, או משום להרבות אהבה ואחוה) מסתברא דאין לזה תשלומין, וקרוב בעיני לומר דגם במתנות לאביונים אם לא נתן ביומו אין לזה תשלומין. ע"כ. [וע"ע השד"ח (מע' פורים סי' י"ז) שהביא מ"ש הרב עושה שלום (הוב"ד בס' חיים ושלום סוף סימן ב) להסתפק במי ששלח מנות או נתן מתנות והמקבל היה ישן עד שעבר פורים, האם יצא יד"ח, וכתב ע"ז השד"ח ולא ידעתי מאי נפק"מ ומאי דעבר עבר. הרי דפשיטא ליה להשד"ח שאין להם תשלומין. אלא שלכאו' נ"מ שאם המשלח לא יצא בזה ידי חובה, יצטרך המקבל להחזירם לו].

וגם לדברי הרב יד נאמן שנסתפק בזה, אין זה מדין תשלומין, אלא משום פרעון חוב, דשמא משלוח מנות ומתנות לאביונים הם חיוב ממוני שחייבו חכמים, וכיון שלא קיים בזמנו, עדיין החוב מוטל עליו, כדין פרעון חוב. וגם זה חידוש הוא, כי פשטות הדברים שעבר זמן המצוה.

ואין לנו ללמוד ממה שקבעו חכמים לעשות פורים משולש, ודחו את מצות הסעודה ומשלוח מנות ליום ט"ז באדר, דשאני התם שכך קבעו חכמים, ויש להם כח לאחר את קיום המצוה היכא דאי אפשר. אך כל מה שלא קבעו בדבריהם, כבר עבר הזמן.

והראוני בשו"ת דברי שלום (ח"ה סימן קיח) שהאריך בדיני תשלומין למצוות הפורים, וכתב בתוך דבריו, וז"ל: ודע שאם נאמר דאיתנהו בתשלומין משום דקרא 'ולא יעבור' לא קאי אלא דוקא על מצות קריאה, איתנהו בתשלומין עד סוף החודש, כמו שכתב הירושלמי שיכול האנוס לקרוא המגילה אפילו מתחילת החדש, ואף שאמרו בירושלמי ובלבד עד ט"ו, משום דכתיב 'ולא יעבור', יש לומר לפי"ד הר"ן דמפרש דלא קאי 'ולא יעבור' על מצות שמחה, א"כ הו"ל אחרי ט"ו עד סוף החדש כדין תחילת החדש, דאמרינן שאפילו מתחילת החודש הוי זמנה, כדכתיב 'והחודש', הכי נמי לאחר ט"ו עד סוף החודש הוי זמן לגבי משלוח מנות ומתנות לאביונים ומשתה, כיון דלא קאי

מקורות

'ולא יעבור' עלייהו אלא אקריאה בלבד. ודע עוד, דאם נאמר משלוח מנות ומתנות לאביונים ישנן בדין תשלומין, א"כ ה"ה אפילו בהיכא שהזיד ולא קיימן בזמנן, מועיל תשלומין, ולאו דוקא בנאנס או שכח, כלשון הרב יד נאמן [הנ"ל], וכן ראיתי באו"ח (סי' תרפ"ח אות יו"ד) שהביא מספר אמרי דוד דגם "בהזיד" ולא קרא בי"ד, ג"כ קורא בט"ו, כמו בפסח שני, ולא דמי לתשלומי תפלה ע"ש, וא"כ ה"ה לגבי משלוח מנות ומתנות לאביונים, וכמו שמשמע מדברי הרב דברי מנחם בשם הרב יד נאמן שהביא השד"ח ז"ל.

אלא שבעיקר דברי האמרי דוד יש לפקפק, שהרי מדברי השו"ע שכתב "ולא היה בידו מגילה ואח"כ נזדמנה לו, קורא אותה בט"ו", משמע דוקא בכה"ג שהיה אנוס בי"ד, שלא היה בידו מגילה, אבל אם היה בידו מגילה בי"ד והזיד ולא קרא בי"ד, אין קורא אותה בט"ו, ועיין בביאור הגר"א שכתב וז"ל ירושלמי הנ"ל, כל החדש וכו' ובלבד עד ט"ו, ומשמע אף לבן עיר ע"ש. והרי ירושלמי מיירי בהיכא דלא אפשר, שכשר כל החודש, וכ"כ הרב דמשק"א וז"ל ירושלמי הנ"ל, ובלבד עד ט"ו, ומשמע אף שהוא בן עיר אם לא היה באפשרותו לקרות קודם, יש לו זמן ביום ט"ו ע"ש, ולכן דברי הרב אמרי דוד צ"ע, ולכן נ"ל שאם הזיד ולא קרא בי"ד שיקרא בט"ו בלא ברכה, ובפרט דהא בלא"ה כתב המ"א (ס"ק י"ב) קורא אותה בט"ו בלא ברכה (ב"י ש"ל), וכ"ש בכה"ג שהיה מזיד.

ולכן העלה בדברי שלום שם שאם נאנס או הזיד ולא שלח מנות ולא מתנות לאביונים, כיון דלא נפיק מספיקא אם ישנן בדין תשלומין, יתן על תנאי, ויאמר: אם הדין הוא דיש בהם דין תשלומין - יהיו לשם מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים מחיוב פורים, ואם הדין הוא שאין בהם תשלומין - יהיו משלוח מנות לשם דורון בעלמא, וכן מתנות לאביונים מדין צדקה בעלמא. ואפשר לקיים זה אפילו בליל מוצאי פורים, אמנם עדיף טפי שיקיים זה ביום, דעפ"י האר"י אין נותנין צדקה בלילה. וזמן התשלומין עד סוף חודש אדר. ולכן מי שנאנס או הזיד ולא שלח משלוח מנות או מתנות לאביונים בפורים, יתן לאחר פורים ויכוין בלבו על תנאי או מדין תשלומין או מדין צדקה ודורון.

והנה אין לדמות דין זה לדין הבדלה משום שבהבדלה אמרינן שהטעם הוא שעד שלושה ימים למ"ד עדיין שייך לשבת. וכן בתפילת תשלומין הוא משום שיש תשלומין לקרבן. והיא היא דחיית האחרונים לגבי ברכת 'אשר יצר' שאם שכח שיברכה פעמיים משום דדמי לתפילה שיש לה תשלומין, דשאני תפילה שהיא במקום קרבן ששיך בה תשלומין. אתה הראת לדעת שקשה לומר שיש תשלומין לפורים, זאת לא שמענו. ואטו מי שלא נענע בלולב יש לו את כל תשרי לעשות כן ומי שלא אכל מצה יכול לעשות כן בכל ניסן, אתמהה. והנה יש להשיב ע"ד דהירושלמי פליג ע"ד הבבלי שלמד כן מקרא. ומה שכתב ד'לא יעבור' קאי על מצות שמחה ולא על שאר מצוות זאת לא מצינו בראשונים שפירוש הכי. ושמא כל ספיקו של השדי חמד קאי על צאת פורים שיש

עיצה לנמצא כמה דקות לפני השקיעה ואין לו מאכלים לפניו

וכיון שאין תשלומין למשלוח מנות, וכן אם לא שלח משלוח מנות, וכיון שכן יש להזהר ולעורר לתת משלוח מנות מוקדם, וכן מתנות לאביונים, ויש לעורר כן בפרט אצל בחורי ישיבה, ולכן אם אירע שנזכרו שלח משלוח מנות, ונשאר עוד כמה דקות עד השקיעה, שיבקשו מקרובי משפחתם שיקנו להם משלוח מנות, וימנו אותם שליח לתת משלוח מנות לאחר[רמב].

~ מקורות ~

שם הארת פורים וגם בזה הסתפק אבל לימים שלאחר מכן, לא. ומה שהביא באמרי דוד מפסח שני התם מצינו מפורש שהתורה אמרה כן ומהיכא תיתי ללמוד כן לשאר המקומות, אולם פשטות ההלכה שלא שייך בזה תשלומין, וכמו שכתבנו. ע"כ לשון הראשון לציון שליט"א. ובספר משנת יוסף סוגיות הש"ס חלק ב' או"ח ח"ב סימן מ' כתב, להביא ספיקת השדי חמד הנ"ל, וכתב, שאם משלוח מנות היה הלכתא בלא טעמא, הוי פשיטא לן דבמוצאי פורים אינו יוצא, ואינו יכול להשלים כי רק בתפילה קבעו חז"ל תשלומין, אבל לא במצוות אחרות הקבועות לזמן, ולכן כתב שאבודאי שאין הלכה שיש תשלומין, וכתב שם שראה שבספר מהר"ז סופר סימן ד' שנתן טעם למנהג שבכל תפוצות ישראל להמשיך סעודת פורים לליל ט"ו ע"פ דברי ההפלאה בהמקנה לקידושין דף לז ע"ב ובפנים יפות פ' נח עה"פ יום ולילה, שבבן נח הלילה והלך אחר היום כדכתיב יום ולילה לא ישבותו ולפי"ז שניתן רשות ליהודים ביום י"ג להרוג בשוניאהם היה זה מבוקר די"ד עד בוקר די"ד והיום שנחו מאויביהם ועשאוהו למשתה ושמחה היה רק מבוקר של יום י"ד ולכן אמר רבא סעודת פורים פורים שאכלה בלילה לא יצא יד"ח מ"ט ימי משתה כתיב, ולפי הנ"ל יובן למה באמת תיקנו וכתבו כן, כיון שבימי הנס הלילה שלפניו עוד לא היה בכלל ימי משתה ומנוחה, וזכר לאותו נס נתקן זמן הסעודה דוקא בים, ולכן ממשיכים אותה ללילה שלאחריו כיון שכל יום כלול מיממה דהיינו כ"ד שעות ובזמן הנס יממה זו התחילה מבוקר די"ד עם הלילה שלאחריו עכ"ד.

[רמב] כן שמעתי לעורר לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א בשיעור בהל' פורים יום ד' לסדר תרומה תשפ"ג.

דינים כללים במשלוח מנות

מעלת המקיים מצות משלוח מנות כתיקנה

המקיים מצוות הפורים כתיקנה, וכן מצוות משלוח מנות מאריכין לו ימיו וימי בניו[רמג].

כוונה לקיים מצות משלוח מנות

צריך לכוון לקיים מצות משלוח מנות[רמד], ומ"מ נראה שאם לא כיון יצא ידי חובה[רמה].

האם יש חיוב להחזיר משלוח מנות למי שנתן לו

אין חיוב להחזיר משלוח מנות למי שנתן לו, ואולם נראה שבמקום שמקובל

מקורות

רמג. כתב רבי אליהו הכהן האיתמרי ז"ל מאיזמיר בספר עיני העדה ח"א על מגילת אסתר ד"ה וימי, וכתב על מה שכתב המסורה שנזכרה בעמים תיבת וימי למען ירבו ימיכן וימי בניכם על האדמהף וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם, וכתב בעל מסורת הברית הגדול ז"ל שבא לרמוז שכל המקיים את מצוות הפורים כתיקנה מאריכים לו ימיו וימי בניו וכתב שם הרב עיני העדה כתב שבא לרמוז שמגילת אסתר אינה בטילה עולמית אף בימות המשיח וימי הפורים האלה גם בזמן שירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה שהיא ארץ ישראל, כשיחזרו בה שאז יתקיים בהם בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מכל על כל פנים גם אז ימי הפורים האלה ולא יעברו מתוך היהודים עכ"ד, וכן כתב ביפה ללב ח"ב חאו"ח סימן תרצה אות ט שהמקיים מצות הפורים כתקנה מאריכין לו ימיו וימי בניו יעו"ש.

רמד עי' שו"ע סימן ס' סעיף ד', ובפמ"ג ס"ק ג' שכתב שצריך לכוון במצות מדברי קבלה גם כן, כגון מקרא מגילה, וכיון שמשלוח מנות מדברי קבלה יש לכוון, וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

רמה. כן נראה ע"פ מש"כ בביה"ל שם שהיכא שכוונתו מוכחת לשם המצווה יצא יד"ח, וא"כ ה"ה במשלוח מנות.

שהנותן משלוח מנות חבירו מחזיר לו מן הראוי להחזיר לחבירו משלוח מנות[רמו].

מקורות

רמו. יש לדון האם יש חיוב להחזיר משלוח מנות למי שנתן לו, ולכאורה איכא להוכיח בזה ממה שמבואר בגמ׳ במגילה דף ז׳ ע״ב אביי בר אבין ורב חנניא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי יעו״ש, וא״כ לכאורה מוכח שיש חוב לחבירו להחזיר, אך יש לדחות דשאני התם שהיו עניים וכמ״ש בר״ן, ובשפת אמת, ע״ש.

בספר החיים סי׳ תרצ״ה הסתפק הגר״ש קלוגר זצ״ל האם לפי מנהגינו עכשיו שהשולח מנות לחבירו חבירו חוזר ושולח לו יתכן שאם אין חבירו חוזר ושולח לו יכול לתובעו בדיינין, כדין שושבינות דנגיבת בדיינין כמבואר בשו״ע אבהע״ז סימן ס׳ והיינו כיון שהמנהג כן, שכל השולח לחבירו חוזר ושולח לו, מסתמא הראשון ששלח סמך אדעתא דמנהגא, ויש אומדנא כאילו התנה כן בפירוש ע״מ כן הוא שולח לו, שיחזור גם חבירו וישלח לו, אבל כתב שם לדחות הסברא הנ״ל דאפשר דלא דמי דדוקא בשושבינות שהוא דבר גדול לזה אומדין דעתו שלא היה שולח גם הוא אילו היה יודע שחבירו לא יחזיר וישלח לו משא״כ במשלוח מנות שאינו כ״כ הרבה כסף אין אומדנא לומר כן עכ״ד, והו״ד בפסקי תשובה ח״א סימן קמ״ז, וכתב שם בפסקי תשובה להעיר שאפילו אם היה יודע שחבירו לא יחזור וישלח לו משלוח מנות, ג״כ היה חייב לשלוח מנות שזהו ממצוות היום, אלא א״כ נאמר שבכל זאת היה יכול לחזור ולחפש איז כזה שמכירו ובטוח בו שיחזור וישלח לו. וראה עוד בספר מעדני יו״ט אורח חיים חלק ה׳ סימן קכד מה שהאריך בזה, ויש להוכיח בזה ממש״כ בשו״ת תורה לשמה סימן רצ״ג שאסור להחזיר משלוח מנות מפירוצ שביעית כיון שהדרך הוא להחזיר למי שנותן לו משלוח מנות כפי המנהג והנימוס ואסור לפרוע חובו בשביעית יעו״ש, וא״כ י״ל דנראה דלכאורה כן איכא חיוב להחזיר משלוח מנות למי שנתן לו. וכתב שם עוד שהנה במשלוח מנות הקשה החת״ס והו״ד בספר ליקוטי יהודה למה אין חסרון של שונא מתנות יחיה, ומובא שהאמרי אמת תירץ בזה שכיון שהמנהג היום שהמקבל משלוח מנות למי ששולח לו שוב אי״ז נחשב כמקבל יעו״ש, וכעי״ז נראה במאירי בברכות דף י׳ ע״ב ד״ה אדם, וע״ע במועדים וזמנים ח״ב סימן קפ״ו הערה א׳ מש״כ בזה.

ואמנם כתב ביוקח נא סק״ל כתב שבספר בארות המים סי׳ כ״ט הסתפק במשלוח מנות איש לרעהו אם החיוב הוא דוקא שכל אחד מישראל ישלח לחבירו המנות וחבירו ג״כ יחזור וישלח לו מנות אחרות כמו שהוא המנהג או ל״ד אלא חבירו ישלח לו מנות והוא יכול לשלוח לאיש אחר אשר חבירו וארוכה לא יעתה יעו״ש, וכתב שם ביוקח נא ולענ״ד פשוט דאי״צ לשלוח המנות למי ששלו לו אלא המקבל יכול לשלוח לאיש אחר חבירו, והאריכות בזה אך למותר, יעו״ש מה שהאריך בזה שאין חיוב לשלוח מנות למי ששלח לו, ואדרבא אם נאמר שחייב הרי זה כעל מנת

להתנות עם חבירו שנותן לו ע"מ שגם הוא יתן לו

לכתחילה אין להתנות עם חבירו שנותן לו משלוח מנות ע"מ שגם הוא יתן לו

מקורות

להחזיר שלדעת רוב הפוסקים לא יצא ידי חובה ודלא כמו מי שהסתפק בזה, שיש בזה חיוב ע"ש.

וראה בחוג הארץ אות יח שכתב להסתפק במי שהתנה עם חבירו שישלח לו מנות וחבירו ישלח לו ג"כ אם יצא ידי חובתו דאולי הוה רק כפורע חובו ואנן בעינן שיהיו המנות במתנה או דילמא אין זה נחשב כפורע חובו שהרי גם המקבל יש לו חיוב לקיים משלוח מנות נמצא דלאו משום ששלח לו חבירו יהיב ליה רק מצוה דרמיא עליה קעביד, ואין לו לזה רק טובת הנאה שהיה יכול ליתנו לכל מי שירצה, וטובת הנאה אינה ממון למחשביה כפורעו בזה, אלא שכתב בשו"ע יו"ד סי' ס"א סכ"ט כהן שמכר פרה לישראל ואמר לו אני מוכר לך פרה זו ע"מ שהמתנות שלי אינו תנאי והמקח קיים ויכול ליתנם לכל כהן שירצה דהוי כמתנה ע"מ שכתוב בתורה שיכול ליתנם לכל מי שירצה יעו"ש, ובשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן כו כתב שלכאורה נראה שבמשלוח מנות של פורים אם ישלח מנה על תנאי שגם המקבל יחזור ויתן לו מנה מסתברא דחשיב כסחורה יעו"ש, ומכ"ז נראה שאינו חיוב, וכן כתב בחשוקי חמד עמ"ס מגילה עמ' צט שנראה לדינא שאינו חייב להחזיר. וכן הו"ד הגר"ש דבילצקי זצ"ל בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' בפסקי הל' פורים אות קי, אין הנותנים מדינא להחזיר משלוח מנות לנותנים, עכ"ד.

ואולם בספר יבקשו מפיהו עמ' עב הו"ד הגריש"א שכשאר רב מקבל משלוח מנות מתלמידו אינו חייב להחזיר לו יעו"ש שתלוי אם מקפידים או לא,

ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א בספר אזמרה לשמך על המועדים בהל' פורים, כתב לדון בהנ"ל האם יוצאים ידי חובת משלוח מנות כשמחזיר משלוח מנות לחבירו וז"ל שם: איתא בגמ' (שם ז:) "אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי". ונחלקו רש"י והר"ן בפירוש דברי הגמ', לדעת רש"י - 'זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חברו עמו'. ולדעת הר"ן, 'שלא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו והיו שולחין כל סעודתן זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים משלוח מנות'. ובאר הט"ז (סי' תרצה' ס"ק ה') שטעמו של רש"י שלא באר כהר"ן כי סובר שכשאדם מחזיר לחבירו משלוח מנות אחר שקבל ממנו, לא מקיים מצות משלוח מנות, ע"ש באורו. ונראה שטעמו של רש"י שסבר שהוא כעין פירעון חוב, כמבואר בב"ב קמה' לגבי שושבינות שנחשב פירעון חוב, וה"נ כיון שחבירו שלח לו ומקובל ששולח בחזרה, אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות.

ולמעשה מורה בזה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שבאופן שמקובל להחזיר (כגון בין שכנים וחברים) והנותן מצפה לזה - יש חיוב, במקום שלא מקובל להחזיר (כגון תלמיד הנותן לרבו) - אין חיוב, עכת"ד.

משלוח מנות[רמז].

האם מותר לומר תודה רבה על המשלוח מנות

מותר לומר לחבירו תודה רבה על המשלוח מנות, ויש מקפידים בזה שלא להודות לחבירו על המשלוח מנות[רמח].

מקורות

רמז. בספר חוג הארץ למהר"י אלגאזי אות יח כתב להסתפק במי שהתנה עם חבירו הנני שולח לך מנות בפורים לקיים המצוה עמך, על מנת שגם אתה תקיים מצות משלוח מנות עמי אם יצא י"ח דהו"ל כפורעו ובעינן שיהיו המנות מתנה או דלמא דאין זה כפורעו שהרי גם חיובא עליה לקיים משלוח מנות נמצא דלאו משום ששלח לו חבירו יהיב ליה רק מצוה דרמיא עליה קעביד ואין לו לזה רק טובת הנאה שהיה יכול ליתנו לכל מי שירצה וטובת הנאה אינה ממון למחשביה כפורעו בזה עכת"ד הרב חוג הארץ, וכתב בספר עתה באתי שם שנראה שהחקירה הנ"ל תלויה בתרי הטעמים שלטעם התרומת הדשן שטעם משלוח מנות הוא בכדי שיהיה לכל אחד ואחד כדי סעודה נראה שיצא ידי חובה שהרי אדרבא חז"ל דאגו שיהיה לכל אחד כדי סעודתו, ולכן נראה שלדברי התרומת הדשן אין קפידא בזה, אבל לטעם שכתב במנות הלוי שמשלוח מנות הוא בכדי להרבות אהבה נראה שלא יצא ידי חובה כי ע"י תנאים אינה נראה צורה של אהבה, ולכן נראה שלכתחילה יש להחמיר בזה.

רמח. יש לדון אם מותר לומר תודה רבה ויישר כח על המשלוח מנות, דלכאורה י"ל שכיון שהוא בתור מצוה, א"כ אין לו להכיר תודה ע"כ, וכן מבואר כבר בלקט יושר ח"א עמ' קנח שאין אומרים ברכת יישר כח למביא משלוח מנות, וז"ל: וזכרוני כשאחד הביא לו מנות בפורים, אמר לו תאמר לשולחך, איני צריך להשיב לו שלום בשביל מנות פורים, עכ"ד, ולכאורה מה שנוהגים כן כדי להראות ששולחים את המנות בגלל המצוה ולא בגלל הידידות בעלמא.

ויש שמבארים בזה כיון שלפי התרומת הדשן הוא בשביל סעודת פורים, א"כ הרי הוא מצוה, ומילא אין לו להודות לחבירו על המצוה, וכמו שכתב כיוצא בזה בספר החיים לאחיו של המהר"ל מפראג (ח"ג פ"ג) וז"ל: שכל מי שעושה סעודה שהוא מחויב בה, כגון סעודת הנישואין והמילה אין מחזיקים לו עליה כ"כ טובה, אחר שהוא דרך החיוב עכ"ל, ומוכח שכל דבר שעושים מצד החיוב אין צריכים להודות ע"ז.

וכן מבואר בספר קיקיון דיונה לרבינו יונה במהור"ר ישעיה תאומים, עמ"ס מגילה דף ז' ע"ב בדברי הגמ' שם קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, וכתב מקשים

מקורות

המשכילים מאי שלח לרבינו, פשיטא דהא ודאי דשלח ליה משום משלוח מנות, ואפשר לפרש ע"ד הלצה דמרגלא בפומיה דאינשי דאין מחזיקים טובה מה ששולחים זה לזה בפורים כי מצוה הוא, וזהו שלח ליה קיימת בנו רבינו וכו' רצונו לומר ראוי היה להחזיק לך טובה רק מכח זה אין אנו מחזייקם כי קייצת בנו רבינו ר"ל קייצת המצוה עכ"ד, והו"ד בשו"ת דברי ישראל ח"ג סימן לו, וכן כתב במנהגי מהרי"צ הלוי דינר מועדים עמ' תסא שנזהר שלא להודות לנותן משלוח מנות, וכתב שם הטעם משום שאינו דומה מצוה שנעשית מצוה שנעשית בשלימות למצוה שנעשית עם קצת הנאה וכדי שמצוה זו תהיה בשלימות מצד הנותן ושע"מ שלא לקבל תודה לכן יש לדקדק שהמקבל לא יאמר לו ישר כח יעו"ש, וכן הו"ד בספר מעדני יו"ט ח"ה סימן קכז, ושם הוסיף שלפי"ז מבואר מה שכתבו הפוסקים שיש להקפיד לשלוח דווקא ע"י שליח כדי שהנותן לא יראה את פני המקבל שנותן לו המשלוח מנות יעו"ש. [ולפי"ז יש עניין להקפיד בדוקא לשלוח עם שליח, ויתבאר להלן].

ובספר לקט הלכות חלק ג' עמ' ריא כתב שכיוצא בזה מצינו לגבי הבאים לנחם האם האבלים יודו למנחמים שהטריחו עצמם לבוא לנחמם דהוי לגבם מצוה והביא מש"כ בזה במעבר יבוק שכתב בזה"ל: האבל יודה למספידים ולמחנמים על הכבוד שעשו לו ויפטרם בשלום עכ"ד, והאריך בזה לגבי אמירת ישר כחל כהנים בספר בירורי חיים ח"ב עמ' תקט אות ו', ויש לדון בכה"ג האם מותר לחתן ולכלה לומר ישר כח לאלו שבאו לשמח אותו ע"ש, וראה עוד מה שהאריך בזה הרה"ג אוריאל חוברה שליט"א בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' עמ' רפ ע"ש.

ואמנם אף בדברי התרומת הדשן, ראיתי להגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א בשו"ת משנת יוסף חלק ו' סימן קמא שכתב להאריך בזה, וכתב להוכיח שכן יש להודות לנותני צדקה, והא ראיה ממש"כ בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תקפ"א והו"ד ברמ"א יו"ד סי' רמ"ט סי"ג שמותר לכתוב שם הנדבן על מה שהקדיש שזו מדת התורה שמפרסמת עושי מצוה, וכן ראוי לפתוח דלת לעושי מצוה עי"ש, וכתב שם שאם לא יתן לו תודה וברכת תזכו למצות יסגור הדלת עליו שלא יעשה עוד צדקה, וכתב שם שמה שהתרומת הדשן לא רצה להודות, צריך לומר שהתרומת הדשן לא רצה שיראה כאילו זהו לשם מתנות לאביונים, ולכן שלח בחזרה משלוח מנות כדרך שנוהגים כשמקבלים משלוח מנות, וזה עצמו במקום הודאה עי"ש.

בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק ט' עמ' קפא הובא בעניין הנ"ל תשובת הגרב"ד פוברסקי שליט"א ראש ישיבת פוניב'ז שדן אם צריך להודות למי שנותן לו משלוח מנות , וכתב שם שנראה שאין חיוב להודות לחבירו שא"כ במצות משלוח מנות בפורים הרי תכלית המצוה היא לתת מתנה גמורה לחבירו ותשלום עבור המתנה מבטל את כל יעוד המצוה וא"כ גם כשמודה לו הרי זה קצת תשלום והידור המצוה היא שתהא מתנה גמורה בלא שום קבלת שכר, ולכן כתב שי"ל

מחילה במשלוח מנות

המוחל לחבירו על המשלוח מנות, לא יצא ידי חובת משלוח מנות[רמט].

מקורות

שפיר שראוי שלא להודות ע"ז כדי שתתקיים המצוה בשלימותה, וכתבמם שבמתנות לאביונים ג"כ אין להודות לחבירו. ע"ש.

ולענ"ד אין דין שצריך להודות , אלא לי מש "כ הרמ"א דעיקר הענין הוא להרבות אחוה ורעות א"כ צריך שהתודה תעשה מאליה, ולא שכך צריך לעשות ודו"ק היטב בזה כי קיצרתי

ועוד י"ל שאם לא יודה לחבירו, הרי חבירו ייפגע מכך, אלא א"כ יאמר לו שעושה כן מחמת ההלכה.

וגם י"ל שהרי בזמנינו מביאים במשלוח מנות הרבה יותר ממה שחייבים לתת, וממילא י"ל שצריך לומר תודה רבה על ההפרש, מה שאינו בכלל החיוב של המשלוח מנות

ושוב ראיתי שכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמותר להודות, וכתבו עוד להוכיח בזה שהרי מבואר ברש"ש בשביעית פ"ד משנה ב' שהוכיח ממתני דמותר לומר יישר כחל כהנים יעו"ש, ובספר שמענו כן ראינו ח"ב פרק טו תשובה לח נשאל בזה הגרח"ק, והשיב בזה"ל: לא שמעתי דבר כזה עכ"ל, ויעו"ש בהערות מש"כ בזה, וע"ע בזה בשו"ת ושב ורפא ח"ג סימן קה, ובשו"ת שבט הקהתי ח"ב סימן רמ"א.

רמט. ברמ"א סי' תרצ"ה ס"ד כתב, ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא עכ"ל, ובדרכי משה שם אות ז' כתב בשם מהר"י ברין שאם מחל על מנתו מחולה דאין אדם מקבל מנות בע"כ, עכ"ד, ואולם בפרי חדש שם כתב ע"ד מור"ם בהגה, תימה דזה מנין לו עכ"ד, ובקרבן נתנאל סוף פרק קמא דמגילה אות ט' כתב להביא דברי הפרי חדש וכתב עליו בזה"ל: בד"מ לקח דין זה מהר"י ברין, והביא ראיה לדבריו ממסכת סנהדרין דף ס"ג, האומר לחבירו קונם אם אין אתה בא ונוטל לבנך כור אחד של חטין ושתי חביות של יין הרי זה יכול להפר נדר שלא על פי חכם ויאמר לו כלום אמרת אלא מפני כבודי זהו כבודי, וכתב הרשב"א הטעם דבקיום המעשה שייך למימר הריני כאלו התקבלתי שאפילו היה מקבל ממנו היה יכול להחזיר לו, א"כ מעכשיו יכול לומר לו הריני כאילו נתקבלתי והחזרתיך דאפוכי מטרתא למה לי, והאי טעמא שייך גבי משלוח מנות נמי עכ"ל.

משלוח מנות בכלים שאינם טבולים

אם רוצה להטביל את הכלים שמביא במשלוח מנות, יכול להטבילם.

ואם נותן מתנה או משלוח מנות בתוך כלי, ורוצה להניח את המאכלים בתוך הכלי, אבל אין האוכל צריך את הכלי.

מקורות

ואולם בשו"ת חת"ס חאו"ח סימן רצ"ו כתב להעיר ע"ד הקרבן נתנאל, בזה"ל: ואני אומר לא עיין הגאון במ"ש הר"ן בשם הירושלמי שם כ"ד ע"א דמיירי בסתם ופליגי ר"מ ורבנן אי כוונת הנותן לכבוד עצמו או לכבוד המקבל, אבל אי כוונת הנותן לכבוד עצמו לא מהני באומרו הריני כאלו התקבלתי, וא"כ יפה כתב פרי חדש מנ"ל לרמ"א דכוונת מתקני משלוח מנות היינו מרדכי ובית דינו אי הי' לצורך המשלח או לצורך מי שנשלח לו. והנה ראיתי בזה ב' טעמים, בתה"ד [סי' קי"א] כתב כדי שיהיה הרוחה לבעלי שמחות, אולי לא יספיק לו סעודתו הרי חברו מסייעו עיין שם, וי"ל אפילו אית לי' טובא מ"מ תיקנו כך שלא לבייש מי שאין לו כבסוף מס' תענית [כ"ו ע"ב], וא"כ כשם שאם באמת אין לו די ספוקו אין במחילתו כלום אלא אפי' אית לי' מ"מ לא ימחול משום שלא לבייש, אך בס' מנות הלוי1 להרבות השלום והריעות, היפך מרגילתו של הצר שאמר מפוזר ומפורד, פי' במקום שראוי להיות עם א' הנם מפוזרים ומפורדים במחלוקת, לכן תקנו משלוח מנות, א"כ י"ל כיון ששלח והראה חבתו אעפ"י שזה מוחל לו כבר יצא ידי חובתו, ויפה כתב פר"ח מנ"ל למהר"י ברי"ן ולרמ"א שכ' משמו להכריע בזה, עכ"ל.

ובברכ"י סק"ה כתב לבאר תמיהת הפר"ח משום דס"ל כהתרומת הדשן, ולכן אם מחל לו לא יצא, ולכאורה מבואר שהרמ"א ס"ל כהמנות הלוי ושמו"ה מועיל מחחילה, וכן כתב לבאר בשו"ת תורה לשמה סימן קפ"ח ומוכח מדברי הרמ"א שס"ל כדברי המנות הלוי.

ואמנם י"ל בזה כמ"ש בשו"ת בנין ציון סי' מ"ד ובשו"ת פני מבין או"ח סי' רל"ה שכתב לתרץ שבדיר הרמ"ט שטעמו משום דכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו, ולא כתיב ונתון מנות, דמשמע נתינה מיד ליד ממש, ומזה נראה שלא הקפידה התורה אלא על השילוח ולא על הנתינה אליו ממש, ולכן כתב הרמ"א שאם שלח לחבירו משלוח מנות, אע"פ שחבירו סירב לקבלו יצא, כי העיקר הוא ששלח אליו.

אבל אם נותן משלוח מנות שצריך את הכלי, כגון עוגה, וכדו', והכלי משמש לעוגה צריך טבילה, [ויודיע למקבל שאם הטביל את הכלי, כיון שלא יבוא להטבילו בברכה][רנ].

מקורות

רנ. והנה כתבו הפוסקים לדון האם אפשר להביא משלוח מנות בכלי לא טבול, ולכאורה נראה דהרי תלוי האם הנותן כלי לחבירו במתנה, יכול להטבילו לפני, שבשו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן סו אות כ' וז"ל, מש"כ דאע"פ דאין המוכר יכול להטביל כיון דאצלו הוה כלי סחורה מ"מ הרוצה ליחן מתנה לחבירו יכול לזכות לו ולהטביל מדין זכין לאדם שלא בפניו חושבני שגם לאחר הזיכוי יש לחשוש שכבר יש למקבל המתנה כלי כזה או שמא ירצה בסוג אחר ויחזור וימכרנו לאחר והוא עצמו לא ישתמש בו לסעודה וכיון שכן נמצא דעדיין לא חל על זה שם של כלי סעודה וממילא אין יכול הנותן להטבילו לפני נתינתו עכ"ד, ומבואר דאינו יכול להטביל את הכלי לפני, אבל מ"מ אם יודע שלא יחליף לדבריו יהיה מהני הטבילה.

ואמנם הו"ד הגר"נ קרליץ זצוק"ל בחוט שני טבילת כלים (עמ' מו) שהטבילה תהיה מהני, וז"ל: אם קונה כלי ליתנו לחבירו במתנה יטביל בלי ברכה, וכנ"ל בחנוני או יכתוב פתק על הכלי שהכלי אינו טבול עכ"ד. והוא תלוי בפלגותא שהבאנו בהערה לעיל באריכות האם המוכר יכול להטביל את הכלים לפני או לא.

שכתבו בפוסקים לדון האם המוכר יכול להטביל את הכלים, דלכאורה יש לדון האם טבילת כלים הוא דין בחפצא או דין בגברא, והנה בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן ע' אות א' כתב שלא מועיל וז"ל שם: אחד"ש את יקרתו בחד"ת שאלת חכם הגיעני, להעיר על דבר הכתוב בספר טבילת כלים להרב צבי כהן מב"ב שהביא שם (בפרק ח' הערה ז' עמוד קס"ד) דבעלי חנויות (אפילו יהודים) המוכרים כלי גויים לא יטבילום אלא לאחר שקנאום הלקוחות, וכתב בהערה שם דזה מקרי כלי סחורה ולא כלי סעודה, וא"כ אינם חייבים בטבילה - וממילא לא תועיל לו טבילה, ושוב ביאר דין זה (בפרק ג' סע' ט"ז) דהקונה יצטרך להטבילם שנית, אף אם נטבלו קודם ע"י המוכר, וציין הרב הנ"ל, ששמע כן ממני שלא תועיל טבילה, וכן שמע מהגר"ש וואזנר שליט"א. וע"ז העיר דלא הבין אמאי לא יועיל טבילה זו, דהטבילה הוי חובת כלי לפי שיצא מטומאת גוי ונכנס לקדושת ישראל, ואצל הסוחר כבר יצאו מטומאת עכו"ם, רק הסוחר עדיין לא נתחייב בטבילתם, משום שקנאום לסחורה, מ"מ הכלי בר הכי להכשירה מטומאה דזה דין בכלי, והועיל הטבילה גם לגבי הקונה עכת"ד.

הנה בעיקרן של הדברים, דהמוכר לא יטבילום עד אחר שקנאום הלקוחות, יש גם משום הברכה, דכשיטבילם המוכר א"א לברך דעדיין לא נתחייב בטבילה, ובנוגע לדיעבד, דצריך הקונה

מקורות

להטבילם עוד הפעם בלא ברכה, מוכח כן מדברי הטו"ז והחת"ס, דאף אם בדברי הטו"ז אין הכרח כ"כ, אבל בהחת"ס מפורש כן, דהנה הטו"ז (יו"ד סי' ק"כ סק"י) כתב דהשואל כלי מישראל החנוני לצורך סעודה יטבלנו בלא ברכה, אלא דיש להחנוני להודיע זה למי שיקנה ממנו אח"כ שלא יטבלנו שנית בברכה עכ"ל, ומוכח מדבריו דאף שכבר טבל השואל הראשון הכלי מספק, מ"מ צריך הקונה אח"כ לסעודה לטובלו עו"ה רק בלא ברכה, משום דאולי כבר נתחייב בטבילה ביד הראשון, ולכן לא יברך, אבל טבילה מיהא בעי, אכן יש לטעון דאין כוונת הטו"ז לומר דהשני חייב לטבול, אך אם יטבול מה איכפת לן, ורק יש לחוש לחשש ברכה לבטלה, דאולי כבר נפטר מטבילה ע"י טבילה הא', לכן צריך להזהירו שאם יטבול לא יברך, אבל י"ל דאין חיוב לטבול.

אבל בחי' החת"ס שם (ס"ק ז') העתיק דברי הטו"ז בלשון חיוב, וז"ל וכתב עוד שהחנוני יודיע להקונים ממנו אח"כ אותן הכלים שהשאילם כבר שיטבילום הקונים בלא ברכה ע"ש בטו"ז עכ"ל, הרי כתב בלשון חיוב שיטבילום רק בלא ברכה, והחת"ס שם כתב להעיר, על מש"כ הטו"ז בלא ברכה, די"ל דאף צריכים לברך, וז"ל ולפע"ד צ"ע קצת לפי מש"כ הפר"ח דלהכי אין מברכין על משכנתא דסעי' שאח"ז, משום שאין אנו יודעים אם הכלי מתחייב כלל בטבילה, משא"כ ספק קרא ק"ש גברא בר חיובא וכו', ע"כ יקרא עם ברכותי' ע"ש בפר"ח בפנים, וא"כ ה"נ הא כלי בר חיובא הוא, ולא ידענא אם הי' טבילה ראשונה כהוגן או לא, והו"ל כמי שקרא ק"ש, ומסופק אי קרא כדינו או לא שצריך לחזור ולקרות בברכותי' לפי סברא הנ"ל, דמה לי אי לא קרא כלל, או קרא שלא כדינו, וא"כ ה"נ כיון שהספק שהטבילה ראשונה לא היתה כדינה, א"כ יש לטבול בברכה, מ"מ למעשה לבי מהסס בזה, ע"כ טוב יותר שאם ישאיל כלים לחבירו יתנם במתנה ע"מ להחזיר ואז יטבילם השואל בברכה, והקונה לא יטבילם כלל, או כשמחזירם לו השואל יתנם לגוי במתנה בהערמה כמו בסס"י זה, וכשיקחם ממנו יהי' מחויבים מה"ת בטבילה עם ברכה כנ"ל עכ"ל, הרי עד כמה פשיטא לי' להחת"ס, דאף אם כבר הי' ספק בטבילת הא', דהקונה הב' לסעודה צריך לטבול עוד הפעם, ומסופק רק לענין ברכה, וכדי לצאת מן הספק ברכה בטבילה ישכיל לעשות כעצתו הנ"ל, אבל על הצריך טבילה עוד הפעם לא מסתפק לי' כלל דבודאי צריך כנ"ל, וא"כ מכ"ש היכא דבודאי ל"ה חיוב טבילה על הא' כנ"ל, ומידי עיוני בזה ראיתי שגם בתשו' שו"מ (מהדורא שתיתאי סי' נ"א) העתיק את דברי הטו"ז הנ"ל בלשון חיובי, במש"כ במה שאירע לו כאשר עשה סעודה לחינוך הבית, שלח לחנות יהודי מוכר זכוכית להשאיל לו כלים לצורך סעודה, ונפל בדעתו מה לעשות בטבילה, אם יטביל אותם עכ"פ בלא ברכה, ואח"כ יחזירם לחנות, יש לחוש שימכרם לישראל ויטבילנו שנית בברכה, ונזכרתי שכבר נזכר הדין בטו"ז סי' ק"כ סק"י דיש לטובלו בלי ברכה אלא דיש להודיע לקונה שיטבלנו בלא ברכה ע"ש עכ"ל, הרי דלמד הפי' בדברי הטו"ז באופן חיובי דיש לטובלו - ורק - בלא ברכה כנ"ל.

מקורות

אמנם צ"ע מה שנתקשה השו"מ אח"כ מטעם שקשה הדבר לקונה, באמרו שכבר נשתמש בהם, וגם איך יכיר החנוני אותן הכלים שכבר נשתמש בהם, לכן נכנס בדוחקא לומר דמותר לערב הכלים באחרים, באופן שלא יכירם אח"כ, מטעם ספיקא דרבנן למ"ד דטבילת כלים רק דרבנן, וביטול ברוב ויש ג"כ ספק דלמא ימכרם לנכרי עיין שם, (ומה דכתב למ"ד דטבילת כלים דרבנן, יל"ע מה שייך טבילת כלים דרבנן לחשש ברכה לבטלה, ועוד לפי מה שהתחיל דשלח למוכר זכוכית, נראה דמיירי בכלי זכוכית, הרי בכלי זכוכית בלא"ה ל"ה רק דרבנן להרבה פוסקים), וחידוש שלא כתב עצת החת"ס הנ"ל, דיתנם לגוי במתנה בהערמה, ויהי' מחויב בטבילה בברכה כנ"ל, ואם נאמר דשייך בזה ענין אונאה, א"כ מה מהני מה שערבם עם כלים אחרים. עכ"ל.

וכן כתב לדינא הגר"ע יוסף זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ז חלק יורה דעה סימן ט) וז"ל: נשאלתי מאת ידידי המנוח הרה"ג המפורסם רבי שמעון ביטון זצ"ל, אב"ד מרסילייא, צרפת, בדבר סוחר יהודי המוכר כלי סעודה חדשים הקנויים מגוים, והטביל כמה כלים מפני שרצה להשתמש בהם לצרכי סעודה, ואח"כ מכרם לישראל אחר, האם חייב הקונה להטבילם שוב ובברכה, מפני שבשעת טבילתם הראשונה היו פטורים, כיון שברשות המוכר לא היו עומדים אלא לסחורה, וכמ"ש האחרונים.

וכתב שם באות א', בתוס' ע"ז (עה ב), אהא דאמרינן לא שנו אלא לקוחים אבל שאולים לא, כתבו בשם רבינו שמואל, דהיינו דוקא בשאולים מן הגוי, אבל ישראל ששאל כלי מישראל חבירו שקנאהו מעכו"ם, צריך טבילה, כיון שכבר בא לידי חיוב טבילה ביד ישראל ראשון. וכ"כ האור זרוע (ע"ז סי' רפט) בשם רבינו שמואל, והוסיף, אבל אם לקחו חבירו לחתוך קלפים ולא לצרכי סעודה, א"צ השואל להטבילו, שהרי שאול הוא בידו. עכ"ל. וכן הוא בהגהות אשרי (סי' לה). ומרן הב"י (סי' קכ) הביא לשון הגהות אשרי בזה, וכתב, והיה נ"ל שישראל שקנה כלי מעכו"ם לסחורה, ומכרו לישראל אחר, אין הקונה צריך להטבילו, כיון שלא נתחייב ביד הראשון, שהרי לא היה עומד אצלו אלא לסחורה, ודמי למ"ש בהגהות אשרי בלקח כלי לחתוך קלפים ולא לצרכי סעודה. אבל ממה שסיים בהג"א: "שהרי שאול הוא בידו", משמע שאם היה לקוח בידו חייב טבילה. וא"כ ה"ה ללוקח כלים העומדים אצל ישראל לסחורה, כיון שמנכרי לקחם. וכן הורה מורי הרב הגדול מהר"י בי רב זצ"ל. עכ"ל. וכ"כ הרדב"ז בתשובה ח"ב (סי' תשמה). ע"ש. וז"ל מרן בש"ע (סי' קכ ס"ח): השואל או שוכר כלי מהעכו"ם אינו טעון טבילה, אבל אם ישראל קנאו מהעכו"ם, והשאילו לחבירו, טעון טבילה שכבר נתחייב ביד הראשון. ויש מי שאומר שאם לא לקחו הראשון לצורך סעודה אלא לחתוך קלפים וכיו"ב א"צ להטבילו. ע"כ. וכתב החכמת אדם (כלל ע"ג סי' ח, בבינת אדם אות סה), דמ"ש מרן דין זה בשם יש מי שאומר דמשמע לכאורה שיש חולקים, זה אינו, שהרי לא מצאנו שום חולק בדבר, אלא שהרבה פעמים מצינו כן בש"ע. וכ"כ בזבחי צדק (ס"ק מח). וע"ע בשו"ת מקור חיים (סי' יד). ע"ש. והרמ"א בהגה הביא דברי מרן הב"י להלכה, שישראל שקנה כלים

מקורות

לצורך סעודה מסוחר ישראל צריכים טבילה אצל השני. ומוכח שמודה למרן שאם לקחו הישראל לצורך חיתוך קלפים, השואל ממנו א"צ טבילה. אבל הט"ז (בסק"ו) הביא מ"ש האיסור והיתר (כלל כח דין פז), לחלוק על האור זרוע והג"א, וס"ל שמכיון שאילו רצה הישראל הראשון להשתמש בו לסעודה אפי' עראי, היה צריך לטובלו, ממילא נתחייב בידו מקרי, וישראל השואל ממנו חייב להטבילו. וכ' הט"ז, שלכן יש לטובלו בלא ברכה. ושכן הדין למי ששואל כלים מישראל חנוני, לצורך סעודה, שיטבילם בלא ברכה, אלא שיש לחנוני להודיע זאת למי שיקנה אותם ממנו אח"כ שלא יטבילם שנית בברכה. ע"כ. והפרי חדש (ס"ק כב) הביא דברי האיסור והיתר, וכתב והסברא שהזכיר מרן המחבר עיקר, משום שלהשתמש דרך עראי לסעודה, א"צ טבילה, משום דאזלינן בתר רוב תשמישו, וא"כ לא בא לידי חיוב ביד הראשון וכו', ולכן השואל כלים מסוחר ישראל לצורך סעודה יכול להשתמש בהם בלי טבילה. ודלא כהט"ז והש"ך שחששו להאיסור והיתר להצריכם טבילה בלא ברכה, וליתא. ע"כ. והפרי תאר (בס"ק יא) כתב לדחות דברי הפרי חדש, והסכים לדברי הרמ"א בהגה שפסק כדברי האו"ה, שאין לסוחר להשתמש בכליו לצורך סעודה אפי' בדרך עראי, ומ"מ פסק כדברי מרן שישראל השואל כלים מסוחר ישראל מותר לו להשתמש בהם לצורך סעודה, כיון שלא נתחייב ביד הראשון. ע"ש. אבל בשלחן גבוה (בס"ק כז) כתב, שדברי הפרי חדש מיוסדים על אדני פז, והכי נקטינן. ע"ש. וכן פסק בערוך השלחן (ס"ק מ, ומ"ג, ומ"ד). ע"ש. גם בשו"ת מקור חיים (סי' יד) כתב, שאע"פ שהש"ך והט"ז כתבו בשם האו"ה שאפי' אם ישראל הראשון קנאו לחתוך בו קלפים, ישראל השואל ממנו חייב להטבילו, מ"מ כבר השיג עליו הפר"ח, והעלה שא"צ להטבילו, וגם הרמ"א לא הביא דברי האו"ה בזה וכו'. ע"ש. ובספר חכמת אדם (כלל עג סי' ח, ובבינת אדם שם סי' סה), צידד שיש להקל כדעת מרן רק בכלי זכוכית, אבל בכלי מתכות שלדעת כמה פוסקים חיוב טבילתם מדאורייתא ראוי להחמיר כהאו"ה. ע"ש. וע"ע בשו"ת שבט סופר (חיו"ד סי' סז) ד"ה אלא. ע"ש. אך אין דבריהם מוכרחים, שאפי' לדברי הפוסקים שטבילת כלי מתכות מדאורייתא, מ"מ האיסור להשתמש בהם בלא טבילה הוא רק מדרבנן, וכמ"ש הישועות יעקב (סי' קכ סק"א) בד"ה ובתשובה. וכן כתב הגאון רבי צבי הירש בנו של הגאון ההפלאה, בסוף ספר הפלאה, בחידושיו לע"ז (עה ב). ע"ש. וכן כתב המשנה ברורה בביאור הלכה (סי' שכג סעיף ז) ד"ה מותר, שמן התורה אין שום איסור להשתמש בכלים בלא טבילה, ורק חכמים אסרו להשתמש בהם עד שיטבילם. ע"ש. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"א (סי' מד). ע"ש. וא"כ אפי' בכלי מתכות יש לסמוך יותר על האור זרוע והגהות אשרי להקל. ועכ"פ אנו אין לנו אלא דברי מרן הש"ע שהתיר בישראל השואל כלים מסוחר ישראל, וכדברי הפרי חדש והפרי תאר והשלחן גבוה. וכן פסק בזבחי צדק (בס"ק נ). ע"ש. ושלא כמ"ש בבן איש חי ש"ב (פר' מטות סעיף טז), שראוי להורות כדברי האו"ה, ורק בכלי זכוכית או פורצליין יש לסמוך על המקילים. ע"ש. ובמחכ"ת חומרא יתרה היא, שאנו קבלנו הוראות מרן, וכ"ש בנ"ד דהויא פלוגתא בדרבנן שבודאי יש להקל כמרן. (ובכלל המנהג שלנו בכלי פורצליין שלא להטבילם כלל, כדין כלי חרס, וכמ"ש מרן החיד"א בשיורי ברכה (סי' קכ סק"ג), ושכן מנהג העולם, ושכן כתב הכנה"ג. וכן כתב הערך השלחן (סי' קכ סק"ג). וכן כתב הרב שלחן גבוה א"ח (סי' תנא בהל' טבילת

מקורות

כלים אות ו). ושכן המנהג. ע"ש. וכן עיקר). ורק לענין אם ירצה הסוחר להשתמש בכלים העומדים לסחורה, לצרכי סעודה, שפסק הרמ"א בהגה, שאסור לו להשתמש בהם אפי' דרך עראי, והוא מדברי האיסור והיתר, וכן נראה דעת הט"ז והש"ך, וכ"כ הפרי תאר, אף על פי שהפרי חדש פסק להקל גם בזה, וכן הסכים הרב שלחן גבוה, וכתב הזבחי צדק (בס"ק נב) שכן דעת הרב שב יעקב (סי' לא), והביאו הרב יד אפרים (בסעיף ה'), מ"מ העלה הרב זבחי צדק להחמיר לטובלם בלא ברכה. ע"ש. וכן פסק בבן איש חי שם. וכן ראוי להחמיר בזה כדעת הרמ"א וסיעתו. ובפרט שכן מוכח ג"כ בשו"ת הרדב"ז ח"ב (סי' תשמה). ע"ש. ובשעת הדחק ראוי לסמוך על הפרי חדש וסיעתו, כיון שהוא מרא דאתרא שלנו. וכמ"ש בשו"ת ישיב משה שתרוג (סי' לד), שבכל דבר שלא נתבאר בדברי מרן יש לפסוק כהפרי חדש, אשר דבריו סולת נקיה, ושכן קבלו בשם הגאון ר' ישועה בסיס זצ"ל, ושכן המנהג. ע"ש. וע' בערוך השלחן (ס"ק מ - מא). ודו"ק.

וכתב שם ביביע אומר לפי"ז, ומעתה בנ"ד שהסוחר הטביל הכלים כדי להשתמש בהם לצרכי סעודה, וכדין עשה, צריך להודיע למי שקונה אותם אח"כ, שיטבילם שנית, בלא ברכה, ואין הטבילה שהטבילם הסוחר מועילה לקונה אותם ממנו שלא להצריכם טבילה שנית, מכיון שלדעת הפרי חדש והשלחן גבוה והשב יעקב פטורים היו מטבילה באותה שעה. והן אמת כי מצינו להגאון צל"ח ברכות (יא ב) בתוס' ד"ה שכבר נפטר, שיש להסתפק לדעת ר"ת דס"ל שהעומד ללמוד קודם עמוד השחר פטור מברכות התורה עד לאחר שיאיר היום, מהו הדין אם עבר ובירך קודם עמוד השחר, האם פטר בזה את הלימוד שלאחר עמוד השחר, ולא הויא ברכתו לבטלה, או שמא הואיל ובאותה שעה פטור היה מברכות התורה עד שיאיר היום, אין ברכותיו פוטרות הלימוד שילמוד אחר שנתחייב בברכות התורה, כשם שמי שאינו מחוייב בדבר אינו יכול לפטור את המחוייב בדבר. וצריך תלמוד. ע"כ. וא"כ לכאורה יש מקום לומר שההטבלה שנעשתה לכלים תועיל גם לאחר חיובם בטבילה לכ"ע, אולם באמת רב המרחק ביניהם דשאני התם דזמן ממילא קא אתי, ומש"ה יש סברא לומר שתועיל ברכתו למה שילמוד אחר עלות השחר, ולילה לאו מחוסר זמן הוא. משא"כ בנ"ד שהכלים מחוסרים מעשה להתחייב בטבילה עד לאחר הקניה לישראל השני. ועוד י"ל דשאני התם שחיוב תלמוד תורה רמי עליה, וכל הספק אינו אלא על ברכות התורה, אבל כאן לדעת הפוסקים הנ"ל הסוחר פטיר ועטיר מעיקרא על הכלים הנמצאים אצלו לסחורה, ולאו בני טבילה נינהו כלל. ואעיקרא דעת הגאון משאוול בשו"ת זכר יהוסף (סי' רכו) בד"ה וראיתי בצל"ח, שכ' לתמוה על הספק שנסתפק בו הצל"ח, שהדבר פשוט שמכיון שאין עליו עכשיו שום חיוב לברך ברכה"ת, בודאי שאינו פוטר עצמו מברכות התורה לכשיתחייב בהן, כדין ק"ש ותפלה שלא בזמנם וכו'. ע"ש. גם בכף החיים (סי' מז ס"ק כט) כתב בפשיטות, שהברכות שבירך קודם עמוד השחר הוו ברכות לבטלה, וצריך לחזור ולברך ברכה"ת אחר עלות השחר. ע"ש. אלא שלא ראה דברי הצל"ח שמסתפק בזה וכנ"ל. גם לגבי מ"ש בשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' צה) ובשו"ת בית יהודה עייאש ח"א (חיו"ד סי' יט) בדין השוכר בית בחו"ל

מקורות

שפטור מן המזוזה כל שלשים יום, שאם קבע מזוזה בברכה בתוך שלשים, לא הוי ברכה לבטלה, ופוטר עצמו אף לאחר שלשים. ע"ש. התם נמי כיון שסופו לבוא לכלל חיוב כשיעברו שלשים יום, וזמן ממילא קא אתי, חשיב כאילו הוא בר חיובא בשעת ברכתו, אבל כאן מחוסר מעשה של הקונה לצרכי סעודה. והתם נמי לא נפקא מפלוגתא דרבוותא, שיש אומרים דהוי ברכה לבטלה. וע' בשו"ת חקרי לב (ח"ג מיו"ד סי' קכח) ובשאר אחרונים. ואכמ"ל. וע' בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' שלז) ובשו"ת הר צבי (חאו"ח סי' מא) בדברי הצל"ח הנ"ל. וע"ע בספר מילי דברכות (דף סב ע"א מהספר). ובמקום אחר כתבנו עוד בזה. סוף דבר הכל נשמע, שסוחר שהטביל כליו שקנאם מעכו"ם לסחורה, כדי שישתמש בהם לצרכי סעודה, הקונה אותם לאחר מכן צריך לחזור ולהטבילם שנית בלא ברכה. וכמ"ש כיו"ב הט"ז, שכיון שלדעת הפר"ח והשו"ג והשב יעקב פטורים היו מטבילה באותה שעה, אין הטבילה שעשה להם הסוחר מועילה להם לגבי הקונה אותם ממנו, הילכך צריך לחזור ולהטבילם בלא ברכה. ויעו"ש עוד באות ג' מש"כ להאריך בדין כלי סחורה, ומ"מ העולה מדבריו דהטבילה לא מהני ויש לחזור ולהטביל את הכלים בלא ברכה.

וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן סו אות כ, וכן כתב בקובץ מבית הלוי חלק טו עמ' פב הערה ו' בשם השבט הלוי זצ"ל שכל זמן שעומד לסחורה ולא לצורך סעודה אינם חייבים טבילה ואם הטבילם י"ל שלא עלתה להם טבילה, וכן הדין בכלים שנקה למתנות ולא לצורך סעודה, וכתב שם ששמע מהגרח"ק זצ"ל שאביו הקה"י זצ"ל נסתפק בזה ולא רצה להכריע למעשה לקולא לטבול פעם נוספת. וכן הו"ד מרן הגריש"א בקונ' קיצור הל' טבילת כלים אות כו שאם טבלם החנוני אז הקונה ממנו יטבילם שוב בלא ברכה.

וכן כתב בספר כאיל תערוג (חלק יו"ד עמ' נא) בשם מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל בזה"ל: שח לנו בעל המעשה לפני כשלושים שנה בעת שרבנו מסר שיעור בישיבת גאון יעקב שח ניכר על פניו חיוורון עז ואחד הבחורים הכין על דעת עצמו כוס תה מכוס שהיה בחדרו והביאו לרבנו כנראה רבנו היה שרוי באותו יום בתענית ולא רצה לגלות הדבר ולכן התבונן בכוס והפטיר הכוס לא טבולה ולא שתה אחרי השיעור פנינו לבחור לשאול אותו מי הטביל את הכוס ואמר שקנה את הכוס בחנות בבני ברק שמוכרים שם כלים טבולים פנינו למוכר ושאלנו אותו האם הכלים טבולים ואמר אני מוכר את הכוסות אחרי שהטבלתי אותם חזרנו ושאלנו את רבנו שאלה סתמית האם מועילה טבילה שהמוכר הטביל לפני המכירהנ ואמר שלא מועיל ונמצא שע"פ ההלכה הכוסות אינם טבולים ויהי לפלא, עכ"ד.

וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן תנב כתב שלא מהני טבילה קודם זמן החיוב, וז"ל: העולם נהגו להטביל ואחר כך לתת במתנה, אבל לכאורה נראה דאפשר שהטבילה לא מועילה ומכשיל המקבל, שביו"ד ק"כ (סע' ח') כתב שאם לקחו סכין לחתוך בו קלפים ולא לצורך סעודה

מקורות

אין צריך להטבילו, והט"ז והש"ך הביאו מש"כ הב"י שה"ה אם קנאו לסחורה אין צריך טבילה, ושוב צידד הב"י דאדרבה מהגהות אשרי מוכח שצריך טבילה (דסו"ס הכלים עומדים לסעודה ורק שבעל הכלי רוצה לעשות סחורה למכרם ושאני מסכין לחתוך קלפים דאינו עומד לצורכי סעודה) ומ"מ מסקנת הט"ז והש"ך דהשואל כלים מחנוני לצורך סעודה יטבלנו בלא ברכה ויודיע לחנוני שהטביל הכלי כדי שהלוקח יטבלנו בלא ברכה עי"ש, ואף לסברת האו"ה דנקרא כלי סעודה אצל הראשון משום דשמא ימלך להשתמש בו לסעודה (ומ"מ הטבילה למעשה חייב רק לפני שמשתמש בו) יש לומר דהיינו דוקא בסכין שמשתמש בו אלא שאינו לצורכי סעודה אלא לחתוך בו קלפים, בזה אמרינן דשמא ימלך להשתמש בו לסעודה משא"כ בכלי שאין עומד אצלו כלל לשום תשמישים ורק לסחורה יתכן דבזה לכו"ע לא חשיב כלי סעודה משום שמא ימלך להשתמש בו לסעודה, ובעיקר דברי האו"ה השיג עליו הפר"ח [מובא בב"א שם (ס"ה) עי"ש דס"ל שגם החנוני עצמו יכול להשתמש בהם דרך עראי בלא טבילה וכן השואל מחנוני, ומסקנת הט"ז למעשה דבטבילת החנוני לא סגי ליפטר מטבילה. ובערוה"ש סנ"ו כתב שהמנהג להקל לגמרי כפר"ח. וראיתי בספר "טבילת כלים" שהביא מהפוסקים שבסוחר שמוכר כלים שאם טבל בעצמו להקל על הלקוחות לא מועיל, שעדיין אין כאן חיוב טבילה, ומ"מ אם המוכר טבל אין הלוקח מטבילו בברכה אלא טובלו בלא ברכה, ואף שמוכרו לכלי סעודה אכתי לא חשיב כלי סעודה, והוא הדין לכאורה בנידון דידן דאם קנה לא לצורך סעודה אלא לתת במתנה לא מועילה הטבילה. וממילא אני נבוך כיצד אפשר לתת כלי כמו כוס במתנה לחפשי הלוא מכשילים אותו שמשתמש בכלי בלא טבילה ואסור משום לפני עור, ואף שהמוכר יטביל קודם לא מועיל וכמ"ש.

וכתב שם בתשובות והנהגות, והעצה הנכונה שיקננו למקבל המתנה בזכייה ע"י אחר, או שהנותן מתנה יטביל הכלי וישתמש בו קצת ואז יתן במתנה, ואז שפיר הוי כלי סעודה דנקנה עבורו להשתמש לסעודה ושפיר טובלו בברכה, ומיהו צריך להסיר התוית שרשום עליו שם הפירמא לפני הטבילה, ואף אם נאמר שנהגו להשאירו שהקונה ידע שהסוג מובחר, כיון שהיום לטבילה נהגו להסירו בזה גופא חוצץ וכמבואר ברמ"א קצ"ח (ס"ק ב'), ועיין היטב בח"ב סימן ת"ן, ולעת הצורך יש לצדד גם דמה שקונה מעיקרא עבור חבירו לשימוש חבירו לסעודה חשיב נמי כלי סעודה, וצ"ב. עכ"ד.

וראה עוד בשו"ת תשובות והנהגות ח"ז סימן קו, כתב עצה לבעל חנות לטבול כלי זכוכית קודם המכירה ע"י שקנה ע"י אחר למי שיקנה אותו לבסוף, ובדרבנן יש להקל שיש ברירה ולכן כבר הוי כלי שלהם מעכשיו עי"ש, ואמנם אכתי הוא חידוש לומר שבכה"ג הטבילה תחול, והפוסקים לא כתבו עיצה זו, ועיין עוד בזה בשו"ת אור לציון חיו"ד פרק לט מש"כ בזה.

מקורות

ואולם בשו"ת להורות נתן חלק ט' סימן כו כח, כתב להאריך להוכיח שהטבילה תחול, דהא סו"ס הטבילת כלים היא להעלות את הכלי מטומאתו לטהרתו, ומוכח דטבילת כלים הוא מתיר בעלמא, ואינו מצוה, יעו"ש באריכות כל דבריו , [ועולה מדבריו עוד נפק"מ האם טבילת כלים הוא מצוה או מתיר, ראה מה שנתבאר לעיל בפרק ב] .וכן הו"ד הגרנ"ק זצוק"ל בחוט שני טבילת כלים עמ' מו בד"ה ונראה.

וכן נראה מסברא חדא סו"ס הרי הוא מעלה את הכלי מיד טומאת הכנרי לקדושת ישראל, אבל לפי מש"כ שדעת רש"י והתוס' ועוד שנראה שטבילת כלים הוא גזירת הכתוב ודוקא בלקוח ולכאורה לא יהיה מהני טבילה, ואולם נראה בזה כמו שהובא בשם מרן הגר"מ פינשטיין זצ"ל בספר אהלי ישורון עמ' סד הערה ריב שאם הלקוח גמר בדעתו לקנות אז כבר נחשב ככלי סעודה וחייב בטבילה, יעו"ש, ועיין עוד במה שיתבאר לקמן לגבי כלים של משלוח מנות אם מהני שהנותן יטביל את הכלי לפני.

וכן ראה עוד בזה בשו"ת עולת יצחק ח"ב סימן קנו שכתב לדייק מדברי השלחן גבוה בסימן קכ סוף אות כו שמהני לטבול את הכלי אף שהוא פטור, שכתב שם שהמנהג הוא שהסכינים וכלי חרס מצופים בזכוכית שלוקחים מישראל סוחרים מטבילים ומברכים עליהם כיון שישראל הסוחר לקחו מן הגוי לסחורה והוא לא טבלו עכ"ד, ומדוייק מדבריו שאם היה הסוחר מטבילו מהני, ויעו"ש עוד מה שכתב בזה, וראיתיי עוד בזה לידידי הגאון רבי עמנואל מולקנדוב שליט"א בקובץ מנורה בדרום חלק לז עמ' תכז שכתב לדייק כן שמהני ממש"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תשמה) שכתב, ולענין הלוקח כלי סעודה חדשים מישראל שלקחן מן העכו"ם ולא הטבילן הדבר ברור אצלי שצריכין טבילה וכו' עי"ש, ונראה מדבריו שאם היה מטבילן הישראל הראשון שפיר דמי, אף דמיירי בכלי סחורה, דהא כלים חדשים הם שקונה אותם לישראל ומוכר לאחרים.

ושוב ראיתי לידידי הגרי"א סקוצילס שליט"א במח"ס אהל יעקב ושא"ס, וראש כולל להוראה ירושלים, ומגדולי המוצי"ם בעיה"ק ירושלים תובב"א, בספרו אהל יעקב פסקי הוראה (סימן קמו) כתב לדון האם מותר להביא משלוח מנות בכלי לא טבול, ואם הנותן חייב לטבול אותו, שחדא יש לומר שתלוי מה הדין והגדר של כלי סעודה שחייבים בטבילת כלים, אבל יש לדון היכא דהוא כלי אכילה, וכתב שם שהוא תלוי במש"כ הפוסקים לדון האם בעל חנות אם יכול לטבול הכלים לפני שקונים ממנו, וכתב שם, שבמקור הנידון יש לציין לדברי הט"ז (ס"ק י') בשם הבית יוסף וז"ל: כ' ב"י ה"ה אם קנאו לסחורה א"צ טבילה בהגהת אשר"י מסיים בזה כיון שהוא שאול בידו למד ב"י אם קנאו צריך טבילה וכמ"ש רמ"א בסמוך אבל באו"ה כלל (כ"ח דין פ"ז) [נ"ח דין פ"ט] כתב כיון שאם היה הישראל הא' רוצה לשמשו לסעודה אפילו עראי היה צריך לטובלו ממילא נתחייב בידו מקרי וע"כ ישראל השני השואל ממנו צריך לטובלו ותמיה לי מאד על רמ"א שלא הביאו

מקורות

לא בד"מ ולא כאן. ונ"ל דיש לטובלו בלא ברכה וה"ה השואל כלים מישראל החנוני לצורך סעודה יטבלנו בלא ברכה אלא דיש לחנוני להודיע זה למי שיקנה אותו ממנו אח"כ שלא יטבלנו שנית בברכה כנלע"ד: וכן כתב הש"ך (ס"ק ט"ז) בשם האו"ה ונראה שיש להטבילו בלא ברכה. ועי' עוד בפרי חדש (ס"ק כ"ב) ובערוך השלחן (סעיף מ"ה) ובפ"ת (ס"ק ט') ודרכי תשובה (ס"ק ס"ז). ויוצא לפי דבריהם שאם אחד שואל כלי מחנוני יש להטבילו בלי ברכה, ולכן כתב הט"ז שיש להחנוני לטבול את הכלים ויודיע לקונים שכבר טבל אותם, כדי שהקונה לא יברך על הטבילה, ואילו לדעת הגהות אשרי הכלים האלו פטרים מטבילה.

ולמעשה בשו"ת מנחת יצחק חלק א' (סימן מ"ד) כתב לענין נידון דידן דכיון דאצלו הוי כלי סחורה לא מהני הטבילה וצריך הלוקח לחזור ולהטביל את הכלים, וכך מובא בשמו בספר טבילת כלים (פרק ג' הערה כ"ה), והוסיף שם דאין לברך כיון דאפשר שהיו מחויבים בטבילה גם קודם לכן וכבר הוטבלו על ידי הראשון, ולמעשה כך כתוב בט"ז (ס"ק י') דאם ישראל שואל כלי מחנוני לצורך סעודה יטבלנו בלא ברכה אלא יש להחנוני להודיע למי שיקנה אותו ממנו אח"כ שלא יטבילנו שנית בברכה. וכן בספר מבית לוי יורה דעה (עמוד קמ"ח) מובא דעת הגר"ש וואזנר זצ"ל דבעל החנות לא יטביל את הכלים החייבים בטבילה אלא לאחר שקנאום הלקוחות, וכנ"ל. ועוד מובא שם דשמע מהגר"ח קניבסקי שליט"א דאביו הסטייפלער זצ"ל נסתפק בזה ולא רצה להכריע למעשה לקולא שלא לטבול פעם נוספת. וכתב ידידי הגאון רבי יוסף שוב שליט"א במאמר הנדפס (בעלון להחזיק קרית ספר גליון 45) ששמע מהגרי"ש אלישיב והגר"א קופשיץ זצ"ל הגר"ש דבליצקי זצוק"ל והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שבעל חנות אין לו להטביל את הכלים לפני שמכר אותם דעדיין לא נתחייבו בטבילה דכעת עדיין אינם כלי סעודה. וכן דעת במח"ס רבבות אפרים זצ"ל, וכן מבואר בשו"ת מנחת שלמה חלק ב' (סימן ס"ו אות כ'), ובשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תנ"ב). וכן שמע מהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל שאין לבעל החנות לטבול את הכלים לפני המכירה. ועוד יש להאריך בזה טובא ואכמ"ל.

אח"כ ראיתי בקונ' ברכת יעקב להגר"י בלוי זצ"ל (עמוד קנ"ד) שהביא את דברי החתם סופר והמנחת יצחק וכתב, דלכאורה אפשר לחלק בחנוני המוכר במקום שרובו ישראל, דאמרינן בודאי ימכרנו לישראל, והוי מעתה ככלי סעודה וחייב טבילה, וכ"ש שמועיל לו טבילה, משא"כ בעסק שמוכר במקום רוב עכו"ם שלא יבא לידי חיוב טבילה ובזה יש מקום לומר שאינו חייב, וממילא גם אינו מועיל להטבילו. וקצת הוכחה לחילוק זה מהא (סעיף ט') לגבי משכון של גוי ביד ישראל, שאם ידוע לו שדעת הגוי לשקע המשכון חייב בטבילה, ומשמע גם בברכה, וגם לבסוף כשיוחלט המשכון באופן ברור, לא יהא חייב טבילת אחרת, ואע"פ שבשעת טבילה לא היה הכלי בבעלות ישראל ממש, שמסתבר שאם ירצה הגוי לחזור ולפדות המשכון אע"פ שגילה דעתו בתחילה שלא לפדותו, ופשוט שבידיעה לבד אין המשכון נקנה לישראל המלוה, וע"כ צריך לומר דמכיון

מקורות

שבודאי יבא לרשות ישראל ככלי סעודה, גם קודם שבא ממש לרשות ישראל, יש בו כבר חיוב טבילה.

ועל פי זה נראה במי שקנה כלי ע"ד לתתו במתנה לחתן וכלה, לא חשיב כקונה לסחורה משום שאין דעתו להשתמש בו ככלי סעודה, אלא מכיון שע"ד כן קנאו שמקבל המתנה ישתמש בו ככלי סעודה, חשיב ככלי סעודה דומיא לבעל עסק שבואי יבא לידי ישראל לשמש ככלי סעודה, חשיב כבר עתה ככלי סעודה, אע"פ שמחשבתו אינה מועילה מדיני ממונות שלא יוכל לחזור בו מהמתנה, דעתו משוי ליה ככלי סעודה דומיא דמשכון ביד ישראל. וכן מצינו בכמה בתי עסק למכירת כלים שיש בהם מקוה כשר, וכשבא ישראל לקנות כלי א', קודם ששילם, ואפילו לא משך, שמדיני ממונות אין כאן קנין גמור, מהני ביה טבילה, במקום שרוב הקונים הם ישראל.

ועוד כתב לדון שם בדין מי שנותן כלי במתנה אם יכול לטבול אותו לפני כן, שהנה בספר מקור חיים (סימן י"ד עמוד 40) דן בשאלה זו וכתב דאצל הנותן לא חשיב הגיע לידי חיוב טבילה שהרי הקונה כלי שלא לצורך סעודה, אלא לצורך קלפים או לצורך סחורה אינו צריך טבילה, וכך מבואר בסעיף ח', ואף שדעת האו"ה מובא בט"ז וש"ך שם שצריך טבילה בלא ברכה, הרי הפרי חדש וחכמת אדם השיגו עליו. ועוד נראה דאף האו"ה לא כיוון אלא כשהראשון קנה לחתוך קלפים לעצמו, אך כשקנאו כדי ליתנו מתנה אף האו"ה יודה שלא נקרא נתחייב ביד הראשון.

ועוד כתב שם דאם הנותן או מישהו אחר יזכה את הכלי עבור המקבל מתנה כבר חל על הכלי חובת טבילה, וכך מובא בספר טבילת כלים (פרק ח' הערה ט'), אך הביא שם מהגרשז"א זצ"ל דאפילו אם יזכהו לחברו לא מהני דיש לחשוש שכבר יש לו כלי כזה או שמא ירצה בסוג אחר ויחזור וימכרנו לאחר, וכיון שכן נמצא דעדיין לא חל על זה שם כלי סעודה, וממילא אין יכול הנותן להטבילו לפני נתינתו.

והעצה הנכונה בכה"ג שיקננו למקבל מתנה בזכייה על ידי אחר, או שהנותן מתנה יטביל את הכלי וישתמש בהכלי ואז יתן לו במתנה, ואז שפיר הוי כלי סעודה דנקנו מעכו"ם עבורו להשתמש בסעודה וטובל בברכה, ומיהו צריך להסיר התויות שרשום עליו שם הפירמא לפני הטבילה. ועוד לעת הצורך גם יש לצדד דמה שקונה עבור חבירו מעיקרא לשימוש חבירו לסעודה חשיב נמי כלי סעודה, וצ"ב.

עוד נחלקו הפוסקים באם הטביל הנותן את הכלים אם בדיעבד עלתה לו טבילה, דיש הסוברים שעלתה לו טבילה ויש אומרים שצריך לטבול שנית. ובכמה ספרים ראיתי מובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דבדיעבד אם הנותן מתנה כבר הטביל הכלים יש חילוק בין כלי זכוכית שחייבים רק מדרבנן, ומשום הכי עלתה לה הטבילה, לכלי מתכת שחייבים מדאורייתא שצריך לחזור

מקורות

ולהטבילם. ובספר הבית בכשרותו תשובות הגר"ח קניבסקי (שליט"א) בריש הספר בשם החזון איש דבכה"ג אין חילוק בין כלים שמחייבים מדאורייתא לבין כלים שמחייבים מדרבנן ובכולם צריך לחזור ולטובלם, ומ"מ ודאי שאין לברך על טבילה זו, עכ"ד. ויש בזה עוד פרטי דינים רבים, אכמ"ל. וכן צריך לידע שאם הנותן טובל את הכלים הרי הוא מחוייב להודיע כן למקבל המתנה שלא להכשילו בברכה שאינה צריכה.

ועוד כתב לדון, בחנות המוכרת משלוחי מנות מוכנים אם בעל החנות צריך לטבול הכלי קודם שממלא אותם, והנה במקום אחר דנתי, בדין המקבל משלוח מנות בכלי שאינו טבול אם מחוייב להוציא המאכל מהכלי או שיכול לאכלו ואחר כך לטבול את הכלי, והבאתי דברי האחרונים המקילים בענין זה ובפרט כשהכלים אטומים. ולפי זה יש לדון בחנות המוכרת משלוחי מנות מוכנים, אם יהיה חיוב על בעל החנות לטבול את הכלים קודם שממלא אותם. והנה לכאורה אין מקום לחלק במה שהקילו האחרונים בנידון דידן לאכול ישר מהכלי לפני שטובלים אותו כיון שלא נחשב כשימוש מהכלי, ויותר מזה אין לומר דשאני הכא שהוא רוצה להשתמש בו לתמיד לכלי סעודה, ואילו לגבי הבקבוק בדרך כלל זורקים אותו לפח ואילו כעת הוא החליט להשתמש עמו שימוש שנית, כי הרי כל מה שהחמיר הפוסקים לעשות כן הוא מאחר שכעת הוא משתמש עם הכלי שימוש חדש שמוגדר כ"שימוש" לכל הדעות ממילא חייב כעת בטבילה ואין נראה לחלק דשם לגבי משלוח מנות יותר חמור מהבקבוק ופשוט.

ואח"כ ראיתי בספר טבילת כלים (פרק ד' סעיף י"ד) שכתב לגבי ישראל שקונה בקבוקים וקופסאות וכדומה כדי למלאות אותם עם מאכל ומשתה ולמוכרם, שאינו חייב בטבילה לפני שממלא אותם. ובהערה שם הביא דבשו"ת חלקת יעקב חלק ב' (סימן נ"ז) כתב דאע"ג שמשתמש בכלי בדברי מאכל, בשימוש זה לא מיקרי כלי סעודה רק כלי אוצר ורק לקונה מקרי כלי סעודה אולם אף הוא פטור מלטובלן.

ועוד מובא שם דמצא בשו"ת טוב טעם ודעת דבקונה כלי לעשות בו מאכל למכרו לאחרים ובפרט לנכרים, דלדידיה לא נחשב אוכל נפש, רק כענין סחורה ואף שסיים דברובן ישראל יש להחמיר לטבול בלא ברכה דהוי עשייתן בשביל ישראל, מ"מ הדרכי תשובה בס"ק ע' וס"ח הביא סברא זו מהרבה פוסקים לסמוך על זה. ועוד עי' בשו"ת חלקת יעקב חלק ב' (סימן נ"ז) שכתב דהקופסאות שאין להם מכסה מיוחד שקודם שממלאים אותם עם מאכל אין ראוי להשתמש משום שהם חדים למעלה וסוגרים אותם בבית חרושת ישראל, בלאו הכי אינם צריכים טבילה אף אצל הקונים משום דבסגירתם בבית חרושת ישראל זהו גמר מלאכתן ברשות ישראל ואין חייבים בטבילה. ואף שמצאנו בספר ישא יוסף יורה דעה (סימן כ"א) שהביא מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דבכה"ג ראוי שידפיס תויות שכתוב עליהם שהבקבוקים לא טבולים אם אין חשש שיגרום

מקורות

להפסד ממון לבעל הבית, מ"מ הוא לא חייב אותו לטבול הכלי לפני כן וכמו שהבאתי שיטתו כאן. ולמסקנת מקצת הפוסקים נראה ומסתבר שבעל החנות לא צריך לטבול את הכלי אף שממלא אותם עם ממתקים ואוכל וכדומה כמ"ש לעיל. וגם בכל זה יש להאריך הרבה וקצר המצע מהשתרע.

וכתב שם עוד להביא הכרעת גדולי הפוסקים בנידון משלוח מנות, ולענין מי שנותן כלי המחויב בטבילה עם אוכל למשלוח מנות אם בעינן טבילה לפני שמניחים האוכל עליו, נראה דאין לטבול הכלי קודם הנתינה ככל מתנה אף דהכא מניחים אוכל על הצלחות וכדומה, אלא יש להדר ולכתוב על הכלי דכלי זה צריך טבילה אם רוצים להשתמש בהם בעתיד. ועי' בקונטרס קיצור הלכות טבילת כלים (סעיף ע"א) שהביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דמי שקונה כלי על מנת למלאות אותו בדברים ולשלוח את הכלי עם האוכל למשלוח מנות, אין המשלח צריך להטבילו אלא המקבל, וכן בספר משנת איש חלק א' (אות י"ד) הביא שנשאל הגריש"א זצ"ל אם אחד שולח משלוח מנות ומניח אוכל על גבי כלי האם זה נחשב כהשתמשות בכלי שאינו טבול, והשיב וז"ל: זה לא נקרא השתמשות, רק דרך העברה, עכ"ל. וכן השיב לי הגר"א נבנצל שליט"א דאין צריך טבילה.

ושיגר לי מאמר שכתב ידידי הגאון רבי יוסף שוב שליט"א (מו"ץ בקרית ספר, ומודפס בעלון להחזיק גליון 45), וכתב ששמע מהגאון רבי עזריאל אוירבאך שליט"א והגאון רבי אפרים גרינבלט זצ"ל דהנותן מתנה לחבירו כלי הטעון טבילה ורוצה לשלחו כשבתוכו מאכל, אע"פ כן שלא יטביל את הכלי מקודם דאין זה נחשב עדיין ככלי סעודה, וזה דומה לבעל בית חרושת יהודי שקונה כלים מגוי כדי למלאם בדברי מאכל ולמוכרם כך דאינו חייב להטבילם מקודם. והביא עוד שכן שמע מהגאון רבי אברהם קופשיץ זצ"ל דאין צריך להטביל את הכלי אא"כ מזכה את הכלי למקבל, דא"כ אפשר לטבול את הכלי בברכה. ועוד שמע מהגאון רבי שריה דבליצקי (שליט"א) דהנותן כלי לחבירו וממלא אותו בממתקים וכדומה אינו צריך להטביל את הכלי מקודם דזה דומה לישראל שקונה מגוי בקבוקים או צנצנות כדי למלאותם בדברי מאכל ולמוכרם כך דאינו חייב להטבילם, וסיים דעדיין צ"ע בזה.

אבל כתב להביא שם סברת הפוסקים שס"ל לחייב הנותן לטבול הכלי, שבספר קובץ הלכות הלכות פורים (עמוד ר"ג) פסקי הגר"ש קמנצקי שליט"א לגבי מי שקנה כלי חדש בכדי להניח בו המנות ולשלחו לחבירו בפורים, שלמעשה יש לו לטבול את הכלי בברכה. וטעמו משום שלא הסכים לסברת המקילין שאם קונים כלים על דעת לתת לחבירו שנחשב ככלי סחורה, ואדרבה דוקא בכלי חנווני שקנייתו אינה מתייחסת לעצמו כלל, אלא הוא כל כולו קנייה בשביל אחרים, ומתנהג בהם כאילו אינו שלו כלל, בזה דעתו קובעת דמקרי "כלי סחורה" ולא כלי סעודה ואינו

מקורות

בר טבילה, אבל יחיד שקונה כלי על דעת לתתו לחבירו, חשיב קנייתו בשביל עצמו והכלי הוא שלו, אלא שבדעתו לתתו לחבירו, ובזה לא חשיב כלי סחורה אלא כלי סעודה מקרי ויש לו לטובלו בברכה, עכ"ד. ובמאמר הגר"י שוב שליט"א כתב שמהגאון בעל המשנה הלכות זצ"ל שמע שצריך להטבילו מקודם כיון דהוא כעת הבעלים של הכלי ומכניס לשם אוכלים הרי זה מתחייב בטבילה ואינו דומה לבעל בית חרושת שממלא אוכלין לתוך כלי שקנה מגוי כדי למכרם שאין צריך להטבילו מקודם דהוי ככלי סחורה דבנידון דידן זהו תחילת שימושו עם הכלי לצרכי אכילה, וכן שמע מהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל. ואח"כ שמע מבעל התשובות והנהגות שליט"א לגבי נידון דידן שנותן משלוח מנות, דאם הוא כלי זכוכית אפשר להקל ולא להטבילו מקודם ובכלי מתכות יטבילנו מקודם וישתמש בו קצת ואח"כ יניח בו המאכל לשלוח מנות.

ועוד מצאתי בספר הבית בכשרותו הל' טבילת כלים (סימן א' עמוד ק') שנשאל בענין משלוח מנות אם יש צורך לטבול הכלי קודם הנתינה, והביא דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל דהשולחים משלוח מנות על גבי כלי חדש חייבים להטביל את הכלי קודם הנתינה מאחר שמשמשת לנשיאת האוכלים שעל גבה מ"מ אין לברך על טבילה זו, וכעין קיוסק שמוכר כוס של מיץ או קיטרינג שמוכר אוכל בצלחת שצריכים להטביל הכלים. וכן הובא שיטתו בספרו חוט שני הל' פורים (עמוד פ"ד). ושוב ראיתי בספר באר חנוך הל' או"ה (פרק נ"ד שאלה ט') שנשאל אודות השולח כלי עם אוכל לחבירו למשלוח מנות, והשיב פסק חדש, דהנה לכאורה חיוב טבילה על הנותן יהיה תלוי אם כוונתו לתת הכלי במתנה כהוקרה וכדומה, ורק כבדרך אגב מכניס שם אוכל, אין צריך טבילה. ואם מטרתו בעיקר למנות והכלי הוא אמצעי להחזיק את האוכל יש לטבלו. ומה שיש לדון לפי כוונת הנותן, לכאורה יש לשער ביוקר הכלי, שאם הוא כלי יקר שיש לו חשיבות בפני עצמו והדרך לתתו במתנה גם בלי האוכל, נחשב הכלי כמתנה בפני עצמו, ואין צריך טבילה. ואם הוא כלי פשוט שבלי האוכל בפנים לא היה נותנו, נחשב כשימוש לאוכל ויש לטבלו. ובאופן שמכניס שם סוכריות עם עטיפה אין לטבלו כיון שהאוכל לא נוגע להכלי.

ובספר היכל הוראה חלק ג' (הוראה נ"ט) להגר"מ בראנדסדופער שליט"א נשאל בזה וז"ל ע"ד מה שנשאלתי ממנהל מוסד שדרכו לשלוח משלוחי מנות בתוך כלי באריזה יפה לתורמים ולכל מיני אנשים העומדים עמו בקשר במשך ימות השנה, ועתה שאלתו בפיו אם יכול לטבול את הכלי לפני המשלוח מאחר שבין אלו שהוא שולח להם יש שהם מהמון העם שאינם יודעים דיני המצוה והם חושבים שכשקנו את הכלי אצל ישראל אין עליו חיוב טבילה [ואף שכלים אלו הם מיבוא מחו"ל] וכדי למנוע מהם שימוש בכלי הטעון טבילה קודם שיטבילוהו הוא רוצה להטביל את הכלי קודם ורק אח"כ לשלחו ועושה כן כדי שלא להכשיל יהודי בשימוש בכלי טמא.

מקורות

ואמרתי לו שאין טבילתו מועילה לכלי, כיון שרק מי שקונה כלי מן הגוי על מנת להשתמש בו לצרכי סעודתו הוא חייב בטבילה וטבילתו מועלת וזה שקנה הכלי על מנת לתתו במתנה לאחֵר אכתי לא חלה על הכלי חובת טבילה, ואם יטבילנה השולח אין בטבילתו כלום כמבואר בשו"ע יו"ד סימן קכ סעיף ח דהשואל או שוכר כלי מהעו"ג, אינו טעון טבילה. אבל אם ישראל קנאו מהעובד כוכבים והשאילו לחבירו, טעון טבילה, שכבר נתחייב ביד הראשון. ויש מי שאומר שאם לא לקחו הראשון לצורך סעודה, וכן אם קנאו ישראל השני מן הראשון לצורך סעודה, צריך טבילה גבי השני, ע"כ. וזה הקונה כלי לשלוח בו משלוח מנות לא קנאו לצורך סעודתו ועל כן לא תעלה טבילתו בשביל חבירו ששולח לו הכלי. ועל כן הוריתי לו למעשה שטוב שיקדים ויַזכה את הכלי על ידי אחר למי שרוצה לשלוח לו ובאופן זה יכול גם השולח לטבול את הכלי מדין זכיה לבעל הכלי אף שהוא לא בפניו, עכ"ל.

וכתב שם עוד עצות בזה, במקום אחר הארכתי הרבה בדברי הפוסקים אם מהני לזכות את הכלי במתנה למקבל כדי שיוכל לטבול את הכלי. והעצה הנכונה לזה הוא שישתמש בעצמו בכלי ואז ייתן לו במתנה. עוד דנו הפוסקים אם מהני לשים נייר או ניילון, וכן מה דין מאכלים הבאים עטופים כך מבית האריזה כגון סוכריות למיניהם, דענין טבילת כלים אינו מבליעת איסור אלא שהוא כעין גירות לפני שמשתמש בכלי, ויש לומר שבאופן זה מקרי שהכלי משמש לאוכל אף שאינו נוגע בו ממש, ויש לדון ולפלפל בכל זה ולא באתי אלא לעורר. ויעו"ש עוד במסקנותיו לדינא.

ועוד בהאי ענינא, שמעתי מהגר"מ חליוה שליט"א במח"ס ענפי משה אופקים, ששמע ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצקו"ל שיש חיוב לטבול כלים שמביאים במשלוח מנות, והטעם שעצם זה שמביאים את זה במשלוח מנות הרי זה חשיב שמתשמשים בזה, וממילא יש חיוב לטובלו עכ"ד, ואמנם יש להעיר בכ"ז דהא אכתי לא חשיב שימוש, וגם בזה כ"ד מיירי דוקא בכלים ששמים שם אוכל, ולא היכא שקונים כלי בישול וכל כה"ג והבן, וכמו כן שמעתי בהא עיצה דרך שיהא אפשר להטביל את הכלי שנותן לחבירו במתנה לכו"ע ע"י שיתשתמש בו קודם.

ולדידי אי"צ לכל זה, משום דאפשר לומר דא"צ לומר שישתמש, אלא עצם זה שהוא קונה את זה והרי זה שלו, ואח"כ מחליט לתת את זה במתנה במשלוח מנות, וממילא יעלה לו הטבילה, וכמו הורים שקונים כלים לילדיהם לפני החתונה וכמ"ש בזה במק"א, וכמו שכתב להאריך בזה בספר אהל יעקב סקוצילס הלכות טבילת כלים יעו"ש, עוד י"ל שיקנה את הכלי לנותן.

ושוב ראיתי שבספר אהל יעקב תשובות בעל האבני ישפה זצ"ל כתב ששאל לבעל האבני ישפה בזה"ל: ששולח משלוח מנות והוא כלי זכוכית ומונח עליו אוכל, האם הוא צריך לטבול הכלי לפני

עיצוב משלוח מנות

נראה שלכתחילה יש עניין להדר ולעצב את המשלוח מנות משום "זה אלי ואנוהו"[רנא].

זהירות גניזה בכיתובים במשלוח מנות

כיון שאסור לכתוב פסוק או חלק מפסוק במקום שסופו לבוא לידי בזיון, לכן

מקורות

שהוא שולח המנות, והשיב לו שא"צ, ובקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק כה הובאה תשובת הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל, שנשאל ע"י הגרי"א סקוצילס שליט"א בזה"ל: ולגבי משלוח מנות במי שרוצה לתת צלחת מזכוכית או שאר חומר המחויב בטבילה ולהניח בו עוגה וכדומה, האם הוא צריך לטבול הכלי קודם, והאם יש סברא להגיד שכיון דהמאכל צריך להכלי והכלי משמש אותו אז הנותן יצטרך לטבול הכלי, ועוד אולי הנותן שצריך להניח העוגה על הצלחת הוי קצת ככלי סעודה, והשיב לו בזה"ל: בודאי צריך הנותן לטובלו לפני שנותנו למשלוח מנות. עכ"ל, ולכן נראה העיקר לדינא שתלוי אם הכלי משמש לאוכל או לא.

וכן כתב לדינא מו"ר הפוסק הגאון רבי עמרם פריד שליט"א, בגליון אזמרה לשמך פורים, והו"ד בספר פסקים והוראות יו"ד בהל' טבילת כלים, בזה"ל: אם נותן מתנה או משלוח מנות בתוך כלי, ורוצה להניח את המאכלים בתוך הכלי, אם המטרה העיקרית היא נתינת הכלי, והאוכל הוא כדי שלא לתת כלי ריק אז פטור מטבילה, אבל אם רוצה לתת את האוכל יחד עם הכלי צריך לטבול את הכלי, וכגון אם שולח עוגה או שאר מיני תבשילים, ואף שמניח אותם על נייר הוא בטל לכלי, ויש לזכות את הכלי למקבל ע"י אחר ואח"כ לטבול בברכה, [ויודיעו למקבל שהכלי כבר טבול].

אבל בחבילות ממתקים ששמים על הצלחת שאינם צריכים את הכלי אין צריך לטבול את הכלי. כיון שהמתנה העיקרית זה הכלי, ובכדי שיהיה יפה מניח בו מיני מאכל סגורים, כגון חטיפים וסוכריות וכדו', אינו צריך טבילה. עכ"ד.

רנא. יש לדון אם יש עניין להדר ולעצב את המשלוח מנות, דלפי הטעם שכתב בתרומת הדשן שהוא משום סעודה, א"כ אין עניין לעצב את המשלוח מנות, אך לטעם להרבות אחוה ורעות א"כ ה"ה במשלוח מנות ראוי לעצבו, ויש לדון גם מדין זה אלי ואנוהו.

אין לכתוב על עטיפות למשלוח מנות "משנכס אדר מרבים בשמחה, או ליהודים היתה אורה ושמחה, כיון שאלו פסוקים טעונים גניזה[רנב].

ומכל מקום אם כתבו כן, אין צריך גניזה[רנג].

וכמו כן אם כותב על המשלוח מנות את המילים, אין לאכול עם חלבי או בשרי או ברכתו שהכל או מזונות אינו צריך גניזה[רנד].

מקורות

רנב. בשו"ע יו"ד סי' רפ"ג ס"ד שאסור לרקום פסוק בטלית, וכתב בט"ז שם סק"ג והש"ך סק"ו שהוא מטעם שלא יבוא לידי ביזיון, וכן כתב לעורר במשנ"ב סי' כ"ד סק"ט ומקורו ממש"כ הרמב"ם בשו"ת פאר הדור סימן ז' וז"ל: מעשה זה חטא ואסור משני טעמים, האחד שאין לכתוב מן התורה פסוקים, אבל יכתוב שלש תיבות ולא יותר וכו' והטעם השני לפי שהעושה כן מביא פסוקי תורה לידי זלזול, כי הציצית תשמישי מצוה, ואין בו קדושת הגוף, ולכך יכול לבוא בטלית מצוייצת בבית הכסא ולבית הטבילה ולהשתמש בו ואיך יביא כתובי התורה שנאמרו בקדושה ונכתבו מפי הגבורה במקום טינופת וזלזול, וזה ביזוי התורה בלי ספק עכ"ל, וכה"ג במג"א סי' תרל"ח סק"ט שאסור לחקוק פסוק בסוכות תשבו וגו' על דלעת וכיוצא בו ולתלותו בסוכה דיבואו לידי ביזון וגם שאסור לכתוב פסוקים מן התורה אלא א"כ הוא פסוק שלם יעו"ש, וכמ"ש בש"ך יו"ד סי' רפ"ג סק"ו, ובמג"א סי' מ' סק"א שהביא דברי המהרי"ט, ובשו"ת מהרש"ם ח"א סימן צ"ו.

וממילא נראה שה"ה שאין לכתוב פסוקים למשלוח מנות, כגון מאמרי חז"ל מי שנכנס אדר מרבים בשמחה או פסוק ליהודים אורה ושמחה וששון ויקר, וכן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש חלק ג' עמוד שט"ז.

רנג. בספר גנזי הקודש עמ' קיח כתב שנח' הפוסקים לגבי הכותב חלק מפסוק לקידום מכירות, שאף שלכתחילה אין לעשות כן, מ"מ אם עשה כן, הו"ד הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שטעון גניזה, אבל דעת הגר"נ קרליץ זצוק"ל שמותר לזורקו, ולכן אמר הגרנ"ק שאם יש כיתוב קודש שנכתב לקידום מכירות כמו משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים ולקחתכם לכם פרי עץ הדר וכיוצ"ב שאינו טעון גניזה מותר לזורקו עכ"ד, וכן השיב הגר"א נבנצל שליט"א בשו"ת מציון תצא תורה ח"א, וכן כתב בחוט שני פורים עמ' עו.

רנד. ובספר אהל יעקב הל' כבוד הספרים עמ' כב כתב שם ששאל להגר"א נבנצל שליט"א האם אחד שכותב על המשלוח מנות מילים אין לאכול עם חלבי או בשרי או ברכתו שהכל או מזונות האם חייבים בגניזה כיון שהם כמו הלכות, והשיב בזה"ל: לא.